ta

SCRIERI ALESE

Edijie îngrijită,
studiu introductiv
şi bibliografie de

TEODOR YÎRGOLICI

Vol. II

Bucureşti
EDITURA PENTRU LITERATUR
1963

PRIETENULUI MEU N. D'. GIURESCU

Iubite prietene,

De multe ori mi-am întors gîndul la zilele pe cari le-am trăit împreună, într-acel orăşel tăcut al Moldovei, în care, foarte des, am avut prilejul să vorbim amîndoi despre lucruri ce ne erau scumpe sufletului. Şi nu o dată te-am auzit **povestind,** cu tremurare-n glas şi lacrimi în ochi, despre acel care a fost pentru tine *tată,* iar pentru ţară, un *erou* : Maiorul Giurescu, viteazul de la Rahova. Ţie dar, mai mult ca oricui, **se** cuvine să închin aceste schiţe de război ; ţie, — prin urmare **şi** *amintirii lui.*

Primeşte-le, prietene, cu eroii lor, aşa cum sînt, cum **i**-am văzut şi înţeles eu. Căci adevăratul eroism atrage după sine dragostea de oameni, după cum, în aceeaşi vreme, îndepărtează, cu dezgust, laşitatea.

îţi rămîn cum ţi-am fost,

prieten,

EM. GIRLEANU

30 august 1908
Bucureşti

SANTINELA

Seara se lăsă devreme, umedă şi rece. Norii, atîrnaţi ca nişte perdele de cer, îşi tîrau capetele pe pămînt, împrăştiindu-se din cînd în cînd într-o bură de ploaie măruntă şi deasă ce înghimpa ca peria. Mirosul înecăcios, pipărat al prafului de puşcă se amesteca peste tot cu cel acru al sîngelui frămîntat, în ţărîna cleioasă, de picioarele oamenilor şi ale cailor. Apa ce cădea de sus spăla cîmpia, strîngînd prin vîlcele ochiuri adînci, în care cercetaşii se afundau pană la glezne. Pe ici-colo, facle fumegînde îşi aruncau lumina tristă împrejurul soldaţilor cari ridicau pe răniţi. Şi peste tot, orice zgomot de viaţă se stinsese ; tot furnicarul de oameni, ce cu puţin mai-nainte se zvîrcolise în spasmele furiei nebuneşti, părea că fusese înghiţit de pămîntul căscat deodată supt picioarele lor. Puterile se sleiseră, inimile băteau înăbuşite, braţele căzuseră frînte. Şi-n faţă, Griviţa se ştersese în întunericul de nepătruns. Dar oamenii vegheau. Se putea ca turcii să încerce un atac în urma izbînzilor avute, după cum şi dînşii se temeau ca romînii să nu năvălească din nou în zorii zilei. Răniţii fură ridicaţi, faclele se stinseră, iar prin întunerecul ce apăsa cîmpia şi supt ploaia ce cădea tot mai repede, santinelele începură să străbată cîmpul ostenite, de-abia tîrîndu-şi picioarele, spre duşmanul din faţă.

Din avanposturile Regimentului 14 dorobanţi se pregătea să pornească în patrulă sergentul Nastea, cu soldaţii Ion A Vădanii, Pricop Gheorghe şi Car-

daş Vasiie. Ieşiseră singuri, cînd locotenentul întrebă cari dintre dînşii aveau puterea să mai umble în urma ostenelilor îndurate. Strînşi la un loc, în şanţul plin cu apă, îşi pregăteau muniţia. Sergentul se sculă anevoie, se duse la un soldat care adormise cu capul pe raniţă şi-l trezi uşor :

— Bre, A Măndoaiei!... Scoală.

La lumina felinarului din mîna sergentului, soldatul se ridică buimac, căută să-şi îndrepte şalele.

— Dă-mi cartuşiera ta... pe-a mea am pierdut-o...

Soldatul parcă nu înţelegea,

— Ce-i, domn' sergent ?... Care ?... Ce-o fi ?

— Mă duc în patrulă.

— A-ha !

îşi căută centironul şi-l întinse sergentului, apoi căzu înapoi pe raniţă, ca o piatră.

Nastea luă cartuşiera şi se întoarse.

— Mă băieţi, camarazii dorm ca bolovanii... tare-s trudiţi... A Măndoaiei nici nu ştia ce vorbeşte.

Cardaş îşi ştergea baioneta ; apoi, într-un tîrziu :

— Is şi ei oameni, domn' sergent!

— Mai bine-i de. ceilalţi ! adaogă A Vădanii.

— De cari ?

— Ia, de cei cari s-o dus pe ceea lume !

— Mă băiete, ţi-o veni rîndu, n-ai tu teamă.

Pricop prevesti :

— Poate că-n noaptea asta chiar !

Tăcură. Răsufletul oamenilor ce dormeau începu să se audă mai desluşit ; cîte un suspin adine scăpa uneori, ca un gemăt al vîntului. Şi deodată, pe deasupra, un şuier subţire îi făcu să ridice capetele. Sergentul şopti :

— Parc-o bîzîit un glonţ.

— Da, un glonţ.

—- Cine dracu să-l fi trimis ? întrebă A Vădanii.

Pricop se gîjidi puţin :

— Vreo santinelă... Cine ştie ce i s-o fi năzărit. Apoi întrebă pe sergent : N-ar fi bine să plecăm ?

— încă nu-i miezul nopţii : atunci ne-o poruncit domn' locotenent să purcedem.

Un soldat trecu încet ca o umbră.

— Cine-i de planton ?

— îi Vanghele, domn' sergent, zise Pricop. Iacă, vezi ? s-o vîrît ca dracu în toate, ş-o scăpat fără •o zgîrîitură. Eu l-am văzut cu ochii mei cum o străpuns pe turcu cel tînăr care sărise asupra domnului locotenent...

Cardaş nu-l lăsă să isprăvească :

— Rău o făcut, măi Pricop.

— De ce ?

— Că-l lovise altu mai-nainte, şi rămăsese fără armă. Vezi ? el l-o tăiet cum tai un pui de găină. Cela numai o-nchis ochii şi-o aşteptat să-i împlînte *baineta...* Camarade, ş-acela-i om.

— Ce, tu i-ai ales ? întrebă Nastea.

— Nu, domn' sergent, am dat şi eu, nu-i vorbă, da' vezi că pe cel făr' de armă nu l-aş fi omorît. De ce ? Că-i păcat.

Tăcu puţin, apoi urmă :

— Că, vezi, şi dînşii îs ca şi noi. Ne duşmănim toţi la un loc, da' fiecare-n parte ce avem ? Eu cu Vanghele am mai multe de des-cîlcit decît cu cei pe cari i-am ucis. Că se cheamă că cu ista-s dintr-un sat. Da' cu cela ? Nu l-am văzut de cînd sînt. Nici acuma nu ştiu faţa celor pe cari i-am omorît... Vai de capul lor !... Trebuie să ne batem, nu zic, să ne batem cu toţii, da' cu unu-n parte să n-ai nimic... Eu cînd ucid pe unu, nu zic : „L-am ucis pe *ista",* eu spun : „Unu mai puţin" ; c-o fi acela sau altu, totuna-i... Cel care n-avea arma ce putea să mai facă ?

Soldaţii tăcură iar. Sergentul Nastea îşi petrecu cartuşiera pe centiron, îşi încarcă arma şi porunci :

— Haidem !

Dar Pricop nu se-nvoi cu părerea camaradului :

— Ce spui tu ? ! Mă, turcu, dacă nu-ţi poate face alta, te muşcă de picior, ca şi cinele... Aşa făcea şi acela dacă nu-l omora Vanghele !

— Atunci turcu ar fi fost vinovat, nu Vanghele.,, răspunse Cardaş,

Şi porniră.

Sergentul trebuia să străbată linia avanposturilor, apoi, împrăştiindu-şi pe cei trei oameni în santinele, să străpungă, cercetînd, cît or putea mainainte, spre Griviţa. După ce merseră cîtăva vreme, umăr la umăr, sergentul se opri deodată :

— Parcă s-a auzit ceva.

Soldaţii ascultară, ţinîndu-şi răsuflarea. De departe se auzea şuietul vrutului trecînd prin nişte tufăriş. A Vădanii răspunse şoptit :

— Q *hi* fost la avanposturile noastre, domnule sergent !

Pricop încredinţa şi el :

— Da, la avanposturi, în urmă.

Atunci sergentul Nastea hotărî :

— De-acu, băieţi, ne-mprăştiem. Tu, Pricop, o iei la dreapta ; A Vădanii, drept în faţă ; Cardaş, la s'tînga. Eu o să merg după A Vădanii.

Apoi, după ce se gîndi :

— Nu trebuie să ne împrăştiem prea mult. Eu o să dau ţignale cu fluierul, ca să nu ne răşchirăm prea tare... înainte, marş !

Soldaţii îşi făcură cruce şi porniră...

Ploaia se înteţea din ce în ce. întunericul era de -nepătruns. Aerul încărcat te înăduşa. Santinelele se despărţiră, şi-n şuietul apei ce cădea de sus, vuietul paşilor se stinse. Cardaş se opri o clipă, ascultă, din urmă se auzi un ţignal uşor, repeţit de două-trei ori. Soldatul îşi şopti :

— Domn' sergent Nastea.

Şi porni mai departe. Picioarele îi lunecau, simţi că scoboară într-o vîlcea ; se opri din nou. Nu mai auzi ţignalul. Ploaia se repezi deodată ca un bici, şfichiuindu-i faţa. Apa îi străbătu repede mantaua şi-i îngreuie raniţa.

Cum mergea, îşi aminti deodată că pe locurile acelea mai călcase şi dimineaţă. Lupta i se desfăşura parcă înaintea ochilor: reduta, plutoanele alergînd, ofiţerii avîntîndu-şi săbiile, apoi căzînd deodată ca fulgeraţi... Şi repede îşi aminti că sublocotenentul Cristodorescu fusese omorît ; şi Vulpe, cornistul, şi căprarul Bujăniţă ; şi sergentul Toma.

— ba nu, pe sergentul Toma îl rănise numai şi-l duseseră în urmă, la ambulanţă. Iar el scăpase neatins ; doar o înţepătură de baionetă, care mai nici nu-i străbătuse postavul tunicei. Poate că oţelul pătrundea mai adînc dacă, în clipa cînd i-a văzut fulgerarea, un pat de armă n-ar fi culcat pe turc la pămînt. Cine să-i fi venit în ajutor ? Poate Stoilă, că lupta alături. Stoilă ? Nu. Stoilă căzuse de mult, împuşcat în picior. Atunci cine ? Şi din toate chipurile care şi le amintea, nici unul nu-i răsărea lămurit ; la urmă se amestecaseră companiile, sergenţii îndemnau soldaţii din alte secţii, şi într-un tîrziu îi adunase un maior pe care nu-l mai văzuse şi care le striga întretăiat, ca şi cum se îneca : „După mi-ne, băieţi, după mi-ne băieţi". Aşa i-a adus prin rovinele semănate de morţi, înapoi...

Deodată îşi dete seama că, furat de gînduri, înaintase prea repede.

Amintirile i se şterseră, capul i se învălmăşi, îl apucă parcă ameţelile, se întoarse în loc, neştiind încotro s-o ieie ; pe urmă merse la întîmplare. Parcă-l cuprinsese frica. Ascultă puţin. Nimic. Atunci, cu glasul stins, strigă de cîteva ori :

— Domn' sergent; domn' sergent Nastea !

Nu primi nici un răspuns. Teama că se rătăcise îi îngheţă sîngele în vine. Plecase de mult, trebuie să fi ajuns departe, poate chiar în faţa Griviţei. O toană de vînt îl înfăşură într-o pînză de apă, luîndu-i răsufletul, şi de sus se porni deodată ca un potop. Nu era chip să rămîie acolo, mai cu seamă că i se părea că scoboară într-o văgăună. Se uită în toate părţile, să găsească un adăpost. Freamătul frunzelor unui copac îi lovi spre dreapta auzul. Atunci se îndreptă într-acolo. Grăbi, buimac, pasul, dar cînd ajunse, se opri deodată, dînd piept prin întuneric cu un om. Soldatul se dezmetici îndată şi puse degetul repede pe trăgaci, dar celălalt aruncă un cuvînt domol, un cuvînt străin, pe care Cardaş nu-l cunoştea, dar pe care sufletul lui îl înţelese. Necunoscutul parcă spusese :

— Lasă !

Cardaş lăsă trăgaciul, apoi se uită la tovarăşul care se lipise de trunchiul copacului, să se adăpostească, şi el, de ploaie. Cînd ochiul i se deprinse mai bine, desluşi chipul şi trupul omului de lîngă el. Era un soldat turc, o santinelă rătăcită ca şi dînsul, trimisă să iscodească duşmanul. Cardaş se rezemă de copac, cu puşca lîngă el, şi se gîndi: „cine ştie cîte oboseli, cîte necazuri îi sleise şi lui puterile, de nu mai dorea acum decît să se odihnească" ; umărul lui ajungea pe al străinului şi-l simţea cum tremura. îl pipăi : 'turcul era îmbrăcat numai în venghercă, fără manta. Şi lui Cardaş i se făcu milă. Ca şi cînd i-arfi cunoscut limba, dorobanţul îl apucă de braţ şi, ţinîndu-i haina între degete, îl întrebă :

— De ce n-ai luat mantaua, bre ?

Păgînul dădu din mînă, în gol, şi parcă iar răspunse cu glasul lui stins :

— Lasă !

Un gînd trecu prin mintea lui Cardaş : „Dacă vine cumva şi domn' sergent, cu ceilalţi ? Pricop îl taie pe bietul turc bucăţele." Şi i se muie inima. „De ce, săracu ? Cine ştie de unde l-au adus pe meleagurile astea ? cine ştie pe cîţi hrănea dînsul acolo, într-un sat, în vreo cocioabă hrentuită ?... îşi făcea şi el datoria, ca oricare soldat. Iacă, se cheamă că au stat alături, că s-au încălzit umăr la umăr, fără să-şi cunoască faţa bine, întîlnindu-se acuma pentru întăiaşi dată, şi poate că valurile vieţii n-o să-i mai aducă niciodată faţă-n faţă. Ori o scăpa amîndoi să se ducă acasă, ori unul dintre ei s-o-ntinde într-o bună zi, făr' de suflet, cu puşca lîngă el, pe cîmpul de luptă : că glonţul n-alege..."

Şi cum gîndea astfel, deodată din pieptul turcului scăpă un oftat sfîşietor, atît de adînc, încît lui Cardaş i se păru că suspinase el. întoarse capul ; turcul, încovoiat, adormise în picioare, trudit, frînt de osteneală. Cardaş îi simţea mîna caldă şi atît de slabă, că-l împungea osul umărului prin manta. Deodată parcă îi veni pană la ureche un ţignal. Tresări, scutură pe turc şi-i strigă :

— Camarade, camarade !

Acesta se trezi zăpăcit, se uită la Cardaş, îl bătu pe umăr şi bolborosi cîteva cuvinte. Apoi, ridicîndu-şi puşca cu greu, se pierdu în noapte...

Ploaia se mai domolise. Cardaş o luă înapoi ; peste cîteva clipe auzi desluşit ţignalul, şi în curînd ajunse la sergentul Nastea, ce-l aştepta cu cei doi soldaţi.

— Bine, măi, credeam că te-o fi mîncat turcii... Ce-ai văzut ?

Cardaş se opri scurt :

— Nimic, bună pace, să trăiţi, domn' sergent !

Şi patrula porni înapoi, în ploaie, spre. avanposturi.

(1908)

UN VITEAZ

Intîlnirea duşmanilor a fost grozavă. întreaga linie a călăraşilor se izbi ca într-un zid de pieptul cerkezilor şi al başbuzucilor. Şi-n cea dintăi clipă, cînd săbiile rămaseră ameninţătoare în aer, căutînd parcă unde să lovească, iar privirile se străpungeau unele pe altele, pe tot frontul de luptă se auzi răsuflul adînc al cailor şi al oamenilor. Apoi, cum s-ar deşerta un nor de grindină, aşa zurnui opintirea deznădăjduită a luptătorilor. Pintenii intrară adînc în coastele fugarilor, şi fiecare căuta să-şi croiască un drum prin valul de chipuri necunoscute, aduse de vîntul soartei pe cîmpul de bătălie. Călăraşii loveau la mir, scurt, cu braţul zgîrcit, cu mînile încleştate pe garda de alamă a săbiei grele. Turcii învîrteau hamgerele întoarse, şi cu o furie sălbatecă, întovărăşită de . strigăte răguşite, împrăştiau lovituri de moarte în dreapta şi în stînga.

Căpitanul de călăraşi Beloiu lupta alături de sublocotenentul Crainic, şi lîngă acesta ridica şi scobora sabia într-una sergentul Ciucă. în urma lor se ţinea dîrz trompetul Boangă, care nici n-avusese vremea să scoată sabia din teacă, ci trecea printre duşmani sunînd, ca sărit din minţi, *Şarja.*

încăierarea începu să se liniştească. Başbuzucii năvăleau pe rînd pe caii lor iuţi ca vîntul, apoi, cîţi scăpau teferi, ocoleau repede, se alcătuiau la loc şi se pierdeau în zare. Călăraşii se adunară încetul cu încetul, şi cel din urmă pîlc de călărime turcească avu mult de furcă pană să se poată desprinde la rîndul lui.

Dar dinspre aripa stîngă deodată se ridică un murmur prelung ; un ghem strîns de trupuri se zvîrcoleau în mişcări repezi. Alţi călăraşi se repezeau într-acolo în ajutor, şi-n urmă îşi îndemnă calul spre partea aceea şi căpitanul Beloiu, cu Crainic, Ciucă şi trompetul Boangă, care suna mereu *Şarja.* Ajunşi aproape, văzură, în mijlocul unui pluton de călăraşi, luptînd doi başbuzuci. Unul, bătrîn, scurt, cu barbă; celalt, tînăr, cu mustaţa de-abia mijită. Ridicaţi în scări, îşi învîrteau braţele cu repeziciunea unor morişti. Călăraşii cădeau cîte doi-trei o dată, fulgeraţi de hamgerele înroşite. Deodată bătrînul îşi întoarse calul în loc c-o smuncitură, doborî un potrivnic şi, ca o săgeată, străpunse pilcul, pe unde era mai puţin des, şi se făcu nevăzut, după ce strigă însă de două-trel ori pe ofiţerul tînăr. Acesta însă nu se mişca ; rînjind parcă la fiecare lovitură de moarte ce arunca, stătea înfipt deasupra şelei, neobosit, ca şi cînd îşi pusese în gînd să cureţe el singur toată cîmpia de călăraşi. Atunci sergentul Ciucă îşi zbirii mustaţa, strînse pulpele şi-şi croi drum pană la el, fără să audă glasul căpitanului, care-i strigase : „Ia seama, sergent!" Başbuzucul îl ochise, îl aştepta ; sabia clincheti în lama scînteietoare a hamgerului şi sări în bucăţi, iar sergentul se plecă închizînd ochii supt lovitura care avea să-1 doboare. Dar în aceeaşi clipă sabia sublocotenentului Crainic, care sosise, îl acoperi. Atunci, văzînd puzderia de călăraşi ce se-ndeseau tot mai mulţi, ofiţerul turc, cu o-ntorsătură ca de fulger, îşi suci, ca şi celalt, calul pe picioarele dinapoi, pe urmă printr-o săritură ogărească, peste un cal căzut şi printre doi călăraşi ce voiau să-1 ţintuiască locului, se aşternu pe fugă. Soldaţii rămaseră încremeniţi, dar căpitanul, sublocotenentul,

sergentul Ciucă şi gornistul Boangă porniră pe urma lui.

Era o goană nebună. Başbuzucul, aplecat pe gîtul calului său alb ca laptele, zbura deasupra cîmpului. Cel mai aproape de dînsul era sublocotenentul Crainic. Fugarul privi înapoi, pe urmă trecu hamgerul în stînga şi, întorcîndu-se din nou, slobozi patru focuri de revolver. Un glonte zgîrie calul căpitanului, iar altul străbătu sfîrcul urechei lui Boangă. „Tiii!" făcu trompetul, şi, simţind-smgele şurluindu-i pe gît, îşi domoli goana calului. Ofiţerul turc se uită iarăşi înapoi. In urma celor patru urmăritori, călăraşii, dezmeticiţi, soseau în pilcuri. Nu mai era scăpare. Sublocotenentul Crainic zări pe başbuzuc îndreptînd revolverul spre el, apoi rămase mirat văzînd că fugarul se răzgîndise, întorcîndu-se iar cu faţa înainte, vroind parcă să-şi păstreze gloritele.

Erau numai cîteva azvîrlituri care îi despărţeau ; cei din urmă soseau şi dînşii ; atunci se întîmplă ceva la care nu se aşteptase nimeni.

Başbuzucul scoase un strigăt ascuţit şi sălbatec, ca să-şi avînte calul, şi, într-o hotărîre de al căruia sfîrşit nu se-ndoia parcă, se culcă de tot peste coama lui, îl apucă cu mîna stingă de supt grumaz, iar cu dreapta îi puse revolverul în ureche şi trase. Ca un fulger, aşa sclipi trupul alb al calului în saltul cu care se prăbuşi, trăsnit, la pămînt. Caii sublocotenentului şi al căpitanului, în vîntul goanei, trecură mai departe, pană ce călăreţii să-i poată opri. Apoi, tăcuţi, de-abia trăgîndu-şi sufletul, se întoarseră la pas. Calul alb al başbuzucului zăcea ghem, fără de viaţă. în căderea lui se rostogolise peste trupul ofiţerului tînăr, care rămăsese mort pe loc, cu buzele pătate de sînge. Era un băiat ca de vreo nouăsprezece ani, cu nasul scurt, fruntea îngustă şi cu acel zîmbet de batjocură împrăştiat pesta faţă, zîmbet care nu i se ştersese chiar după

straşnica lui moarte. în mîna dreaptă, întinsă în lături, ţinea încă strîns revolverul care fumega.

Călăraşii se făcură roată şi priveau tăcuţi cu toţii la mîna aceea care împrăştiase moartea printre ei. Sublocotenentului Crainic îi veniră lacrămile în ochi ; căpitanul făcu un pas să se apropie de viteaz, să-1 vadă mai bine ; iar trompetul Boangă îşi apăsă basmaua pe sfîrcul urechei ce sîngera încă şi, privind la mort, apoi la călăraşi, îşi scăpă gîndul prin vorbe :

— Straşnic *lomîn,* măi băieţi, mă !...

(1908)

PALMA

La 27 noiembrie se aflase, de cu vreme, că din pricina lipsei de hrană şi a nerăbdării soldaţilor, Osman-paşa va încerca o ieşire ; se şi băgase de seamă oarecare mişcare spre Vid, mai sus de Dolny-Dubnik ; generalul Ganetzki, care se părea că va suferi atacul, îşi luase toate măsurile de împotrivire.

Căpitanul Merişescu primise porunca să-şi ducă escadronul de călăraşi la locul însemnat pe hartă, ca să acopere drumul de care ce ducea spre Dolny-Etropol. Mai-nainte de a se lumina era la locul arătat, ascuns, mai la o parte, după un dîmb. O negură deasă învăluia totul ; frigul străbătea hainele ; caii tremurau; şi călăraşii descălecaseră, tropăiau din picioare, îşi suflau în mîni, să şi le încălzească...

încetul cu încetul lumina împrăştie ceaţa, dîmbul începu să se vază, acoperit de brumă,- cît şi drumul îngust, bătătorit. Căpitanul porunci încălecarea, trimise o patrulă înainte şi se uită la ceasornic. In aceeaşi clipă, dincolo de Vid, bubui tunul turcesc; apoi bubuiturile se-ndesiră, puternice, grozave, dintr-o parte şi dintr-alta, — linia de învestire răspundea. Patrula se întoarse în galop ; de pe dealul din faţă lupta se putea urmări bine. Se părea că turcii trecuseră Vidul şi că se apropiaseră de cea dintăi linie de întăriri. Lupta se da grozavă ; de departe se auzea un vuiet nedesluşit, adînc uneori, ca al unei mări furtunoase, alteori ca

al unui cutremur ce prăbuşea pămîntul. Iar salvele pîrîiau neîntrerupt, cu sunetul sec al lemnelor uscate ce ard. Mai tîrziu se auzi un tropot, şi încolo, pe la spatele escadronului, spre Gorny-Etropol, trecea grăbit un regiment de cazaci. Un ofiţer de ordonanţă se zărea departe, ca o vedenie, străbătînd cîmpul ; fără îndoială purta un ordin către întăriri. Apoi călăreţii se încrucişară pe rînd, cîte mai mulţi sau singuri.

Călăreţii aşteptau tăcuţi, îngrijoraţi, cu dîrlogii cailor înfăşuraţi pe după pumnul mînii stingi. Lupta ţinea de trei ceasuri, şi acum urma parcă o clipă de linişte. Căpitanul Merişescu pierdu răbdarea. Dete pinteni calului şi, urmat de un cornist, sui dealul din faţă. In vîrf se opri să se uite cu binoclul. In apropiere cîmpul era gol, spre dreapta lupta urma întărîtată, cruntă. Pe frontul rusesc întăririle veneau mereu ; se vedeau sosind în pilcuri — fără să se deosebească de-s ruşi sau romîni — ddsfăşurîndu-se, grabnic, într-o parte şi-ntr-alta. Apoi se putu desluşi bine mişcarea de înapoiere a turcilor : erau trespinşi.

Căpitanul îşi dete seama că, fireşte, în frămîntarea luptei, nu se mai gîndise nimeni la escadronul său, dar înţelese că drumeacul Dofny-Etropolului nu mai avea de ce fi păzit. Pe căpitan nu-l mai rabdă inima să steie locului ; trimise cornistul cu porunca să rămîie în urmă o patrulă, iar restul escadronului să-l ajungă. Peste cîteva clipe înaintau cu toţii pe şesul din faţa Opanezului, pe malul sting ăl Vidului. Se zărea bine îmbulzeala de pe malul rîului ; turcii căutau să-l treacă înapoi. Salvele îi urmăreau. Lupta avea să se încheie.

Un sublocotenent tînăr de cazaci ajunse escadronul din urmă. Purtase o poruncă, şi acuma se-ntorcea ? într-o franţuzească stricată dase desluşiri căpitanului : grosul cavaleriei unite aştepta la spatele frontului de luptă între Dolny şi Gorny-Etropol. Căpitanul vroi atunci să ocolească, să meargă spre gros, cînd, înspre stînga, de după nişte spinării, departe, răsări un pilc de călăreţi, vreo sută

poate. Ofițerul de cazaci se uită bine şi spuse : „Cerkezii !" Căpitanul Merişescu opri puțin ^escadronul. îşi închipui că avea în față o patrulă mai mare, dintre puținii călăreți ce erau în Plevna, o patrulă pusă la o aripă ca o flane-gardă. Dar n-avu vreme să se sfătuiască mai mult cu ofițerul rus, căci cerkezii ocoliră şi o luară în trap spre ei. Nu mai era nici o clipă de pierdut căpitanul îşi puse escadronul în marş, ondulînd pe şes ; apoi ocoli şi el, ca să facă față duşmanului, mai puțin numeros, dar foarte iute. Cînd cele două pilcuri de călăreți se zăriră bine unii pe alții, căpitanul Merişescu porunci „năvala". Călăraşii traseră repede săbiile şi, plecați pe coama calului, cu pulpele strînse, cu pumnul încleştat pe dîrlogi, se repeziră strigînd „ura !" înspre ceata cerkezilor. Aceştia într-o clipită de ochi se răriră unul de altul. Căpitanul Merişescu şi sublocotenentul rus galopau alături ; drept înspre ei venea singur un cerkez bărbos, acoperit de fireturi, pe un cal sur, mărunțel, ce alerga într-o goană nebună. Sublocotenentul de cazaci ridică sabia arcuită, să o avînte spre potrivnic, cînd, apropiindu-se, băgă de seamă că cerkezul venea dezarmat, cu mîna stingă în coama calului, ^cu dreapta în şold. Cazacul îl privi țintă, apoi Jăsă sabia în jos, nevrînd să atace pe un om fără de arme. Calul cerkezului trecu repede, ca o săgeată, atingînd pe cel al cazacului ; şi-n clipa ceea de apropiere, căpitanul Merişescu prinse, ca ^într-o sclipire, mişcarea cerkezului, care întinse mîna şi, cu putere, trînti din vînt cazacului o palmă grozavă. Ofițerul rus se lăsă pe spate, aproape să cadă, apoi se plecă înainte, trecu sabia în mîna stingă, în care ținea şi dîrlogii, iar cu dreapta îşi apăsă ochii orbiți de lacrimi.

Escadronul se opri cu greutate din fugă. Cerkezii nu suferiseră nimic, se-ntruniseră şi, ocolind, se pierdură spre Vid. Trei călăraşi fuseseră răniți. Sublocotenentul îşi apăsa mereu fața cu mîna. Căpitanul se apropie de dînsul, să se uite ; pe obrazul ofițerului rămăseseră trei dungi roşii, urmele

degetelor cerkezului. Sublocotenentul de-abia putu îngîna, de furie : „Ticălosul !"

Apoi, la pas, o luară înapoi...

Turcii trecuseră înapoi Vidul, cu pierderi grozave ; Osman fusese rănit; după prînz se dădură învinşi. A doua zi biruitorii intrau în Plevna. Ofițerii turci, descinşi, se-ntîlneau, vorbeau şi se salutau cu ofițerii romîni şi ruşi. Mîncau la un loc chiar. Căpitanul Merişescu şi sublocotenentul de cazaci nu se mai despărțiră. Spre seară intrară într-un birt mic, cu tavanul jos, înecat de fum. Se aşezară la o masă şi poruncină două ceaiuri, cînd cazacul se uită în fund, apoi, apucînd pe căpitan de mină şi arătîmd spre un colț, întrebă cu glasul tremurat:

— Acela nu-i cerkezul ?

Căpitanul se sculă în picioare şi privi într-acolo. Printre mai mulți ofițeri turci, dimprejurul unei mese acoperite cu pahare şi ceşti, cerkezul fuma liniştit.

Căpitanul răspunse :

— Da, el e.

Ofițerul rus se stăpîni, apoi îi spuse :

— Fiindcă soarta mini scoate iar în cale, du-te şi *provoacă-l* din partea mea.

Căpitanul Merişescu sorbi o dată din paharul care aburea în fața lui, apoi se uită primprejur. Nu mai era nici un alt ofițer rus sau romîn.

—• Mă duc singur, zise.

Se sculă, apoi păşi încet spre masa ofițerilor turci. Ajuns acolo, se opri, salută şi, îndreptîndu-se spre cerkez, îl întrebă dacă îi poate vorbi în franțuzeşte. Cerkezul nu ştia, dar un alt camarad de alături primi să le slujească de tălmaci. Căpitanul vorbi rar, dînd vreme tălmaciului să spuie în turceşte ce auzea :

—• Vin din partea sublocotenentului de cazaci Smirnoff, începu căpitanul, acela care, dimpreună cu mine, a avut cinstea a vă şarja ieri... în fața faptei de om de inimă, căci, văzîndu-vă fără arme, n-a vrut să vă lovească... d-voastră ați răspuns, din

fugă, c-o palmă, a căreia urme se văd încă pe obrazul ofițerului. El vă cere o luptă cu armele, spre a spăla insulta ce i-ați adus.

Căpitanul tăcu ; cerkezul, după ce află din gura tălmaciului cele de pe urmă cuvinte, se sculă în picioare :

— Atunci cînd am șarjat, zise dînsul, și tălmaciul vorbi după el, știam că *gaziuî* e rănit... înțelegeam că vom fi învinşi... în pistol nu-mi mai rămăsese nici o încărcătură, sabia îmi era frînteL. Trași deoparte, ne odihneam caii purtați pană atunci, cînd v-am zărit; v-am atacat... N-aveam nevoie de arme, am înfruntat moartea... Am văzut pe camaradul d-tale că pleacă sabia, și-am înțeles de ce... Aceasta însă era un dispreț pe care mi-1 arunca, și pe care, ca soldat, nu-1 puteam primi... Iertarea e milă, și eu nu mă dădusem învins de vreme ce atacam... N-am făcut decît să pedepsesc disprețul ce mi se arătase... Dar primesc duelul.

Cînd tălmaciul sfîrși, căpitanul Merişescu rămase locului, fără să mai adaoge ceva. Ofițerii turci se sculară, dădură mina camaradului lor, și doi dintre dînșii se duseră îndată lîngă căpitan, să se înțeleagă asupra celor ce aveau să urmeze...

A doua zi, dis-de-dimineață, pe cîmpul acoperit încă de trupurile celor morți în luptă, cazacul și cerkezul se întîlniră. Martorii măsurară zece pași, și-n urmă le aduseră pistoalele. Cei doi potrivnici ridicară brațul, se uitară țintă unul în ochii celuilalt, același gînd le străbătu mintea, și la comanda „foc !", slobozîră gloanțele în aer •, apoi, mai-nainte să li se poruncească să tragă din nou, lăsară pistoalele în jos, amîndoi deodată, se apropiară și-și deteră mîna.

(1908)

RĂNIȚII

Cit putuseră, cercetași! și sanitarii cutreieraseră cîmpul la lumina faclelor și căraseră, pe tărgi și pe năsălii, sute de răniți. îi adunaseră așa, cum îi găsise, ruși și romîni la un loc. Dar noaptea coborîse repede, și prin pîcla groasă care înăbușea ca fumul, soldații de-abia puteau pătrunde. Şi gemetele parcă amorțise ; tăcerea adîncă a morții pusese stăpînire peste întreg cuprinsul... Dar în zorii zilei, cînd prin valurile de pîclă începu a se zări ca la lumina unui chibrit, căciularii porniră din nou, să caute printre căzuți. Cea mai mare parte dintre ei zăceau întinși pe spate, cu pușca alături, încinși cu centironul, a cărora cartușiere, deschise, lăsaseră cartușele să cadă împrăștiate alături. Trupurile stăteau înțepenite de fiorul morții, și pe obrazurile vinete bura de ploaie lăsase picături, ca lacrimile. Toate fețele aceste, a cărora ochi închiși înfățișau icoana mincinoasă a somnului, părea că plînseseră prin vis.

Puțini mai erau acei care mai trăiau încă în urma atîtui sînge pierdut. Unii își dădură sufletul îndată ce îi mișcară din loc, într-un suspin de ușurare. Pe aceia îi lăsau acolo, spre a fi îngropați în groapa mare, care avea să-i primească pe toți în cuprinsul ei. Dar dintr-o vîlcea, în care apa de primprejur se prelingea cu linceriri ușoare, străbătea un gemăt răgușit, care uneori se ridica, aspru și trăgănat, ca o chemare deznădăjduită.

Un fior parcă trecu prin. vinele căciularilor din apropiere. Dînşii ascultară o clipă, să-şi deie seama bine încotro trebuiau să apuce, apoi luară năsăliile şi porniră într-acolo. Ajunşi, scuturară scrumul faclelor, a căror flacără, apăsată de pîclă, scăzuse, şi, la lumina care se împrăştie dintr-o dată, soldaţii văzură desluşit grămada de oameni, căzuţi unul peste -altul, încremeniţi parcă în cea din urmă tresărire a unei lupte sălbatice. Deasupra tuturor, un grenadir rus, un uriaş, scotea gemete prelungi. Glasul lui era acela care pătrunsese pană la urechea cercetaşilor. Căciularii şi sanitarii se puseră îndată pe lucru, ridicară pe rus, apoi, dintre alţi doi grenadiri morţi, scoaseră pe un sergent de dorobanţi al căruia piept se ridica încet, cu greutate. Un căciular se plecă şi strigă, uimit :

*— îi domn' sergent Morcan, de la a opta...

îl întinseră binişor pe năsălie, şi sergentul rămase cu ochii pe jumătate închişi, cu o picătură de singe la colţul din stînga al buzelor.

Soldaţii se făcură roată, apropiară faclele, şi unul întrebă :

— Unde-o fi lovit ?...

Dar un scîncet uşor le lovi din nou auzul. Un căprar îi îndemnă :

— Hai! băieţi; i-auziţi, mai este unul cu viaţă.

Şi iarăşi dădură la o parte trupuri înţepenite, vreo patru, şi dedesuptul lor o mînă se mişcă. Soldaţii rămaseră înfipţi locului. Căprarul nu-şi credea ochilor :

— Un turc !

— Ce-o fi căutînd *ista* ? întrebă un sanitar.

Şi-un căciular nu ştia ce era de făcut :

— Pe ista îl luăm, domn' căprar?

Căprarul stete puţin pe gînduri, pe urmă vorbi hotărît:

— Cum să nu-1 luăm ! Se cheamă că-i om, şi că-i rănit... Să-1 ridicăm... Da' ce-o fi căutînd el aici ?...

Soldaţii se plecară şi-1 luară pe mîni. Atunci un strigăt sălbatic, ca un blestem, porni din pieptul

rusului, care se uita cu ochii mari şi încerca să dea din mini.

— Ce-o fi avînd de zbiară aşa ? întrebă unul.

Căciularii se uitară la el, apoi unul păru că-1 pricepuse din semnele şi din mînia lui :

— Ştii ce, domn' căprar ? i-i ciudă că ridicăm pe turc.

— Taci !!

^Rusul urla înainte, încercă să se scoale şi izbuti să arate cu mina, ca şi cum vroia să gîtuie pe cineva.

Dar căprarul nu se înduplecă ; ţipă la rus :

— Ia, nu mai biigui acolo ! Şi porunci soldaţilor să pornească : Hai, gata ; ridicaţi-i şi porniţi.

Pînza tărgei pe care trupul uriaş al rusului se zvîrcolea de furie se lăsă pănă-n pămînt, şi cercetaşii plecară încet, unii după alţii, luminaţi de facle^ înainte şi pe lături. în unele locuri se opriră, ca să poată trece peste cei ce zăceau nemişcaţi; apoi pîlcuri-pîlcuri de alţi cercetaşi se adunară, Şi "Ş"/ strinşi la un loc, intrară în cîmpul de dincolo de partea pe care se desfăşurase lupta.

în vreme ce mergeau, căprarul chemă pe un sergent:

— Domn' sergent Stoica ! Am ridicat pe-un turc.

Sergentul se apropie, şi mai-nainte de-a vedea pe turc, dădu cu ochii de dorobanţul rănit :

— Ista-i Morcan... de la a opta... Şi mai strigă pe alţii: Mă Ciută... Ciută! Vîrtane !... Morcan i-aici.

Ceilalţi gradaţi se apropiară. Căprarul arătă pe turc :

— Uitaţi-vă şi turcul.

Atunci, un soldat din compania lui Morcan povesti :

— îra ! ista-i turcu cel de-o căzut de pe parapet... L-am văzut eu cu ochii mei... se lupta amarnic; 1-o-ncunjurat şi de-ai noştri, şi ruşii, şi l-o tras încoa... era şi domn' sergent Morcan. Pe urmă n-am mai văzut nimic, că dedea companiile celelalte

peste noi, şi ne-am retras... Da' pe turc l-am văzut cu toţii cum dedea cu baioneta...

Un glas răzleţ bănui atunci :

— Ce l-aţi mai ridicat ?

în urmă răsăriră şi cîţiva grenadiri ruşi. Uriaşul, obosit de atîta strigăt, îngînă în limba lor ceva, şi dînşii se uitau încruntaţi la căprarul de sanitari...

Se luminase bine de ziuă cînd ajunseră la ambulanţă. Ofiţerul de serviciu veni să ia pe jăniţi în primire, şi porunci cercetaşilor să-i ducă în baraca de scînduri care rămăsese goală, căci cei doi răniţi ce fuseseră aşezaţi într-însa muriseră peste noapte. Repede veniră doctorii, şi maiorul se apropie de cele trei tărgi puse una lîngă alta. întăi se opri la căciular, se plecă şi citi placa de alamă, cusută pe tunică :

Morcan Ion, sergent, compania 8-a din Regimentul 16 de dorobanţi.

îl dezbrăcăm încet, şi-l căută. îi străbătuse un glonţ prin partea dreaptă a pieptului, şi unul, prin coapsă. O tăietură de baionetă îi deschisese în două muşchiul mînii drepte. Maiorul dădu din cap şi se întoarse către ceilalţi :

— Prea mult sînge pierdut !

Apoi le porunci ce aveau de făcut.

Rusului — Nicolai Nicolaieff — din regimentul de grenadieri, loviturile de baionetă îi zdrenţuise toată partea de jos a spatelui, şi un glonţ îi atinsese şira spinării ; nu mai era nici o scăpare.

La urmă toţi se opriră lîngă targa pe care zăcea, cu ochii închişi, galben ca ceara, turcul. Maiorul se miră la rîndul lui :

— Ce caută nizamul ăsta la noi ?

Atunci căprarul povesti \cele ce auzise de la soldatul din compania a opta.

în faţa rănilor turcului toţi se dădură înapoi, îngroziţi : întreg era potrocolit de baionete. Maiorul se miră de aşa putere de viaţă :

— E de necrezut cum mai trăieşte omul ăsta !... Are şapte suflete, ca mîţa,

în vreme ce sanitarii îi spălau rănile, doctorul aştepta lîngă el. Turcul deschise într-un rînd ochii şi se uită pierdut împrejur. Atunci, deodată, glasul rusului, ţintuit locului de legăturile cu care-l înfăşurase, zbucni din nou. întoarse capulşi, cu ochii holbaţi, vorbea repede, suflînd din greu.

Căprarul dădu deslușiri :

— Şi cînd l-am ridicat, tot aşa a ţipat, să trăiţi, domnule maior... că i-am găsit pe cîteşitrei la un loc.

Toţi se uitară miraţi la grenadir; maiorul îşi dete seama :

— Să ştiţi că s-au luptat; cîteva din loviturile din spatele rusului or fi şi ale ăstuia.

— Ş-acum nu-l iartă.

Un sublocotenent tînăr parcă se mira de asta:

— Auzi dumneata !

Apoi rusul se mai linişti. Cîteşitrei răniţii păreau mai uşuraţi, răsuflau aproape deodată ; numai pieptul grenadirului izbucnea uneori mai puternic, într-o rîcîială ca de ferăstrău.

Afară cerul se spălase şi, prin cele două deschizături ale şandramalei de scînduri, o adiere de vînt căldişor se împrăştia pană peste feţele celor ce zăceau. Doctorii statură pană ce-i bandajară şi le dădu doctorii care să-i liniştească, la cîteşitrei, apoi ieşiră. La uşe se opriră, şi maiorul le spuse :

— Ăştia se duc pană diseară... E de ajuns ce le-am făcut. Operaţia ar fi zadarnică. Să-i lăsăm să moară liniştiţi.

Sublocotenentul cel tînăr, cu gîndul tot la ura rusului, îşi şopti iarăşi :

— Auzi dumneata !

Şi-n aceeaşi vreme se auzi din baracă un geamăt adînc şi-un glas înăbuşit :

•— Domn' maior, domn' maior...

Toţi intrară repede şi se uitară spre patul sergentului de dorobanţi, care, cu capul întors spre ceilalţi doi răniţi, se încerca să spuie cit putea mai tare :

— Uitaţi-vă... rusul... îl înăbuşă...

Toţi întoarseră capetele, şi-un strigăt de spaimă izbucni din pieptul tuturora : rusul întinsese braţul şi, înfingîndu-şi degetele, încleştate ca nişte gheare, în faţa turcului, strîngea cu ochii închişi, scrîşnind din dinţi. Nizamul gemea prelung.

Maiorul strigă înfuriat grenadirului:

— Lasă-1, lasă-1, n-auzi ?

Dar rusul părea că n-aude, că împietrise în încordarea de ură şi de răzbunare în care i se sleiau cele din urmă puteri.

Atunci deodată, înfuriat, ca scos din minţi, sublocotenentul de infanterie se năpusti spre rus şi, desprinzîndu-i dintr-o smucitură mîna, îi ţipă, tremurînd :

—• Ticălosule ! ticălosule ! ticălosule !

Pe obrazul turcului se prelungeau şiruri de sînge, şi din ochii lui deschişi cobora încet un rînd de lacrămi.

Toţi tremurau, înfioraţi, dar rusul întoarse capul, şi-n limba lui bănuia, în cuvinte care se cunoşteau a fi de ură, căciularului care chemase în ajutor.

Atunci maiorul porunci sanitarilor numaidecît:

— Depărtaţi-le paturile... şi să rămînă aici două ' plantoane...

Un doctor şterse de sînge şi legă obrazul nizamului, şi toţi ieşiră zdruncinaţi, mai înfioraţi de fapta ce văzuse decît de întreg răsunetul şi vaietul prelung al luptei din ajun.

Doctoriile ce le băuseră parcă mai răcorise pe cei trei răniţi. Plantoanele lăsară în jos pînza de cort a deschizăturilor baratcei, şi-n liniştea umbrită dintre pereţii de scînduri, tustrei păreau că gîndesc la ceva. Deodată, de sus, dintr-o crăpătură a acoperişului, străbătu o rază de soare, scoborînd pană jos, topindu-se pe pămînt într-un bănuţ de aur. Şi ochii celor trei oameni se îndreptară deodată spre dînsa, ca la ceva la care aveau cîteşitrei dreptul să se uite şi de lumina căreia să^ se bucure. Şi-n scînteierea razei celeia, rînd pe rînd, se întrupau privelişti deosebite, din ţări depărtate, chipuri de oameni străini unii de alţii : ...Ochii sergentului Morcan se înfipseră în pereţii albi, văruiţi din Pastele ce trecuse, ai căsuţei dintre cei doi zarzări, în care stoluri de vrăbii te asurzeau. Şi parcă pe poarta ogrăzii îi intra carul, cu boulenii lui, cu Crivăţ, dulăul, în urma... De ce n-or fi tăiat încă lemnele ?... Ce Dumnezeu ? dădeau în iarnă, şi tot clădite în stînjeni le lăsaseră... Uite, uite, mămuca, ce sprintenă aleargă la poartă... Şi pune mîna la ochi... Poştaşul trece... nu-i lasă nimic... Şi el nu-i scrisese în urmă.;. De ce nu-i scrisese, săraca ?... S-a pus jos cu barba în palmă... şi-1 aşteaptă... „Aşteaptă, mămucuţă, aşteaptă... c-o să viu"...

Şi raza de soare tremură, şi parcă din faţa ochilor sergentului Morcan totul se şterge, în vreme ce ochii rusului tot mai prind încă herghelia de cai ce împînzeşte cîmpia întinsă şi verde : ...Şi de ce oare calul lui nu ajunge herghelia ca altădată? De ce caii ceilalţi se depărtează mereu, se duc, se tot duc, se fac tot mai mici, pană ce se şterg în zare ?... Şi de ce parcă o mînă nevăzută îi întoarce dîrlogii fugarului, şi se vede, el pe el, cu capul plecat, înapoi, pe drumul către casă ?... O piatră parcă îl loveşte în şale... şi cade...

Raza de soare tremură pe cînd trupul uriaş al rusului se-nfiorează...

Ca legate de sîrma de aur, se clatină în aer chipurile celor doi copilaşi ai nizamului... Acesta îi vede bine, îi desluşeşte... iar se sting, iar se aprind, ca nişte scîntei... apoi... nu se mai văd... Şi pe obrazul turcului un nou şir de lacrimi lunecă încet.

Ziua trece. Plantoanele dormitează. Raza de soare s-a topit toată în bănuţul de aur, care s-a şters parcă şi el, de vreme.

Seara se lasă... Şi o dată cu umbrele înserării, o undă de fierbinţeală a cuprins pe cei trei răniţi ; parcă tot sîngele ce le mai rămăsese în vine li se ridicase la cap. Feţele li se acopere de sudoarea ce li se scurge de pe frunte. Sergentul începe să murmure încet cuvinte făr' *de legătură. Plantoa-

nele se trezesc, se. apropie unul de altul şi rămîn nemişcaţi lîngă uşă. Unul zice :

— L-a apucat frigurile morţii.

Celălalt deschide ochii mari, se uită şi-şi face cruce :

— Doamne, Doamne !

Un gemăt prelung răspunde îngăimărilor căciularului.

— I-auzi, turcu ! spuse plantonul.

Şi după cîteva clipe, ca şi cînd o furtună s-ar fi abătut peste sufletele lor, să le zdruncine, grenadirul scoase un strigăt care cutremură baraca. .

Cîteşitrei se zbat în ghearele morţii.

...Sună corniştii ,* drapelul fîlfîie pe linia frontului, şi din flamura lui cad, sfîşiate de gloanţe, . fîşii zdrenţuite... E un învălmăşag cumplit. Ruşii stau la cot cu romînii şi păşesc încet, pas cu pas, ca împotriva vîntului... ,,Aşa.., măi... lîngă mine, tot lîngă mine, băieţi... Ai căzut, bre, Stancule ?... dă-mi fanionul mie. Aşa... n-ai grijă"... Sergentul se zbate, mai are cîţiva paşi pană la redută... Ceva cald parcă îi străbate coapsa... Un rus uriaş îl dă la o parte şi porneşte ca un nebun înainte,.. De pe parapet se prăvale un turc, dar se ridică repede în picioare, şi cu o lovitură de baionetă culcă la pămînt pe Părîngu Vasile... Rusul cel nalt se ia la luptă ; se repede şi el, dar cade... Trei lovituri una după alta îl rănesc în spate, dar rusul nu se dă. Doar e o dată om ! Se avîntă, şi baioneta se împlîntă în coapsa nizamului, care se clatină. Se clatină, dar tot mai are puterea să-l izbească. Atunci, " cu o lovitură de armă îl doboară. Rusul simte că o dată cu vrăjmaşul pică şi el, şi alţii... Supt greutatea trupurilor care-l acoperă, turcul vede că totul s-a sfîrşit, închide ochii şi rămîne cu mînile întinse, ca-n semnul crucii, în semnul credinţei acelora care l-au înfrînt...

Şi cu cea din urmă încordare, cîteşitrei vreau să se ridice. Un gemăt prelung, ce seamănă la sfîrşit c-un plînset, înclină capul turcului pe piept. S-a sfîrşit. Ca un strigăt de izbîndă răsună rîsul grenadirului, care, în clipa aceea, poate că înţelesese suspinul de uşurare al potrivnicului său.

Un planton spuse :

—• Camarade, să ştii că turcu o murit... Du-te şi adu un fanar.

Peste cîteva clipe lumina ştearsă a gazului împrăştie umbra bărătcei. Plantoanele se apropiară de patul nizamului. Capul i se plecase moale, cu bărbia înfiptă în piept. Plantoanele îl priviră puţin, apoi se întoarseră spre rus, al cărui trup se zvîrcolea în zvîcniri repezi. Pe urmă se apropie de patul sergentului. Soldatul cu lampa zise, după ce se uită :

— S-o dus şi domn' sergent Morcan, s-o dus de mult. Şi-i apucă mîna : Ii rece.

Căciularul murise, fără să geamă, cu faţa întoarsă spre locul în care lunecase raza de lumină.

Şi cum priveau aşa, un horcăit scurt, spăimîntător, îi întoarse repede în loc. Rusul se încorda, apucă marginile patului şi, strîngîndu-le cu mînile, se întinse. Apoi rămase nemişcat.

Soldaţii se uitară unul la altul, înfricoşaţi, apoi îşi făcură cruce. Cel cu lampa spuse celuilalt:

—- Du-te şi raportează domnului maior c-au murit.

Şi după ce acela se duse, plantonul aşeză lampa pe măsuţa plină de sticle cu doctorii, din colţ, şi el rămase aşteptînd, cu ochii spre cei trfei morţi, ca şi cînd se temea ca unul din ei să nu se scoale.

Gînduri ciudate îi treceau prin minte : se luptase şi dînsul în ajun, călcase şi el peste trupurile celor căzuţi, dar altfel i se părea moartea cînd tăcerea ei nu era tulburată de nimic... Glasuri se apropiau, şi-l smulseră gîndurilor ; pînza baratcei se ridică, şi maiorul, urmat de o mulţime de doctori şi ofiţeri, ruşi şi romîni, intră. Se mai aduseră cîteva felinare, şi cei ce pătrunseră înăuntru se descoperiră în faţa celor trei morţi, a căror a întîmplare o cunoşteau acuma cu toţii. Toţi tăceau şi priveau,

munciţi parcă de acelaşi gînd, că mine puteau fi priviţi la fel. Dar cum numărul celor ce veniseră era mare şi nu încăpeau în baratcă, maiorul porunci să li se facă loc.

— Apropiaţi-le paturile... acum s-au isprăvit toate între dînşii...

Şi, rînd pe rînd, intrau să se uite la cei trei soldaţi întinşi unul lîngă altul, la cei trei oameni pe cari aripa ocrotitoare a morţii îi înfrăţise.

(1908)

PRIZONIERUL

Turcii fugiseră din Smîrdan şi îşi găsiseră scăparea spre Vidin, lăsînd în drumul lor rămăşiţele goanei înfricoşate : tunuri, puşti, muniţii, toate îngrămădite la un loc, unele peste altele ; şi hrană, bucăţi de pine îngheţată, sau pesmeţi tari ca fierul. Din spatele. Smîrdanului, pană departe, îngustîndu-se din ce în ce ca o panglică, se trăgăna drumul bătut de paşii fugarilor. Fulgii nu putuseră acoperi toate urmele, lor ; călăraşii cari patrulau prin împrejurimi goneau, de pei hoiturile cailor căzuţi, stolurile de corbi ce zburau croncănind, se roteau prin aer, iar cînd patrulele se ştergeau în depărtare, se lăsau iarăşi, puzderii, şi se alungau unii pe alţii de la stîrvurile care îi îndestulau.

Turcii fugiseră înfrînţi, după o luptă crîncenă ; dar oboseala atîtor zile de încordare dădu pe mulţi dintre ei prinşi în mînile dorobanţilor ; unii se aşezaseră jos, cu capul plecat, cu braţele încrucişate, şi, aşa, îşi aşteptau soarta, de care erau încredinţaţi că, dacă le era scris, nu puteau să scape. Ai noştri îi prinseseră. A doua zi după luptă pornise spre Dunăre cîteva pilcuri de prizonieri, şi astăzi avea să se ducă cel din urmă, vreo cincizeci de pedestraşi, între care se aflau şi cîţiva ofiţeri. Ca şi ceilalţi prinşi, trebuiau să facă drumul pe jos pană la Dunăre, supt paza călăraşilor. De cu seară sergentul-major Mănciuc primise toate poruncile în privinţa aceasta. Trebuia să ieie zece călăraşi şi doi gradaţi, pe sergentul Ghenciu şi brigadirul

Păilă, şi, în zorii zilei, să pornească. Pană noaptea tîrziu, soldaţii şi prizonierii se pregătiră, luară fiecare hrana trebuitoare — pîne şi brînză — şi cînd se crăpa de ziuă, călăraşii erau pe cai, iar turcii, cîte patru, în coloană de marş, între ei. Şi porniră, în ajun contenise din nins, dar peste puţin începuse din nou, şi fulgii mari se cerneau, înfoieţi, în dimineaţa sură şi îngheţată. Prizonierii se îmbrăcaseră care cum putuseră. Unii din ei aveau mantale, dar cei mai mulţi erau numai în vengherca lor albastră, scurtă şi zdrenţuită ; cu fesul îndesat pană* după urechi, mergeau încovoiaţi şi slabi, cu mînile vîrîte în buzunarele şalvarilor, de-abia seoţînd cizmele — legate cu sfoară, să nu le cadă talpa — din troianele prin care pîrtiile fuseseră din nou astupate. în frunte mergeau cei trei ofiţeri : doi căpitani de-ai lor şi un sublocotenent; cei dintâi îmbrăcaţi în mantăli lungi, iar acest din urmă, numai în tunica pe care se mai desluşeau urmele galoanelor de fir. La plecare, un soldat, un cerkez, îi dăduse mantaua lui, dar el nu o primise, şi, vînăt de frig şi slab, de i se vedeau oasele obrazului cum îi străpungeau pielea, înainta cu greu, cu ochii tulburi şi parcă urmărind ceva în depărtare.

Smîrdanul se pierdea în urmă ; şi-n curînd albul nepătat al cîmpului obosi vederile. Oamenii îşi duceau uneori mînile la ochi şi îi frecau, vrînd parcă fsă le ieie ceaţa ce-i învăluise. Cîţiva mergeau buimaci, ca ameţiţi, iar în capul coloanei, calul negru al sergentului-major Mănciuc tăia vînjos valurile de omăt, cu capul în piept, cu muşchii picioarelor întinşi ca nişte coarde. Din cînd în cînd sergentul-major se întorcea, îşi puriSS calul pe flanc şi lăsa să-i treacă pe dinainte convoiul. Atunci îşi încrunta fruntea şi striga, apăsat, la cîte vreunul :

—• Mă Stavere, o s-adormi pe cal ; atunci ce-o să facă cel de pe jo.s, ha ?

Pe urmă dădea pinteni şi îşi lua locul în fruntea coloanei, cu capul în piept, şi el, ca şi calul, legănîndu-se cînd la dreapta,, cînd la stingă.

Straşnic om era sergentul-major Mănciuc. întreg regimentul îi ducea frica, şi chiar ofiţerii îi vorbeau lui mai altfel. Scurt, îndesat, cu capul mare şi ochii verzi, numai c-o mustaţă — că pe una i-o luase, dimpreună cu un capăt de buză, zvîrlitura unui cal — îşi şuiera cuvintele mai mult decît şi le spunea. Doi dinţi îi rămăseseră goi, şi totdeauna părea că rînjeşte. Viteaz şi vînjos ca un taur, se repezise odată într-un pîlc de cerkezi, fără să-şi scoată sabia, şi, împlîntîndu-şi mînile în gîtul celui dintâi, îl smulsese de pe cal şi se întorsese cu dînsul, tîrîş, în mijlocul escadronului înmărmurit.

Multe însărcinări avusese sergentul-major Mănciuc, dar de nici una nu fusese mai mîndru ca de aceasta din urmă. Celelalte convoiuri plecaseră comandate numai de ofiţeri, lîngă cari îl puneau şi pe el acuma. Fără o putere de judecată mai largă, el ştia una : era soldat, şi-n război duşmanul nu trebuie cruţat. Năpîrcii trebuie să-i zdrobeşti capul. Dacă el ar fi fost în locul oricărui din cei ce-l urmau, cu capetele plecate în jugul înfrîngerii, şi-ar fi primit soarta fără să crîcnească. De cînd plecase, la un lucru se gîndea, şi nu-i putea da de rost : la ce ducea în ţară pe toţi prizonierii ăştia ? la ce i-ar fi hrănit statul ? la ce, ajunşi cu bine, dacă vor ajunge... şi. la gîndul acesta musteaţa îi tremura şi fruntea i se-ncreţea — i-ar fi trimis înapoi în ţara lor ? Nu, asta n-o înţelegea. Să-i fi dat pe mîna lui : la rînd, în front, *alinierea* ! un pluton cu carabinele încărcate în faţa lor, „foc ! !" şi gata...

Aşa gîndea sergentul-major Mănciuc, cînd i se păru că-i miroase a ţigară. întoarse capul şi, printre călăraşii ce mergeau în frunte, văzu pe unul dintre cei trei ofiţeri turci, pe unul bărbos, fumînd. Mănciuc întoarse calul, înfipse cu ciudă pintenii şi, despicînd rîndul, smulse ţigara şi o aruncă.

— Nu e voie. Auzi ?... Nunnţelegi ce-ţi spui ?... Ei ! să ştii că nu e voie...

Căpitanul se uită cu ochii mari la el, cu un zîmbet de dispreţ şi mînie, de c§re buzp. de jos îi tre-

mura uşor. Mănciuc se ridică în scări şi, euprinzînd cu ochii, pe deasupra convoiului, pe călăraşi :

— Dacă mai fumează unul... apoi!...

N-avea nevoie să sfîrşeaseă. Călăraşii îl cunoşteau. Sergentul-major Mănciuc nici comenzile nu şi le sfîrşea ; cu toate astea, escadronul se învîrtea ca o vîjiitoare.

Dar drumul se îngreuia, ninsoarea se îndesea din ce în ce mai tare, şi un vînt aspru începu să sufle dinspre Dunăre, purtînd troienile dintr-un loc într-altul, ca pe nişte valuri.

Caii suflau din greu, iar oamenii, înţepeniţi, cot la cot, păşeau încet, trăgîndu-şi sufletul, ca şi cum se înăbuşeau. Sprijinindu-se fiecare de celalt, se apucau pe după mijloc unii de alţii, se aplecau ca şi cum iar.fi tras la plug şi îşi regulau mersul, încordindu-se, cu toţii deodată.

După două ceasuri, sergentul-major Mănciuc opri convoiul. Atunci, cu ochii iscoditori, privi peste capetele tuturor şi-i numără ; erau toţi. Se ţinuseră bine. Dar pe feţele unora ninsoarea înghe-ţase, şi din ochii rătăciţi, din răsuflarea grăbită a piepturilor se vedea bine că la a doua postată erau să cadă.

Prizonierii se aşezară jos în zăpadă ; unii îşi suflau în mini, să şi le încălzească. Sublocotenentul, învineţit de frig, părea că nu mai simte nimic, că nu vede. împrejurul gîtului, pe fes $i pe umeri, ninsoarea se strînsese într-un strat grot, ca o blană albă, care poate îi ţinea cald. Căpitanul bărbos îi vorbea ; îl îmbărbăta. El mu răspundea nimic, ca şi cum n-ar fi auzit cuvintele tovarăşului. Căprarul Păilă se uita la el, şi-n sufletul lui de om milos parcă se făcu un gol. îi părea rău de tinereţea, de ştiinţa copilandrului care ajunsese ofiţer şi care avea să cadă acuma, departe de toţi ai lui, de toţi care-1 iubeau. Păilă se luptase, nu dăduse înapoi niciodată, că era soldat doar, dar aşa era firea lui : îi era milă şi de-un cine. Ofiţerul turc îşi scoase fără să vreie mina, vînătă de frig, şi o duse la

gtirâ ; atunci brigadierul desfăcu coburii, se uită spre Mănciuc şi, cum acesta privea într-o parte, se plecă şi-i dete sublocotenentului perechea de mă-nuşi ce o avea mai mult la el. Ofiţerul le luă, deschise ochii mari,, apoi zîmbi şi dădu din cap. Puse mănuşile şi rămase iarăşi nemişcat.

Sergentul-major strigă :

—• Ei, Ştiucă ! ia calul în trap şi vezi, ce se zăreşte colo, ce-o fi pata ceea neagră ?

Călăraşul porni, soldaţii şi prizonierii îl urmăriră cu privirea, îl văzură cum descăleca, cum ridică apoi ceva din omăt şi se întoarce.

—• Să trăiţi, domnule sergent-major, iacă, o scurteică ferfeniţită şi un fes.

Mănciuc scoase sabia, le luă în vîrf şi arătîn-du-le :

—• E-he ! ista-i unul dintre cei porniţi de ieri.

Prizonierii Înţeleseră : era unul de-ai lor, căzut în ajun, sfîşiat de lupi ; şi un fior le trecu prin trup. Sublocotenentul ridică ochii, şi parcă privirile îi rămaseră atîrnate de bucăţica de haină zdren-ţuită în dinţii fiarelor.

De sus, din înalt, se auzi un vaier, ca o tînguire, şi vîrtejuri de corbi împînziră zarea. Toţi priviră spre cer.

Unii dintre prizonieri se gîndiră poate la spăimîntătorul sfîrşit, acolo, în largul cîmpului, cînd, de-abia căzut, eşti ciuruit, găurit de ciocurile hră-păreţe ale păsărilor, mai îndărătnice şi mai lacome decît lupii, ale păsărilor care se hrănesc din trupurile oamenilor şi ale cailor căzuţi în războaie, care-şi mînjesc aripile de sînge ca să ducă apoi, în adîncul senin al cerului, semnul vrajbei şi nimicniciei de pe pămînt.

Mănciuc ridică în sus capul şi şopti printre dinţi:

— Ne vin musafiri.

Apoi dădu porunca de plecare. Dar prinşii se sculară anevoie, şi doi dintre ei rămaseră jos, strînşi cu bărbia la genunchi, cu mînile înţepenite, ca şi cum îngheţaseră acolo. Călăraşii le strigă să se scoale, cîţiva prizonieri îi ridicară şi-i luară pe

mini. Convoiul porni încet, tragănat, Iungindu-se din ce în ce din pricina mersului tot mai îngreuiat al oamenilor.

După cîtăva vreme, un şir se opri : unul dintre cei doi prinşi pe cari îi luaseră ceilalţi să-i poarte îşi dăduse sufletul. Supt de boală, sleit de oste-neală, îşi găsise sfîrşitul. Tovarăşii îl lăsară jos, vroiră să-l acopere cu zăpadă, dar sergentul-major băgase de seamă şi răcni : „înainte !"

Trupul celui dintăi căzut rămase în urmă ca o pată. Nimeni nu. mai întoarse capul să se uite înapoi, dar un vaiet surd, un învălmăşag prelung în aer arăta desluşit ce se întîmpla acolo. Stolurile de corbi coborau spre pămînt...

Căzuseră şapte prizonieri, dintre care doi fuse-seră părăsiţi suflînd încă. Braţele tovarăşilor erau prea "înţepenite să-i poată ajuta, adăpost nu se gă-sea, şi seara cădea mohorîtă, ceţoasă. Călăraşilor le îngheţase şi lor picioarele în cizme, lăsaseră dîrlogii pe gîtul cailor şi-şi băteau palmele una de alta. Numai Mănciuc mergea tot în frunte, calul lui lua tot cel dintăi troienite în piept, cu muşchii pi-cioarelor încordaţi ca nişte otgoane.

Sublocotenentul turc pierdea puterile din ce în ce ; căpitanii îl luară între dînşii, îl purtau aproape ; dar el îşi dete în curînd seama că i-ar fi peste putinţă să meargă pană la sfîrşit. încetul cu încetul rămase în urmă, în rîndul al doilea, apoi se perindă prin toate celelalte rînduri şi, cînd cei din urmă patru prizonieri, la cot cu care mergea, vroiră să-i deie ajutor, dînsul nu primi, îndărătnic, hotărît parcă în slăbiciunea lui. Brigadierul Păilă se uita la el, îl văzu că se clatină ; bucuros i-ar fi dat calul o parte din drum, pană se va mai întrema ! Dar cunoştea bine pe sergentul-major Mănciuc : ar fi fost în stare să-l împuşte. Se plecă numai, atinse umărul ofiţerului şi-i arătă în zare :

— Colo... nu mai este mult.

Sublocotenentul înţelese din mişcarea călăraşu-lui ce-i spunea, îşi întinse într-un zîmbet buzele îngheţate şi dădu trist din cap.

Cu lăsarea serii, crivăţul părea că se înteţeşte, şi din depărtări veneau vaiete neînţelese, din pă-duri pe care le frămînta vîntul, sau din adîncuri de văi în care urlau fiarele,

O jale mare cuprinse pe Păilă. Se întorcea acasă după atîta vreme de lipsă, scăpase de la moarte, şi, cu toate aceste, parcă ceva i se rupsese în piept; nu putea să înţeleagă, în sufletul lui de creştin, cum avea să lase să se prăpădească în pustietăţile astea pe ofiţerul tînăr, care, ca şi dînsul, se lup-tase. Şi cum gîndea astfel, deodată parcă se făcu un gol lîngă dînsul ; întoarse capul şi văzu că sub-locotenentul lunecase în omăt şi rămăsese acolo, nemişcat.

Opri calul, dar in clipa aceea glasul sergentului-major răsună aspru :

— Mai repede !... Brigadier, ne apucă noaptea...

Şi porni. în faţa ochilor însă i se pusese o pînză prin care nu putea privi şi între gene îi răsăriră două lacrimi. .

Nu-l ştia pe copilandrul cela, nu-l mai întîlnise niciodată, şi totuşi i se părea că-l iubeşte ca pe un camarad, ca pe un tovarăş de arme... îl văzuse bine cum căzuse şi cum rămăsese nemişcat... Poate că^ murise... Ar fi fost mai bine, scăpa... Dar dacă trăia încă ? Ce spaimă, ce grozăvie să rămîi în mijlocul eîmpului, să vezi cum zbor spre tine corbii.

...Şi-ai tăi, ai tăi, acasă, te aşteaptă!... Da, mai bine ar fi fost să fi murit. Gîndul acesta îl necăjea, i se înfipse în minte. Deodată strânse dîrlogii, şi calul se opri. Convoiul mergea înainte, şi cînd se depărta, Păilă se întoarse şi porni în galop. Prin lumina cenuşie a serii, zări trupul ofiţerului, spri-jinit într-o mîna.

Prizonierul rămăsese aşa, împietrit, uitîndu-se cu ochii mari deschişi, ţintuind parcă o privelişte de groază. Brigadierul descăleca, se plecă şi-l luă în braţe. Vroi să-l ridice în picioare, dar genunchii ofiţerului se muie şi trupul lunecă în jos, ca şi cum s-ar fi topit. Călăraşul privi împrejur... nimic şi nimeni.

Nu-l putea lua, iar inima nu-l lăsa sa-l părăsească. Atunci, un gînd îi străbătu prin minte.

Duse mîna la centiron, la spate, şi scoase revolverul, apoi îl întinse prizonierului. Acesta înţelese, prin ochi îi trecu o licărire de bucurie, şi de-abia luă arma cu amîndouă mînile. Călăraşul se sculă şi întoarse capul, ferindu-se să vadă ceva groaznic ; şi, după cîteva clipe, cît trebuiră degetelor înţepenite ale ofiţerului să apese pe trăgaci, se auzi o detunătură pe care crivăţul o fură repede şi o pierdu în depărtare.

Călăraşul privi : sublocotenentul îşi descărcase revolverul în inimă şi rămăsese întins, încremenit în cea din urmă zvîcnire a trupului cuprins de moarte. Brigadierul se plecă, se uită îndelung la faţa care aproape nu se mai putea desluşi din umbrele serii. Tremurînd, ridică revolverul, îl vîrî în toc, apoi acoperi trupul cu omăt. îşi mai aruncă ochii o dată ; nu se vedea nici o urmă : supt giulgiul alb al cîmpului parcă nu se întîmplase nimic. Călăraşul îşi simţi sufletul împăcat acum ; era liniştit, încalecă, şi peste puţin ajunse convoiul. Lipsa nu i se băgase de seamă. De sus cădeau fulgii într-una, foşnind, ca An şopot; şi-n frunte, calul vînjos al sergentului-major Mănciuc tăia, pieptiş, troienile. Iar oamenii mergeau cu capetele plpcate... Şi noaptea cădea.

(1908)

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ

Am scris aceste schiţe
să le citesc

RODICĂI

Cea mai iubită GIZĂ
din lumea gizelor mele

CIT UN FIR DE NEGHINĂ

„Nu trebuie să fii cît un munte de mare ca să poți judeca. Ci de-ai fi cît o neghină, ori cît un fir de colb, dacă ai în căpuşorul tău scînteia dumnezeiască ce cuprinde lumea, ți-i de ajuns : ştii ce eşti, de unde vii şi-ncotro trebuie să te îndrepți." Gîndirea acesasta i-o spusese gînganiei o furnică. Şi spusa muncitoarei îi intrase atunci pe o ureche şi-i ieşise pe alta. De-abla văzuse de cîteva zile lumina soarelui, pămîntul, florile ! In iarbă i-au părut toate un rai; dar cînd a Întins aripioarele şi-a zburat, mirîndu-se că poate să străbată aerul, cînd apoi a căzut, istovită de oboseală, pe-o frunză, atunci întîiaşi dată a cunoscut greul. Şi spusele furnicii i-au venit în minte... Ce era ? O gînganie mică, fără strălucire, rotundă, ca o sămînță. De unde venea ? Din iarbă ; ținea minte că se trezise supt o *rochița-rindunidii.* Dar încotro avea să se îndrepte ? Ei, asta era greul!

S-a scoborît de pe frunză şi-a purces să caute din nou furnica. A umblat încoace, încolo, — furnica nicăiri. Altele a întîlnit, dar grăbite. Furnicile nu prea stau de vorbă. A mers mult şi bine ; altă gîndire n-a mai auzit. „înțelepciunea e rară", se gîndea biata gînganie. Şi acesta a fost al doilea necaz al ei. E greu începutul ! Intr-o zi o prinse ploaia ; din nebăgare de seamă, căzu într-un şivoi. De-abia

scăpă, pe-un pai. Iar altă dată, ce. spaimă, Doamne ! stătu o clipă, fără suflare, supt talpa cizmei grădinarului. Avusese noroc de-o pietricică ce lăsase lingă dinsa un gol. De ce-ţi atîrnă viaţa în ziua de azi ! Dar trebuia să se păzească cu tot dinadinsul. Trai e acela cînd eşti nevoit să-l cumpăneşti în fiecare clipă? Umbla numai pe dibuitele : cercetîndi ocolind, ispitind. Colo e apă, dincolo oameni, mai la o parte un cărucior cu copii. „La ce m-a lăsat Dumnezeu dacă n-am părticica mea de pămînt ? se întreba gîngania. Unde să mă aşez ca să rămîn liniştită?" Atunci în faţa i se ridică deodată casa, locuinţa stăpânului gradinei. „Sus, acolo, trebuie să fie bine... dar e prea înalt." Şă se ridice cu cumpătare. întîi zbură pe vîrful unei gherghine; de acolo, pe-un copăcel, pe-un călin; pe urmă, pe iedera dimprejurul balconului. In sfîrşit, iat-o : a ajuns. S-a aşezat pe marginea streşinei. Uf ! cum arde tabla. Soarele o dogoreşte, un chin ! Va să zică, şi aici, iad. Şi gîndul o munci iar : Ce rost avea pe lume ?... Toate celelalte vietăţi păreau că au o chemare. Şi fluturul ? Cum de nu. Dar fluturai e încîntarea ochilor, e floare zburătoare, e o picurare vie din curcubeu. Furnica îşi face casă, agoniseşte, trăiesc mii la un loc; furnica, dacă ar fi de o sută de ori mai mare, i-ar fi destulă mintea pe care o are acum, în vreme ce atîtea dobitoace, mari cît munţii, dacă ar fi de o sută de ori mai mici, nu le-ar ajunge mintea pe care o au cum sînt. Albina... Toate, toate. Şi ea? Seama ei pe lume ?...

In clipa ceea gîza prinse cu ochişorii o semene a ei zburînd pe sus, căutînd poate un loc de scăpare ca şi dînsa. Dar nici n-apucă bine să se uite la ea, cînd, ca o săgeată, o rîndunică se repezi din cuibul de supt strelşină şi prinse din zbor tovarăşa de suferinţă. Peste o clipă se auzi ţipetele de bucurie ale puişorilor cărora rîndunică le aducea

hrană. Şi gîngania, biata, îşi dete seama : „Vezi, asta e soarta noastră : să hrănim paserile, cari au ce căuta pe lume !"..,

...Gîza întinse aripioarele, se lăsă în gol, pluti puțin ; apoi săgeata străbătu din nou aerul. Se auzi o pîlpîire de aripi. Și, îndată, puişorii primeau, gălăgioşi, pe mama bună ce le aducea iar hrană.

(1909)

GÎNDĂCELUL

Cum venise pe lume, nici el nu-şi dădea seama. S-a trezit ca dintr-un somn şi parcă era de cînd pămîntul. Nu simţise nici durere, nici bucurie. Şi mult îşi muncise gîndul : cum răsărise, şi-al cui era ? Mic cît un fir de linte, mişca piciorușele fragede şi ocolea, pe de margini, frunzişoara care-l adăpostise. într-o zi încercă o pornire lăuntrică : ieşi de supt umbra răcoroasă şi dădu buzna afară, în ploaia de lumină. Atunci rămase pe loc, orbit de atîta strălucire. încetul cu încetul îi veni inima la loc şi îndrăzni : deschise ochişorii mai mult, mai tare, mai mari, îi deschise * în sfîrşit bine-bine şi privi în sus. Se făcuse parcă mai mititel decît fusese. Cu cită strălucire, ce adînc şi albastru se dezvelea cerul ! Şi ce minune ! cu ochişorii lui mărunţi, cît nişte fire de colb, îl cuprindea întreg. Şi ce întunecime, cită umezeală supt frunzişoara lui. Ce căutase dînsul acolo ? Iar din mijlocul tăriei albastre, un bulgăre de aur aprins arunca văpăi.

Tresări. Era el altul ? Picioruşele nu mai erau ale lui de scînteiau aşa ? Şi mai era îmbrăcat în aur ! Căci şi trupuşorul lui, pe care şi-l vedea pentru întîia oară, scînteia. Nu cumva era o fărâmiţă căzută de acolo, de sus, o fărâmiţă de lumină închegată, rătăcită pe pămînt ? Şi, ca o adeverire, pe ţărîna neagră trupul arunca o lumină dulce. Ce se mai întreba ! Fără îndoială, de acolo căzuse, acolo trebuia să se întoarcă. Dar ce depărtare ! Şi cum să ajungă ? Privi în sus ; şi atunci, deasupra căpuşorului, zări lugerul unui crin ce se ridica aşa de înalt, că parcă floarea din vîrf îşi deschidea paharul chiar dedesuptul bulgărului de aur, să-i culeagă razele.

în mintea lui îşi înjghebă planul. Să se suie pe luger în sus, să meargă, să meargă şi sâ meargă pînă în vîrf ; şi de acolo, la bulgărul de aur, din care credea că se desfăcuse : o săritură, — sau o vedea el ce-o face.

Atunci se mişcă din nou şi, după ce trecu peste un grăunte de piatră cit un munte şi scoborî dincolo, se trezi la rădăcina crinului. Se odihni o clipă, apoi la drum, băiete ! Mai întîi se rostogoli de pe tulpina lucie de cîteva ori în ţarină. Văzînd asta, se ridică pe picioruşele de dinapoi şi, fără să ştie pentru ce, cu cele dinainte îşi făcu, moşnegeşte, cruce. Pe urmă încercă din nou şi văzu că poate. Luciu i se păruse lugerul crinului, şi cînd colo avea atîtea adîncituri, atîtea ridicaturi : văi, dealuri. Dar ce mireasmă se revărsa de sus !...

Şi-a mers voinicul, a mers. Mult să fi mers. Se uită în jos şi-l prinse ameţeala. Privi în sus şi se cutremură. Ce, nu făcuse nici un sfert din sfertul drumllui ! Puterile îi cam slăbiseră, dar nu se lăsa. încă vreo cîţiva paşi, şi ici, deasupra, parcă se întruchipa o frunzişoara lătăreaţă, ca o prispă. Acolo o să se odihnească. Şi iar purcese la drum ; şi umblă, şi umblă, băiete şi de-abia ajunse. Iar cînd a poposit, ud de sudoare, că părea o picătură de rouă, bulgărele de aur scăpătase de amiază. Şi voinicul privi iar în sus. Privea'în sus şi nu-şi credea ochilor : zile, săptămîni, luni avea de umblat. Şi cît era de hotărît şi de vînjos drumeţul, nu-şi putu opri un oftat :

— Uf! că mult mai am de suit, Doamne !

(1909)

SĂRĂCUŢUL !...

S-a iscat un vîrtej ca din senin. S-a înşurubat în pămînt, apoi a pornit-o, tehui, peste cîmp, curţi şi livezi, luînd cu el tot ce găsea mai uşor în cale. Şi dacă de pe jos fura flori, pene şi hîrtii, de pe-o ramură luă un cărăbuş, un cărăbuş mititel, castaniu, cu aripile fragede, cu ochişorii ca două neghiniţi. Cărăbuş -de primăvară. Cînd l-a luat vârtejul pe sus, şi-a strîns şi el piciorușele şi a văzut că poate zbura şi fără să dea din aripi.

Vîrtejul şi-a făcut gustul, şi-n mijlocul unui drum de ţară, lîngă o curte, s-a înţepenit o clipă ea un sfredel, apoi s-a topit deodată, lăsînd tot ce luase, baltă, la pămînt. Iar cărăbuşul căzu pe-o bucăţică de hîrtie albă şi rămase acolo, ameţit. Cînd s-a trezit, privi împrejur : un drum prăfuit. Şi din capătul drumului, ţanţoş, cu pieptul în platoşă, cu pintenii arcuiţi, venea un cucoş. ,,Ia ! scap de unul, şi dau peste altul, îşi zise cărăbuşul ; ăsta mă-nghite !" Cucoşul s-a apropiat, s-a uitat cu un ochi la cărăbuş şi a trecut mîndru înainte. „Am scăpat!" gîndi cu bucurie cărăbuşul, şi se întoarse să privească după cucoş. Atunci încremeni de spaimă. Din celălalt capăt al drumului sosea un curcan. Cărăbuşul se făcu mai mic decît era, ţinîndu-şi sufletul: „Acuma chiar c-am păţit-o !" Cînd ajunse curcanul în dreptul cucoşului, se înroti, îşi roşi mărgelele şi îşi dădu capul pe spate ; iar cucoşul scoase pieptul şi mai în afară, se 'înălţă în picioare şi forfecă aripile de cîteva ori în pămînt : îşi dădeau bineţe. Cucoşul s-a dus, curcanul se feri parcă să nu calce cărăbuşul cînd îl ajunse, şi acesta, bietul, răsuflă : „Bine c-am avut noroc !" Dar, deodată, de după gard, sări, mare, cu coada rotundă cît soarele la răsărit, un păun. Paserea se legănă o clipă, apoi îşi strînse coada şi zbură în drum. „De ăsta nu mai scap !" crezu cărăbuşul. Păunul s-a apropiat, l-a răsturnat cu ciocul pe spate, apoi iar l-a întors cum îl găsise şi, lăsîndu-l, îşi văzu de drum. Cărăbuşului nu-i venea să-şi creadă ochilor că mai e în viaţă. Dar uite : colo e drumul, supt el hîrtia, pe dreapta gardul, — trăieşte. Ia să zboare acuma, cît putea mai repede, de-acolo, pe vreo creangă de copac. Să-şi încerce aripile. Şi le desfăcu. în clipa aceea un pui de sturz, mai mărişor ceva decît o nucă, zbură spre el. ,,Ei! de aşa paseri mici, mai de seama mea, mi-i drag şi mie", gîndi cărăbuşul, pregătiMu-se chiar să dea sturzului „ziua bună". Dar sturzul se lăsă lîngă bucăţica de hîrtie, deschise pliscul, apucă, cu lăcomie, cărăbuşul şi : hap ! hap ! mai să se înece, îl înghiţi.

Sărăcuţul cărăbuş !

De pe gard, o vrabie, care văzuse multe în viaţa ei, îşi aşezase puişorii în rînd, să privească, de cum zărise cărăbuşul jos. Şi acum îşi lua zborul într-alt loc, strigîndu-şi după dînsa odraslele cari duceau în minte o învăţătură mai mult.

(19 10)

CĂLĂTOARE !...

E călătoare! A ieşit din muşuroi furnica şi-a pornit, cum face în fiecare dimineaţă, a pornit să vadă lumea... Ea ştia că ochii duc şi mintea întoarce ; că, văzînd multe, ştii destule şi ai de unde da şi la alţii. Şi ce fericire să călătoreşti dimineaţa, în revărsatul zorilor, cînd iarba e proaspătă supt rouă, aerul jilav de răcoare, şi cînd pe cer se prelinge lumina ca o undă de aur. Ş-apoi dimineaţa priveşti altfel lumea, altfel o judeci ; gîndurile nu-ţi sînt spulberate, ci se limpezesc, ticnite, din prisos. De aceea furnica se scoală cu noaptea în cap şi porneşte la drum.

In dimineaţa aceasta a luat-o spre răsărit. încîntată de frumuseţea soarelui, care se prevestea prin mănunchiurile lui de raze, totuşi avu puterea să se gîndească, drumeaţa, că, privind şi minunîndu-se numai, nu eîştiga nimic. De aceea, îndată ce dădu, prin mirişte, de cizma unui vînător, îşi şi puse în gînd să cerceteze, să cunoască mai bine făptura omenească în apucăturile ei. îndrăzneaţă şi destoinică, se ridică pe eăleîiul pe care cîteva fire de nisip se pririseseră, apoi, cu iscusinţă, o luă încet pe cusătura carîmbului, în sus. Călătoarea îşi dete toată. silinţa să se urce mal repede pe cizmă, căci vederea ei îi amintea, cu groază, privelіştea pe care cizma unui alt vînător i-o dăduse într-o zi : trei tovarăşe din furnicar strivite, dintr-o dată, supt talpa grea a omului. „Ciudat, gîndi furnica în sine, s-ar zice că numai pentru ca să facă

rău îşi învelesc oamenii picioarele în pielea groasă a încălţămintelor." Şi tot gîndind astfel, furnica ajunse la pînza îmbîcsită de praf a pantalonilor vînătorului. îi sui şi pe aceştia, în zigzag, şi, cînd dădu de cel dinţii buzunar al surtucului, se opri. Să se scoboare, să nu se scoboare-n el ? Din cele ce învăţase dintr-atîtea călătorii, şi de la alţii, ştia că pe oameni, mai ales, cu greu îi poţi cunoaşte pe dinafară. Iar în buzunarul unui om, îi povestise o bunică a ei că picase odată peste un pumn de ouă furate dintr%n furnicar; bunica dăduse de veste numaidecît, întreg neamul furnicesc venise şi, în vreme ce drumeţul dormea în iarbă, cît ai clipi, cărăbăniră toate ouăle, ca pe-o pradă de război. Aşa, furnica îşi luă inima în dinţi şi, uşoară, se scoborî în buzunar. Scotoci încolo şi-ncoace ; într-un colţ dădu peste cîţiva bani de aramă. îi pipăi, îi mirosi — întrebuinţare. nu le putu găsi! „Ce-o fi făcînd oamenii cu lucruri cari, după cît se vede, nu le aduc nici un folos ?" judecă ea. Porni mai departe. Mai în sus, alt buzunar. Hai şi-acolo ! De-abia se scoborî însă, şi, repede, căută să fugă înapoi. Buzunarul, îmbîcsit cu foi de tutun, o ameţise. „Iată ce fel de buruieni ştiu culege oamenii!" îşi zise, dezgustată, furnica. N-avea noroc ! O luă mai sus ; se urcă pînă după gîtul vînătorului. Acesta ridică tocmai atunci mîna. Ispititoare, veni, sprintenă, pe mînecă, pînă lîngă pumnul încleştat pe gîtul unei puşti. Şi cum căta ce anume vrea să facă omul cu lucrul cela ce-l ţinea în mîini, cît ai clipi, prinse drept înainte zborul unei prepeliţe. în vremea aceasta, o bubuitură groaznică răsună şi-un nor de fum învălui furnica în ceaţă, în mirosul lui pipărat şi acru. Vînătorul alergă şi, mai dincolo, ridică prepeliţa moartă şi-o puse în tolbă. Furnica, îngrozită, o luă la fugă pe mînecă în sus, apoi, de cealaltă parte pe care se urcase, se scoborî pe haină. Ca să ajungă jos, trebuia să treacă peste tolbă. Păşi iute peste geanta de la şoldul vînătorului şi, la marginea ei, îi mai veni sufletul la loc. Tocmai atunci ochii furnicii zăriră o 'bucăţică de

pîine ce rămăsese prinsă în rețea. Oricît era de grăbită, lucrul găsit ştia că nu se lasă-n drum ; mai ales merindele. „Bine că m-am ales măcar cu ceva", îşi spuse în gînd şi se grăbi să culeagă fărămitura. Dar cum o apucă, îndată o şi lăsă la loc : fărămitura era udă de sîngele paserii. „Brrr ! va să zică ăsta e omul !" gîndi furnica ; şi repede-repede-repede o luă pe cizmă în jos. Se scoborî pe-un fir de iarbă şi îşi scaldă, cu mulțumire, trupul într-o picătură de rouă. ^

(19 10)

MUSCULIȚĂ ~

în odaie e tăcere. Prin fereastra deschisă soarele scoate sclipiri din sticlăria de pe poliți. în fața iconostasului clipoceşte candela. Pe masa din mijloc stă deschis, uitat acolo de către copiii sfinției-sale, un ceaslov vechi, scorojit şi unsuros. O musculiță, cît o gămălie, strălucitoare ca un licurici, intră bîzîind, să caute ceva dulce de gustat. Zboară încolo şi-ncoace. Se uită prin străchini, se aşează pe marginea unui pahar, se plimbă pe la icoane, ca şi cum s-ar închina, ha intră pînă şi-n potcapul cel nou, pe care plodurile îl aşezaseră pe pat cu fundul în jos şi-l prefăcuseră într-un cuibar de ouă roşii, căci e Pastele. Nimic...

în sfîrşit, dă Dumnezeu şi ajunge şi la măsuță, drept deasupra ceaslovului. Se lasă uşoară, zbîrnîind mulțumită, pe foaia unsuroasă, pe ale căreia colțuri de sus picăturile de ceară stau ca nişte peceți. E doar obişnuită cu cărțile bisericeşti ; nu o dată ieşise sătulă din biserica de peste drum. E atîta hrană pe foile îngroşate parcă de urmele degetelor tăvălite prin grîul dulce al colivilor. Iar aici, pe o margine, a dat tocmai peste ce căuta : o pată, zaharisită proaspăt, arăta că degețelul ce-şi lăsase urma avusese grija să se înmoaie dintru-ntîi în dulceață. Musculiță se pune pe ospătat; prăpădenie de laicotmă ce-i ! Numai dim ciînd în cînd pirinide, cu ochişorul, roşul slovei mari din susul foii, un *S* frumos, încondeiat cu măiestrie, ca şi cum ar fi fost

țesut la începutul rîndului: ***„Slavă ție".*** Atunci își aduse aminte cum necăjise mai zilele trecute, la o leturghie, pe-un dascăl, căruia îi rămăsese pe barbă, lîngă buze, un fir de grîu uns cu miere. Pînă ce n-a gustat din miere, nu s-a lăsat ; dar bietului om i-a ieşit sufletul alungînd-o.

Acum s-a săturat; se suie binişor pînă-n mijlocul slovei roşii, care o atrage. își scutură aripioarele, își întinde picioruşele de dinapoi şi le freacă unul de altul, ca şi cum ar ascuti două cuțite ; apoi, leneşă, ațipeşte.

în clipa aceasta uşa se deschide dintr-o dată. Sfinția-sa, popa Gheorghe, intră supărat, aprins la fața, răsufllnd din greu. Â făcut slujba la (biserică, pe urmă s-a abătut pe la Petru Ibacalul, aşa, în treacăt, a luat un pelinaş şi s-a întors acasă. Şi poftim ce găseşte : preoteasa nicăiri, — dusă prin vecini ,• copiii la hoinărit, după ce spărseseră mai întîi toate învelitorile gavanoaselor cu dulceți de pe fereastra din sală.

— Poftim!... ei poftim! strigă părintele înfuriat. Apoi își aruncă ochii pe masă şi se supără şi mai rău : Pînă şi cărțile mi le-au vrăfuit !

Repede, cu o mişcare iute, sfinția-sa închide ceaslovul şi-1 aruncă, la loc, în dulap.

Iar în mijlocul slovei roşii, musculiță, strivită, se făcu una cu hîrtia tocmai în clipa cînd, mai adormită, izbutise să-şi statornicească în căpuşorul ei un gînd : „Ce bine e să trăieşti şi să mori sătulă !"

(1909)

CÎNTĂREȚUL

E de neam! între toate lighioanele lumii, gîndeşte el, nu era alta care să aibă strămoşi mai aleşi şi mai de viță. Pămîntul era o nimica toată, un boț de humă ce orbecăia făr' de nici un căpătîi prin văzduh, cînd neamul lor grieresc îşi ridica osanale lui însuşi, supt frunzele uriaşe din cari astăzi nici măcar urme n-au rămas. Ei biruiseră vremea, dăinuiau stăpîni în lung şi-n lat, ca şi pe atunci. Chiar un străbunic al lui, cu mii de ani înainte, fusese cîntăreț în cuptorul brutăriei lui Por-împărat. Şi astea nu erau vorbe de ici, de colo, ci le povesteau bătrînii în toate mințile lor, şi ei, fireşte, de la alți bătrîni pricepuți le auziseră. Căci doar aşa rămîn poveştile pe lume.

Toate gîndurile acestea năvăliseră grierului în cap într-o seară, cînd nu putea ațipi din pricina unei privighetori care-i împuiase capul cu cîntecele ei, de sus, din copacul supt care dînsul se odihnea. „Mă rog, n-aş putea-o vedea şi eu pe dihania asta ? Ce neam aşa de obraznic să fie *V* se întreba grierul. Şi cum numai de întrdbat se putea întreba singur, ca să afle şi-un răspuns, îşi puse în minte să iscodească pe o lăcustă, deşi numai la gîndul că avea să vorbească unei obrăznicături care îndrăznise să se întreacă din sărit cu el îl apucau furiile. O căută totuşi şi n-o găsi. „Fireşte, gîndi grierul, lăcustă şi să stea acasă, dracul a mai văzut ? !" Şi cum luna se ascunsese într-un nor, rugă pe un licurici să-i lumineze calea. Şi, aşa, se întoarse.

Toată nopticica nu închise ochii. Privighetoarea îşi făcuse de cap. îl mai mîngîie însă pe grier iubirea şi laudele pe care o mulţime de *vaca-Domnuiui* — gîngăniile cele roşii stropite cu negru — i-o arătau. Lasă că-l căinau că nu putuse dormi, dar din semnele lor grierul înţelese că şi ele erau mirate de îndrăzneala unei paseri venetice care turbura liniştea (băştinaşilor de neam. Grierului i se umfla inima în piept de mîndrie şi, în zori de zi, li se închină cu plecăciune, poftindu-le în juru-i, să-l asculte. Şi, cu toată oboseala, grierul le cîntă, în cinstea lor, un imn al dimineţii. Iar vacile-Domnului îl rugau să nu mai contenească, fiindcă ele altceva n-aveau de făcut decît să-l asculte.

Şi le-a cîntat grierul pînă ce soarele s-a ridicat de cîteva suliţi pe cer. Iar încălzindu-se grozav, cîntăreţul se rugă de iertare, să aţipească puţin. Şi se adăposti supt frunza unei rochiţa-rîndunicii. Iar vacile-Domnului se sfătuiră, se ridicară pe firicelele de iarbă dimprejurul culcuşului cinstitului cîntăreţ şi, legănîndu-se uşor, începură să-i facă vînt, să doarmă în răcoare, cum se şi cuvenea unui mîndru crai ce era.

(19 10)

HOINAR

O clipă ţinu noaptea, cît ţin nopţile de vară, cînd întunericul e numai o strîngere de aripi a luminii. Şi totuşi, îndată ce se trezi, fluturul, în răcoarea umedă a dimineţii, i se păru că dormise de cînd lumea ; de aceea zise în sine, bănuind :

„Ce Dumnezeu răsare soarele atît de tîrziu !"

Dar ca şi cum Dumnezeu i-ar fi făcut pe voie, deodată se resfiră din înalt mănunchiul strălucitor al razelor de soare, şi peste cîmpie năvăli un văl de aur. Fluturul îşi pîlpîi de cîteva ori aripile şi, din vîrful galben al tulpinei de *luminărică,* unde poposise de cu seară, îşi luă, zglobiu, zborul. Fiindcă nu fusese de mult pe la tîrg, «o luă într-acolo.

Curînd zări o grădină cu fel de fel de flori. Trecu pîrleazul, şi, mehenghi, se furişă întîi pe la ferestrele casei. Perdelele erau încă lăsate. Ce să vadă ? Nimic ! în schimb, de jur împrejurul privazurilor, cununi de *zorele* se împleteau, cu florile deschise, fragede, liliachii bătînd în albastru, sinilii bătînd în roz, acoperite de rouă ca de nişte nestimate. „Fragede flori", gîndi fluturaşul şi, bătîndu-şi aripile albastre stropite cu aur, le sărută pe rînd. „Aici o să stau astăzi pe vremea arşiţii", gîndea ştrengarul. Dar tot privind la ele, găsi zorelelor o scădere ; prea îşi schimbau faţa : dimineaţa într-un fel, la amiază într-alt fel, iar seara se-nchideau morocănoase. „Nu-s statornice", adaogă craiul şi plecă

mai departe. Cum zbura, aşa, deasupra straturilor, mirosul *rozetei* îi umezi sufletul. Repede se scoborî de se aşeză pe o tulpină de rozeta. Şi cum rămăsese pierdut, răsuflînd mireasma îmbătătoare, se gîndea: „Nu e floare mai fermecătoare ca rozeta, degeaba ! în mireasma ei să mori, şi mori fericit."' Gîndind astfel, privi mai 'bine tulpina floarei. Cine-1 pusese ! Mîhnit, îşi mai schimbă din păreri : „într-adevăr, îmbătător miros ; dar de ce oare firea nu îmbină niciodată toate însuşirile la un loc ? Poftim, priveşte, cine împrăştie *o* asemenea mireasmă! Ce flori mărunţele, pipernicite, aproape verzi, ca şi frunzele." Şi fiindcă în clipa aceea veni pînă la el adierea unor *crini,* urmă : „Ce are a face rozeta cu crinii, cu crinii albi ca spuma laptelui!" Fără să stea în cumpănă, îşi făcu vînt spre .lugerul înalt, subţire şi mîndru al unui crin întîrziat. Aşezîndu-se în potirul parfumat, alb ca zăpada, berbantul îşi destinse aripile puţin, să se odihnească, dar^băgă de seamă că se umpluse de praful galben al floarei şi se necăji: „Foarte mulţumesc de gazdă, dacă e vorba să ies mînjit!... Şi unde mai pui că aici stai ca într-o mînăstire." Se înălţă în aer. Se încălzise* grozav. „Parcă e rnai cald ca la cîmp", gîndi sprinţarul, în vremea aceasta ochii lui zăriră, aşa, ca o şuviţă de sînge. Era un strat de garoafe. „Hai într-acolo" ; întinse aripile, lovi de cîteva ori aerul şi se lăsă, uşor ca un fulg, deasupra unei garoafe bătute, creaţă şi îmbălsămată. ,,Uite-o floare care nu-i năzuroasă, îşi zise ; o găseşti pretutindeni ? şi, cu toate astea, ar avea dreptul să fie mîndră cu faţa ei îmbujorată. Da, garoafa într-adevăr mi-i dragă." Şi stătea, hoinarul, tolănit pe frunzişoarele moi ca un paşă, cînd parcă îl ameţi ceva. „Ce să fie ? A ! mi-, rosul garoafei. Uite asta, cugeta craiul, asta nu-mi place la garoafă. Nu putea, adică, să ai/bă un miros al ei, numai al ei ? Trebuia să împrumute mirosul pipărat de cuişoare ? Pfui!" Zglobiu, îşi văzu de drum, aiurea, strănutînd... Şi ziua trecea, şi rătăcitorul zbura mereu, mereu, fără astîmpăr. „Uite colo un lăvicer de *nu-mă-uita.* Fiindcă-s albastre ca şi mine, s-or fi crezînd, mă rog, lucru mare" ; atingîndu-le, dispreţuitor, cu vîrful aripii, le lăsă în urmă. Ce mai straturi de *ochiul-boului!* ,,Sînt prea din topor, băgă de seamă curtezanul. Ce e floare trebuie să aibă ceva care să o înrudească de aproape cu cerul, cu aerul... sau cu mine." îngîmfat, se împiedică de o *gura-ieuliii : „Mersi,* de-alde dumneata găsesc şi-n cîmp, la ţară". „Ei, cu micşunica se schimbă vorba, adeveri şiretul, asta, da." Şi se lăsă, elegant, în roate, deasupra floarei cuminţi. îşi strînse aripile una, îşi răsuci mustaţa, făcu ochii mici ; micşunica rămase liniştită ; gazdă bună, dar nu sprinţară. Flăcăul se necăji : „Ho ! băbătie, prea te crezi ! Eu n-am venit să dorm." Şi fugi, rîzînd. *Mărgăritărelele* nu le putea suferi, zbură pe deasupra lor, numai să le facă în necaz ; întrucît priveşte *barba-împăratului,* îi venea rău numai cînd se gîndea la numele ei... Ziua trecea, soarele scăpata ; se mai răcorise. O luă înspre *gherghine.* Cocoţate sus, pe tulpinele lor, gherghinele îl priveau nepricepute. „înalte şi proaste", zise pierde-vară şi, înălţîndu-se sus, căuta cu ochii *trandafirii.* îi zări. Se scoborî încet, curtenitor, se închină în faţa fiecăruia. „Flori de paradis, flori măiestre, flori...", dar cum se întorcea, în dreapta şi-n stînga, complimentînd, aripa i se zgîrie de-un ghimpe. Craidonul o şterse repede, fără să se mai uite înapoi... Trecu pe lîngă *lalele* fără să le privească ; dar în drum făcu cu ochiul *rochiţii-rîndunicii,* o veche prietenă, şi spuse o vorbă proastă unui *stinjinel* scuturat, îmbătrînit, ce i se ţinea în cale. *Zarnacadelelor* le rămăsese doar tulpinele ; *liliacului,* frunzele. Mai departe, mai departe. Din zbor fură o sărutare unei *cicori,* rătăcită pe acolo cine ştie cum. Şi cicoarea îi aduse aminte de cîmp. „Tot mai frumos e cîmpul... Dar nu-i vorbă, şi-n grădină !..." Şi parcă departe, într-un colţ, zări o floare

învoaltă, necunoscută. Grăbi, dar, deodată, începu să orbecăiască. Nici nu băgase de seamă că se întunecase. Nu mai vedea nimic. îl apucase noaptea în drum. Neputînd să mai zboare, se lăsă, la întîmplare, pe-un spin uscat, să aştepte zorii, suspinînd nemulţumit : ,,Ce Dumnezeu se-nnoptează aşa devreme !"...

(1909)

ÎN CURTEA MEA

Curtea mea e la ţară, pe malul unei ape. De jur împrejurul curţii se încinge un gard de cătină, iar pe cătina în care vrăbiile stau împănate ca albinele în roi, se ţese, de cu primăvară pînă-n toamnă, tulpina de *rochiţa-rindunicii.* Pe de margini, din loc în loc, ca la o azvîrlitură de piatră unul de altul, se înalţă plopi bătrîni, fuse uriaşe pe cari se deapănă vîntul ; pe vîrfurile lor ţin acoperămîntul, — cerul. Tufe de pomuşoară şi de agrişe dau, înăuntrul curţii, adăpost paserilor mele.

Căci am paseri multe şi felurite. De ici, din portiţa încununată cu iederă, hai să le privim. Ai auzit *cucurigul ?* Răsare soarele. Cucoşul acela negru e ceasornicul curţii mele. Iată-1 pe culme, ţanţoş, cu pintenii arcuiţi, cu platoşa penelor oţelii, gata ca de luptă. Parcă vrea să-şi arate bărbăţia cîrdului celuia de claponi din faţa lui, — găini cari nu se ouă, ale căror pene lungi şi moi îi prefac într-un fel de sălcii plîngătoare printre paseri.

A, uite-o : harnica ogrăzii ! Repede-repede, sfîrîindu-i picioruşele în ghetele galbene pe nisip de iute ce aleargă, cu boneţica albă tivită cu arnici, de gospodină, pe cap, cu cerceluşii de mărgean la ureche, strînsă în fusta ei cu picăţele, bibilica — picherea — aleargă dintr-un colţ într-altul, să puie toate la locul lor. Numai să-i auzi guriţa cînd vreo leneşe se întrece mai mult cu dedeochiul somnului !

Albe, linse, sau zburlite ca de vînt, legănîndu-se, sîsîind, îndemnînd la tăcere, le vezi? cîrdul de gîşte

f

se înşiră, una după alta, ca şi cînd cea din capăt ar fi înghiţit un mosor de sfoară al căreia capăt l-ar fi hăpăit, pe rînd, toate celelalte.

Dincolo, lîngă teuca de apă, sînt raţele ; parcă-s totdeauna văduve, aşa-s de hursuze. Mişcînd mereu din ciotul cozii, la dreapta şi la stingă, ca şi cînd dînsa le-ar îndemna şi îndrepta trupul încotro s-apuce, ştiu numai să-şi desfacă lopăţelele pliscului, să se lincerească-n apă.

Dar bate soarele tare. Pune-ţi mîna la ochi, să poţi privi mai bine.

Colo, supt tufişul cela de agrişe, sînt cloştele. înfoiate, gata să sară în capul oricui s-ar apropia, ele scurmă mereu, ca şi cînd ar căuta o comoară, îşi hrănesc puişorii. Gîgîlicii ! boţuri de aur, cu două picături de rubin drept ochi. Uite-i cum se frămîntă, cum se string, roi, şi se desfac pe urmă, cum se ciupesc de la un viermişor. Unul a sărit pe spatele mamei şi, cu piciorușele lui subţiri şi fragede ca paiul, i se cocoaţă după glt. De acolo urmăreşte cu ochişorii lui vioi ce fac ceilalţi : prinde clipa, sare şi apucă viermuşorul. Apoi, fugind supt aripa caldă şi ocrotitoare a cloştei, ospătează. Ceilalţi rămîn locului prostiţi, sărăcuţii ! pînă ce zăresc o altă pradă.

Dar ce-i ? Găinele se string să privească iscoditoare. Doi cucoşi tineri s-au apucat la luptă. Penele z;bor ca luate de vînt. Stai puţin şi-o să vezi ! Grămăticul curţii mele e doar curcanul ! Iată-1 : i-a şi zărit. Uite-1 cum se repede, cum se pune mijlocitor între ei, cum îi desparte ; pe cel mai vajnic îl ciupeşte şi-1 urmăreşte pînă în celălalt colţ al curţii. Iar dacă a făcut pace, e şi dreptul lui : se-nroteşte, îşi atîrnă şiragurile de hurmuz şi mărgele la gît şi, ca un drept judecător ce este, primeşte închinăciunile tuturor.

Numai fantele, craiul curţii mele, priveşte-1, nici nu vrea să se uite la el. Tot necazul lui e că grămăticul îşi poate înroti la fel coada.

Auzi un lătrat ? E Dudaş, Dudaşache, dulăul, păzitorul. Acuma cercetează gardul dacă n-are vreo gaUră prin cafe să se poată strecura lighioanele înăuntrul curţii. Cînd găseşte o deschizătură, se opreşte şi latră, — dă de veste.

Aha ! Vezi ? s-au oprit toate paserile, cu capul întors spre cer. Gîgîlicii de aur au năvălit supt aripile cloştilor, să se ascundă. O săgeată străbate prin aer. E un yultan. N-avea nici o grijă ! Grămăticul l-a zărit cel dintîi. Şi-a strîns mugurul nasului, şi-a scos guşa în afară şi-1 urmăreşte cu ochii, să sară. Gluguind, parcă-i zice : „Poftim, dacă-ţi dă mîna!" Dar Vultanul e priceput; ştie cu cine are de-a face. Un ocol, şi se şterge prin zare, să caute aiurea o pradă mai puţin păzită.

Şi-n urma lui paserile îşi văd de hrană, gîgîlicii răsar iarăşi la lumină, şi liniştea şi pacea se lasă peste curtea mea.

Hai de ne-om duce şi noi !

(1910)

DUPĂ ASEMĂNAREA LOR !

Făcuse Dumnezeu aproape toate lighioanele pămîntului. îi rămăsese de învieţuit numai cîteva. Pe acestea se hotărî să le plăsmuiască după sfatul celorlalte. Astfel putea să cunoască şi inima şi mintea acelor cărora le dăduse suflet mai dinainte.

Aşa, după povaţa leului, care vroia să ştirbească din măreţia tigrului, făcu mîţa ; după gustul raţei, zuliară pe lebădă, făptui gîsta ; după placul elefantului, ironist, născu şoarecele. Ascultă chiar de măgar, care-l rugase că, decît ar mai face un dobitoc pe lume, mai bine i-ar lungi lui urechile, doar-doar o putea prinde un sunet mai armonios.

Dumnezeu ştia că fiecare din vietăţile aceste îşi vor avea pe pămînt menirea lor ; că, cu cît vor fi mai multe, cu atît se vor înlesni mai bine una pe alta ; că nici urechea măgarului n-o să prindă nota privighetoarei, după cum nici mărimea elefantului n-o să poată batjocori micimea şoarecelui.

De aceea Atotputernicul se plimba pe pămînt, întrebînd şi ascultînd în dreapta şi în stînga. într-un rînd, odihnindu-se pe o piatră, se gîndea cum să mai dea o vieţuitoare aerului. Şi cum căta cu ochii primprejur, iată că vede : supt o frunză, o broască ; o albină şi-un fluture pe cîte. o floare ; şi-n mijlocul unei mreje, ţesute între două crengi, un păianjen.

Dumnezeu zîmbi, le chemă la el şi le spuse :

— Ascultaţi, vietăţilor, vreau să vă dau pe ziua de astăzi încă o tovarăşe. Doresc să aud povaţa

voastră — cum şi ce înfăţişare să-i alcătuiesc. Mergeţi de vă sfătuiţi dintru-ntîi între voi şi veniţi cu lucrul gata.

Cele patru vieţuitoare se traseră mai la o parte, în sfat.

— Bine, dragilor, se umflă broasca, nu-i ajunge preiasfîntului că ne are pe noi ? O să lase atîtea fiinţe pe pămînt, că nu ne-o ajunge cu ce ne hrăni. Ia să-i croim noi o dihanie cum n-a mai văzut nimeni, doar l-om sătura.

Şi şu-şu-şu, şu-şu-şu, se sfătuiră ! Apoi, cîteşipatru, veniră în faţa Domnului.

— Ei? le întrebă Dumnezeu. Tu, broasco, ce sfat îmi dai ? •

— înalt-preasfinte, zise broasca, priviţi-mi ochii şi faceţi-i noii vieţuitoare la fel.

— Bun ! Dar tu, fluture ?

— Priviţi-mi trupul.

— Bun ! Dar tu, albină ?

•— Priviţi-mi aripile.

— Bun ! Dar tu, păianjene ?

— Priviţi-mi picioarele.

— Bun ! Foarte bine ! răspunse Dumnezeu şi zîmbi : ochi de broască, trup de fluture, aripi de albină şi picioare de păianjen ! Iată lighioana pe care o doreau ele !

Dihăniile se uitară una la alta.

— Acum să-l vedem, zise albina, încet, broaştei.

Dar Dumnezeu blagoslovi în aer, apoi întinse palma. Şi în mîna Domnului răsări, deodată, noua vieţuitoare.

— Iată sora voastră. Vă place ?

Cele patru sfătuitoare răspunseră, codindu-se :

— Dă... mărite Doamne !...

Şi Dumnezeu înţelese că noua vieţuitoare era într-adevăr frumoasă.

Tocmai în clipa aceasta uite şi-o şopîrlă. S-o întrebe şi pe asta, se gîndi Dumnezeu.

— Ei, tu, şopîrlă, ce zici că-i mai lipseşte fiinţei acestea ca să se desăvîrşească sfatul celor patru tovarăşe ale tale ?

— Sprinteneala mea, Doamne, răspunse cu acreală şopîrlă.

— Fie ! Du-te ! porunci Dumnezeu făpturii celei nouă care se ridicase pe vîrful degetului său.

Şi aşa, din răutatea celor cinci vieţuitoare, zbură, pentru întîia oară pe pămînt, nebunatica şi gingaşa *libelulă.*

Dar ar fi nedrept să nu se ştie că dintre toate vieţuitoarele numai rîndunică fusese mărinimoasă. Ea rugă pe Dumnezeu să dea viaţă unei alte rîndunele mai chipeşe ca ea. Şi Dumnezeu îi făcu hatîrul : însufleţi *lăstunul.* Dar pentru inima cea bună a rîndunicii o lăsă tot pe dînsa mai frumoasă.

(1910)

CIOC! CIOC! CIOC!

Şi paserile se-nţeleg între ele. Dumneavoastră poate nu mă veţi crede. Atîta pagubă ! Dar eu ştiu multe asupra lucrului ăstuia de la gaiţa mea, de la gaiţa mea care, fiindcă am învăţat-o să vorbească omeneşte, mi-a descoperit cîteva taine ale graiului păseresc. D-ta, spre pildă, auzi ciripind* o rîndunică, crezi că i-a venit, aşa, un gust să facă gălăgie, în vreme ce dînsa dă poveţe puişorilor ei : „Nu ieşiţi la marginea cuibului !" „Nu strigaţi cînd nu sînt eu cu voi !" „Tst ! pisica !" O vrabie ciripeşte pe gard. D-tale puţin îţi pasă. Şi ei, biata ! i-a sărit inima din loc : „Uliul !" în nopţile cu lună asculţi privighetoarea, — te incintă ; ajungi să crezi că pentru tine îşi varsă în gîlgîiri ploaia de mărgăritare. Nici nu bănuieşti că-şi plînge numai dragostea ei.

Aşa, mulţumită gaiţei mele, am ascultat, dăunăzi, o convorbire între un măcăleandru şi-un scatiu. Să v-o spun.

„Cioc ! cioc ! cioc !" se aude de departe. Măcăleandrul zice :

— E ciocănătoarea !

— Ciocănătoarea, răspunse scatiul, ce-o fi ciocănind mereu ?

— Caută veveriţa, îl deslușeşte măcăleandrul.

— Veveriţa ? De ce ?

— Urîţi îmi sînteţi voi, scatiii, că nu ştiţi nimic. Nu-i cunoşti novestea ? Să ţi-o spun !

(Mărturisesc că vreo cîteva ciripiri nu le-am înțeles, dar le-am ținut însă minte. Acasă i le-am spus gaiței, și gaița mi le-a tălmăcit. Aşa, vă pot spune întocmai, după zisele măcăleandrului, povestea ciocănătoarei) :

— Demult, m-asculți, scatiule ? începe măcăleandrul, demult tare, la-nceput, pe cînd oamenii erau puțini de tot, şi poamele şi mai puține, veverița a dat, într-o bună zi, peste un pom ciudat, cu roadă rotundă, tare, dar cu miezul dulce şi gustos. Dăduse, frate, peste alun. I-au plăcut alunele şi, vezi, ființă prevăzătoare, să nu mai pățească cum o pățise cînd rosese o iarnă întreagă coaja copacilor, să se hrănească, ce i-a venit în gînd? Să strîngă alune. Şi şi-a umplut scorbura de cu toamnă. Tocmai se bucura că dăduse norocul peste dînsa, făcea planuri mari, să nu se mişte toată iarna din căsuța ei, nici cu vîrful botului să nu miroase vifornița, cînd, într-o bună dimineață, se zgîrie la un picior într-o coajă. Caută, — coajă de alună ! De unde ? că ea nici nu se atinsese încă de merindele strînse. Cercetează : un sfert de alune mîncate ! S-a mîhnit veverița, dar s-a şi mîniat. S-a pus la pîndă, să prindă pe hoț. S-a ghemuit în fundul scorburii, una cu copacul, şi-a aşteptat. Ce era ? Ciocănătoarea, cum o vezi : sai ici, vîră-te colea, dă de scorbură, în scorbură de alune, şi, cum e iscusită, a înțeles ea că-n alune trebuie să fie ceva. Plisc are, slavă Domnului! Craț ! iacă şi miezul. Bun! Craț-craț-craț, s-a pus pe mîncat. Din ziua aceea venea în fiece amiază să-şi ia prînzul. în dimineața cînd o pîndea veverița, a sosit tot aşa zglobie, dar de-abia intră în scorbură, că veverița se repezi. Ciocănătoarea vroi s-o zbughească afară, dar veverița o prinsese de coadă ! Dă-i în sus, dă-i în jos, lasă coada, ca şopîrlă, în laba veveriței, şi pe ici ți-i drumul. Mai tîrziu, cînd i-a venit inima la loc şi s-a văzut fără coadă, s-a întors la veveriță să se roage de dînsa, N-a mai intrat în scorbură şi, smerită, a bătut cu ciocul : Cioc ! cioc ! cioc ! Dar veverița își mutase culcuşul ! De atunci mereu ciocăneşte la fiecare copac, dar nici că dă de răspuns...

— Zi, de atunci, întreabă scatiul, n-are ciocănătoarea coadă?...

— Vezi bine... Ssst! Uite-o...

Mă uit şi eu. O fulgerare roşie străbate luminişul. Ciocănătoarea se cațără cu ghearele de trunchiul unui mesteacăn şi-l ciocăneşte de jos pînă sus. Apoi trece la alt copac, şi la altul. Fagul sună mai tare, frasinul mai înăbuşit. Un stejar găunos răsună ca un hîrb. Şi ciocănaşul bate mereu, se duce, se şterge din ochii mei. De-abia se mai aude, departe : Cioc ! cioc ! cioc !

Scatiul piruie iar :

— Ştii una, frate măcălendre ? Eu cred că tot ce mi-ai spus sînt numai nişte vorbe. Ea ciocăneşte fiindcă suge din mustul copacilor, i-o fi plăcînd hrana asta.

Măcăleandrul se supără :

— Se cunoaşte că eşti pasere neisprăvită. S-o fi hrănind ea cu mustul copacilor, dar ce şi-o fi zis : ,,Dacă mi-i dat să ciocănesc mereu, cel puțin să trag din asta un folos, să mă hrănesc !"

— Aşa-i ! încheie scatiul.

Acestea le-am auzit mai dăunăzi povestite de către un măcăleandru unui scatiu. Un lucru însă : dacă veniți cineva pe la mine, să nu spuneți cumva gaiței mele cele ce v-am destăinuit. Mă asurzeşte cu ocările. Vă rog !

(19î0)

ÎN FEL DE FEL DE FEȚE...

Gaița mea e foc. V-am destăinuit pățania cioeanătoarei și de-atunci și-a pierdut încrederea în mine. O săptămână întreagă am rugat-o pînă să-și ție cuvîntul, să-mi spuie cum au căpătat paserile penele lor așa de minunate la vedere. Ascultați ce-am vorbit cu gaița :

Eu: Pasere dragă, îți făgăduiesc că de acum înainte n-o să mai spun altora nimic din ceea ce-mi împărtășești.

Gaița : Lasă că te scuniosc. Așa mi-ai vorbit și rândul trecut, și mi-ai pus ciocănătoarea pe cap, de-mi amărăște zilele.

Eu : Gaiță dragă, mă jur...

Gaița: Jurămintele tale isînt ca fulgii mei de ușoare. Uite (âși scoate un fulg cu ciocul și-1 lasă să plutească în aer).

Eu : Gaiță dragă, crede^mă, jurămintele mele sînt ceva mai grele...

Gaița : Lasă ! lasă !... în sMrșit, o să-ți spun și povestea asta, și atâta tot...

Eu : Și iada-n pod !

Gaița : Așa. Ascultă : La-nceput toate paserile aveau penele de două feluri: albe și negre, ca ziua și noaptea. Decît Dumnezeu se cam săturase sa le vadă pe toate la fel. Și ce și-a zis : „Bine, dacă la trup tîs deosebite, de ce n-ar ifi și la pene ?" Atunci s-a uitat în sus, în jos, și-a hotărât îndată unui păun — păunul era alb, cânta mai frumos idecât toate și era și paserea lui de casă — o hotărât așadar unui

păun să-și ia zborul, în zorii zilei, prin înaltul cerului, să-și moaie penele lîn allbastrul văzduhului și-n aurul răsăritului, apoi să se lase pe pămînt, să-și poarte aripile prin verdele ierbii. După ce păunul a îndeplinit toate aceste, de-ți lua ochii cu strălucirea lui dacă-1 priveai, Dumnezeu a poruncit unui vultur să adune toate zburătoarele cerului, și, după ce s-au strâns la un loc cu toatele, preasfântul le-a spus că vrea să le înfrumusețeze. Arătîndu-le păunul, le zise să-și aleagă fiecare, de pe trupul lui, felul penei în care ar vrea să fie îmbrăcată. Și ca să-1 vadă mai bine paserile pe păun, Dumnezeu âi porunci să-și rotească coada, și de atunci păunul căpătă darul acesta. Paserile cerului ansă, deprinse mereu cu albăstruii văzduhului, cu verdele ierbii și cu aurul soarelui, puține au ales penele aceste, și mai toate s-au (bucurat de socoteala stigletelui. Vezi dumneata, mic și afurisit : „Doamne, zise el, dă-ne din toate câte ceva și lasă-ne să le amestecăm noi cum ne-o tăia capul". Dumnezeu a zâmbit și-a încuviințat că cele cari voiau să asculte de stigilete să facă după cum le-a sfătuit el. Tocmai atunci, hop ! și ciocănătoarea, care întârziase, c-un trandafir alb în cioc. Preaînaltul o chemă să o mustre că a rupt floarea, apoi porunci unui înger să-i aducă trandafirul, să-1 miroase. îngerul, cînd luă crenguța, se împunse într-un spin și îndată îi ieși în vîrful degetului o bobită de sînge. Fiindcă din pricina trandafirului răsări cea dintâi picătură de sînge pe lume, Dumnezeu meni floarea să se facă roșie, cum se și făcu, iar pentru că prin ciocănătoare se întâmplase aceasta, Atotputernicul spuse îngerului să-și șteargă degetul de capul ei, să rămîie însemnată.

Ce să vezi, însă ? Așa le-a luat ochii celorlalte paseri roșul ciocănătoarei, că toate au năvălit la ea, să se atingă de dînsa, să capete și ele măcar cît de puțin din fața sângelui. Cel dinții stigletele. Dar dintr-o picătură ce s-alegi ? Pe urmă și-au amestecat penele care cum le-au tăiat capul. Vrabia, fiindcă era cald, s-a scăldat îndată în țărână și s-a făcut ca

dracul. Cioara, foarte înţeleaptă, ce-a gîndit: ,,Eu nu-s proastă, cu pana mea n-o să mă ia nimeni în seamă şi-o să mă înmulţesc ân pace. Ia să rămîn eu neagră cum sînt." Şi neagră a rămas. Tot astfel şi corbul. Puţine au avut 'înţelepciunea să se roage de Dumnezeu să le facă el cum o crede în nemărginita lui mărinimie. Aşa preaînaltul şi-a atins degetul de penele păunului şi-a făcut : prigoria, gangurul, scatiul. Ba chiar şi eu am întins aripile de mi^a pus albastrul de pe die. Uite. Mărturisesc, cam puţin, însă şi aşa e bine că tot mi-a venit mintea cea de pe .urmă. Dar cel mai folosit, îţi închipui, a rămas păunul, că tot albastrul, aurul şi verdele, dispreţuit de celelalte paseri, i-au rămas lui. Iar el, de bucurie, şi cum avea un glas minunat, s-a pus îndată isă dinte, şi cântă, .dîntă, (fără să ia în seamă că Dumnezeu, obosit, vroia să aţipească puţin. (De trei ori i-a poruncit Atotputernicul să tacă. El, *âe* unde ! îi da înainte. Atunci, dintr-un tufiş, iată şi privighetoarea ! Privighetoarea, pe vremea ceea, era cea mai leneşe pasere : dormea şi ziua şi noaptea. Şi fiindcă acuma se trecuse cu somnul, nimerise şi ea la spartul târgului şi alergă la preaânteleptul să-i schimbe şi ei penele, că nu vroia să rămîie aşa cum o mâzgălise, acum, în grabă, vecina ei, vrabia, cu ce putuse lua şi dânsa de pe aripi. Dumnezeu însă se supără foc de lenea privighetoarei şi o lăsă aşa, ba o şi pedepsi să nu mai doarmă nici nopţile de acum înainte. Dar fiindcă privighetoarea zbură pe umărul Atotfăcătorului, şi se rugă, frumos, de iertare, şi fiindcă îndurarea lui Dumnezeu nu cunoaşte margini, i se făcu milă Ziditorului de păsărică, însă nu-şi mai putea lua cuvîntul înapoi. Ce să facă ? Tocmai atunci âi lovi auzul glasul păunului. Şi ce se gîndi Dumnezeu? Să treacă glasul păunului privighetoarei : pentru pedeapsa mare care i-o dăduse se cuvenea, în schimb, şi-un dar marejBa scăpa şi de cîntecul zăludului. Zis şi făcut. De arunci privighetoarea cântă aşa de frumos, iar păunul schiaună ca o miţă. Ia aşa !"

După ce gaiţa sfârşi, m»am gindit puţin, apoi iată ce i-am vorbit:

Eu : Ia ascuLtă, gaiţo dragă, frumoasă poveste şi mare minciună mi-ai înşirat.

Gaiţa : Dacă o crezi, cum o cred eu, ţi-am spus un adevăr.

Eu: Aşa-i ! Dar adevărul e un adevăr cînd e pentru toţi la fel.

Gaiţa: Şi câte minciuni n-au fost multă vreme, pentru toţi, adevăruri adevărate.

Eu : Gaiţo, umbli cu şiretenii. Adevărul numai noi, oamenii, îl ştim.

jGaiţa m-a privit, a întors capul, apoi a început să fluiere un cântec care am fînvăţat-o eu, un cântec de batjocură, ca şi cum mi-ar fi zis : „Vorbă să fie !" Ei, vă place ?

Ca să mă răzbun pe ea v-am destăinuit şi povestea aceasta. Uite-aşa.

(19 10)

MAI SUS !

S-a trezit ciocârlia ân chemarea prepeliței : *„Pitpalac!"*

Cerul abia se rumenise ; picăturile de rouă încă nu se prefăcuseră în mărgăritare ; luceafărul tot făcea din ophi pământului.

Dar peste puțin deodată adâncul scapără. Cea dintâi rază străpunse văzduhul şi se topi ân ochiul ciocârliei. Niciodată darul acesta, trimis de către' soare, nu umpluse sufletul paserei de o mai mare fericire. Căci şi fericirea nu-şi allege totdeauna clipa nimerită în care să-şi verse prinosul.

Scuturându-şi penele, un trill ide mulțumire izvorî din guşa ciocârliei. Apoi se dezlipi de țărînă şi, pîlpîind din aripi, se înălță.

Aerul parcă se rumenise. Oglinda cerului poleia pământul. Încă o bătaie de aripi.

Mai sus !

Slab de tot i se părea ciocârliei că mai aude glasul pitpalacei. înota ân valuri străvezii; plutind pe ele, dete drumul ciripitului ei gîdilitor ca al unei grindine de mărgăritare.

Dar raza care <i se topise ân oohi o chema la ea, în înalt. In cântecul ei, paserea îi spunea că vine. încă o lovire de aripi, şi-ncă una.

Mai sus !

îmbătată, paserea se asculta singură ; pentru ea şi pentru soare cânta.

I se părea că tremurările cântecului ei umpleau bolta cerului. Vroia să se simtă singură, dezlipită de țărâna pământului, — ea şi raza, în singurătatea ameţitoare a înălțimilor...

îşi avîntă din ce ân ce cântecul ; âşi încordează mai tare""puterile. Dar trupul greu parcă-i înlănțuie glasul, i-l ţine (închis ca într-o colivie. Ar vrea să se simtă dezrobită, uşoară ca aerul, străvezie ca el.

Mai sus ! mai sus !

Şi trupul mereu o trage înapoi către pămînt, şi raza mereu o cheamă către înălțimi.

într-un avânt îşi pune cea din urmă putere şi, deodată, se simte, ân sfârşit, slobodă, desfăcută de greutatea netrebnică a cărnii.

Şi-n vreme ce, smulgîndu-se, nebun dej fericire, glasul se-nalță singur, tremurător şi dumnezeiesc de dulce, în înalt, trupul cade ca un bulgăre de țărână spre pământ.

(19 10)

NEDESPĂRȚITE !.,.

Toamnă ! Pădurea fumegă. Negurile se lasă perdeluind zările. Paserile se rotesc în înalt, se deşiră, iar se strâng şi iar se răresc, apoi îşi aleg călăuzele, le pun ân frunte, şi-n vârf de săgeată călătoresc. Se ridică stolul isus-sus, pe apa albastră a cerului, şi lin, ca împinse de un dor tainic, vîslesc, se şterg din zarea plaiurilor noastre. Se duc !

încotro ?

în nopţile reci de toamnă văzduhul parcă freamătă. O lume ciudată pare că prinde fiinţă supt stele ; noiane ide frunze desprinse pare că sînt purtate de vânturi ; umbre ise strecoară rătăcite ; ţipete răsar şi se stîng ; chemări de călăuzire umplu largul cuprinsului. Sânt paserile călătoare. Şi cu ele parcă iau ceva din sufletul nostru, 'în ochii lor parcă fură soarele, pe aripile lor parcă duc primăvara.

Un stol de turturele a ântârziat. Grăbite s-au strâns în dimineaţa aceasta, şi-n fâlfâirile lor, cari se aud ca nişte sunete supte uşor dintr-un flaut, pornesc. întâi o iau pe-aproape de pământ, peste lunci, deasupra rariştilor, printre plopii (înalţi, ca şi cum ar vrea să mai vadă locurile aceste o dată. Apoi fac un ocol mare, de jur (împrejurul păduricii, ân vreme ce o rază de soare (împunge pânza norilor şi tiveşte pe cer o dungă de ilumina. Bucuroase, paserile bat din aripi şi se hotărăsc. Patru, două perechi, o iau mai înainte, o pereche rămâne în zbor mai potolit, în urmă. Ajung deasupra râului ;

un ţipet năbuşit, din guşă — un semn al călăuzei — vrea să le strîngă pe toate la un loc. Şi-n clipa aceea un bubuit de puşcă clocoteşte aerul cuprinsurilor. Cele două perechi feresc ca fulgerul în lături ; dar din perechea din urmă, o turturică îşi curmă zborul, îşi adună apoi puterile, cu cel din urmă fior al vieţii, se roteşte ân două cercuri, se înalţă drept, ca o săgeată ân văzduh, spre raza de soare, apoi cade rostogolindu-se ân undele rîului, care o fură şi o poartă mai departe.

Stingherul, soţul, urmăreşte puţin stolul, apoi se întoarce, caută ângrijat şi, pe apa turbure, îşi vede tovarăşa. O putere âl ţine atunci deasupra viitoarei, cu ochii nedeisprinşi de la trupul plăpând şi pătat de sânge ce lunecă la vale, de la trupul pe care, în cercuri strânse, îl urmăreşte mereu.

Şi supt cerul ân care raza de soare s-a stins, călătoresc trei : stolul! care se şterge în zare ca un rămas bun, paserea moartă mânată de valuri, şi porumbelul care se roteşte mereu, urmîndu-şi soţia, ca un simbol al veşnicei iubiri !...

Şi-n urma lor toamna cade mai grea !

(19 10)

PASERE DE NOAPTE

O zi iînăbuşitoare ca aceasta nu mai scoborîse Dumnezeu pe pământ. Se coşcovise scoarţa copacilor, se scorojiseră frunzele, iarba se măcinase, pământul se făcuse cenuşe. Izvoarele secaseră; locul bălţilor nici pas să se mai cunoască. Ici, colo, câte 'O şuviţă de apă, ca urma unei lacrimi pe un obraz uscat de 'boală. Lighioanellc pădurilor umblau cu limba scoasă, isă găsească unde să-şi stîrnpere setea. Atunci, unele din ele, o luară lin sus, spre ţinuturile înzăpezite, unde nu le putea lipsi apa niciodată.

Pînă şi bulina, cît era ea de greoaie, că hu-şi întinsese niciodată încă aripile la zbor, cu penele ei înfoiate ca şi cum i-ar sufla mereu un foi în coşul pieptului, cu capul ei buhos şi nedormit, cu ochii nepotrivit de mari, ca de-mprumut, buhna, care pe vremea aceea era pasere de zi, ca celelalte, şi-a dezmorţit aripile şi-a pornit-o la drum, să găsească un izvor, un pârâu, să bea o picătură de apă măcar. Şi cum nu era de loc deprinsă, îşi fîlfîi aripile, dintru-ntîi, de la un copac la altul, apoi de la o poiană la cealaltă, pînă ce a ajuns, în sfîrşit, într-o altă pădure. Decît se-ntunecase de-a binele, căzuse noaptea, şi peste o apă să deie nici gînd. Atunci a poposit pe-o cracă, să aştepte zorii zilei. Răcoarea nopţii o mai învioră.

Dar cum stătea aşa, plecă puţin capul, şi-n clipa aceea zări, chiar supt creanga pe care stătea, cum străluceşte ceva. Ce să fie ? se gîndi buhna. Ochi

de miţă sălbatecă nu erau, fiindcă nu erau doi, Atunci ? zbură jos, şi care nu-i fu mirarea cînd simţi pămîntul supt picioare jilav. Fusese pe acolo un şipot bogat în apă, şi-acum nu mai izvora decât cîte-o picătură pe care Dumnezeu o păstra, în fiecare noapte, privighetoarei. Lucea picătura ceea ca un ban de aur, căci, ca să o găsească privighetoarea, Atotputernicul răsfrîngea într-însa o stea. A stat buhna, s-a gândit, dar de ce străluceşte picătura ceea nu şi-a dat bine seama, şi, numai într-un târziu, şi-a închipuit că uitase ziua un pic din lumina ei. Gum era tare însetată însă, sorbi apa, şi-n locul ei rămase pămîntul întunecat, căci steaua nu mai avea unde să se oglindească. Şi mare-i fu mirarea buhnei când nu mai zări lumina. Va să zică ea o băuse o dată cu apa ? Zburînd înapoi pe cracă, se gândi ce se gândi, şi se hotărî... „Dacă sorbise lumina, trebuia şi ea, la rîndul ei, să lumineze. Poate că Dumnezeu îi hărăzise darul ăsta să mai înfrumuseţeze noaptea. Deci noaptea îi era dat ei să trăiască"...

De-atunci s-a deprins, încetul cu încetul, să vadă prin întuneric ; şi acuma de bună seamă crede că vede fiindcă luminează dânsa.

O fi şi pedeapsa lui Dumnezeu, fiindcă sorbise picătura de apă care se cuvenea numai privighetoarei.

(19 10)

VULTURUL

S-a ridicat, deodată, din prăpastia întunecoasă, umedă, a munților falnici. Și doritor de lumină, în această dimineață scăldată de soare, a întins aripile, ca o flamură, deasupra brazilor bătrâni. S-a înălțat mai lîntîi drept în sus, ca o săgeată ; a străbătut văzduhul răcoros, apoi a rămas acolo, s-a legănat în aer, îmbătat de plăcerea să fluture la înălțime uriașă a plecat capul și a privit în jos. Pe câmpiile lucii, satele împrăștiate, ca grăuntele, scoteau sclipiri repezi ca a prundișului spălat de ape. Oamenii nu se zăreau ; deasupra, dedesuptui lui, primprejur, nici o vietate. I se păru că-n lumea aceasta frumoasă, încântătoare, peste care primăverile se aștern cu spuză de flori, e a lui, a lui singur. Și, scuturându-și aripile, făcu un ocol larg, suind și seoborând prin aer. Apoi i ise păru că ceva flutură mai jos, ceva mic, prea neînsemnat pentru ca să îndrăznească să se suie pînă la el: se repezi și, în ciocul gata să frângă, prinse o pană căzută chiar din aripa lui. Zbură cu dînsa, sus, sus, apoi îi dădu drumul și urmări cu ochi strălucitori lunecarea ușoară, ca pe o apă, a penei care cândva îl ajutase să ise ridice.

Luă munții (în lung. Nici o boare de vânt, nici un murmur de ape care să străbată atât de sus.

Și așa a mers pînă după amiază, cu ciocul deschis, înghițind aerul în igîlglîiri puternice, privind în toate părțile cu ochii lui ca două scântei.

Obosi. Se scoborî ușor și se așeză pe vîrful une; stimei ice țâșnea în sus, goală, din stratul gros de mușchi al 'muntelui. Cum sta nemișcat, părea și el de piatră, părea că-i colțul ascuțit al stîncii încremenite acolo de veacuri.

Pe urmă își plecă ân jos capul ; în fund, în noaptea deschizăturii adinei, tăiată ca de pala unui zmeu, șerpuia, sclipind ca argintul, izvorul. Și i se făcu dor de răcoarea dulce a undei șerpuitoare. Săltă și se repezi în fund ; se lăsă în voie să cadă ân apă ; stropii reci îl acoperiră deodată, ca niște pietre scumpe, și, întinzînd gâtul gol, bău îndelung, însetat. Apoi își luă iarăși zborul până pe stâncă, sus, se lăsă pe o coastă, întinse aripile la soare și închise ochii. Ațipi...

Adieri de vânt îl înfășoară în vălul lor. Aproape se trezește ; prin pleoapa (închisă încă parcă zărește un foc grozav, a cărui flacără încinge tot cuprinsul zării. Se ridică. Departe, în nori de sînge, soarele apune. Munții parcă-s aprinși, cerul arde.

își ia zborul, grăbind spre cuib.

Se apropie, se lasă tot mai jos, deasupra muntelui, deasupra pădurii de brazi. Aceeași liniște ân tot cuprinsuH firii. Mai are puțin ; zărește prăpastia spre care avea să se scoboare, când, deodată, în tăcerea neclintită, răzbubuie, pînă-n depărtări adânci, un tunet, și aripa, amorțită, âi cade în jos. Se rostogolește de câteva ori prin aer, simte fierbințeala glonțului, ca a unui cărbune ce-i arde carnea, își încordează puterile, caută să mai plutească sus, dar dedesuptui lui munții parcă se prăbușesc. Aripa îi mai stă puțin întinsă, apoi i se fringe lângă trup, udă de sânge. Lunecă printre brazi. Răcoarea îl mai înviorează o clipă ; iarăși caută să-și întindă aripile ; se anină de o ramură. Se uită în jos. Drept dedesupt, la rădăcina bradului, un căprior stă liniștit, privind ânainte.

. Iar vulturul simte că-i pierdut, că puterile îl părăsesc. O ură strașnică îl cuprinde ; parcă ar dori

să se stingă toată lumea o dată cu dînsul. Se lasă să pice drept peste -căprior şi, cu cea din urmă putere, îi (înfige gheara în ochiul curat şi umed.

în vreme ce căpriorul se scutură şi fuge, năuc de spaimă şi durere, paserea cade moartă, cu ghearele strânse, cu ochii deschişi.

(1907)

CUCOŞUL

In nucul stufos din marginea ogrăzii, găinele, cocoţate de cu seară pe crengi, dorm duse, cu capul supt aripi, împrăştiate, care mai sus, care mai jos, cum le-a fost mai pe plac şi le-a venit mai la socoteală. La o parte, aşa, să le poată vedea pe toate, sculat cu noaptea-n cap, stă cucoşul — paşa, cum îi zic toţi ai casei — rotofei, îmbrăcat în pene, cu' creasta lăsată, ştrengăreşte, pe-o ureche. Cu gîtul întins, cu ochii încă ceţoşi de somn, priveşte. E poet. Sufletul lui, deşi războinic, e mai avîntat spre frumos, decît al curcanilor, cari se umflă într-atît de par nişte burdufuri, cînd sînt seci ca nişte gogoşi; decît al tuturor gîinsacilor, cari se plimbă pe apă şi fac pe visătorii, dar lîn cap n-au minte nici imăear cît un grăunte ; ori deciît al răţoilor, cari, cu cît sînt mai fuduli, cu atît umblă mai legănaţi ; şi chiar decît al păunilor mîndri în port, dar cu glasul, între paseri, ca al măgarului între dobitoace. El e poet! E cel dinţii care se minunează de frumuseţile firii, şi fără părere de rău îşi rupe totdeauna din somn numai să vadă cum răsare soarele. De aceea dînsul acum priveşte, pe cînd toti ai casei dorm.

Mijeşte de ziuă. Departe, în zare, se desluşeşte, uşoară, dunga de lumină a zorilor ; întîi e ca o dîră de zăpadă, apoi, încetul cu încetul, se preface într-un întins de apă oarenşi (înaltă o margine tot mai sus, prelingîndu-se pe cer, ca sorbită de-o putere

a văzduhului. Pe urmă, oglinda aburită de pînă acum pare că răsfrînge un foc depărtat, se face lucie, poala cerului prinde ființă parcă, și lumina începe să se cearnă peste pământ, ușoară, -ca un colb de argint. Departe, cine știe unde, se văd dealurile, mai încoace cîmpul, aproape satul și, chiar ân față, își desface stâlpii din umbră casa de la cealaltă margine a ogrăzii. Aerul se ânfioară ; cucoșul răsuflă fericit, apoi își udă pliscul în mărgăritarul de rouă de pe frunza cea mai apropiată. Lumina încremenește o clipă.

Cucoșul lîși caută cu ochii tovarășele, le zărește, și ân gândul lui le judecă pe toate. La stânga, ici, doarme Sura, nadoleanca •, băbătia, tot lângă el, și numai lângă el; a scos cinci rânduri de pui pînă acum, și mai face pe tinerica ; uf ! tare 1-a mai plictisit. Colo, mai jos, Țiganca, sora Surei; ceva mai tânără, dar tot o poamă : amândouă gîlcevi-"toare foc. în dreapta, la rând, pe crengi deosebite : Roșcata, Bogheta și iCucuieta ; bune fete, dar prea își scoteau ochii de la el și prea i se țineau de urmă. Cel puțin Berea, de pe creanga cea mai de jos, văzuse că n-are încotro și-1 lăsa ân pace. Dar unde-i Puica? Asta, da, îi era dragă ca ochii din cap. Puica e o americancă albă ca laptele, puțin mai răsărită decât un ou și cu un cucui mai mare decât ea întreagă ; âi place cum merge înfiptă, cu capul țanțoș, tremurându-și uneori moțul, ca și cum i-ar fi tras luarea-aminte: „Ghidi! ghidi!" Dar unde-i ? Atunci un foșnet ușor de aripi îl făcu să ridice ochii; drept deasupra lui, Puica, șireata, întinsese gîtul și, pe când (celelalte visau ancă, ștrengărită, îl săruta de „bună dimineața".

Și-n aceeași, vreme, într^o scăpărare orbitoare, din fundul zării, cele dintiîi două raze ale soarelui se topiră în ochii celor doi (îndrăgostiți. Cucoșul își întfoie penele și rămase așa, minunat, în fața răsăritului care ardea în pară. Peste câteva clipe, privi spre gamele cari dormeau și zise Puicei : „Ce frumusețe dumnezeiască, dragă! Și proastele astea dorm." Apoi plănui o ghidușîe : făcu Puicii cu ochiul, dîndu-i să înțeleagă că le-o pregătește el. Se ridică ân picioare, bătu din pinteni, își fîlfîi aripile ca două steaguri și, ântinzându-și gîtul — cu gândul într-adins să le facă să tresară, buimace, din somn — trâmbiță din gușă, voinicește :

—• Cu-cu-ri-guuu î...

(1909)

CA SOARELE !...

O casă, o livadă şi-o curte mare. In casă stau stăpînii ; an livadă sînt pomi roditori ; în curte, felurimi de paseri.

Aşa, în curtea aceasta s-au întâmplat multe şi mărunte, căci unde-s paseri multe, dragostea-i stăpână. Nu mai departe, /acum o lună, un cucoş a fugit, peste gard, cu foogheta altuia. Nu i-au mai văzut de-atunci nimeni ! Unele paseri spuneau una, altele alta,, gâştele şuşoteau, fel şi chipuri, pe socoteala celor doi îndrăgostiţi. Ei şi-au văzut de treabă. Acum o săptămână, o găină, o *americancă,* zor nevoie după un pichiroi. Au şters-o şi aceştia. Iar zarvă, iar şuşoteli, nimeni nu mai putea nici dormi, nici mânca ; cum se ântîlneau două paseri faţă-n faţă, se-ntrebau : „Ce-i cu americanca ?" Cealaltă : „Ce-i cu pichiroiul ?" Piohiroiul aşa ; americanca altfel. îŞi ei doi habar n-aveau de gura lumii !

De aceea, când pichirea, stingheră, hotărî să-şi caute un soţ şi-şi puise ochii pe păun — pasere de neam mare — se feri de toți, de frică să nu li se aşeze cineva de-a curmezişul dragostei. Şi-a început pichirea să se învîrte-in sus şi-n jos pe lângă păun. Azi aşa, mâine iar aşa, pînă cînd i-a venit o dată la socoteală şi i-a şoptit, cu glasul ei cel mai dulce : „Pi-chi-chi-chi-chi-ri" : „Te iubesc !" Păunul a privit-o dintruintâi de sus, dar pe urmă şi-a dat seama că nici pichirea nu e de lepădat, mai auzise că dragostea, dacă o întâlneşti, s-o culegi de oriunde-ar fi, s-a rotit şi^a răspuns : ,,Oiiau !" : „Bine !" Şi zilnic s-au curtat. Pichirea, mică şi pestriţă, dar şireată; păunul, mare, minunat de frumos, dar cam sec.

Şi aşa, într-o dimineaţă, pichirea, harnică titirez, s-a sculat mai divremior chiar decât cucoşul, a ciugulit ce-a putut şi, pe urmă, ts-a dus supt culmea păunului, de 1-a sculat. Şi-amîndoi, aripă la aripă, au pornit pe pajişte. Flori, răcoare, mireasmă dulce. Pentru întîia oară şi-au apropiat pliscurile : întîiul sărutat! „Sânt mulţumită!" „Chiau!" „Sînt fericită !" „Chiau !" Ce Dumnezeu, gîndeşte pichirea, numai atît e în stare să-mi răspundă ? Şi-n clipa aceea se înălţă, rotund şi de aur, soarele !...

Peste lume se revarsă valuri de lumină. Păunul străluceşte de parcă ar fi îmbrăcat în fir. Pichirea îl priveşte încântată, mândră de frumuseţea iubitului ei. Apoi se întoarce de se uită, uimită, la soare. Şi, cu sufletul ei sălbatec, plin de poezie, îşi îmbie şi iubitul : „Priveşte, priveşte, dragă !" Dar păunul se supără. îngîmfala îi deseleşteazä limba : „Ce să te uiţi la soare, cînd mă ai pe mine ? Rogu-te, priveşte-mă !" Şi cum pichirea se uită încă spre răsărit, păunul i se pune drept (în faţă şi îşi înroteşte coada : „Priveşte-mă !" Se uită pichirea, se uită mirată, apoi, dumerindu-se, îi răspunde : „Te privesc, dar ascunzîndu-mi lumina soarelui, nu-ţi mai văd nici strălucirea ta".

Şi, dezamăgită, pichirea îi întoarce spatele...

Numai aşa paserile din curte nu mai avură prilejul sa şuşotească pe socoteala altor doi îndrăgostiţi.

(19 10)

LUPTĂTORII

Soarta se vede eă-i menise aşa : să fie vecini şi să fie duşmani. Şi-amîndoi cucoşi frumoşi.

Unul, negru — cu toate lucirile pe care negru le poate da în mîngîierea 'luminii. Gulerul şi penele subţiri, moi ca mătasea, ce-i atârnau de pe spate spre pinteni, băteau ân rverde ca fierea. Aripile, negru-aspru, ca mangalul. Pieptul luciu, cu ape tăioase, uneori sure, ca oţelul. Şi penele lungi, mlădioase şi întoarse ca nişte arcuri, ale cozii, cu sclipiri albăstrii, ce se stingeau/îndată. Numai deasupra capului cu ochi neliniştiţi ca nişte gâze, creasta plecată, ştrengăreşte, roşie, aiprinsă ca para focului.

Celălalt, alb. Alb pieptul, cu unde brumate, ca argintul odoarelor vechi ; albe aripile, un alb moale, ca al omătului de curând căzut ; alb gulerul, cu vârfurile penelor puţin-puţin gălbui, ca suflate cu aur ; albă coada bogată-n pene, uşoară, răsfirată. Şi, deasupra capului cu ochi galbeni, plutitori în mărgeanul pleoapelor, o creastă cărnoasă, bătută şi roşie ca o garoafă.

Nu se puteau suferi ; îşi aruncau priviri tăioase printre spărturile gardului ; fiecare se silea să trîmbiţeze mai înainte zorii zilei. Şi totuşi prilejul nu'i adusese ân'că faţă-n faţă, să se măsoare. Astăzi însă clipa dorită de amîrMoi sosise pe neaşteptate.

Cucoşul alb, cu găinele lui, ieşise pe tăpşanul de din dosul casei, la scurmat. Era o zi frumoasă de primăvară, pământul era jilav, plin de mustul din

Care se şi hrănea cea dintâi urzeală a lăvieeruîui ierbii.

Cum scurma aşa cucoşul, îşi auzi tovarăşele şoptind. Ridică semeţ capul, şi drept înainte, de partea cealaltă, vrăjmaşul negru se proptise, gata de luptă. Găinele se opriră ; înţeleseseră că aveau ceva de privit.

O scăpărare, şi s-au repezit. S-au oprit faţă-n faţă, cu girurile întinse, cu penele gulerelor zburlite, cu aripile puţin desfăcute şi date-napoi. Cel negru bătu o dată din pinteni, şi se loviră piept în piept; apoi se dezlipiră repede şi, cu capetele pe spate, se avântară din nou, prinzându-se în gheare, izbindu-se scurt, aprig, cu aripile-n coapse.

Erau grozav de voinici amândoi : cel negru ceva mai iute, cel alb mai cumpătat.

Şi iarăşi se deteră-naipol, cu gâturile întinse de mai să se desprindă din trup. Ca şi cum i-ar fi suflat o dată vântul, aşa s-au ridicat de la pămînt. Se îndesară pene-n pene, căutînd să se apuce cu pliscul, să se sfâşie cu ghearele. Se feriră pe urmă în lături, săriră unul deasupra celuilalt, ea şi cum ar fi vrut să se răpească-n văzduh ; şi-n sfîrşit se ţintuiră locului. Cel negru prinse creasta duşmanului în ascuţitul pliscului; cel alb îi înfipse gheara-n gît. Plini .amândoi de sînge, trernurînd, statură aşa pînă când durerea îi învinse ; atunci se smunciră-napoi, pândind clipa când să se răpuie.

Sângele clocoti deodată ân trupul amândorora ; ochii le vedeau roşu ; turbaţi, se năpustiră, de astă dată pe viaţă şi pe moarte.

Strânşi ân gheare ca-n nişte cleşte, cu pliscurile îanjplîntate unul ân carnea celuilalt, se rostogoliră la pământ şi iar se înălţară, aprigi, ân picioare. Săpară pămîntul cu pintenii, şi ţărâna sărea împrăştiată. Penele, negre şi albe, zbârlite, smulse, răsfirate, se amestecaseră-n lupta abraşă, că trupurile lor se contopiseră, alcătuind parcă o floare ciudată, o floare chinuită de furtuna ce-i împrăştia petalele-n vînt.

Dar puterile li se sleiră. Nici unui nu biruise. Se mai încordară o dată şi se descleştară doborîti, însângeraţi, răsuflând cu greu. Din creasta celui alb se prelingeau picături de sânge. Pe pieptul celui negru se aşternuse o dungă roşie, de care se lipise o pană albă din haina potrivnicului.

Şi cum stăteau aşa, găinele se apropiară, mulţumite îşi mândre parcă fiecare de stăpânul lor; îi înconjurară. Iar luptătorii, după ce se mai priviră o dată, ca şi cum şi-ar fi zis : ,,Pe mîine !", se depărtară ţanţoşi, fiecare în mijlocul alaiului său.

(19 10)

MĂRINIMIE

în revărsat de zori, pe baltă, lumina face minuni. Pe faţa apei sclipesc, ici, sfărmături de oglinzi ; colo, plăci de oţel ; comori de galbeni între trestii, în nuferi, ca-n nişte potire plutitoare, curg raze de aur. Un colb de argint dă strălucire stufărişului. Peste tot linişte neclintită, de rai.

Cocostârcul s-a isculat cu noaptea-n cap. A intrat în baltă. Pe picioarele lungi, subţiri ca nişte lugere, trupul lui se leagănă agale. Din cînd în cînd îşi udă pliscul ; uneori se opreşte de se uită, ispititor, în fundul apei, ca şi cum ar fi dat peste ceva ce căuta de mult. E răcoare, şi răcoarea îl incintă. Nu simte nici o altă dorinţă decît să-şi scalde picioarele în unda rece, care-i trimite fiori pînă supt aripi.

Deodată se opreşte ; încordează gîtul şi priveşte. Pe frunza unui nufăr, o broscuţă se bucură şi ea de frumuseţea şi răcoarea dimineţii. Când l-a văzut, biata broscuţă a încremenit pe picioruşele de dinapoi ; cu ochii mari deschişi, cată la cumplitul duşman. în spaima el, îl vede uriaş, cu capul atingând cerul, cu pliscul lung, larg, să soarbă dintr-o dată balta şi, dimpreună cu balta, pe ea. Inima i s-a oprit.

îşi aşteaptă sfîrşitul.

Cocostârcul o vede şi înţelege. Dar dimineaţa e mărinimos. Ş-apoi i se pare atiît de mică, atât de neînsemnată această vietate a bălţii, că, de la o vreme, parcă o pierde din ochi în fundul apei, şi

nici n-o mai zăreşte. Ridică piciorul, o păşeşte dispreţuitor şi trece, măreţ, mai departe.

Broscuţei nu-i vine să creadă. Mai stă aşa cîteva clipe. Apoi, de (bucurie, sare pe o altă frunză ; şi-ntr-un avânt de recunoştinţă, ea, cea dintîi, taie tăcerea dimineţii :

— Oaac!

(19 10 1

SINGURATECII

Pe lacul luciu din grădina eu florile neclintite de nici o adiere, cu crengile nestrăbătute de nici un foşnet, pe lacul adormit că pare o uriaşă lespede de cristal ce acoperă o altă grădină fermecată, lebăda — bărbatul rămas singur — trece ca o închipuire, alb ca zăpada, cu aripile ca două scoici de argint, cu gîtul lăsat între ele, subţire, ondulat ca toarta unei amfore. Paserea pluteşte lin, şi în ea parcă poartă, rătăcit, sufletul unei fiinţi duse de pe lume.

Sus, pe bolta adîncă, stelele au pălit; în haosul albastru, luceafărul sclipeşte tainic, strălucitor, purtînd parcă în văpaia lui viaţa tuturor lumilor cereşti, a lumilor veşnic călătoare în (necuprinsul firii.

Şi cum, jos, lebăda sidefează faţa apei, sus, luceafărul luminează întinsul tăriei. Numai ei doi sînt pâlpâirile nopţii acesteia, în care lumea pare adîncită într-uin somn de moarte. Amândoi rătăcesc singuri, amândoi străjuiesc singurătatea, mistuindu-se în tăcere, mândri, deopotrivă de reci, deşi unul, bulgăre de gheaţă, celălalt, pară ide foc. Şi ise cunosc, se văd în fiecare seară, merg unul către altul şi se-ntîkiese : din înalt, luceafărul îşi scoboară raza jos, în adâncul apei, unde răsare ca un mugur de aur.

Iar paserea se apropie de scânteia picurată din cer şi pluteşte uşor împrejurul ei, mai întâi în cercuri largi, apoi în rotiri tot mai strânse, tot mai strânse,

pînă ce se opreşte drept deasupra răsfrângerii stelei ; şi-atunci, din mugurul de aur, pare că se desface dintr-o dată o floare plutitoare, o floare măiastră de argint.

Şi astfel stau de se privesc : sus, lebăda de aur a cerului, jos, luceafărul de argint al apelor.

(1910)

FILOZOFUL

E mare, negru ica întunericul ; numai vîrful labelor sînt albe, «ca şi cînd lumina zilei i le-ar fi pătat într-adins. Din capul cu fruntea puternică, mare, ochii verzi înfloresc noaptea ca două scântei. E cel mai frumos motan al tirguilui. Dar de frumuseţea lui nu^şi dă seama, — de bărbăţia lui insă, da ; pentru aceea, în ceasuri de veghere, cînd i se pare că-şi zăreşte chipul în talerul lunii, şi-şi vede înfăţişarea bărbătească, simte un fior ce-i străbate prin spate şi-l ondulează, de mândrie, pînă-n vîrful cozii. Trăieşte singur. Ziua stă ascuns cum poate şi unde poate. Ziua doarme ; numai cînd soseşte ceasul prânzului, care ii vine singur în labă, se trezeşte, morocănos.

Căci mâncarea nu l-a ispitit niciodată. Să bei şi să înghiţi aer cînd ţi-e sete de înălţimi ameţitoare, aceasta e adevărata hrană, dar aceasta-i o taină pe care numai el o ştie. Cînd ziua fuge din faţa nopţii, el porneşte ; aitotstăpîinitor, păşeşte, măreţ, peste acopeiiemintele întregului târg. Se plimbă de la un capăt la altul al mahalalelor, căci n-are dragoste deosebită pentru nici un colţ. De-aici ca şi de-acolo firea lui îl Îndeamnă mereu aiurea.

în sufletul iui nu tresare nimic, decît în cele •cîteva zile cînd dragostea îl chinuieşte. Căci dragostea e pentru toţi acelaşi veşnic chin. Şi niciodată nu se simte mai fericit decît după nopţile aceste ide zbucium, cînd, liniştit, gândeşte ia ele cu dezgust.

Numai farmecul nopţii (îl îmbată. Cînd^ târgul se cufundă-n tăcere de moarte, el veghează, de sus, de pe streşina vreunei case. Şi priveşte. A văzut multe : întâlniri ferite, iîn colţuri ide grădini ; rugăminţi duioase, de după fereşti deschise ; âmbrăţişări pătimaşe, în unghere de ziduri ; despărţiri sfîşietoare, în praguri de uşi. O întreagă ţesătură de patimi, ca şi suiş, în lumea acoperişurilor, cu deosebirea că jos firul patimilor se torcea mereu, fără de nici un răstimp. Şi-n schimb liniştea cerului cum îl minuna ! Nici un frământ, nici un zbucium ; cunoştea cerul şi-1 citea ca pe o carte. Ştia cînd răsare luceafărul ; când pornea ila drum carul mare f când îşi âncorda strunele lira ; când îşi aduna puii cloşca. Era un astronom. Şi de sus, de unde sta, i se părea câteodată că şi el făcea parte din lumea aceea, că-mprejurul lui se-nvârtesc toate, prietenoase, înţelepte, tăcute ca şi el. Şi era fericit. Singura fiinţă fericită ! Iar cînd zorii mijeau şi^când, liniştit, urca acoperemîntul să se strecoare iarăşi în noaptea vreunui pod, gîndea, mulţumit, că n-are nici o îndatorire către nimeni, cum nimeni n-avea către el. Şi cugeta : „Fericirea e să nu fii al nimănui, nimeni să nu ifie al tău, — să trăieşti singur : tu, şi cerul deasupra."

(19 10)

CÎND STĂ/PÎiNUiL NU-I ACASĂ !

In odaie, linişte. Linişte şi-un miros ! Pe poliţa din dreapta, pe o farfurie, stă uitată o bucată de caşcaval. Mirosul de brânză proaspătă a străbătut pînă în cel mai îngust colţişor al casei. Şi din gaura lui, din gaura ide după sobă, şoricelul nu-şi mai găseşte locul. Parcă-! trage cineva de mustaţă afară. Să iasă, să nu iasă ? Mai bine să se astîmpere. Să se astâmpere, uşor de zis ; dar caşcavalul ? Vezi, asta-i asta : caşcavalul. Să-nchidă ochii. I-a închis. Prostul ! Dar ce, cu ochii miroase ? Şi brînza-i proaspătă. Mai mâncase aşa bunătate acum vreun an. Dar parcă nu-1 momise într-atâta ca aceasta de acuma. Să încerce. Face eîţiva paşi mărunţi pînă-;n marginea ascunzătoarei lui. Măcar s-o vadă. Unde-o fi ? De unde-1 vrăjeşte, din ce colţ îl pofteşte cu atâta stăruinţă la dînsa ? A ! uite-o colo, pe farfurie. Dacă-ar îndrăzni ! Dar cum ? Să meargă mai întîi pe .lîngă perete pînă la divan. Aşa, bun ! Pe urmă... Pe urmă pe unde s-o ia ? Pe lîngă dulap ? Nu. Pe după jilţul cela ? Nici aşa. Atunci ? Păi lucrul cel mai bun e să se suie de-a dreptul pe perdea, şi de-acolo să treacă pe marginea lăvicerului din perete pînă la poliţă. Şi-o dată la caşcaval, lasă, in-are el nevoie să-1 înveţe alţii ce să facă cu dânsul. Dar motanul ? E-hei ! la dânsul nu se prea gînidise. Şi, Doamne, mulţi fiori i-a mai vârât în oase motanul cela. Dar poate nu era ân odaie. Ha ? nu era. Nu. Orişicum, să mai aştepte puţin, să vază, nu se mişcă nimeni, nu-1 pândeşte cineva ?

Cum să nu-l pîndească ! Dar de cînd aşteaptă motanul prilejul să puie laba pe bietul şoricuţ. Dacă nu mâncase el caşcavalul, căci mirosul cela îi zbîrlise şi lui mustăţile, păi nu-l mîncase tocmai pentru asta : să-l momească pe lacomul din gaură. Cu (botul «adulmecând, cu ochii galbeni şi lucioşi ca sticla, cu mustăţile (întoarse, subţiri şi ascuţite ca oasele de peşte, stă neclintit după perna de pe divan şi-aşteaptă. L-ia zărit. Uite-l, (îi vede mărgelele ochilor. Iese ? Iese oare ? Da, da ; aşa, încă un pas, încă unul, doi, aşaa !

Dintr-o săritură a fost cu laba deasupra lui.

Bietul şoricuţ in-iavusese vreme nici să treacă dincolo de sobă. îi «apasă puţin cu unghiile, apoi, repede, îl ia între labele de dinainte, îl strânge, de drag ce-i, îl răsuceşte în aer şi-l lasă ameţit pe podele. Şi-l priveşte, gândind : „Caşcaval ţi-a trebuit ? Poftim caşcaval ! Doamne ! ce bun o să-mi pară mie după ce te-oi crănţăni!" Dar mai întîi să se mai joace puţin cu dînsul.

îl pune pe picioare, îl Iasă să se dezmeticească, să-ncerce să fugă, şi iar vrea să-l prindă în cleştele labelor. Dar ce s-aude ? Un dupăit grăbit pe sală. Vai, e Corbici, cânele ! Nu-i vreme de pierdut! Din două sărituri, motanul e în ocniţa sobei, iar şoarecele, mirat că scapă, zăpăcit, cum poate, o şterge în gaura lui. (Coribici vine, nebun ca-ntotdeauna ; în mijlocul odăii se «opreşte, «adulmecă, lacom, mirosul de caşcaval, apoi, zărind «motanul, 'se repede şi latră cu înverşunare. Ar sări în ocniţă, dar e prea sus. Se sprijină pe labele de dinainte, tremură, cască, de neliniştit ce-i, mârâie şi latră. Apoi tace şi, cu ochii (ţintiţi la motan, aşteaptă să se iscoboare. Numai uneori întoarce «capul spre poliţa de unde brânza parcăil .ademeneşte. Şi astfel, cîteşitrei duşmanii — şoarecele în gaură, motanul în oicniţă şi dunele în imijlocul oidăii — se pândesc, munciţi de acelaşi gînd.

Dar paşi apăsaţi cutremură sala. Ce ! Stăpânul! Repede atunci: motanul se-nghesuieşte şi mai în fund, iar cinele o şterge supt divan ; numai şoarecele, mic cum era, rămâne la locul lui. Stăpânul intră; obosit de muncă, îşi aruncă pălăria pe un scaun, apoi, mirosind, i se ifaee foame ,• se-:ndreaptă spre poliţă, ia felia de caşcaval, taie o bucată de pâine şi, muşcând când dintr-una, cînd dintr-alta, mănâncă din plin, cu poftă.

Şi din trei părţi, trei perechi de ochi îl urmăresc cu pizmă.

(19 10)

GRIYEI

E bătrân. înțelege că-i bătrân, că-i netrebnic, că cele cîteva zile ce i-au mai rămas sînt o povară pe capul tuturora. De ciînd s-a şi (îmbolnăvit, nu-1 mai strigă nimeni, nu-1 mai miîngîie nici o mână, nu se mai întoarce spre ei nici o pereche de ochi. A slujit cu credință. Douăzeci de ani, vară şi iarnă, în curtea aceasta a itrăit şi a păzit-o. In nopțile de toamnă, cu ploile repezi îşi pătrunzătoare, în nopțile de iarnă, cu vifornițele năprasnice, el nu stătea în cuşca lui sufiând cu greu, înoordându-şi muşchii, căci era vînos, tăia troianul, cutreiera toate colțurile grădinii şi, lătrînd, dădea de ştire că nu e chip să te ipoți apropia de casa stăpânului... Dar ân seara aceea, când prinsese de pulpa piciorului pe hoțul care furase mere din pomul de lângă gard ! Ani de-a rândul simțise durerile loviturii de ciomag pe care i-o dăduse atunci (în creştetul capului. Şi altă dată... Dar câte nu făcuse, cîte nu suferise Grivei, dulăul credincios ai curții !

însă vremea trece viața, cu ea. Şi-acuma îmbătrînise ! Nu se mai putea duce mici pînă la uşa bucătăriei, să capete un ciolan, să-1 lingă. Rămânea uneori zile întregi fără să înghită nimic, fiindcă nu se putea mişca. Şi-acum, în urmă, avea nişte dureri grozave. Urla. Şi mai tales noaptea, cînd nu avea cu ce să se mai ia, când nu mal vedea pe ceilalți câni, cînd rămânea singur, numai el şi suferința lui, mai ales nopțile îl chinuia boala. Şi urla. Mai întîi gemea, înăbuşit, cu gura ânchisă, cu

limba zgârcită, gemea adânc, ca şi cum i se desfăcea inima din piept. Apoi â/l apucau fiorii; spasmurile îi descleşfau fălcile, şi gemetele îi ieşeau mai tari, mai ascuțite. Apoi plângea, plângea cum plâng oamenii, cu lacrimi fierbinți, cari îi lunecau pe bot şi parcă-1 ardeau. Şi-n urmă, înnebunit de durere, nu mai putea răbda, în urmă urla, urla groaznic, din toată puterea măruntaielor iui, cu toată încordarea glasului, urla înspăimântător, de răsuna pînă în depărtări, de unde-i răspundea ecoul ca un alt câne care îi plângea de milă. Şi (dimineața, cînd zorii zilei mijeau, adormea, sleit, pe culcuşul lui de paie.

Şi toți ai casei cari treceau pe lângă el îl blestemau. Toți. Urletele lui le tulbura liniştea nopții, ie curma somnul şi-i făcea să tresară speriați în pat. Iar unii credeau că prevesteşte ceva rău, că prevesteşte moartea cuiva. El îi auzea vorbind, îi auzea şi-i înțelegea. Cu ochii Mînzi, şterşi de boală, îi urmărea pînă ce se făceau nevăzuți.

înțelegea şi aştepta să-i vie ceasul.

într-o dimineață şi-a zărit stăpînul de departe venind spre el, cu manile la spate, ținând ceva ce sclipi la o întorsătură în bătaia soarelui. Pentru el venea. Atunci, în sufletul lui parcă a-ncercat nu o durere, ci o jale, o jale grozavă, o jale adâncă pentru stăpânul pe eare-1 văzuse copil, cu care se jucase, cu care (mersese pe câmp, la picioarele căruia se culcase de atîtea ori să primească, supus, vergile ce i se cuveneau. Şi jalea aceasta parcă-i dădu puteri ; se sculă şi, scheumînd, plângând, se tîrî către stăpînul lui, se tîrî şi, când ajunse, îi linse picioarele, ca şi cum şi-ar fi luat rămas bun. Apoi închise ochii şi, îneolătăcit, aşteptă. Aşteptă mult. I se făcuse milă stăpânului ?... Bubuitura nu curmă liniştea ogrăzii.

Şi astăzi simți că nu mai «are mult. Şi parcă-i părea rău să închidă ochii în (curtea în care trăise, în mijlocul lucrurilor de cari n-ar fi vrut niciodată să se despartă, supt privirile cari nu se mai îndreptau spre el prietenoasie. Şi, deodată, o groază, o frică

de locul acela în care suferise atîta îl cuprinse, îşi adună toate puterile, apoi, ca şi cum cineva l-ar fi gonit din urmă, se depărta cît putu mai repede, ieşi din curte şi o luă pe drum, înspre pădure. Cînd ajunse în marginea ei, intră în cel dintâi stufiş, şi acolo, între crengile cari îi ascundeau vederea, îşi făcu culcuşul. Şi «aşteptă. Spre -seară, un fior îi zvîrcoli trupul, apoi altul. Şi-ncă unul, cel de pe urmă. Şi-n clipa în carenşi dete sufletul, se ridică pe picioarele de dinainte şi, cu «capul întors spre curte, urlă, «ca şi cum şi-ar fi luat un rămas bun.

Şi urletului lui, scurt, de moarte, îi răspunse ecoul, pentru cea din urmă oară, ca un alt cîne care-1 chema din depărtări.

(19 10)

FRICOSUL

Iarnă. Noapte lucie pe o lume ca din poveşti: copaci de zahăr, cîmp de cristal, iaz de oglindă. Şi-n cuprinsul larg, uriaşul polieandru al cerului îşi aprinde, una cîte una, luminile, ca într-o nemăsurată sală de danţ. Vieţuitoarele pustietăţii sînt îmbătate de farmecul acesta : paserile zbor ca ziua •, lupul poposeşte pe labe, în hăţişuri, şi priveşte nemişcat; vulpea stă lîngă vizuină şi nu se-ndură să meargă la vînat ; veveriţa pleacă creangă lîngă creangă şi hoinăreşte, ca o deşucheată, pădurea-ntreagă. Iar iepurele a zbughit-o la jucat. încet, ascultând, ispitind, a ieşit tiptil-tiptiil din curătură, şi -cînd a ajuns la margine şi-a văzut întinderea lucie de zăpadă, »a-n«ceput să sară de bucurie :

„Poate mai întâlnesc un prieten", îşi zise iepuraşul.

Şi gîndul îi răspunse :

„Poate mai întâlneşti un prieten..."

Şi iar tupai-ţupai, iepurele sare vesel :

„Poate dau şi peste o prietenă."

Şi gînduil :

„Poate dai şi peste o prietenă."

Şi mergînd aşa, iepuraşul eu gîndul îşi vorbesc :

„Ce lumină, şi totuşi luna încă nu a răsărit."

„...Şi totuşi luna încă nu a răsărit."

„Dar o să răsairă."

„...O să răsară."

Şi cum mergea pe marginea unei vîlcele, iepuraşul se opri o clipă să se odihnească. Atunci, de

la spate, se ridică, albă şi ca, ca de gheaţă, luna. Stelele păliră ; pădurea, copacii, tufele îşi dezbrăcară deodată umbra. Iar iepuraşul împietri de groază : chiar de lîngă el, se întinse pe pămînt o arătare cu două coarne grozave. După clipa de spaimă, iepuraşul se destinse ca o coardă şi o zbughi la goană, se prăvăli ;în vale, veni de-a dura ca un bulgăre, se sculă şi iar se rostogoli pînă jos ; apoi o luă ide-a dreptul, tăind cîmpul. Se opri tocmai îm stuhăria iazului. Acolo, de-abia suflînd, se ghemui cu ochii (închişi... să nu-şi mai vază umbra !

(19 10)

MUSAFIRUL

în lungul cîmpiei arse, pustii, se înalţă doar un singur pîlc de sălcii ce ocrotesc, supt umbra deasă a crengilor despletite, un izvor din care şi ele îşi sug viaţa. Izvorul curge subţire, întinzînd în faţă, ca pe o năframă, o baltă mică, pe care, uneori, o împunge, ca un ac de aur, cîte o rază de soare.

în frunzişul sălciilor acestora se string stoluri întregi de paseri, de stau ziulica întreagă să se adăpostească de căldura cotropitoare. Privighetori, scatii, măcălendri, stigleţi, floreni, cîte şi mai cîte alte neamuri de zburătoare, toate îşi găsesc aici sălaşul. E un ciripit-, un piruit, spre seară, de te crezi în rai. Nimeni altcineva nu calcă supt acest umbrar singuratic. Şi paserile trăiesc ca-n împărăţia lor...

Azi e o zi înăbuşitoare. E în iulie. Aerul undulează, pare că-i răsufletul pămîntului ostenit de alergătura lui prin haos. Paserile se cobor pe fiecare clipă să ia în gură cîte o picătură de apă din izvorul rece care se prelinge, argintiu, în ciuda arşiţei.

Din pricina dogoarei, mlaştinele sînt uscate peste tot. Şi bietul vieţuitor se topea ; ameţit de căldură, o luă într-un noroc înainte, încotro l-o duce soarta. Şi, cînd se credea pierdut, zări cu ochii lui mici, roşii, fără de gene, cu ochii lui cei îngropaţi în grăsimea capului, pilcul ademenitor de sălcii. îndată şi-a îndreptat rîtul spre ele, cum îşi îndreaptă luntrea botul spre ţărm, şi-o porni într-acolo. Cînd a

ajuns şi-a dat de baltă, se repezi, nebun de bucurie, gonind paserile, cari zburară înfricoşate. Se afundă, pînă la urechi, în baltă, apoi închise ochii, răsuflînd cu poftă aerul răcoritor. O libelulă sosi, zburînd zglobie, şi, crezînd că deasupra apei e o floare, se lăsă, uşoară, pe rîtul trandafiriu. O înfiorare dulce, neînţeles de plăcută, gîdili sufletul musafirului pentru întîia dată în viaţa lui, şi, fericit la culme, prinse a guiţa lung şi ascuţit. Libelula, văzînd că se înşelase, zbură, înfricoşată. Iar paserile ascultară cît ascultară zgomotul acesta, apoi, toate, într-un gînd, împînziră, care-ncotro, largul cîmpiei încropite.

(19 10)

CĂPRIOARA

Pe muşchiul gros, cald ca o blană a pămîntului, căprioara stă jos, lîngă iedul ei. Acesta şi-a întins capul cu botul mic, catifelat şi umed, pe spatele mamei lui, şi, cu ochii închişi, se lasă dezmierdat. Căprioara îl linge, şi limba ei subţire culcă uşor blana moale, mătăsoasă a iedului. Mama îl priveşte, şi-n sufletul ei de fugarnică încolţeşte un simţimînt stăruitor de milă pentru fiinţa fragedă căreia i-a dat viaţă, pe care a hrănit-o cu laptele ei, dar de care trebuia să se despartă chiar azi, căci vremea înţercatului venise de mult încă. Şi cum se uită aşa, cu ochi îndureraţi, din pieptul căprioarei scapă ca un muget înăbuşit de durere ; iedul deschide ochii. Căprioara se îmbărbătează, sare în picioare şi porneşte spre tancurile de stîncă din zare, printre care vrea să-l lase rătăcit. Acolo, sus, e păzit şi de duşmănia lupului, şi de iscusinţa vînătorului, căci pe muchiile prăpastiilor acelora numai ele, caprele, puteau a se încumeta. Acolo l-ar fi ştiut ca lîngă dînsa. Dar pînă la ele erau de străbătut locuri pline de primejdii. Căprioara îşi azvîrle picioarele în fugă fulgerătoare, în salturi îndrăzneţe, să încerce puterile iedului. Şi iedul i se ţine voiniceşte de urmă ; doar la săriturile ameţitoare se opreşte cîte o clipă, ca şi cum ar mirosi gemma, apoi se avîntă ca o săgeată şi, behăind vesel, zburdă de bucurie pe picioarele subţiri ca nişte lugere.

Dar trebuiesc să scoboare, să străbată o pădure, ca să urce din nou spre tancuri. Căprioara conteni

nește fuga ; pășește încet, prevăzătoare. Trece din poiană în poiană, intră apoi supt bolți de frunze, pe urmă prin hrube adînci de verdeață, pînă ce pătrunde în inima întunecată, ca un iad, a pădurii.

Și-au mers mult așa, pînă ce au dat în sfîrșit de luminiș. Iedul, bucuros, o ia înainte, sărind. Dar în aceeași clipă căprioara se oprește, ca de-o presimțire, adulmecînd. în fața ei, de supt o cetină, ochii lupului străluceau lacomi. Un salt, și iedul ar fi fost sfîșiat. Atunci căprioara dă un zbieret adînc, sfîșietor, cum nu mai scosese încă, și, dintr-un salt, cade în mijlocul luminișului. Lupul, văzînd prada mai mare, uită iedul și se repede la ea...

Prăbușită în sînge, la pămînt, supt colții fiarei, căprioara rămîne cu capul întors spre iedul ei. Și numai cînd acesta, înspăimîntat, se topește în adîncul pădurii, căprioara simte durerea, iar ochii i se turbură de apa morții.

(19 10)

VOINICUL !

L-a adus ciobanul de urechi, ca pe-un biet măgar ce era. I-a pus o pocladă, pe pocladă şeaua de lemn/ şi i-a strîns chinga bine, căci aveau să meargă la tîrg. Apoi a-nceput să-i îngrămădească pe spate : o sarică — a ciobanului ; două lăvicere — ale stăpînului f patru tivgi cu lapte, cîte două de fiecare parte, să se cumpănească ; opt sedile cu brînză — patru şi patru ; iar deasupra, moţ, cei doi băieţi ai stăpînului, veiiiţi la stînă din ajun, spate la spate, să nu-şi scoată ochii.

Dar pe cînd ciobanul, ştergîndu-şi sudoarea cu dosul mînii, de pe frunte, aducea pocladă să o puie pe sărmanul dobitoc, un purice sări de pe mînica ciobanului pe spinarea măgarului şi-şi făcu un locuşor supt o încreţitură a poclăzii, tocmai cît îi trebuia să fie la largul lui. ,,6 să stau la umbră", gîndea puricele, iar ciobanul încărca mereu. Cît era de mic puricele, ce loc prindea ? Iar greutatea care îndoia genunchii măgarului cum putea să-l apese?

Şi-au pornit la drum, şi-au mers zi de vară prin arşiţa lui cuptor. Curgeau năduşelile de pe cioban ; băieţii stăpînului se muiaseră •, iar măgarul de-abia păşea. Au trecut pe unde au trecut şi, spre seară, au ajuns la tîrg şi-au poposit în ograda stăpînului. Iar puricele, simţind c-au ajuns la capăt, se strecură binişor, binişor, şi hop ! deodată, sare sprinten şi odihnit pe mînecă ciobanului.

Cînd dădu însă cu ochii de spinarea măgarului şi văzu ce clădărie stătuse deasupra Ini, rămase încremenit: „Măi, greutatea asta am dus-o eu în spate ! Pînă acum n-am ştiut că-s aşa de voinic !" Şi privea cu mulţumire cum descărca ciobanul pe măgar. Iar cînd omul dete toate lucrurile jos, măgarul rămase cu urechile pleoştite, cu genunchii îndoiţi. Iar puricele zise, mîniat, în sine : „Uitaţi-vă ce mămăligă de dobitoc ! Eu nu-s nici cît urechea lui, şi nu mă plîng de cîte am dus în spate, şi el, fiindcă m-a purtat pînă aici, mai să cadă în bot ! Ia stai să-l înviorez puţin !" Şi aşa zicînd, sări drept pe botul măgarului, de-l pişcă pînă lajsînge.

Măgarul tresări, dete dintr-un picior şi vărsă o tivgă cu lapte. Iar ciobanul îi aşternu pe spate cîteva beţe, să se-nveţe minte de alt' dată.

(19 10)

GÎZA

Calul suia din greu dealul. Năduşise. Muştile îl necăjeau, iar zăbala îi ardea gura. Dădea mereu din cap, să-şi lărgească dîrlogii, pînă ce călăreţul îi lăsă cu totul slobozi. Acum mergea cu capul în pămînt, cu coama împrăştiată în tot lungul gîtului, cu buza de jos spînzurînd, cu mijlocul frînt. De sus cădeau într-una razele soarelui ce-i străbăteau prin păr şi-i beşicau pielea. Dealul se urca rotunjit, ca un sîn, iar marginile lui se prăvăleau repezi, scufundate, acoperite de alunişuri. Unde şi unde, cîte un stejar se ridica din fundul prăpastiei, deodată, mînios parcă, dar vîrful lui rămînea mai jos de înălţimea şoselei, albe, ca un drum de moară, înecată de colb la cea mai mică adiere de vînt. Calul se opri cîteva clipe, suflă puternic, apoi o smuncitură a frîului îl sili iar să pornească, în sfîrşit, mai făcu cei cîţiva paşi de ajunse pînă în vîrful dealului. Calul ridică puţin capul. Drumul se întindea neted, scoborînd prin mijlocul pădurii, care începea să se arate mai deasă, mai bătrînă. Tocmai în fund, tîrgul sticlea în soare, crucea bisericii străpungea seninul, în razele soarelui părea că pîlpîie şi dînsa ca o flacără. Un vîntuleţ răcoros îi înfăşură gîtul şi crupa ca într-o pînză udă. îşi încorda muşchii şi o luă în trap. Deodată, răsărită ca din pămînt, o trăsură trasă de doi cai mari, negri, zbură pe lîngă dînsul. Calul de-abia putu să prindă scînteiarea ţintelor de argint în care erau bătute hamurile. Trecerea celor doi telegari îi dădu şi mai mare

putere. Apoi tîrgul se arătă din ce în ce, şi calul, care mai venise o dată, întrezări parcă grajdul mic unde îl aşteptase, atuncea, ieslele cu fînul proaspăt. Era răcoare, nu se găsea măcar o ferestruică prin care să străbată căldura cît de cît. Şi-n faţa lui i se păru că se ridică deodată, în fund, o iesle mare-mare, în care un cal, doi, o sută mănîncă straşnic din iarba coaptă, şi că pentru dînsul e un locuşor mic deoparte. O să încapă tocmai bine.

Lovitura unei vergi îl făcu să tresară. Pînă la tîrg nu mai era mult. Vîntul iar se curmase, pădurea pe margini stătea încremenită, arsă. Cei din urmă copaci rămaseră în urmă ; la dreapta şi la stînga, cîmpul, acoperit mai tot de lumînărică, se întindea departe, pînă în poalele munţilor întunecaţi. O smuncitură a dîrlogului din dreapta îl îndemnă să ocolească fără întîrziere, trecu şanţul pe o podişcă ce se îndoi supt greutatea lui ; poticni, simţi călăreţul prăvălindu-i-se pînă peste gît ; o ploaie de lovituri îl făcu să-şi ia seama la mers. Cîmpul parcă îl mai învioră. Tîrgul rămăsese în urmă, la stînga : mergeau aiurea. Vedenia cu ieslea se şterse, cele dintîi căsuţe acoperite cu stuti, ale satului, se împrăştiau printre îngrăditurile de nuiele. Cîţiva purcei fugiră, guiţînd, din drum ; un cîne se luă după el, lătrînd amarnic ; o femeie se întorcea de la fîntînă cu o tivgă plină cu apă pe umăr. La poarta ţarinei statură. Stăpînul său se scobori, deschise poarta, căci jitarul lipsea, nu mai încalecă, îi aruncă dîrlogii peste oblîncul şăii de-i încorda gîtul, şi porni pe jos. In mijlocul satului, lîngă biserică, se opri. Ajunsese la crîşmă. Pe laviţe, femei, moşnegi şi cîţiva copilandri stau cu pieptul peste masă, cu capul sprijinit de mînă, cu ulcelele dinainte.

Stăpînul îl duse din dos, lîngă un gard, şi-i legă dîrlogii de un par.

Calul rămase singur. întoarse capul după stăpînul care plecase grăbit. Primprejur nici un fir de iarbă, de fîn, nimic ; nici un jgheab cu apă. Dincolo de gard, o mulţime de poloboace pline cu huştile borşului vărsat din ele. Din altă parte venea miros de oţet. Spre crîşmă se auzeau glasurile celor ce beau. In cătina de alături vrăbiile îl asurzeau.

Frînt de drum, înecat de colb, plecă în jos capuL

Deodată un zumzet uşor îi lovi auzul, şi în aceeaşi vreme un fior îl furnică în tot trupul. O gîză mică, obosită să mai zboare aiurea, îi nimeri într-o nare. Calul se pregăti să sufle, s-o gonească, dar fără veste un miros de cîmp, de flori i se împrăştie pînă în suflet şi-l răcori ca un izvor. Gîza îşi scuturase aripile pline de colbul de aur al florilor prin care zburase. Calul o lăsă, o simţi cum iese şi porneşte, sprintenă, cu picioruşele mărunte, în susul frunţii. Cu coada ochilor de-abia o zări, şi strălucirea ei îi aduse aminte de sclipirea ţintelor de argint de pe hamurile celor doi fugari. Apoi o văzu cum o ia de-a curmezişul pe lîngă ochiul lui ; o simţi cum merge deasupra pleoapei, înfiorîndu-l uşor, cum i se ridică pe gît, pe supt coamă, cum se suie pînă sus, lîngă ureche, şi rămîne acolo, la umbră...

Mulţumit, calul îşi apropie genele şi dormitează.

(1907)

PĂRĂSITĂ

Lui Ilarie Chendi

Singură ! în tot cuprinsul cîmpului larg, dînsa nu se zărea decît numai cînd vîntul culca ierburile înalte, şi ea rămînea în picioare, albă cum e laptele, cu coama împrăştiată peste ochii orbi, cu coada lungă, încolătăcită de-a lungul picioarelor subţiri. Venea dimineaţa în urma hergheliei întregi, la pas, ascultînd de departe clinchetul clopoţelului de argint de la gîtul calului care, nu demult încă, se ţinuse pe urmele ei. Pe rînd, clopoţelul a trecut la toţi mînjii ei, cei mai frumoşi de prin ţinuturile acelea. Pe doi dintre dînşii îi ţinea minte încă, pe ceilalţi îi hrănise, îi alintase cu botul ei catifelat, îi simţise lîngă dînsa, dar nu-i văzuse niciodată.

într-o seară, după o ploaie groaznică, se îmbolnăvise ; scăpase cu viaţă, dar îşi pierduse vederea. Simţea căldura soarelui, mirosea cîmpul, dar lumina nu mai era nicăiri. A fost groaznică cea dintîi noapte. înăuntrul grajdului se făcu deodată parcă şi mai întuneric. Ieslea era în faţă, odinioară o mai zărise, aşa ca prin sită, şi peste o clipă se ştersese dinaintea ei. Deasupra capului era fe-, reastra ; ridică ochii şi stete aşa, pînă cînd glasurile oamenilor, ciripitul rîndunelelor, ce-şi aveau cuibul chiar deasupra, lipit de-o grindă, îi vesti dimineaţa. Dar fereastra tot nu se lumina. Şi-ntunecată a rămas de-atunci ! Acuma se deprinsese. De trei-patru ani parcă au uitat-o toţi. Pleacă singură din grajd

şi se întoarce singură. Ceilalţi cai, îndată ce ajung în cîmp, o iau razna, se împrăştie repede. Dînsa paşte puţin, apoi rămîne cu urechile ciulite, cu ochii în gol, ca şi cum ar aştepta pe cineva. La amiază vine la apă ; îşi ştie locul la jgheab ; pe lîngă ea nu simte nici un cal. Toţi ceilalţi beau mai încolo. Arareori, seara, îşi mai aduc aminte de dînsa. Atunci aude glasul călăreţului, care goneşte caii, cum o strigă prelung : „Martaaa !" Ea întoarce capul şi o ia înapoi. Vine la pas, sleită de puteri, printre tulpinele înalte de lumînărică ce o ating uşor, ca şi cînd ar alinta-o. Şi parcă întreg cîmpul s-a obişnuit cu dînsa, o cunoaşte şi-i e dragă ? cum merge încet, fluturi mici, albaştri, atraşi de albeaţa părului, se ţin după dînsa, se aşază pe crupa lucioasă, se ridică iarăşi, alungîndu-se unii pe alţii, şi o întovărăşesc pînă departe. Vine şi se duce mereu pe acelaşi drum. S-a deprins : o ia mai întîi de-a curmezişul cîmpului, apoi de-a lungul unei prăpăstii grozav de adînci, în care dacă ar putea să se uite, ar cădea ameţită poate. Merge drept pe marginea povîrnişului, înfăşurată în mirosul cimbrului ce creşte tocmai pe fund. Păzitorii hergheliei au privit la început lucrul acesta imiraţi, apoi au lăsat-o, doar a luneca odată, să scape de dînsa... Dar ea pune piciorul încrezătoare, merge cu gîtul întins, cu nările umflate, să simtă mai tare mirosul ierbii sălbatice, care parcă o înviorează. Apoi străbate satul ; cînii nu o latră, copiii nu o fugăresc, nimeni nu se apropie de dînsa. în grajd, un grajd părăsit în care numai ea stă, într-o încăpere singură, îşi găseşte totdeauna finul. Iarna e ca într-o pivniţă ; şi noaptea, cînd viscolul geme la fereşti ca un uriaş rănit, ea se culcă jos, între paiele moi, şi, neliniştită, aşteaptă să audă a doua zi glasul unui om...

în dimineaţa aceasta o luă încet-încet din grajd. Se simţea slabă ; cînd intră în cîmp, în nemărginirea înecată de flori dese, aerul parcă era mai greu •, se înăbuşea, vroi să pască, smulse cîteva fire de iarbă şi se aşeză, ca niciodată, jos. întinse

botul, adulmecă, o greutate parcă o apăsa deasupra creştetului, apoi soarele începu să ardă din ce în ce mai puternic. Seminţele florilor miroseau ca şi cum ar fi fost prăjite, şi iarba se încălzi supt dînsa ca într-un culcuş. Şi, deodată, vîntul începu să sufle, cu suspinuri adînci, venite cine ştie din cari codri, cu vîjîituri puternice, cari culcau tulpinele şi le încurcau într-o reţea. Un tunet de-abia se auzi ; pe deasupra, paserile alergau grăbite, scoţînd ţipete de spaimă. De departe, dinspre munţi, venea ropotul ploaiei. Se sculă în picioare, îngrijată, cînd cele dintîi picături căzură plescăind pe trupul ei. în cîteva clipe ploaia o înecă, nu putea să răsufle, din coamă apa se scurgea ca dintr-un izvor. O apucă un tremur. Un tropot înăbuşit îi izbi auzul : herghelia se întorcea în fugă ; şi prin vuietul ploaiei un glas răsună prelung : „Martaa !" şi a doua oară : „Martaaa !" Apoi nu mai auzi nimic. Atunci, dibuind, înfricoşată, supt potopul ce se revărsa de sus, luă drumul înapoi, păşind ca printr-o băltoagă în care picioarele i se afundau, şi ajunse la marginea prăpastiei. Ploaia cădea cu furie, aproape nu mai putea merge ; se opri deasupra deschizăturii adînci, în fundul căreia şuvoiul gîlgîia înfuriat. Şi, fără de veste, i se păru că se mişcă supt ea pămîntul ; nici n-avu vreme să se înfricoşeze, malul se desprinse mai întîi domol, răsturnînd-o pe-o coastă, apoi se surpă dintr-o dată, repede, la vale, rostogolind-o pînă în adînc, oprind-o tocmai pe un dîmb dedesuptui căruia fierbea pîrîul. Şi vîntul care sufla printre malurile prăpastiei, eurgînd şi dînsul ca o apă, aplecă mănunehiuriîe înalte ale cimbrului sălbatec peste trupul ei zdrobit.

(1907)

CALUL

Lui Corneliu Moldovanu

S-a trezit'în cîmpiile întinse, acoperite de ierburile dese, culcate de vînturi, ale Ungariei. în mijlocul lor s-a ţinut cîtăva vreme de mama lui, o iapă oarbă ce sta răzleţită de ceilalţi cai, dintre cari cei mai frumoşi fuseseră mînjii ei. Apoi, cînd a simţit fiorul sălbatec ce i se revărsase în sînge, în largul pustietăţilor acestea a deprins cele dintîi goane, ş-acolo şi-a ridicat capul, a lărgit nările şi, cutremurîndu-şi coama încîlcită de spini, răspunse la chemări necunoscute, trimiţînd depărtărilor cel dintîi nechezat puternic ce-i ieşise din piept.

Dar cînd se învăţase cu viaţa asta slobodă, se pomeni o dată prins din fugă, înfrînat cu de-a sila de către cineva care se aruncă, dintr-o săritură, călare pe el. Atunci a înţeles că ceva îl ameninţă, că cineva vrea să-i ţărmurească libertatea, s-a strîns ghem, apoi s-a destins repede şi a pornit ca o săgeată. Mînca pămîntul supt copitele lui, simţea că i se aprinde ceva înăuntru, că ochii îi ard şi că limba îl frige ; trupul îi era numai o apă, gura numai o spumă de sînge. Iar în fuga nebună, ierburile îl biciuiau şi i se încolăceau ca şerpii de picioare. De la o vreme se simţi sleit de puteri şi se opri. Un nechezat parcă îl chemă dincotrova ; dar cînd văzu că duşmanul e tot pe spatele lui, că-i smunceşte frîul tot aşa de crunt, puse capul în piept şi, învins, se întoarse încet, purtîndu-şi *stăpînul* Apoi

plecă pe drumuri lungi, prin locuri străine şi depărtate.

L-au necăjit îndelung pînă să-l învețe cu viața înfrînată de zăbală şi pinten. Cînd s-a dezmeticit bine-bine, era de mult deprins cu şaua şi ştia chiar ceasul de dimineață la care pornea înspre cîmp ca să-şi poarte călărețul, prin fața regimentului, în văzul sutelor de cai ce stăteau nemişcați la strigătul goarnei, ca şi oamenii de pe ei. Şi nu mai putea de mulțumire cînd, după alergările prin vînt şi ploaie, se întorcea în grajdul în care îl aştepta nutrețul.

După cîțiva ani porni la un drum mai greu. Mergeau feriți, ocolind mereu, oprindu-se la bubuitul tunului ; stăteau zile şi nopți în ploaie şi glod, supt cerul încărcat de norii deşi ce atîrnau pînă lîngă pămînt. într-o zi, în capul călăreților cu săbiile scoase, se simți mînat la moarte într-un vîrtej înspăimântător, în față le răsări deodată un alt vîrtej, şi se loviră într-un învălmăşag de glasuri, de vaiete, de împuşcături.

I se păru că nu mai e scăpare, se avîntă, sări peste trupuri de oameni şi cai, şi, în goana nebună, îşi duse călărețul departe, despărțindu-l de ai lui. Un zid de săbii se înălță deodată împrejurul lui şi-l opri. Atunci se ridică în două picioare, se întoarse şi se aruncă orbiş înapoi.

Simțea că pe urmele lui veneau alții, simțea zbuciumările celui de pe el, dar nici unul nu-l ajunse. Tîrziu, cînd se opri la un adăpost, în crupă îl ardea o usturime grozavă. O tăietură de sabie îl crestase adînc. Mînile stăpînului îi spălară rana uşor, o legară şi-l mîngîiară îndelung pe coamă.

Trecu şi războiul. întors acasă< îşi luă locul în grajd, mulțumit de liniştea dimprejurul lui, de^ lumina ce se revărsa pe ferestruia din față, de fînul mirositor ce-l smulgea de deasupra capului. Dimineața mergea la cîmp, ca de obicei ; serile, arareori, în grajd vara era răcoare ; iarna — cald. Şi vremea trecea...

Vremea trecea ! anii se scurgeau repede unul după altul. Ehe ! cine ştie cînd fusese războiul ! Dar o dată cu anii s-au scurs şi puterea şi avîntul lui. îmbătrînise, picioarele îi tremurau după o cale mai lungă ; gîtul nu mai sta aşa de încordat, ochiul nu mai căta departe. Odată poticni şi se rostogoli jos cu călăreț cu tot. S-a ridicat repede, dar de atunci îl lua mai rar la cîmp şi-l purta numai la pas. în urmă nu-l mai lua de loc.

Venea diminețile la el, îl mîngîia, dîndu-i fiori ce-i fugeau pe supt piele, apoi poruncea soldatului să-l plimbe prin ogradă. Parcă nici lui nu-i mai venea să iasă din grajd ; îi plăcea să mănînce încet, cu ochii închişi, peste care razele soarelui cădeau ca o ploaie caldă din susul ferestruii înguste.

într-o zi, uşa grajdului se deschise largă, şi doi soldați aduseră un cal tînăr, înspumat. însuşi generalul arătă unde să-l puie la iesle ; el, bătrînul, avea să fie mutat mai încolo, în colț, iar noul-venit îi lua locul, în fața ferestruii. Bătrînului parcă îi veni din nou vlaga tinereții, ridică în sus capul, se uită la stăpînul lui, apoi rămase cu ochii pironiți pe acel care-l înlocuia. Iar cînd se duseră cu toții, se închise uşa ; şi cînd venitul ridică botul să smulgă din brațul de fîn, din care dînsul mîncase mai înainte, el se smunci, rupse frîul şi, repezindu-se către celălalt, îl muşcă de gît. îi despărțiră repede, iar el luă, pentru întîiaşi dată, de la soldat, două lovituri de varga. A doua zi, dimineață tare, generalul veni, porunci să se puie, în fața lui, şaua pe calul celălalt, încalecă şi porni. Bătrînul întoarse capul şi-i urmări cu ochii pînă departe.

în fiecare zi, cei doi cai se măsurau cu privirea, şi câteodată bătrînul, reînsuflețit, se smuncea să se arunce. în urmă primea loviturile de vergi şi se punea să mestice, liniştit, nutrețul, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

într-o seară, după multă vreme, calul cel tînăr întinse capul, cu ochi cercetători, către bătrînul lui tovarăş. Acesta a stat o clipă, ca şi cum ar fi vrut să se hotărască, apoi, simțind, ca niciodată, mirosul

acela de cîmp oare-i amintea de herghelia lui, de caii lîngă care nu fusese de atîta vreme, întinse şi dînsul gîtul, şi boturile lor se atinseră. Au stat cîtva aşa, apoi bătrînul se încorda, rupse belciugul şi, rămînînd slobod, veni încet, se alipi de celălalt şi începură să mănînce liniştiţi, unul lîngă altul. Din seara aceea nu-i mai legară.

Se deprinseră împreună ; aproape nu se mai puteau despărţi. Cînd cel tînăr ieşea înşăuat, bătrînul necheza înăbuşit, nu-!şi găsea astâmpăr şi pleca încet-încet prin ogradă, după el, pînă îl aduceau soldaţii în grajd. Acolo aştepta să se întoarcă tovarăşul, ca să mănînce. Iar serile, cînd obosea să mai mestice, îşi răzima botul de gîtul celui tînăr şi dormita.

într-o zi bătrînul nu mai putu să se ţină în picioare. Ochii i se împăinjeniră deodată, genunchii îi tremurau, şi buzele scăpară jos mîna de fîn ce smulsese atuncea. Voi să se rezime de tovarăşul său şi nu izbuti. încet, încet, bătrînul simţi cum se întunecă ferestruia spre care căta, i se muie încheieturile şi trupul îi alunecă jos. întâi se ţinu sprijinit în cele două picioare de dinainte, apoi îl părăsiră şi acestea, se rostogoli pe-o parte, horeai de cîteva ori şi rămase întins, zbătîndu-se încet... Iar calul cel tînăr îşi apropie botul de trupul aproape nemişcat, stătu cîtăva vreme cu ochii pironiţi, apoi tresări, întoarse capul spre uşă şi necheză prelung.

(1907)

TOVARĂŞII

E încă întuneric. Pămîntul e jilav de rouă, şi brazdele, răsturnate, în ajun, de către fierul plugului, miroase a proaspăt. în văzduh, o raţă-sălbatecă zboară, furişîndu-se, măcăind speriată, ca alungată de glonţ. Pe o grămadă de coceni, plugarul, rămas peste noapte în cîmp, doarme învelit cu nişte saci ; şi mai încolo, boulenii treji, Duman şi Joian, stau cuminţi, cu gîturile întinse, aşteptând jugul. Dar departe, în sat, încep să cînte cucoşii, căci zorile prind să mijească. Lumina se cerne din ce în ce mai deasă, şi-n vreme ce cununa cerului se luminează, pe pămînt se desluşesc toate : satul; încolo, pe coastă, ca urnită din loc, pădurea ,• în fund, dealurile gemene, unul după altul, ca pe o scară.

Şi-n cea dintîi clipă de revărsare a luminii, grija, care ţîrîie în urechea plugarului ca un greier, îl scoală. Omul aruncă sacii la o parte, sare în picioare, îşi freacă ochii cu dosul mînii stingi şi cu dreapta îşi îndreaptă şalele. Apoi porneşte spre boi. I-a înjugat... Slabi, de li se văd coastele ca nişte arcuri supt piele, boii îşi încoardă muşchii, îşi potrivesc bine cerbicea în jug şi pornesc, împlîntîndu-şi picioarele ca nişte ţăruşi de oţel. Şi cum merg aşa, aud din urmă fîşîitul cuţitului cum intră în pămînt ca într-un miez de pîne, iar, uneori, glasul plugarului, cum îi îndeamnă şi-i îndreaptă părinteşte :

•— Cea, Duman, tată !

Ei îl ascultă ca nişte copii ; şi, mereu, dîra neagră a brazdei se deapănă de la un capăt la altul al lanului ca pe un mosor.

Se luminează încet, încet, în pas cu boulenii parcă. E linişte. Un stol de grauri se lasă, pieziş, în apropiere. Razele soarelui îşi scutură, tremurînd, praful de aur în aer. Şi boii simt, după cum e purtat plugul de coarne, că puterile stăpînului au mai slăbit :

— Hăis, Joian, tată !

Iar la glasul lui, răspunde, ca din nişte dumbrăvi înflorite în adîncuri, ciripitul gîdilitor al ciocîrliei...

E cald. Pămîntul parcă fumegă. Grumazul iui Duman prinde să lucească de sudoare ; jugul îl frige. Şi din urmă glasul mai mlîiniat al stăpînului îl zoreşte :

— Hai, Dumane, hai !

Boii nu trag nici mai tare, nici mai încet ; căci cunosc ei cuvîntul nerăbdător şi necăjit al stăpînului. Păşesc liniştiţi, înţelepţeşte, şi în ochii lor cuminţi şi negri parcă se răsfrînge şi mai tare faţa neagră a pămîntului scormonit de plug...

S-a încălzit de tot. Soarele frige. Duman parcă-şi simte picioarele tremurînd, mai cu seamă dreptul dinainte, în copita căruia i-a intrat un piron mai acum cîtăva vreme. Ii e sete. Dar din urmă glasul aspru acum al stăpînului nu-i dă răgaz. Bouleanul e deprins, mai aşteaptă încă ceva; şi nu întîrzie mult : o varga i se aşterne pe spate, lăsînd o dungă peste pielea udă. Omul ţipă :

— Sireace, sireace ! Mînca-te-ar lupchii!

O albină, rătăcită, se ţine morţiş de plugar, şi el o alungă, înfuriat, cu mîna. Un graur s-a desprins din stol şi s-a lăsat pe spatele lui Joian, care-I poartă, îngăduitor, ca pe-un prieten. Iar înaintea plugului, ca un vornicel ce arată calea, un cocostîrc păşeşte agale, privind cînd cu un ochi, cînd cu altul spre pămînt, mfingîndu-şi uneori ciocul.

— O-ahoo !

Soarele s-a înfipt în creştetul cerului, şi de acolo dogoreşte văzduhul. Ţarina e încropită, ca şi cum ar fi turnat cineva pe deasupra apă fiartă.

Boulenii răsuflă din greu. împrejurul gîtului simt, ca o zgardă de fier, urma jugului scos. Plugarul le-a dat o mînă de coceni, din cari ei de-abia aleg cîte unul. Un prichindel de copil i-a adus şi omului de mîncare : o bucată de mămăligă cu ceapă. Dar decît mîncarea, odihna parcă e mai priincioasă. Omul face un sac mototol şi-1 pune supt cap.

Boulenii nu mai mănîncă ? prichindelul le-a adus o oală cu apă, în care nici nu le intră bine botul. Apoi rămîn aşa, cu puterile sleite, supt arşiţa soarelui. Graurii, cocostîrcul au zburat. Au rămas ei singuri în cîmp.

în dreptul lui Duman doarme plugarul, cu faţa arsă, bătut de razele fierbinţi ale soarelui, ale căror împunsături îi scot broboane de sudoare. Duman se uită la dînsul, şi de la dînsul îşi poartă privirea la umbra ce o aruncă el singur pe pămînt, la umbra care parcă se topise din el, de i se aşternuse, moale ca o ceaţă, la picioare.

Şi parcă înţelege, parcă simte, parcă în mintea lui se face deodată o lumină omenească : porneşte cu paşi grei, se apropie de stăpîn, pînă cînd îl înveleşte în umbra trupului lui trudit, ca într-o pînză răcoroasă. Apoi, cu ochii închişi, bouleanul rămîne în soare, încremenit, cu genunchiul piciorului drept îndoit, gata să urnească iarăşi plugul pe brazdă.

(1909)

FRUNZA

Lui Cristineî

S-a desfăcut din mugur, într-o dimineață caldă a începutului de primăvară. Cea dintîi rază de soare s-a împletit pe dînsa ca o sîrmă de aur, făcînd-o să tremure de fericirea unei asemenea atingeri. Ziua întîi i s-a părut scurtă, şi apropierea nopţii o mîhni. Lumina se stinse, răcoarea o făcu să se zgribulească, să se vîre între celelalte şi să aştepte, aţipind, pînă a doua zi, venirea soarelui.

Cu ce revărsare de strălucire se ridică stăpînitorul lumii pînă sus, pe cer! Raza se scoborî^din nou, şi toată ziua, încălzită, frunza se scaldă în albastrul văzduhului.

în scurtă vreme se desfăcu mare, verde, mai frumoasă ca toate, mai sus decît celelalte, tocmai în vîrf. De deasupra îi cădea lumină, dedesupt se ridica, pînă la ea, mireasma crinilor albi, singuratici, cu potirul plin de colbul aurului mirositor.

Un ciripit străin o miră. Şi cea dintîi rîndunică, venită de departe, tăie albastrul ca o săgeată, înconjură copacul de cîteva ori cu strigăte de bucurie, apoi se aşeză pe streşina casei, cîntînd mereu...

Dar într-o dimineață raza de soare nu mai yeni. Cerul rămase acoperit de nori. Cea dintîi picătură de ploaie o izbi rece, greoaie. Cîteva zile a plouat. Nici rîndunelele nu se mai vedeau. Dar mirosul crinilor, seara, se împrăştia puternic, umed : o ameţea.

După zilele acestea, lipsite de scînteiere, soarele răsări într-o dimineață înfocat, vărsînd parcă flăcări, încălzind totul în cîteva clipe. Raza o fripse. în după-amiaza zilei acesteia, o păsărică cu pene verzi şi galbene, un scatiu, veni, moleşit de căldură, de se furişă supt dînsa, la umbră, la adăpost. Şi frunza se bucură, acoperi cum putu mai bine păsărică ; iar aceasta ciripi, întîi înăbuşită, din guşă, apoi mai prelung, mai dulce, cum nu auzis£ frunza cîntec.

Şi în fiecare zi paserea venea să se ascundă de căldura cotropitoare, în fiecare zi frunza o ferea, şi seara cîntecul se împrăştia vesel.

Cît n-ar fi dat acuma frunza pe o picătură de ploaie ! Dar norii fugeau goniţi de vînturile din înălţimi ; cerul de sticlă, înflăcărat, uscase totul. Crinii nu mai miroseau ; cînd şi cînd, rozeta, care îşi scutura sămînţa coaptă, împrăştia mireasma ei în zorii unora din dimineţi. Prea multă lumină, prea multă căldură.

Nopţile senine, cu crai nou, cerul spuzit de stele o fermecau. Ar fi vrut să fie veşnic noapte...

Paserea venea mereu, cîteodată şi noaptea rămînea acolo, aţipind, cu căpuşorul supt aripă.

Şi trecu mult pînă ce, odată, vîntul de toamnă începu să bată. Zilele erau mai răcoroase, nopţile mai reci ; cerul arareori curat. Puternic suflă vîntul tomnatic ! Apusurile erau ca sîngele şi parcă înroşeau şi pămîntul. Frunza îşi simţi puterile slăbite ; cu greu putea să ţie piept vîntului, care o clătina în toate părţile; cîteva tovarăşe, smulse, fluturară prin aer, apoi fuseseră duse departe.

Paserea îi venea mai rar, nu mai cînta, şi asta o mîhnea cumplit.

Frunza tînjea, se îngălbenea ; celelalte, de pe acelaşi copac, parcă se îngălbeniseră şi mai repede, începuseră să cadă. Frunza auzea mereu, de acolo, din vîrf, foşnetul cobitor al tovarăşelor ce o părăseau, strecurîndu-se uşor, ca o şoaptă, ca o rugăciune, aşternîndu-se jos, într-un lăvicer pe deasupra căruia vîntul alerga grăbit.

De dimineață pînă seara, şi noaptea, frunzele cădeau într-una. Unele mai repezi, altele mai domoale, legănîndu-se în aer ca o aripă de fluture, aninîndu-se de ramuri ca cerînd ajutor ; numai într-un tîrziu, dîndu-se învinse, cădeau, îngropîndu-se între celelalte.

într-o dimineață se sperie. în tot copacul rămăsese numai ea ! Ramurile goale se loveau unele de altele, tremurînd ca de frig. Deasupra, cerul cu nori greoi ca de bumbac ; în largul lui, stoluri întregi de paseri plecau în şir ; atunci băgă de seamă că şi cuiburile rîndunelelor rămăseseră goale.

Un fior o străbătu şi se gîndi la paserea care nu o văzuse de cîteva zile. în clipele acestea, cînd parcă se cutremura la gîndul că poate şi dînsa va trebui să se desprindă, să moară, ca şi celelalte, vederea prietenei pe care o adăpostise atîta i-ar fi fost de ajutor.

Şi paserea parcă auzi chemarea tovarăşei de altădată j veni, dar se opri puţin, pe o altă ramură, ca şi cînd n-ar fi cunoscut locul obişnuit în care cîntase ; apoi îşi luă zborul şi, în trecerea grăbită, fără să întoarcă măcar capul, lovi cu vîrful aripei frunza care, de-abia mai ţinîndu-se, căzu la rîndul ei.

Şi lăvicerul de jos nu se mai îngroşă, din ce fusese, cu această, cea din urmă, moartă.

(1907)

O RAZĂ

S-a desprins raza din ghemul ei de aur şi a rătăcit prin senin. Şi-n întîia zi, tremurătoare, căută pe ce să se oprească.

într-o poiană din mijlocul unei păduri găsi urma copitei unui cerb plină ochi de apa ploilor. Vroi să se strecoare în unda rece, dar în clipa aceea, un biet lup, slab de i se vedeau coastele, dădu buzna dintr-un desiş, se repezi, sorbi apa, turbură ce mai rămase, apoi se prăbuşi în cealaltă margine a pădurii, după o căprioară care tocmai trecea.

Raza călători mai departe.

Munţi, dealuri, văi : ai ce cutreiera în lume cînd te-ai aşternut la drum.

Pe-un cîmp, o grămadă de oameni prăfuiţi, osteniţi, aduşi de şale, merg delaolaltă. Pe umeri de-abia îşi duc puştile cu spăngile ascuţite. Raza îi urmăreşte ; ar vrea să se înfăşoare ca o sîrmă de aur împrejurul spăngii călătorului celui mai obosit, rămas în urmă. Dar, deodată, un sunet de goarnă răzbate pînă în adîncuri. Călătorii se opresc, îşi îndreaptă trupurile, privesc, iscoditori şi crunţi, înainte, scot puştile, şi-ntr-o clipă, dimpotrivă lor alţi oameni se arată. O clipire : duşmanii se aruncă unii spre alţii, puştile răzbubuie, spăngile se-nroşesc în piepturi. Călătorul obosit din urmă, însetat* adineoare poate ca şi lupul din pădure, acum e şi el o fiară. Pe luciul de oţel al puştii lui se prelinge sîngele.

Înfiorată, raza călătoreşte mai departe. Cînd vrei să rătăceşti, ai unde. Aşa, raza ajunge deasupra unui tîrg.

într-o casă mare, bogată, într-un salon, o mulţime de femei şi de bărbaţi sorb ceaiul aromat. Rîs, vorbă ; şi-un vals molatec se desprinde de pe clapele pianului, supt degetele subţiri şi albe ale cîntăreţei. Ce mîini frumoase ! Iar la degetul cel mic, o piatră preţioasă, un diamant, parcă atrăgea raza : din înalt, ea se scoboară, şi-n clipa ceea degetul fetei pare că fulgeră de focuri. Uimită, mîndră, cîntăreaţa se opreşte, fringe cîntecul şi se uită cu îngîmfare împrejur :

— Uitaţi-vă la diamantul meu, zice celor din odaie.

Dar raza se furişează, şi ochii tuturor privesc răutăcioşi.

Mai departe. Un colţ curat, senin şi liniştit nu e pe lumea aceasta ?

într-alt tîrg, într-o mahala sărăcăcioasă, la o colibă. Fereastra mică e deschisă ; lîngă fereastră, mama, cu faţa suptă de neodihnă, îşi leagănă eopilaşul bolnav pe genunchi. Micuţul stă cu ochişorii verzi deschişi, pieptul mai nu i se ridică, buzele albe nu se pot mişca. Se gîndeşte mama : cîte necazuri, cîte nădejdi, şi acum ! Şi cum gîndea astfel, o lacrimă, curată ca un mărgăritar, îi izvorăşte din ochi, mamei, şi i se anină de geană. Şi-atunci raza pribeagă se topi în lacrimă şi-o polei.

Iar copilaşul, care de mult nu se mai înviorase, o zări ; întinse mînuşiţa spre obrazul mamei şi zîmbi uşor.

(19 10)

|
•

ş.

I

SCHIŢE ŞI NUVELE

NEINCLUSE ÎN VOLUME DE EMIL GIRLEANU

DIN TRECUT

(Fragment)

în fiecare vară, pînă mai acum cîțiva ani, mă scoboram din tren la Tîrgu-Frumos, unde mă aştepta căruța fără arcuri a lui moş Gheorghe, mă suiam într-însa şi, după ce treceam, la pas, dealul din marginea tîrgului, o luam de-a dreptul spre Şiret. De cîte ori n-am străbătut pădurea răcoroasă a Strungăi şi de cîte ori n-ara ascultat întîmplarea cu hoții ce-o pătimise „mai acum vreo douăzeci de ani" moş Gheorghe. Pentru dînsul, oricîtă vreme ar fi trecut, tot cu douăzeci de ani în urmă rămînea noaptea aceea, cînd, plecînd liniştit de-acasă, să meargă înspre Roman, se pomeni oprit în mijlocul pădurii de nişte hoți. Moş Gheorghe, însă, om neînțelegător, în loc să steie, cum îi strigase dînşii, dădu bici gloabelor, crezînd c-or fugi de să mănînce pămîntul. Ți-ai găsit! Din două aruncături, hoții îi opresc caii şi încep a-i cotrobăi prin căruță. De găsit, n-au găsit nimic, ,,că doar de-aceea nu se oprise nici el", le spunea moş Gheorghe. Aşa? Bine ! ,,Dar pentru că ai dat Ibici cailor cînd noi ți-am spus să opreşti, îi răspunseră hoții, să-ți dăm şi noi cîteva şfichiuri." Şi, nici una, nici alta, îi înşfacă unul biciul din mîini şi începe a-i aşterne pe spinare pană se satură. Apoi mai dădu un bici în cai, unul într-însul şi încheiară socoteala. „Şi doar înainte de-a intra în pădure îmi scosesem sumăieşul, să mă răcoresc; ba că chiar!" Şi moş

Gheorghe rîdea amarnic acum, după „douăzeci de ani" de la întîmplarea aceea !

Din pădurea Strungăi ţineam tot şuşaua de-a dreptul printre sămănăturile ce se plecau ca nişte valuri în bătaia vîntului cald.

Privirea mi se pierdea departe, departe, spre fundul zării, unde munţii cu pădurile se prefăceau în nouri străvezii, ce mi se păreau că se destramă încetul cu încetul în aerul vaporos. al zilelor de vară; şi cînd se pierdeau la vreo cotitură a drumului, cînd iar apăreau, întrupîndu-se în alte chipuri şi supt alte feţe.

Bucata aceasta de drum moş Gheorghe mai mult tăcea, şi mai mergeam astfel cale de vro două ceasuri, pană cînd dînsul îmi striga bucuros : „Iaca şi curtea!" Caii parcă prindeau la puteri; din ce în ce casa începea a se desluşi mai bine, pînă ce apărea întreagă, cu cerdacul ei de lemn încărcat cu flori de bună-dimineaţa ; cu zidurile albe, albe ; cu acoperişul de tablă ce sticlea în bătaia razelor de soare ca o oglindă. Stoluri de porumbei zburau cînd pe deasupra casei, cînd scoborîndu-se în zbor încîlcit, înconjurînd-o de jur împrejur, spre a se ridica din nou.

Ajunşi lîngă livada prin care trebuia să trecem, moş Gheorghe se scobora din căruţă, deschidea tacticos poarta, lua caii de căpăstru şi porneam încet prin aleea de vişini ce-şi clătinau alene fructele coapte şi roşii printre frunzişul verde-închis. Poarta curţii, înconjurată cu parmaclîc de lemn, o găseam deschisă, iar pe scări, în dosul rotundului de verdeaţă şi flori în mii şi mii de feţe, vedeam pe Ibunica, învălită-n şalu-i negru, cu surîsul pe buze. Săream repede din căruţă şi-i alergam în braţe, iar în timp ce moş Gheorghe îşi urnea caii înspre grajd, bunica nu mai mă isprăvea de sărutat, întreibîndu-mă ce mai fac şi nedîndu-mi timp să-i răspund.

Ce bun suflet, ce fire blinda era bunica ! De la moartea bunicului, eu îi mai rămăsesem, şi-n fiecare vară, pe la mijlocul lui iunie, primeam bile-

ţelul ei, scris cu litere mari şi tremurate : *„Dragă nepoţele. Te aştept să vii ca~n anul trecut/'* Eu îmi luam cîte ceva şi porneam repede, căci întârzierea i-ar fi dat de bănuit sau că mă-mbolnăvisem, sau c-o uitasem, şi ar fi căzut pe gînduri amare ! După ce mă săruta, mă lua de mînă şi mă ducea să mă odihnesc în odaia mea cea mare, văruită şi curată, parcă ar fi fost înfăşurată cu pînză ; în mijlocul ei era o masă de nuc, sculptată de bunicul, cu două scaune, şi un pat mare, din alte vremuri, cînd somnul omului era mai liniştit, necutreierat de visele dureroase ce ne fac astăzi să tresărim. Ferestrele mari, pătrate, fără perdele pe dinăuntru, iar pe dinafară cu perdele ţăsute din frunzişul celor doi tei rotunzi, încă în floare, ce-mi băteau dis-de-dimineaţă în geam ; iar cînd vedeau că prea mă-ntrec cu somnul, dădeau drumul cîtorva raze de soare să mă lovească drept în ochi, şi mă sculam.

înspre sară auzeam ciocănind încet la uşă, o dată, de două ori. Mă trezeam, săream repede şi mă pregăteam să fac dimpreună cu bunica înconjurul parcului şi a viei ! Mare mulţumire avea să-mi arate ce se făcuse în lipsa mea ; şi totdeauna aveam cîte ceva nou de văzut ! O luam încet, încet, bunica sprijinindu-se de braţul meu, pe cărăruşa de lîngă gardul de cătină răzimat în trunchiurile groase ale plopilor înalţi. Şi bunica-mi arăta via, cu butucii mari, acoperiţi de frunze late şi verzi, printre cari strugurii de aguridă spînzurau încărcaţi de bobite. La dreapta erau straturile de castraveţi, pe cari în toată seara îi uda, iar bunica singură-i plivea pe fiecare şi le-ntorcea curpenii spre soare cînd vedea că-şi fur din lumină unul de la altul. Dincolo, fasolele, mazărea, ca nişte buchete mari, legate la tulpină, unele din ele, prin firul plăpînd şi lung, plin de flori albe de rochiţa-rîndunicii; şi cîte şi mai cîte verdeţuri, toate crescute supt privirile de mamă ale bunicei, care puţin se folosea de ele, plăcîndu-i să le vadă răsărind, acoperindu-se de floare, crescînd şi dînd roade în voia lor. Dar parcul ! Stejarii şi mesteacănii, iar prin unele părţi,

(teii îşi amestecau frunzişul, făcînd o boltă răcoroasă, dedesuptui căreia mirosul căpşunilor te îmbăta şi te atrăgea să rătăceşti mereu pe potecile îngrijite, ce şerpuiau pană departe, înspre valurile repezi ale Şiretului. în vîrful cărării ne opream ; bunica se odihnea aici mai mult, pentru că-mi ştia ipatima. De aici vederile îmi fugeau întotdeauna ispre vale, pe covorul sîngerat al lanului de mac. ^Niciodată n-am întâlnit o privelişte mai frumoasă ica lanul acesta roş, de un roş-aprins, căruia vîntul *îi* muta uneori lin floarea cînd într-o parte, cînd (într-alta, de ţi se părea un val de sînge ce se legăna jîntre maluri înverzite ; cînd stătea liniştit, părea un aşternut de jăratec, iar în apusul soarelui ardea icu pară şi-ţi închipuiai că crîmpeiul acela de cîmp se aprinsese de la dogoreala soarelui înflăcărat ce aluneca pe zarea de foc...

Dar drumul nostru avea acelaşi capăt: castanul mare, rotund, supt frunzişul nepătruns de soare, în răcoarea căruia apăreau întunecate cele două lespezi de marmură a două morminte, dintre care unul aştepta cu răbdare pe aceea ce mă ducea să le privesc, în cel dintăi se odihnea bunicul, pe care nu-l văzusem decît o dată, mi se pare. Iedera de pe castan îşi scobora vlăstarele pană pe deasupra lespedelor, împrejurul cărora, în pămîntul negru, înfloreau cîţiva crini de apă. Aici dorise bunicul să-şi doarmă somnul fără de sfîrşit. Buzele bunicăi începeau a-i tremura uşor, iar din ochi îi izvora un rînd de lăcrămi mari, ce-alunecau încet pe obraz...

Sările ascultam multe, din alte vremuri, spuse domol şi cu rost de Ibunica, ce ştia aşa de frumos a povesti, în cerdacul de lemn încărcat Cu flori de Ibună-dimineaţa, cari aşteptau zorile spre a. se redeschide iar.

Mă întorsesem de vro lună de la ţară. într-o dimineaţă mi se bătu în uşă. Mă scol repede, deschid şi iau telegrama ce-mi aducea poştaşul. Primarul îmi făcea cunoscut că bunica era greu bolnavă. Era

i

lînceputul toamnei, plecasem şi o lăsasem pe bunica sănătoasă. Ştiam însă că suferea adesea de înăduşeală. Am plecat cu cel dintăi tren. La Tirgu-Frumos mă aştepta moş Gheorghe. Bunică-i era „tare rău". Ingăimeala lui moş Gheorghe mă făcu să-nţeleg o parte din adevărul ce-l înconjura. Am trecut prin pădurea Strungăi, fără să mai ascult întâmplarea cu hoţii „de acum douăzeci de ani". Moş Gheorghe îşi mîna posomorit caii. în scară nu mă aştepta bunica. Am găsit-o în sicriu, acoperită de flori şi înconjurată de ţărancele ce o plîngeau cu hohot, în odaia mea umbrită de cei doi tei...

A doua zi, împreună cu tot satul, am dus-o la mormînt, pe cărarea ce o străbătusem cu o lună mai-nainte împreună. Am purtat-o pe lîngă via şi Straturile ce începeau a se îngălbeni; pe lîngă lanul de mac scuturat de floare ; împrejurul parcului ce foşnea atît de jşlnic ! Şi-n cele din urmă raze ale unui apus de toamnă, am scoborît-o în mormîntul ce o aşteptase răbdător, supt castanul al cărui frunziş se răsfira în bătaia vîntului, spre a-şi primi stă-'

j

pîna multiubită. Iar lespedea grea de marmură îşi luă locul pe pămîntul negru, în umezeala căruia crinii de apă mai înfloreau încă.

Noaptea aceea am petrecut-o plîngînd singur în cerdacul de lemn, ascultînd tînguitul dureros al plopilor, în vîrful cărora stelele, mai apropiate parcă, ardeau tainic, ca flăcările unor luminări.

(1904)

COMOARA

Prin fereastra murdară, îngustă cît palma, de-abia pătrunde în odaie lumina sură, bolnavă, a zilei întunecoase de toamnă.. Doi oțetari își frămîntă, mai încolo, smocurile de flori uscate, şi, arareori, vîntul rătăceşte cîte o picătură de ploaie în geamuri, picături mari, smulse din norii greoi, îmbitbaiți de apă ca nişte bureți. Pe ulița pustie sună cînd şi cînd, pe pietrişul colțurat al trotuarului, călcîiele vreunui trecător grăbit.

în odaie de-abia se zăreşte. Bagdadia plecată într-o parte apasă deasupra uşii ce s-a scufundat, lăsîndu-şi un colț mai sus. Soba goală, în hornul căreia vîntul se zbate ca o pasăre prinsă, împrăştie parcă frig. în mijloc, o masă şi un scaun. în fund, lîngă perete, un pat, în care Ion Rujniță, fostul paracliser la Biserica Vulpe, zace de două luni. Bătrînul stă ghemuit supt cergă, cu capul înfundat în pernă. Are înfățişarea stinsă a bolnavilor : obrazul învelit de barba mare, netunsă, -buzele subțiri, albicioase, ochii înfundați sticlesc ca două lumini de candelă.

Bolnavul ațipise ; deodată clanța se mişcă, uşa se deschide încet, din tindă flutură o toană de vînt, şi o femeie înfăşurată în şal intră şi se apropie de pat.

—» Domnule Ioane, am venit, zise dînsa.

Bătrînul deschise ochii, se uită puțin, parcă i s-ar fi împăienjenit vederea, apoi şopti :

— N-am !

— Atunci, cînd o să ai ?... Ți-am adus lapte o lună de zile şi n-am luat de la dumneata nici cinci bani...

Bolnavul începu să tuşească, pierzîndu-şi răsufletul. Lăptăreasa tăcu; văzînd că bătrînul se înăbuşe, alergă afară, aducînd tinicheaua cu lapte, turnă puțin în ulcica de pe masă şi-i dădu să bea :

—• Bea puțin !

Bolnavul luă, tremurînd, ulcica, bău şi se linişti. Apoi ridică ochii şi zise din nou, ca şi cum ar fi plîns :

— N-am... vezi bine că n-am !

Lăptăreasa îl mai privi c'îtva, îşi prinse şalul mai bine la spate şi plecă zicîndu-i :

—• Să te găsesc sănătos !

Ion Rujniță rămase iarăşi singur. Un fior de frig îi trecu prin trup. Alături, în cămară, se auzi un vuiet de tinichele. Poate vreo mîță. Nu, guzganii ! Bătrînul făcu ochii mari şi se uită primprejur cu spaimă. Adormi.

Uşa se deschise din nou, scîrțîind, şi o altă femeie, îmbrăcată în negru, intră. Mai întîi se opri, să se deprindă cu întunerecul. Apoi, cînd zări patul, calcă în vîrful degetelor şi veni de se aşeză la picioarele lui. Să fi avut şaizeci de ani; de supt barijul negru, şuvițile albe ieşeau pînă peste obrazul galben, încrețit. în mînă ținea o basma cu care începu a-şi şterge laerămile ce începură să-i pice una cîte una cînd privi pe bătrîn. Apoi căzu pe gînduri şi rămase aşa.

într-un tîrziu bătrînul se deşteptă, deschise ochii şi, văzînd pe femeia din fața lui, crezu că-i tot lăptăreasa şi-i spuse, din nou, cu glas stins :

— N-am !

Dar femeia se sculă, se duse lîngă dînsul şi-1 luă de mînă.

— Ioane, Ioane, eu sînt; eu, Ileana, soră-ta.

Bătrînul se învioră, întoarse bine capul, rămase o clipă, apoi o lumina trecătoare, de bucurie, îi însenină fața. îngînă :

— Bine c-ai venit... bine... bine c-ai venit. Apoi capul îi căzu pe perne Î adaogă cu glasul sfîrşit : Eu... mă duc !

Femeia îşi smulse barijul şi începu să-i vorlbească repede, ca apucată :

— Iaca, acum am picat aici. Am venit cu trenul. N-am ştiut. Pălădoaia mi-a spus că ai căzut la pat.. Doamne fereşte ! Am adus şi pe Maria. Are şă vie, are să vie... Şi iar începu să plîngă : Că aş fi venit şi la îngroparea lui Gligore, da,' unde am putut! Te ştiam pe *mata* aici. Ştiam că o să faci tot ce trebuia, ca pentru un frate ce ne era. Iacă, a trecut două luni. Şi te găsesc bolnav, Ionică dragă !

Vorbele surorii lui, bocetele parcă-1 mai dezmorţi şi pe bătrîn. Răspunse :

—• De trei luni zac de piept. De mîncare îmi aduce popa Gavrilă... O dată pe zi... supă... Eu n-am nici un bănuţ... Doctorul a venit numai 0' dată...

Soră-sa îl dezmierdă pe frunte :

—> Te-am ajuta şi noi... că Maria, dă ! ştii, trăieşte c-un ofiţer. Eu ce-am putut ? Tată n-are ! Eu, ccf mamă, am închis ochii... îs femeie ! Ş-apoi nu muream altfel de foame ? Şi se plecă peste faţa bătrînului : De la cine poţi lua astăzi un ban ? Nu-i aşa ? Gligore nu ne-a lăsat nimic. Şi a trăit ca un cîine, Dumnezeu să-1 ierte, şi să mă ierte că vorbesc aşa. Dar ce-a făcut ? A postit, a dormit în frig, şi de pe urma lui iacă ce-a rămas : bojdeuca asta, care ţi-a scurtat zilele, mai bine nu te mai mutai în ea !

Rujniţă îngînă :

—. Hruba asta m-a omorît!

Femeia rămase tăcută, apoi se apropie şi mai tare de bolnav şi începu din nou :

—. Doamne, Ioane, toată lumea vorbeşte că Gligore a strîns bani. Şi eu l-am văzut odată cu trei galbeni. Cînd am intrat, şedea colo, la fereastră, şi se uita la ei. Cînd m-a zărit, a vrut să-i ascundă şi i-a scăpat jos ; unul s-a oprit ici lîngă uşorul uşii. Cine ştie unde i-a ascuns el ! Ai căutat ?

Bătrînul voi să se ridice într-un cot, dar nu putu.

—> Unde să cauţi ? Aici, în odaia asta, îi ce vezi... Dincolo, hîrburi, peteci... Prin pereţi să cotrobăiesc ? Ş-apoi cum am venit, am căzut la pat. Poate-s vorbe. Cîţiva bani i-a dăruit fetei popii... cînd s-a măritat... Am stat lîngă el pînă şi-a dat sufletul ; nu mi-a spus nimic... N-ar fi lăsat el să moară ca un cîine !... Vorbeşte lumea aşa !... Bătrînul fu cuprins de frig ; îşi strînse cămaşa la piept. Tare-i frig, vine iarna, zise.

—> Să-ţi fac puţin foc ?

—• N-am lemne.

Sora lui îşi puse iar barijul, luă batista şi-i desfăcu nodul.

— Am doi lei. Mă duc să cumpăr lemne.

Apoi ieşi.

Rujniţă îşi trase cerga. Tuşea îl cuprinse din nou. Şi deodată se simţi sleit, parcă cineva i-ar fi tăiat dintr-o dată toate vinele din care i se scursese viaţa. Bucuria îl înviorase, dar în urmă îl doborî. Un frig straşnic îl coprinse, parcă stătea întins pe un sloi de gheaţă.

Cînd se întoarse sora lui, îl găsi vînăt. Se sperie,

—' Stai, că-ţi fac repede focul şi alerg la un doctor !

în soba rece, fără pic de cenuşă, focul prinse flacără încet, apoi deodată izbucni cu putere, cutremurînd hornul. Odaia se lumină. Dar Ion Rujniţă tremura grozav :

—- Mi-e frig la picioare !

Sora lui veni lîngă pat.

— Să te învelesc cu ceva. N-ai nimic ?

Bolnavul se gîndi puţin, apoi îşi aduse aminte :

—• Mi se pare c-am văzut... dincolo, nişte vechituri.

Sora lui se uită primprejur şi se îndreptă spre uşa cămăruţei. O deschise. Dinăuntru se împrăştie, deodată, un miros de mucigai. Femeia rămase în prag ca. zăpăcită, apoi aprinse luminarea de pe masă şi intră înăuntru.

După cîteva clipe se întoarse cu un maldăr de haine vechi, ferfeniţite.

Bătrînul se strînse ghem ; o rugă de-abia suflînd :

— Pune-le... peste picioare.

Femeia se uită la frate-său şi se cutremură cînd îl văzu în starea aceea ; puse hainele aşa, grămadă, peste cergă şi plecă în fugă după doctor.

Bolnavul aţipi. într-un tîrziu i se păru că cineva îi apasă pe piept un bolovan de gheaţă ; -răsuflarea i se curmă; gheaţa parcă se topea,'şi apa rece îi străbătea prin toate părţile în trup. Cu cea din urmă-putere încercă să zvîrle bolovanul, se încorda, dădu din mîini, din picioare şi se ridică în sus. Se uită primprejur şi nu văzu pe nimeni. Focul ardea liniştit, dar în casă parcă era şi mai rece.

Atunci zări la picioare maldărul de haine ; clănţă»nindu-i dinţii, de-abia se întinse, prinse mîneca unui palton şi-1 trase mai peste el ; din cutele paltonului răsări poala unui surtuc ; bătrînul vru să-1 întindă deasupra, dar, rupt de oboseală, căzu din nou pe perne.

Aţipi şi se văzu, deodată, într-o prăpastie în care ningea ; dar de jur împrejur copacii erau în floare, iaitba verde. Iarnă era numai deasupra lui. Fulgii îi acopereau trupul, peste care omătul se înălţa ca un turn. Iarăşi se încorda să se scoale, izbi în patul de lemn ; turnul parcă se dărîma cu un vuiet de parale ce zurnuiau. Se ridică din nou, se ţinu într-un cot. Era îngheţat. îşi strînse toate^puterite, întinse mîna, apucă surtucul, îl smuci să-1 tragă pînă peste gît, să se încălzească. Surtucul se ţinu mai întîi greu, apoi, ca şi cînd ar fi scăpat dintr-un ac în care se prinsese, rămase uşor, ca o cîrpă. în aceeaşi clipă, un val de aur se răspîndi pe pat şi, lunecînd jos, pe podeală, galbenii se împrăştiară peste tot, rostogolindu-se, lovindu-se unii de alţii, sunînd ca o muzică, ca un clinchet venit de supt pămînt.

Bătrînul deschise ochii mari, spăimîntători de miraţi, întinse mîna după aurul ce fugea, apoi ceva parcă i se rupse în dreptul inimii, căzu pe o parte şi rămase mort.

(1907)

f

SCRISOAREA PIERDUTĂ

Ce e o scrisoare ? O mărturisire a inimii cîteodată, de multe ori însă numai a ochilor. Lipsindu-i puterea cuvîntului vorbit, are în schimb duioşia pe care depărtarea de fiinţa dorită ţi-o revarsă în suflet. Ce putere are ? S-au scris pagini întregi cari n-au spus nimic, şi-un singur *Adio !* răsărit ochilor de supt plicul deschis a zdruncinat sau a sfîrşit o viaţă. Ce soartă au scrisorile ? Unele se păstrează pînă ce le îngălbeneşte şi le şterge vremea, ascunzînd între foile lor cîte o floare, veştejită poate dintru-ntîi supt buze cari nu mai sînt; altele se aruncă, după cum arunci lucrurile netrebuincioase ; iar unele se pierd, ca aceasta pe care o dau mai jos şi pe care am găsit-o într-un plic, fără de adresă, ca şi cînd cele cuprinse în ea ar fi fost potrivite pentru mai mulţi, şi iscălită cu un singur nume, care ar fi putut fi al *Ei,* sau al *Alteia,* sau chiar, mai ştii, al *Dumnitale,* iubită cititoare. [1]

Dragă Puiule,

în sfîrşit! am izbutit şi de astă dată ; eşti bursier încă pe un an de zile*! Ei, dar n-a fost lucru uşor. Altă dată mergea iute-iute, ştii. Acum !...

[1] **Această introducere lipseşte din textul apărut în** *Falanga literară şi artistică* **din 7 februarie 1910. Am reprodus-o după volumul postum O** *lacrimă pe-o geană.*

Dar să-ți povestesc. Mai întîi cred că ai auzit: ministerul nu mai e acolo. S-a mutat la dracu-n praznic. Pe o vreme rea, cum a fost cea de ieri, trebuie să-ți faci testamentul cînd pornești spre el. Dar mai cu tramvaiul, mai pe jos, am ajuns. O casă cu două rînduri, cu coridoare fără ferești, îmlbîcsjtă, mucegăită, dărăpănată, iată ministerul vostru. Să le fie în nas ! Cînd se deschide cîte o ușă pe sălile negre ca noaptea, de năvălește cîte un sul de lumină, zici bodaproste. Cînd mi-aduc aminte de palatul pe care l-a avut pînă acum ! Zău, Puiule, ce le-o fi venit să se mute aici ! Ori cele ce fac au trebuință de... întunerec ! Secretar e tot domnul *Cela,* cum îi zici tu. Parcă îți văd nările cum se resfiră în semn de dispreț, poate și de ciudă. Nu mai fi gelos, Puiule. *Tempi passati!*[1] Am așteptat 3 ceasuri în cap ca să ajung în cabinetul dumisale : de la 9 la 12. Trei ceasuri ! Picuram de somn cînd îmi atinse umărul ușierul : ,,Poftim, coniță". Domnul *Cela* mă aștepta îmbrăcat, în picioare, semn că n-avea vreme de pierdut. Eu, însă, mă cunoști tu, m-am așezat frumușel jos și l-am rugat : ,,Luați loc T Domnul secretar a strîmbat din nas, erede-mă, și ,,a luat" loc în fața mea. Cîteva clipe ne-am privit. Vai, Puiule, ce-s schimbările soartei pămîntești pe lîngă cele de pe fața unui om ! Să-i vezi obrazul : sucit, mototolit, boțit și din ochi, și din gură parcă i-a țîșnit apă fiartă și i-a săpat șănțulețe pe-ntreg obrazul. Fața — o smochină ; trupul — o roșcovă. Iată ce a ajuns domnul *Cela* în doi ani de zile ! Domnul *Cela,* care ți-a amărît atîtea clipe ! Dar fără dreptate, căci tu știi că ce-i făgăduiam n-am ținut niciodată. M-am cutremurat! Ii vorbeam, și gîndul îmi era mereu la mine. Așa oi fi și eu ? După felul cum m-a primit, după chipul cum mi-a vorbit, cum mi-a făgăduit, îmi închipui că tot așa trebuie să-i fi părut și eu. Altă dată era de ajuns un cuvînt, acuma ? A trebuit să-i înșir verzi și uscate, să-i spun boala care te-a făcut să pierzi

[1] Timpuri trecute (it.).

un an, de... mai știu eu de ce ! Dar în sfîrșit : s-a făcut! Cînd mi-a dat mîna, cu vîrful degetelor — și acele în mănușă — am înțeles, Puiule, că-i cea din urmă îngăduire pe care o mai pot smulge. Ce vrei, îmbătrînim ! îmbătrînesc ! Am ieșit din hruba ministerului bucuroasă — pentru tine ; turburată — pentru mine. în drum m-am întîlnit cu *Maiorul* Știi, acela pe care l-am înaintat eu. Vederea lui mi-a făcut și mai rău. Da, pe atuncea făceam maiori ! Nu mă sfiesc să-ți spun : cum am ajuns acasă, repede : la oglindă.

La tîmple am cîțiva peri albi. Se pot văpsi, îmi vei zice. Da, dar fața ? dar ochii ? dar sînul ? Nu, Puiule, știu că la întoarcere n-o să mă mai cunoști! Știu. Vei fi iubit acolo, în Parisul tău, vei fi sărutat pe-atîtea, în cei patru ani de despărțire, și sînt încredințată că din dragostea noastră nu ți-a mai rămas decît necazul împotriva domnului *Cela.* Spune că nu-i așa ! Vezi tu ce rămîne de pe urma unei dragoste ? Și acuma, Puiule, haide, pune-te și învață, învață și sfîrșește odată ; încă un an de bursă, eu, una, cel puțin, știu că nu-ți voi mai putea căpăta. Căci acum, mai întemeiată ca adineoare, îți spun sincer, cum >ți-cim spus toate din viața mea : vai ! am îmtbătrînit!

Nu pe buze, Puiule ; pe frunte, — o sărutare izvorîtă din inima mea de iubită... din sufletul meu de mamă.

Elena

(19 10)

TOAMNĂ !...

Ați urmărit vreodată șirul frînt al paserilor călătoare ? Le-ați văzut cum se cheamă, cum se adună, cum se rotesc prin aer, pînă ce, în vîrf de săgeată, își iau zborul spre depărtatele țări ale soarelui ? Și dacă le-ați urmărit, nu le-ați însoțit zborul cu o adevărată părere de rău ? Căci ele iau cu ele și soarele nostru, în urma lor frunzele cad, cerul se stinge, noaptea cade mai grea și mai lungă — nopțile reci în care șuietul biciuitor al ploaiei ne curmă somnul și ne așează mintea pe drumul gîndurilor triste... In urma pasărilor călătoare vine toamna.

Și, totuși, ce frumoase sînt cele dintîi zile ale toamnei. După rodnicia plină a verii, firea pare ostenită de munca rodirii, pămîntul stors caută odihnă, brazda cere din nou hrană, ca să poată da la anul alta. E o liniște și o adîncă pace pretutindeni.

Dar pădurea ! Verdele frunzișurilor se aprinde ca para focului, se îngălbenește ca șofranul, se înroșește ca arama, se poleiește ca aurul. Peste tot aur și rubin, —• găteala împărătească a firii. Parcă în cel din urmă fior de viață, o dreaptă răsplătire împodobește pămîntul cu ce are mai strălucitor.

Și așa, în găteala aceasta, pădurea pare că ne aduce aminte de basmele din vechi, de Ileana Cosînzeana, de Făt-Frumos și de Zmeii aprigi ai vremurilor de pe cînd erau și n-au fost niciodată.

Priviți și cerul, priviți apusul. Ce foc groaznic, ce pîrjol înroșește zarea? își varsă pămîntul tot pojarul lui lăuntric ? I s-au aprins izvoarele, negre ca noaptea; ale pacuri! ? îi ard în pară coamele munților ? Pe cer lumina se prelinge tot mai roșie, tot mai puternică. O rană sîngerîndă pare adîncul. Și, deodată, globul soarelui se deslușește uriaș, ca o gură de cuptor în care se topește aurul. Și dealurile de supt el se rotunjesc, prăjite, ca niște azime cari fumegă, și marginile de sus ale norilor zdrențuiește horbota lor de fir. Și cînd marginea de sus a soarelui de-abia se mai ițiește deasupra pragului depărtat al zării, seara se lasă rece, se lasă deodată cu aripile ei de liliac.

Și din cealaltă parte, de dincolo, ca o fugară ce și-a urmărit iubitul, îmbujorată, cu pletele negre ale nopții despletite, bătute în nestimatele stelelor, cu luceafărul sclipitor și tainic, ca lumina unei lumînări de nuntă, luna se ridică cercetătoare, dornică, pe cer. Unde-i iubitul ? Unde-i uriașul frumos și înfocat după care aleargă de cînd lumea ? Și cînd înțelege că fuga i-a fost zadarnică, fața lunei se stinge, stelele din păru-i sclipesc mai puternic decît ea, luceafărul îi veghează durerea parcă, iar dînsa, pribeagă nefericită, pășește încet aceeași cale pe care, de cînd e vremea vreme, o udă cu aceleași lacrimi.

Așa sînt nopțile de toamnă.

Iar după strălucirea aceasta, burile de ploaie încep să se cearnă, frunzele cad, cerul se învălește în giulgiul nepătruns de nici o rază al morții. Și nopțile cad grele, și șuierul vîntului ne curmă somnul, și ne pleacă mintea la glasul sufletului, care ne șoptește că și toamna vieții noastre s-a apropiat!

(19 10)

DE VORBĂ...

O dimineață dumnezeiască. Aşa trebuie să fi fost la începutul începutului. Ger lăptos, cald, ca o mîngîiere. Flori, cu nemiluita, deasupra ierbii fragede şi moale. Copacii plini de poame coapte. Şi fluturi, ca o ninsoare de petale. Un rai ! Pe o aşa^ frumusețe de vreme, paserile ies şi ele la voroavă. O turturică, un gangur şi-o pupăză vorbesc. Turturica e sfioasă, gingaşă, ca o fată mare. Pupăza, gătită foc, împopoțonată cu o creastă cît toate zilele. Gangurul, strîns şi spilcuit în haina penelor, Doamne, ce mai ştrengar !

— Dimineață te-ai mai sculat, spune el turturicăi.

— Ca-ntotdeauna : cînd soarele soarbe cea din urmă picătură de rouă.

— Dar pe mine nu mă-ntrebi ? se linguşeşte pupăza.

Gangurul tace.

— Ca să te văd pe tine, răutăciosule.

Gangurul tace.

Pupăza e-nciudată :

— Şi adică la ce numai după ce soarbe soarele cea din urmă picătură de rouă te scoli dumneata ? face ea eătră turturică.

—• Fiindcă altfel, răspunde turturica, i-aş sorbi-o eu, şi nu mi-e dat să sorb pietrele nestimate ale cerului.

— Dar ce, picăturile de rouă...

— Păi da, roua sînt lăcrimele stelelor, pe cari soarele le preface apoi în pietre scumpe.

— Foarte adevărat, adaogă gangurul.

— Eu n-am ştiut, se miră pupăza.

Turturica îşi scutură penele, apoi şi le aşază frumos cu ciocul. Pupăza ciuguleşte prin iarbă. Gangurul fluieră. Şi-atunci, deodată, dintr-un tufiş sare şi mierla :

— M-ai chemat, gangure ?

—• Nu. Dar nu-mi pare rău c-ai venit.

Mierla, bucuroasă, se înalță în picioare, îşi şterge de iarbă ghetele galbene, apoi se-nchină, în haina-i de sărbătoare, în fața turturicăi :

— Tot luminoasă...

— Tot întunecată...

— îmi plîng mereu mierloiul.

— De ce ?

— Fiindcă mereu e amorezat de mine. Şi eu iubesc...

— Pe cine ?

Mierla se uită la gangur. Gangurul fluieră ştrengăreşte.

— Am înțeles, răspunde pupăza, înțepată.

Din creanga de deasupra, un măr se desprinde şi cade lîngă turturică.

— Cum m-am speriat ! zice ea, tremurînd.

Mierla îi face vînt cu aripa. Gangurul îi aduce, pe o frunză, o picătură de apă.

—• Bea, e de la izvorul de lîngă gutui.

Turturica bea, Gangurul îi spune :

— Ştii ce-ai băut ?

— Ce?

— O picătWră de rouă ! Tot am mai găsit una, uitată, pe-o frunză de rozmarin.

— Vai, se mîhneşte turturica, am păcătuit!...

Soarele arde cu putere.

— Unde stai ? întreabă pupăza pe gangur.

— Tot în leagănul meu din plop.

— Dar tu, mierlo ?

— într-un tufiş de liliac.

— Şi tu, turturico ?

— în mesteacănul din luncă» ^

— Eu, încheie pupăza, am o casă noua, un cuib ! O răcoare ! O mireasmă ! Ştiţi una ? Tot e fierbinţeală de-acuma, haide şi mi l-aţi vedea.

— Foarte mulţumim, fac însă paserile dmtr-o dată şi, grăbite, zbor care încotro.

(19 10)

UN VOLUM DE CAPODOPERE

Halunga, povestitorul, se ducea zilnic la cafenea, avea sau nu treabă, era sau nu în toane bune. Un Obicei. Cum era să şi-1 dezmintă tocmai azi, cînd era atît de mulţumit ? De dimineaţă se aşeză la masa lui obişnuită. Se uita pe fereastră, dar nu vedea nimic-La dreptul, ce legătură era între gîndurile lui şi lumea împestriţată care se perinda pe stradă, în lumina aurie a unei zile frumoase de toamnă ? Din ochii lui Halunga, din zîmbetul buzelor lui, din cele două gropiţi ale obrajilor moi, strînşi ca într-o izbucnire de rîs, se răsfrîngea în afară fericirea. E aşa de puternică fericirea, că semnele ei nu pot scăpa nici ochilor celor mai puţini pătrunzători.

De îndată ce Drumea, prietenul lui Halunga, intră în cafenea şi-1 zări, se îndreptă spre dînsul :

— Bună ziua, Halunga, se vede că eşti foarte mulţumit.

Trezit din gîndurile lui, Halunga tresări. îşi privi prietenul, îi întinse mîna şi-i răspunse vesel :

— Am şi de ce, dragul meu. Ia... stai ici, lîngă mine.

Drumea se aşeză pe scaun, apoi întrebă :

— Şi pricina fericirii tale care-i ?

Halunga luă de pe canapea, de lîngă dînsul, o carte, o puse pe masă şi răspunse :

— Asta. Cartea mea din urmă. Aceste şaisprezece nuvele care o alcătuiesc şi cari, toate, sînt nişte capodopere.

Drumea se uită cam bănuitor. Povestitorul îl pricepu :

— Fireşte, n-o zic eu. Nu ! Critica ! Criticii.

— Orişicum, începu Drumea, dar toate, toate cele şaisprezece bucăţi, nişte capodopere...

— Stai să vezi, dragul meu, uite...

Şi cu aceste cuvinte, Halunga duse mîna la buzunarul drept şi scoase o revistă, o desfăcu, netezi foaia cu mîna, ca şi cum ar.fi alintat-o, şi zise :

— Uite, dragă Drumea, ce scrie revista asta, *Viaţa modernă,* despre volumul meu. Vrei să-ţi citesc ?

— Cum nu ! Chiar ard de nerăbdare : ştii cît ţiu la tine.

Desluşit, lungind numai unele cuvinte măgulitoare, povestitorul începu :

— Iată ce scrie : „Noul volum al nuvelistului Halunga e o contribuţie de valoare la tezaurul literaturii noastre. Nu voim să apăsam mai mult asupra vechiului său fel de a scrie — facem aluzie la literatura ruginită a unor timpi din fericire îndepărtaţi, pe care novelistul îi mai aminteşte în unele din paginile sale — dar cele patru mari novele : *Fericirea, Norocul, Tanda* şi *Uitarea,* în care novele viaţa modernă, cu fluxul şi refluxul sentimentelor ei, e arătată atît de magistral, sînt nişte adevărate *capodopere* ale novelisticii noastre moderne"... Ai auzit, Drumeo ? încheie Halunga. Capodopere ! nici mai mult, nici mai puţin.

Drumea stă puţin pe gînduri, apoi :

—• Bine-bine, capodopere astea patru, cum le-ai zis ?

— *Fericirea, Norocul, Ta...*

— *Tanda* şi *Uitarea,* da. Ei, dar ăstea-s numai patru, şi tu mi-ai spus că ai şaisprezece. Ba, mai mult, văd că pe celelalte ţi le cam trece supt tăcere.

— Haha, dragul meu, se cunoaşte că nu citeşti prea multă literatură!

Halunga pune revista pe care o citise în buzunarurdrept, duse mîna la cel stîng şi scoase altă revistă. Apoi, desfăcînd-o, netezind-o şi pe aceasta pe faţa mesei, începu :

— N-ăi fi crezînd, Drumeo, că avem numai o singură revistă literară ? Uite ce scrie *Viaţa patriarhală.*

— Aha ! ia citeşte !

— Ascultă... ,,Novelistul Halunga ne desfătează cu un nou volum. întotdeauna ne-a încîntat felul aşezat, cuminte, în care duiosul povestitor îşi scrie frumoasele lui pagini. De aceea ne şi întrebăm miraţi : ce anume l-o fi îndemnat pe acest scriitor să-şi îndrepte privirile spre viaţa noastră de toate zilele, plicticoasa şi seaca viaţă modernă, din care un artist nu are ce să aleagă ? Cită deosebire de la aceste pagini, cari parcă-s străine în volumul d-sale, la cele patru mari nuvele, în care e arătată viaţa ticnită şi senină a vremilor noastre patriarhale. Nuvelele : *Nefericirea, Nenorocul, Manda* şi *Amintirea* sînt nişte adevărate giuvaeruri, adevărate *capodopere* ale scrisului romînesc"... Ei, adaogă Halunga, ce zici ? Adevărate capodopere, dragă...

Drumea ridică din sprîncene :

— Ciudat; alte patru capodopere...

— Aibi răbdare !...

Halunga pune revista în buzunarul din stînga, duce mîna la buzunarul dinăuntru al hainei şi scoate a treia revistă :

— Uite şi cea mai mare revistă a noastră, *Viaţa romanească,* ce zice.

Drumea se aşază mai bine, să asculte:

— Ia citeşte, frate.

— Ba nu, răspunde Halunga, citeşte tu. Sînt vorbe prea măgulitoare ca să nu-mi placă să le ascult din gura altuia, Te rog, citeşte.

Drumea ia revista, netezeşte şi el, fără să vreie, foaia pe care i-o arătase Halunga, îşi potriveşte glasul :

— Să începem!... „D-l Halunga ne trimete o nouă carte a sa. Ca şi despre volumul trecut, vorbim şi despre acesta. E ciudată împărecherea pe care d-l Halunga o face între bucăţile sale, unele scrise

parcă numai pentru gustul şi dragul d-sale, arâtînd nimicurile vieţii moderne, sau răsufletele vremilor trecute, pagini sterpe, şi altele scrise cu toată dragostea pentru cei mici, pagini mari, în care «demnitatea omenească» e respectată şi-n care «atitudinea în viaţă» a autorului e atît de lămurită. Citiţi, ca să vă încredinţaţi, cele patru capodopere ale volumului ; veţi vedea nemernicia ocîrmuitorilor în nuvela *Sus !* şi veţi plînge ticăloşia în care zac bieţii noştri muncitori ai gliei în paginele nuvelei Jos / Aprofundaţi nuvelele *In înalt* şi *In prăpastie* şi veţi înţelege prăpastia deschisă între simţirile îmbuibaţilor boieri şi cele ale sfinţilor mucenici, cum cu drept putem spune ţăranilor noştri, pentru care noi, de la această revistă, luptăm. Spre aceştia plecaţi-vă ochii mai mult, domnule Halunga •, aceasta e adevărata cale !"... Frumos, foarte simţit, adaogă Drumea.

— Ai văzut ?

— Foarte frumos, dragă Halunga.

Halunga iar zîmbeşte fericit.

Lui Drumea însă îi vine un gînd, care-i taie puţin înflăcărarea :

—• Bine, dar tot ţi-au mai rămas patru nuvele despre care nu vorbeşte nimeni. Care-s acele ?

— *Sărbătoarea, Cimitirul, Uriaşul* şi *Luptătorul*

— Ei ?

— Bine, dragă prietene, răspunde tacticos Halunga : pe astea patru din urmă le cred eu nişte capodopere. Cred că am atîta drept asupra volumului meu.

— Fireşte !

— Le pot preţui mai bine eu, care le-am scris.

— Nu mai rămîne vorbă !... Drumea ia volumul in mînă, îl ridică în aer şi spune, bucuros : Vra să zică, face să-1... udăm, cum zice romînul, să-1 bem ?

— Cum nu, dragă.

— Atunci... chelner ! Două halbe !

(19 10) i

LUX!...

In faţa grădinuţii cafenelei se opreşte, pufăind, un *taximetru.* Cei doi tari se scoboară dintr-însul sînt doi prieteni ai mei : profesorii Scodrea şi Giurcă, cari obişnuiesc, sărbătorile, să facă primblări mai lungi prin împrejurimile capitalei. Dar în loc să intre în grădinuţă, îi văd ciorovăindu-se cu *şoferul* Giurcă dă din mîini, scoate ceasul, îl vîră în ochii conducătorului, în vreme ce acesta, liniştit, îi arată şi el ceasornicul, apoi îi socoteşte orele pe degete. Şi-n sfîrşit, Giurcă scoate punga şi numără, încіudat, banii. Urmăresc întîmplarea aceasta cu plăcere, mai ales că Giurcă se mîndreşte cu bunul său simţ, cu măsura pe care-o pune în purtarea lui cu oamenii, cu stăpînirea pe care zice el că o are, totdeauna, asupra împrejurărilor.

Giurcă şi cu Scodrea intră în cele din urmă în grădinuţă şi, văzîndu-mă, se îndreaptă spre masa mea.

— Bine-aţi venit ! Dar ce-i ? Ce-aţi păţit ? îi întreb eu.

Giurcă se preface că nu e necăjit de loc, că a fost numai aşa, o convorbire mai aprinsă...

— Nimic. Ceream unele desluşiri şoferului. Mi se părea că greşise socoteala. Apoi, trecînd repede Ia alt şir de idei şi aşezîndu-se pe scaun : Dar ce primblare! O minune ! La Şosea, Băneasa şi de-acolo Bucureştiul de jur împrejur. O primblare dumnezeiască... Ce zici, Scodreo ?

— Hmm ! Hmm ! îngînă, cu gîndul aiurea, Scodrea.
— Bine, frate, mă plîng eu, se poate să nu mă luaţi şi pe mine ?
Giurcă îmi dă dreptate.
— Aşa-i! De ce nu te-am luat şi pe tine ?... Fiindcă, la urma urmei, ţi-ai fi plătit şi tu partea... Nu aş fi dat optsprezece lei şi cincizeci de bani ca o para.
După ce tace o clipă, Giurcă izbucneşte :
— Auzi dumneata, optsprezece franci pentru o nimica toată ! La Bruxelles mi-ar fi luat trei lei. E ceva nemaiauzit...
— Bine, îl Întrerup, tu nu ştiai preţul ?...
— Ce să ştiu, dragă, de unde să ştiu ? Doar Bucureştiul n-o fi în China, şi Bruxelul în Europa! E chiar aceeaşi companie de întreprinderi...
Bate în masă, porunceşte doi ţapi, pentru el şi Scodrea, apoi iar vrea să schimbe vorba:
— La urma urmei, nu-i nimica. în schimb, am făcut o primblare... Scodrea vorbea numai în versuri,
— De aceea tace acuma, zic eu.
— Ei, de aceea... Dar pădurea, pădurea de la Băneasa ! Cum Dumnezeu nu se găseşte nimeni să facă ceva din împrejurimile capitalei? E de neînchipuit cît de nedestoinici s'întem...
în clipa aceasta Scodrea se ridică.
— Unde te duci ? îl întreb eu.
— Să pun o scrisoare la cutie. O uitasem.
Rămînem linguri. Giurcă se pleacă peste masă şi-mi spune, tainic :
— Ştii de ce tace ?... Fiindcă el mi-a dat ideea să iau taximetrul, să fac lux, când ştia că n-are para frîntă în pungă... Auzi dumneata, taximetru! Şi eu, care întotdeauna am măsură în toate, să mă iau după nebun... Taximetru, hm ! taximetru îmi trebuia ! Am rămas cu doi franci în pungă.
După o clipă de tăcere, în care Giurcă scoate punga să vadă dacă socotise bine cînd îmi spusese

că nu mai rămăsese decît cu doi lei, se pleacă iar peste masă :
— Ascultă însă : te rog să nu-i spui nimic lui Scodrea. Ştii cît mi-i de drag şi ce suflet ales are ! La urma urmei, ce-i făcut, rămîne bun făcut.
Tocmai cînd isprăveşte prietenul de vorbit, Scodrea apare în pragul portiţii.
— Uite-1, zic eu.
Giurcă iar se pleacă repede şi-mi şopteşte :
— Te rog foarte mult să nu-i dai nimic a-nţelege. Ştii cît îl iubesc, cît îl...
Scodrea vine, se aşază pe scaun, apoi soarbe din paharul cu bere.
— Aţi trecut şi pe la hipodrom ? întreb eu, ca să dau un şir vorbei.
— Trecut, zice Giurcă.
— Dar ştii, ca fulgerul, adaogă Scodrea, căruia parcă i se mai dezlegase limba.
— Ce e drept, ne-a dus ca vîntul, începe iar Giurcă. Tu nu ştii cu cît nesaţiu sorb aerul cînd sînt în automobil. Dracul ăsta de şofer mîna, ştii...
— Se cuvenea, îl dojeneşte Scodrea, se cuvenea să-i dai un bacşiş.
— Fireşte, adaog şi eu, dacă v-a dus ca vîntul...
Giurcă nu-i de părerea noastră :
— N-aveţi dreptate... cînd îi plătesc eu optsprezece lei, cred că i-am dat de-ajuns...
— Orişicum ! zice Scodrea.
— Orişicum ! spun şi eu.
Giurcă se cam aprinde :
;— Ce orişicum, orişicum ! De ce nu i-ai dat dumneata ? îi spune lui Scodrea.
— Aşa-i, de ce nu i-ai dat dumneata? zic eu, luîndu-mă gura pe dinainte ; dar îndată tac, amintindu-mi de rugămintea pe care mi-o făcuse Giurcă, să nu-i dau nimic lui Scodrea să-nţeleagă.
Dar Giurcă se aprinde din ce în ce :
— Auzi ! cine să-i dea bacşiş : domnul Scodrea, care n-are în pungă...
— Giurcă ! sar repede cu vorba eu.

— Ia lasă~mă, domnule ! Eu îl iubesc, tot ce vrei, dar să mă facă să dau optsprezece lei !...

— Bine, dar spuneai că ai făcut o primblare!... încerc eu să-mpac lucrurile.

Dar Giurcă nu m-aude ; cheamă chelnerul, plăteşte numai un ţap, în vreme ce bietul Scodrea stă cu ochii pironiţi în paharul cu bere, tupilat parcă pe scaun.

— Ce primblare ! izbucneşte Giurcă iar. Iţi foarte mulţumesc I Apoi se-ntoarce spre Scodrea : Să mai pofteşti, măgarule, să mă sfătuieşti şi altă dată...

Şi pleacă.

Iar eu, încurcat, încerc să-l mîngîi pe Scodrea :

— Lasă-l, dragă, nu te mîhni. O furie, aşa, trecătoare... N-ai idee cît de mult ţine la tine... şi cum nu caută... cum nu caută să te jicnească... şi să... Mai bei un ţap ? Iosef ! încă doi ţapi!

(19 10)

PISĂLOGUL

Se fereau de dînsul ca de ducă-se-pe-pustii. Cum dădea uşa cafenelei de părete, o luau care încotro, unde vedeau şi nimereau. Ce, glttmă era să-i ţii piept? Cînd începea să povestească, de-o ducea pe după deal şi pe după vale, de la apus şi de la răsărit, plecînd de la Manda şi ajungînd la Tanda, uitînd totdeauna ce-a vrut să spuie de la început, cînd i se umfla vorba, de năvălea cum năvăleşte apa cînd îşi iese din zăgazuri, şi te prindea într-un colţ, erai în stare să-ţi dai un an din viaţă numai să scapi. Te apuca de haină, îţi vîra degetul în cheotoarea redingotei, îţi răsucea mustaţa, sau îţi trecea pe după braţ cîrja bastonului, şi pas de mai fugi. Te zbăteai ca peştele în cîrligul undiţei.

E mijlociu de trup conul Iorgu Vorbu — băieţii îi ziceau *Vorbă* — cărunţit bine şi t-o gură făcută parcă într-adins să spuie de toate, tăiată de la un sfîrc al urechii la celălalt.

Pînă acum scăpasem — norocul meu ! — să cad în capcana conului Iorgu, aşa că astăzi, cînd răsări ca din pămînt în faţa mea şi-a prietenilor cu care stam la masă, îngheţai. Tocmai gust de ascultat n-aveam, şi, poftim ! pacoste pe capul meu ! Conul Iorgu ne dă bună ziua, se aşază lîngă mine şi-mi şi pune mîna pe braţ. Mă prinsese ! Ceilalţi o şterg unul cîte unul şi mă lasă singur. Trebuia să rămîn. La urma urmei, îmi iau inima în dinţi, ce-o fi o fi ; de mîncat n-avea să mă mănînce.

— Ce mai faci ?

— Bine, coane Iorgule.
— Vară ! vară ! asta nu mai e toamnă.
— Vară, da.
— De la optzeci şi opt, aşa toamnă n-am mai văzut. Ai văzut ?
— Cum să văd ? Doar îs cu mult mai tînăr ca dumneata.
— Aşa-i... La optzeci şi opt, uite, ţiu minte ca acum, venisem de la ţară, dar mai întîi mă oprisem la Corabia, că aveam un proces. împrumutasem nişte bani, pe sinet în regulă, şi crezi că i-am mai văzut? Aş ! Ghiţă Stupea, n-ar mai putrezi, că a murit cînd cu tifosul cela... Acolo, la Corabia, am avut şi necazul cela cu duelul. Da' m-am bătut, a trecut glonţul pe lîngă mine cum trece o gîză şi-ţi zbîrnie la ureche. Nu m-am clintit locului. La urma urmei, ce-i viaţa?!... Cum ziceam, ţiu minte ca acuma, venisem de la ţară, că aveam treabă şi aici, în Bucureşti. Eu, nu trecea lună să nu mă abat prin Bucureşti. îi vezi pe unii — nu, că-i nostim ! — îi vezi că au bani de să cumpere lumea de pe lume şi nu se îndură să ia un abonament. Şi ce-i scump ? Ştii cît costă ?
— Nu ştiu.
— Nimica toată, domnule, eu îl înnoiesc anual, îmi place Bucureştiul. Iacă, stau acum de zece ani, neclintit, în el, şi tot nou-nouţ mi se pare...
Conu Iorgu se opreşte să poruncească o halbă. Simţeam că mă prind sudorile ; dau să mă mişc.
Nici nu băgasem de seamă că conul Iorgu mă apucase bine de colţul hainei.
îmi schimb numai locul mai încolo şi iar ascult.
După ce soarbe o dată, urmează :
— Ţiu minte că venisem în Bucureşti ; aveam afaceri, dar îmi şi plăcea să mă întâlnesc cu băieţii. Ce să-ţi spun, mi-i dragă tinereţea. Am sufletul tînăr. Băieţi ca dumneata, ca Stavrescu, ca Mogdea, ca toţi prietenii ăştia ai dumitale...
Iar soarbe. Eu vreau să i-o scurtez :
— Spuneai, coane Iorgule, că veniseşi în Bucureşti, cînd cu toamna ceea de semăna cu asta, în optzeci şi opt...
— Tocmai... Ţiu minte că-n optzeci şi opt venisem în Bucureşti cu gîndul să stau mai mult. Deşi mă costa mulţi bani, dragă, că nu aveam case, şi otelul te speteşte, îţi întoarce punga pe dos. Păi ştii dumneata? eu am cheltuit o avere cu otelurile. Să nu pui decît 3 lei odaia ; stai o lună, fac nouăzeci ! Da' luminarea, da' un bacşiş, acolo. Şi asta, vara. Dar iarna ! Iarna te sărăceşte ! Mi-aduc aminte că la otelul lui Pavel — nu mai este acuma — era în colţ, la Sfîntul Gheorghe ; acuma i-o dugheană pe locul cela. Cum se schimbă, domnule, Bucureştiul ! Să nu-l mai cunoşti dintr-un an într-altul. Numai palatul regal a rămas tot aşa. De aia am zis eu totdeauna că regele e om cumpănit la minte. El nu merge cu moda. El ştie ce face. El, domnule, nu face ca boierii noştri, să-şi azvîrle banii pe fereastră. Şi unde au ajuns ! Păi, ţiu minte ca acum că-ntr-o zi l-am întîlnit pe Toader Burdea, vechi boier, putred de bogat, şi cum mă dau pe lîngă el, că-l cunoşteam... Căci cunoşteam pe toţi, dragul meu. Ce vrei ? Am avut, şi am chiar, o patimă pentru feţele simandicoase. îmi place obrazul subţire, îmi place, cum se zice, *maniera.* Aşa de-alde ăla sau de-alde ălalt, care cînd îţi vorbeşte te *stupeşte,* cum se zice în Moldova, d-ăia...
Conul Iorgu iar soarbe din bere. Mie îmi vine să mor. Mă uit ; mai avea trei sferturi din pahar. Mă învîrtesc. încerc să mă scol. Conul Iorgu mă apasă de umăr. Apoi se agaţă de lanţul ceasornicului meu, îl ia între degete, ca şi cum vroia să-l privească, şi-l uită în mînă. M-a prăpădit! De la o masă, mai din fund, văd cu coada ochiului cum ceilalţi prieteni se strică de rîs.
— Va să zică, încerc eu să-l aduc de unde plecase, va să zică la optzeci şi opt...
— Da, la optzeci şi opt, întocmai ca acum...
— Tocmai spuneai, coane Iorgule, că veniseşi în Bucureşti.

— Da, venisem aici. O întreagă afacere. Cu o zi înainte pusesem la cale să mă duc la Galați...

— ...Şi era o toamnă ca asta, coane Iorgule, îi curm eu vorba.

— Era o toamnă, dragă, dumnezeiască! Ca asta. Țiu minte, cum ți-am spus, că venisem în capitală, venisem singur... Ascultă un sfat : la treburi du-te totdeauna singur : nevasta n-are ce căuta. Am avut eu un prieten — a răposat — unde se ducea el, hop ! şi nevastă-sa după dînsul. Nu se lăsa un pas de el. Bine, frate, e chinuitor, fie vorba între noi. Țiu minte că, odată, stam într-o cafenea cu toții. Prietenul era şi el. Deodată îl văd că-ngălbeneşte, că se schimbă la față... Hm ! ce ciudat : fire şi fire. Mie, în viața mea, n-o să mă crezi, nu mi-a venit niciodată rău. Leşinuri, slăbiciuni ! amețeli ! Ce-s astea ? Eu habar n-am. Am stomac tare, mănînc bine, dorm cît şapte...

Conul Iorgu iar ia paharul să bea. Eu însă simț că-mi vine leşin tocmai acum, cînd vorbise despre boale. Mi se pare că se învîrteşte cafeneaua cu mine. N-am nici puterea să încep ce vreau să spun, nici puterea să mă scol. Morişca povestirii conului Iorgu mă amețise ca şi cum m-aş fi învîrtit locului.

— ...Da, sînt sănătos tun, începe iar conul Iorgu, a fost o vreme cînd trînteam patru. Nu-s bătrîn, deşi am încărunțit. Tata, ehe ! a trăit şaptezeci şi trei de ani ; mama — optzeci şi opt...

— Aşa-i, îngîn eu ca prin vis, în optzeci şi opt...

— In optzeci şi opt, mama trăia. A murit în nouăzeci. Tata se sfîrşise cu mult înainte. Să vezi, mă rog, țiu minte...

Aceste din urmă cuvinte ale conului Iorgu le înăbuşe un sunet asurzitor de trăsuri, de tropote de cai, şi-n urmă țipătul străbătător al goarnei de foc. Treceau pompierii, Conul Iorgu se opreşte o clipă, îmi lasă lanțul de la ceas de care iarăşi mă apucase şi întoarce capul să privească şi el. Chelnerul ne aduce vestea :

— Foc mare în Buzeşti!

— Ce ? strigă conul Iorgu şi sare în picioare. în Buzeşti ? O fi pe lîngă mine.

Şi, ca scos din minți, se repede din cafenea afară. Mă las, istovit, pe canapea.

— A uitat să-mi plătească, îmi spune, îngrijat, chelnerul.

— Lasă, domnule, îi zic eu. Na-ți 2 lei, opreşte halba şi-ți ia restul pentru vestea ce-ai adus... Şi-mi adu şi-un pahar cu apă rece, închei după o clipă, ştergîndu-mă cu batista, pe frunte, de sudoare.

(19 10)

CONTRABANDISTUL

în fiecare seară trebuia să inspectez posturile. Pichetele erau depărtate unele de altele, iar malul Prutului, prăpăstios, acoperit de huceaguri şi curaturi, greu de străbătut cu piciorul. Cu toate astea, în seara aceea n-aveam încotro : mi se îmbolnăvise calul şi trebuia să fac neapărat pe jos drumul pe care altă dată îl perindam călare.

Cădea o seară rece, tăioasă, de decemvrie ; din cerul sur se împrăştia pe pămînt, ca nişte pietricele, o măzăriche ce-ţi şfichiuia obrazul. Deasupra pojghiţei de omăt, cernerea măruntă făcea un vuiet neîntrerupt, iar în păduricele de mesteceni prin care treceam bumburuzele îngheţate loveau ramurile şi se împrăştiau în lături, umplînd aerul cu şopote ciudate.

Mergeam tăcut, trăgînd, fără să vreau, cu urechea la paşii îndesaţi ai sergentului Tofan, care venea după mine.

Prutul, îngheţat boacnă, stătea încremenit între maluri, ca un şarpe mort. Pe unele părţi vîntul suflase ninsoarea, şi gheaţa rămăsese pe acolo goală, ca oglinda, sticlind uneori numai cu singura lucire pe care malurile înzăpezite i-o puteau da.

Nu mă putusem încă deprinde să văd oprite, ca-n stăvilare, apele tehule ale acestui rîu turbat ; la fiecare cot mă aşteptam să-i aud valurile bolborosind în bulboane, lovind şi rupînd din maluri. O singură noapte de ger îl ţintuise locului. Acelaşi

gînd îl necăjea şi pe sergentul Tofan. Glasul lui răsări, deodată, din urmă :

— L-a răpus gerul, domnule sublocotenent. De-amu îi chita contrabandiştilor, că pe gheaţă trec mai sprinteni.

Vorba sergentului mă smulse gîndurilor şi-mi aminti de ce-mi raportase dimineaţă. îl întreb :

— Ziceai că pe la cotul Prisăcanilor l-a zărit santinela ?

— Pe Cujbariu, domnule sublocotenent ?

— Pe Cujbariu.

— în cotul Prisăcanilor.

— Da' de ce n-a tras ?

— în ce să tragă, că numai o clipită l-a zărit, şi s-a şters din faţa lui în huceagu cela... A dat alarma.

— Ei?

— Pînă să vie pichetul sau celelalte santinele ! Mai bine aşa ; că tot o să-l găbjîm noi odată. Că el se laudă în gura mare că trece Prutul cu sacul cu pacuri de tutun prin faţa d-voastră şi n-o să-l puteţi prinde !

îl văzusem pe ţăranul ăsta o singură dată, în Ungheni. Mi-l arătase căpitanul : „Uite, ăsta-i hoţomanul cel mai îndrăzneţ". îl prinsese odată, cu vreo 3—4 ani în urmă, făcuse puşcăria şi-acuma îşi luase meseria. Cunoştea toate bulboanele Prutului, toate potecile malurilor, toate văgăunile şi păpuriştele.

Se înserase bine de tot. în faţă, după un stufăriş, cea dintăi santinelă se dezlipi parcă din umbră. Nu se întîmplase nimic. De la postul acesta intram în cotul Prisăcanilor. Cum se întunecase, desfăcui tocul revolverului, să-l am la-ndemînă, şi auzii pe sergent dînd piedica armei. Ninsoarea îngheţată se înteţea ; mergeam pe dibuitele, intrînd în tufării, întorcîndu-ne, cîrmind la dreapta şi la stînga, pînă ce găseam o bucată curăţată de mal ; aceea o străbăteam mai repede cu piciorul pînă ce intram din nou într-o curătură. Deodată îmi veni un gînd :

— Sîntem chiar la cot, Tofane ?
— Chiar la cot, domnule sublocotenent.
— Dacă-am sta puțin să pîndim ?
— Să stăm, domnule sublocotenent. Decît să intrăm colo, în mestecăniş, pe dîmb. De acolo* se aude de-o călca şi iepurele.
Şi-am luat-o la dreapta, de ne-am suit pe dîmb.
Sus sufla vîntul. Simțeam cum mi se întărise obrazul supt plesnetul broboanelor reci. Cozorocul chipiului îmi apăra ochii. Dar nu vedeam nimic, nici într-o parte. După o vreme, mă răzgîndii :
— Stăm degeaba, Tofane, nu vedem nimic.
— Nu vedem, dar se aude.
Şi-n clipa aceea, ca şi cînd s-ar fi legat de vorba sergentului, o plesnitură răsună înainte.
— Sst!
Tofan întinse urechea. Ascultarăm cîtăva vreme. Vuietul nu se mai auzi.
— O fi fost vreo sălbătăciune, domnule sublocotenent.
Şi ramaserăm locului, ascultînd. Trecuse multă vreme ; nu se mai mişcase nici o creangă ; nu mai răsunase nimic decît şuietul ninsorii, care îmi împuiase urechile, şi de la o vreme nu-l mai auzeam nici pe el. Mă cuprinsese frigul ; sergentul începuse să dea din picioare. Gerul se înteți şi mai grozav.
Deodată, de la stînga, dinspre malul Prutului, se auzi ca un dupăit de paşi. Apoi dupăitul stătu, şi-o creangă plesni ca un şfichi, apoi alta.
— Acu-i acu, şopti Tofan, şi-şi luă arma din spate.
Eu scosei revolverul.
Stăteam încremeniți, ținîndu-ne răsuflarea. Şi, după cîteva clipe, dupăitul se auzi iar, şi prin întuneric bănuirăm o umbră care se mişca spre noi. Pesemne făcui o mişcare de nerăbdare, că sergentul mă apucă de cot. înțelesei că trebuie să aştept liniştit. Şi-n adevăr, umbra se apropia din ce în ce. O desluşeam acum bine, din întuneric. Peste o clipită, trecea prin fața noastră şi intră în stufărişul

din dreapta, în care cunoşteam o potecă ce ducea spre Prisăcani. Fără să mai aştept nimic, mă repezii cu revolverul întins, strigînd : ,,Stai !"
Umbra rămase o clipă locului, apoi o rupse de fugă spre stufăriş. Atunci glasul sergentului spintecă tăcerea ca un răget: ,,Stai ! sau trag!" Şi o luarăm la goană după fugar. Eram aproape. Nici nu băgai de seamă cînd Tofan se oprise şi trase un foc. Flacăra armei țîşni pe lîngă obrazul meu ; atunci, în neştire, trăsei şi eu un foc de revolver. Lumina descărcăturii ne lăsă apoi într-un întuneric şi mai adînc.
— La dreapta, d-le sublocotenent ! îmi strigă sergentul, şi o luai la dreapta.
După cîteva clipe zărirăm iar umbra, nu departe, alergînd.
Sergentul mai trase un foc. Şi, deodată, o pălălaie mare lumină cîmpul pustiu cu umbre mari care se zvîrcoleau pe jos, întinzînd pete mari de lumină pînă departe. La vuietul armelor, santinelele dăduseră foc şumuioagelor de paie unse cu păcură, — semnalele de alarmă. De departe auzirăm o descărcătură. Pichetul ne dădea de veste că ne venea într-ajutor.
Rămăsesem în urmă, mă împiedicasem de o buturugă şi căzusem jos, dar Tofan fugea înainte, şi-n pata largă de lumină îl vedeam cum fugăreşte pe contrabandist. îmi îndoii puterile şi o luai iar la goană. Şi-ntr-o clipă, huceagurile prinseră să trosnească, să pîrîie, să mişuie ca la o vînătoare. Soldații alergau încotro auziseră cea din urmă împuşcătură a lui Tofan. îl ajunsei în sfîrşit pe sergent şi, cît mă ținu sufletul, strigai încă o dată celui ce fugea : ,,Stai !" Şi ca şi cum i-aş fi pus o piedică, fugarul se lăsă jos. Alergarăm la el. Căzut de spaimă, de oboseală, fugarul răsufla greu, scăpînd uneori cîte un vaiet : ,,Valeu ! Valeu !"
îl ridicarăm de subsuoară. în vremea aceasta, pichetul venea în pas alergător. Pe tot malul Prutului focurile pîlpîiau. Un vînt ce prinsese să bată le muta flăcările, dînd o privelişte de spaimă im-

prejurimilor. Luarăm contrabandistul între baionete şi plecarăm.

Cînd ajunserăm la pichet, lăsai soldaţii afară^şi poruncii sergentului să aducă omul. Sergentul păşi în odaie, trăgînd după el pe prins. La lumina ştearsă a lămpii îl privi în faţă şi-mi spuse cu oarecare nemulţumire :

— Aista-i altul, nu e Cujbariu, d-le sublocotenent.

Mă uitai. Nu era Cujbariu, ci un băietan smolit, cu ochii pitiţi supt frunte, cu mustaţa de-abia mijîndă, brumată de gheaţă. Privea în pămînt ; supt cojocel ţinea încă ceva.

— Scoate ce ai acolo ! îi poruncii.

Băietanul îşi desfăcu cojocul şi trase o sticlă.

—• Ce ai într-însa ?

Prinsul răsuflă adînc ; parcă nu putea vorbi. în ochi ii răsăriră lacrămile.

— N-auzi, măi, ce ai luat într-însa ? îl întrebă sergentul şi i-o smuci din mină.

Tofan scoase dopul, mirosi sticla şi se strîmbă.

— Spirt de *canfur,* d-le sublocotenent.

Băietanul şopti şi el :

— *Schirt* de canfur, să trăiţi !

Mă apropiai. Mirosii sticla. Mă uitai la băietan.

— Bine, mă, pentru asta ai trecut Prutul ?

Băietanul dădu din cap :

— Hîhî !

— Şi de ce ţi-a trebuit ? în Ungheni nu găseai ? îl întrebă sergentul. Trebuie să mai fi avut tu ceva. Ai lăsat în drum.

Băietanul ridică în sus capul, îşi şterse ochii, din care lacrimile începuseră să curgă, şi începu :

— Să trăiţi, *dom* sublocotenent... că mămuca moare de vătămătură... şi numai cu schirt de canfur îi trece... Şi tătuca ce mi-o zis : „Măi Gheorghe, de unde Dumnezeu să luăm amu schirt de canfur, că Unghenii îs la mama-dracului..." Şi eu ce-am prubuluit: să trec Prutul, că *dincolo* în sat ştiam că este schirt de canfur, că luase şi alde Slobozanului. Şi am purces pe-nsărate. Ş-amu mă-ntorceam...

Băietanul îşi şterse nasul cu mîna, apoi ochii, şi plecă iarăşi capul în jos. Pe cojoc i se aninau lacrimile, apoi cădeau jos, pe podele.

— Dă-i sticla ! poruncii sergentului.

Sergentul se uită la băietan cu aşchii blînzi acum. îi întinse sticla : f

— Bine, mă, şi dacă te nimerea glonţul ?

Băietanul luă sticla, o vîrî iarăşi supt cojocel si răspunse:

— Dă... mă omora. Ce era să fie ?

— De unde eşti ? îl întrebai.

— Din Prisăcani.

Tăcui o clipă, apoi :

— De data asta te iert, du-te-acasă. Da' alt' dată !...

Băietanul stătu puţin, parcă nu-i venea să creadă, apoi se repezi să-mi sărute mîna. Mă trăsei la o parte.

— Hai, pleacă !

Băietanul se gîndi puţin, vroi parcă să iasă din odaie, apoi se-ntoarse către mine şi-mi spuse :

—- Să trăiţi, dom' sublocotenent : să nu spui minciuni, că m-a bate Dumnezeu, că-i mămuca bolnavă, cînd am purces de-acolo, am luat, aşa, pentru tătuca, şi-un pac cu *tiutiun.* Şi, vîrînd mîna în carîmbul cizmei, scoase pacheţelul şi mi-l întinse : Iacătă-1 !

Mă uitai la dînsul, la pachet şi-i poruncii cu glasul năbuşit :

— Hai, du-te !

Iar sergentul îl luă prieteneşte de umăr :

— Hai, măi camarade ; haide, du-te acasă...

Şi-1 auzii, încheind, din tindă :

— He-hei ! ştie el glonţul în carnea cui să intre !

(1911)

I

SCAIUL

Ajunsese o groază pentru mine. Cînd îl vedeam pe-un trotuar, o ştergeam pe celalt ; cînd îl zăream, pe geam, în cafenea, nu mai intram ; iar cînd intra el şi-1 vedeam de departe că vine, îmi luam pălăria, şi pe ici ţi-i drumul. Mă rog, nu mai putea dnpă literatură. Ce nu cetise, ce nu ştia, ce taină literară pe care să n-o cunoască ? Şi trebuiai să-1 asculţi, sau dacă te-ntreba el, să-i răspunzi. Cînd s-a născut cutare, cînd a murit celalt ? Da' copilul cutăruia să aibă şi el talent ? Da' nevasta celuilalt, traduce şi dînsa? într-o bună zi veni c-o nuvelă, o nuvelă lungă cît un roman, o nuvelă fantastică, în care un colonel, după ce bătea el singur trei regimente duşmane, se înălţa la cer. Şi sfîrşea, după cum avusesem cinstea să aflu de la autor, cu următoarea întrebare, a căreia dezlegare rămînea în sarcina cetitorului : „Cine-1 luase : Dumnezeu sau Necuratul?" Nu ştiu. Mărturisesc că nu ştiu, după cum habar n-aveam de întreaga bucată, căci de cîte ori avusese el norocul şi eu nenorocul să mă prindă, şi să vrea să mi-o cetească, începeam să mă vaiet de cap. Dureri grozave de cap ! într-o zi, cînd tocmai mă rugase iarăşi să-i ascult nuvela fantastică, şi pe mine mă apucase, ca din senin, capul, numai ce-1 văd că scoate o cutiuţă, o deschide şi-mi dă :

— Ascultă, ia o aspirină, o să-ţi treacă durerea ca şi cum ai lua-o cu mîna,

Am înghiţit doctoria, dar de ascultat tot n-am ascultat nuvela, căci m-am rugat să mă ierte şi m-am dus acasă, — să „mă întind pe pat", îi spusesem.

Decît unde ajungeam dacă aş fi fost nevoit să înghit mereu cîte o aspirină ? Trebuia să găsesc un mijloc de scăpare, deşi mai degrabă scapi de înec decît de undiţa soiului ăstora de oameni.

îmi aflase locuinţa, şi nu era zi să nu vină să-mi bată în uşă. Uşa nu i s-a deschis, fiindcă trebuia să i-o deschid eu. Şi ştiam doar ce m-aşteaptă ! Visam numai coloneii cari se ridică la cer, călări, şi aşteptam cu groază clipa cînd trebuia, în sfîrşit, să dau ascultare întregii lui păţanii.

într-o zi, cum stăteam la cafenea, numai ce-l văd că intră, căutînd peste tot cu ochii. Pe mine-mă căuta. M-am ascuns, cum am putut mai bine, după spatele prietenului cu care eram, şi norocul mă sluji. Nu dădu de mine. Plecă. Răsuflai uşurat :

— Uf ! bine c-am scăpat.

— De cine ? mă întreabă prietenul.

— Uite, de ăla care trece acum pe la fereastră.

Prietenul se uită, îl vede şi-mi răspunde :

•— De zgîrcitul ăla ?

— Zgîrcit ? De unde-1 ştii ?

— Da' cine nu ştie pe Ghiţă Ţănescu. I-a mers buha.

în clipa aceasta un gînd năstruşnic mi se înfiripă în minte, — un plan. Şi chiar a doua zi l-am aşteptat, de dimineaţă, în cafenea. N-a dat greş, la 10 ceasuri se ivi în uşă.

— Bine că te găsesc, în sfîrşit ! îmi strigă de departe şi duce mîna dreaptă la buzunarul cu manuscriptul nuvelei fantastice.

— Tocmai, îi răspund, te aşteptam.

— Să-ţi cetesc ?

— Da, dar mai întîi vreau să-ţi fac o rugăminte. Coane Ghiţă, am mare nevoie de o sută de lei. Singura mea nădejde e la dumneata, să mi-o împrumuţi pentru o lună de zile.

Autorul nuvelei fantastice lăsa manuscriptul sâ-i cadă în buzunar, se-nroşi, se-ngălbeni, bîigui cîteva cuvinte de făgăduială. Eu îl iau din scurt :

— Mă rog, coane Ghiţă, cînd îmi poţi da banii ?

— Uite... şi-acuma ; mă duc să ţi-i aduc, îmi răspunde literatul, se ridică şi-o şterge cît ce poate mai repede.

De-atunci nu l-am mai văzut decît o dată, trecînd grăbit pe la fereastra cafenelei. M-am repezit în uşă şi i-am strigat :

— Coane Ghiţă, coane Ghiţă, te aştept să-mi ceteşti nuvela !

A întors capul, a bolborosit nu ştiu ce, apoi s-a amestecat printre oameni şi s-a şters din faţa ochilor mei, ca şi colonelul din nuvela lui fantastică.

...Şi numai aşa am scăpat de-un scai.

(19 11)

URSUZUL

A fost odată un om. Decît oameni au fost ei mulţi pe lumea asta, unii mai nalţi, alţii mai mărunţi, unii mai cheflii, alţii mai morocănoşi, dar vezi că omul din povestea noastră era un om ursuz. Aţi văzut cum se zburleşte cloşca în pene ? Aşa se zburleşte ursuzul. Poţi să-i dai lumea de pe lume : aurul munţilor, mărgăritarul şi mărgeanul mărilor, aş ! nu-1 scoţi din stenahoria lui. Toate-i merg de-a-ndoasele, toate-i par întunecate, nimic nu-1 mulţumeşte. Urăşte ziua, că-i prea luminoasă ; noaptea, că-i prea întunecoasă ; oamenii, că prea sînt oameni ; fiarele, că prea sînt fiare.

Aşa, omul nostru şi-a luat traista la spinare şi a plecat din satul lui în lumea largă, să găsească oamenii cu care să se-mpace. A plecat într-o spre seară, cînd ziua se îngînă cu noaptea, ca să nu meargă nici ziua, nici noaptea la drum. Şi cum s-a-nnoptat, a tras la casa unui pădurar, într-o margine de pădure. L-a primit pădurarul, l-a ospătat cu borş de bureţi şi azimă caldă, pe urmă i-a întins aşternut curat, să se culce. Dar mai nainte de a se culca, s-au luat la vorbă.

— Doamne, zise pădurarul, bun om trebuie să fii dumneata !

— De unde ştii ? îl întrebă omul cu acreală.

Şi după ce-l lăsă pădurarul, omul gîndi : Adică de unde ştie ăsta că-s om bun ? Cine i-a spus ? Ori vrea să-şi bată joc de mine, ori să mă curate de cîţiva pitaci ? Nesuferitul dracului ! Bătu-l-ar Dumnezeu să-1 bată !"

Şi omul se dezbracă, se aşază cu faţa la perete şi adormi tun. A doua zi se sculă, nu primi să ospăteze cu nimic, nu vorbi cu nimeni şi, spre seară, plecă fără un cuvînt de mulţumire către gazdă. Merse el ce merse, merse pe cît îl ţineau picioarele, şi, pe-nnoptate, se opri pe marginea unei ape, la coliba unui pescar.

îl ospăta pescarul cu peşte fript pe cărbuni, cu pită şi muşdei de usturoi, apoi îi întinse aşternutul şi-1 pofti să se culce. Dar mai nainte intră şi pescarul în vorbă.

— Doamne, începu el, amarnic om trebuie să fii dumneata !

Omul se zburli îndată şi-1 întrebă :

— De unde ştii, mă rog, că-s amarnic?

Şi se culcă înciudat, cu faţa la perete, şi gîndi : ,,Adică de unde ştie dobitocul ăsta că-s amarnic ? Ce, a trăit cu mine ? A vrut să mă ia peste picior ? Ori să se discotorosească de mine ? Lua-l-ar dracul să-1 ia !" Şi, gîndind aşa, a adormit. A doua zi de dimineaţă s-a sculat, s-a ciuchit într-un colţ şi-a stat pînă seara acolo, fără să scoată un cuvînt. Iar spre seară, cînd soarele scăpata într-o zare şi luna se ridica din cealaltă, plecă la drum. Şi-a mers el ce-a mers şi, pe la un miez de noapte, bătu la uşa unei mori. Morarul i-a deschis uşa, l-a primit, l-a ospătat cu apă şi cu mămăligă, i-a întins apoi să se culce şi, fără să-i spuie o vorbă, îl lăsă singur să se culce. Omul nostru se dezbrăcă, se întinse cu faţa la peretele de scînduri şi, îmbufnat, gîndi : ,,Măi, al dracului., adică de ce morarul ăsta nu mi-a spus nici un cuvînt ? Cum, aşa se găzduieşte un drumeţ? Nu i-ar mai umbla moara să-i umble!" Adormi omul, iar a doua zi se sculă, se sui în podul morii şi cugetă : „Vra să zică, îşi zice el, şi pe aiurea oamenii sînt ca şi-n satul meu. Nişte nătărăi pizmătăreţi, răutăcioşi şi şireţi ! Să-i ia naiba pe toţi!" Şi-ncheindu-şi cugetarea astfel, omul se întoarse în satul lui, intră în casă şi so închise în odaie. Stătu o zi întreagă fără să vadă

ţipenie de om, pînă ce, spre seară, se opri deodată, mirat, în faţa oglinzii! Cine era omul cela întunecat, cu ochii de huhurez, care-1 privea cu ură ? Cum, nici aici nu scăpa, pentru numele lui Dumnezeu, de oameni ? înfuriat peste măsură, trînti cu pumnul în oglindă, iar cioburile le sfarmă cu picioarele. Apoi se întinse pe pat şi închise ochii, să-şi aştepte moartea. Printre oameni n-avea ce căta !

(19 11)

MEŞTERUL DE OGLINZI

A fost odată, într-o ţară foarte depărtată, un meşter de oglinzi. Dar un meşter foarte iscusit, care prinsese taina luminii, se vede, pînă-ntr-atîta oglinzile lui erau de curate şi de adînci, de să s-arate în ele, pînă la cel mai mic amănunt, zări întregi. Cea mai uşoară încreţitură a chipului ţi-o arătau oglinzile lui, şi ceea ce-n oglinzile celorlalţi meşteri nici nu zăreai, într-ale lui se desluşea cu o rară limpezime.

Lume de pe lume alerga la meşterul acesta, să-i cumpere oglinzile. De peste nouă mări şi ţări soseau la dînsul, căci nicăiri aiurea aşa marfă nu mai găseau.

Şi iată că-ntr-o bună zi, un crainic îi aduce ştirea că-n curînd avea să-i calce pragul împărăteasa lui Minciună-împărat — cel mai bogat om de pe lume — ca să-i cumpere o oglindă.

Şi s-a pregătit meşterul să primească pe luminata cumpărătoare, şi cuptoarele nu mai prididiră luna aceea să topească şi să închege apoi cel mai curat şi luminos cleştar de oglindă.

Şi a sosit împărăteasa, cu mare alai, cu suliţari şi săgetători, călări, împrejurul carîtei. Iar cînd a dat să se coboare măria-sa din carîtă, s-a spăimîntat meşterul de sluţenia ei.

Avea, mă rog, împărăteasa un cap rotund cît un dovleac, o faţă fălcoasă, ca de cal, şi un trup scurt şi gros cît o buturugă.

S-a închinat meşterul pînă la pămînt, iar cînd a trecut împărăteasa înaintea lui, s-a bătut, bietul, peste gură, ca după Ucigă-l-toaca.

Şi a-neeput să-i arate meşterul împărătesei fel şi fel de oglinzi. S-a privit împărăteasa în ele, numai cîte o clipă numai, căci le şi dădea la o parte, necăjită cît de rău o arătau oglinzile meşterului acestuia. Şi, la urma urmei, cînd şi-aruncă privirea în cea din urmă, batjocori pe meşter că o făcuse să alerge poşte întregi pentru o marfă tot aşa de proastă ca şi a celorlalţi vînzători.

Ba nu se mulţumi cu batjocura, şi-nciudată, îi spuse că dacă pînă-ntr-o lună nu-i făcea o oglindă care s-o arate cum trebuie, unde-i sta picioarele îi va sta capul ; iar de i-o va face cum trebuie, îl va scălda în aur. Şi-a plecat împărăteasa.

Iar bietul meşter a rămas de tot mîhnit. Ştia el bine că oglinzi ca ale lui nu mai găseai să fi mers lumea întreagă. Mai limpezi, mai curate, cum le-ar fi făcut ? Atunci de ce nu i-au plăcut împărătesei ? Şi s-a zbuciumat, bietul meşter, trei zile şi trei nopţi ; şi a patra zi, iată că soseşte, pe neaşteptate, tatăl meşterului, un bătrîn de peste şaptezeci de ani, un bătrîn care văzuse şi auzise multe. Şi văzîndu-şi fiul atît de amărît, l-a întrebat bătrînul : că ce are ? Şi fiu-său îi povesti toate de-a fir-a-părul. Iar bătrînul, înţelept, zîmbi şi-i spuse : „Păi cum vrei tu, măi băiete, să-i placă împărătesei oglinzile tale, cînd ele o arată mai bine ca toate celelalte cum e ? Iscodeşte, de poţi, o oglindă care să o înfăţişeze altfel decît e dînsa aievea, şi atunci să vezi cum o să-i placă !"

A gîndit meşterul şi-a văzut că-ntr-adevăr bătrînul 'lui tată avea mare dreptate. Şi cum era stăpîn pe taina meşteşugului lui, a ars din nou cuptoarele, a chibzuit, a îmbinat şi a răsfrînt razele în fel şi chipuri, pînă a statornicit, în sfîrşit, focarele unei oglinzi aşa cum vroise dînsul.

Iar cînd a venit, peste o lună, împărăteasa, cum se legase prin cuvînt că va face, meşterul s-a în-

chinat şi i-a dat oglinda. S-a privit împărăteasa şi nu-i venea să mai lepede oglinda din mînă, aşa de răsărită, de subţiată şi de mlădioasă o arăta cleştarul. Şi a poruncit să i se plătească meşterului aurul din două hărăbăli pline, că să fi trăit meşterul zece veacuri de om, nici pe sfert din bogăţia ceea n-ar fi putut agonisi cu meşteşugul lui.

Iar după ce a plecat împărăteasa, cu suliţarii şi săgetătorii călări, împrejurul carîtei, şi cu cei zece slujitori cari purtau oglinda pe perne de puf, să nu cumva s-o sfarme, s-a uitat meşterul mai întîi la comoara pe care era acuma stăpîn, apoi la clădăria de oglinzi minunate ce făcuse, şi zise : „Dacă numai pentru o singură oglindă mincinoasă am căpătat atîta aur, cît nu mi l-aţi fi adus voi de v-aş fi vîndut cu zecile de mii, la ce folos m-aş munci de acum înainte să vă fac cît mai limpezi şi mai poleite ? Hai, duceţi-vă la naiba !" Şi, dîndu-le un picior, căzură oglinzile minunate şi se sfărmară în mii şi mii de aşchii.

(19 11)

FĂGĂDUINŢA

Printre atîtea vieţuitoare care au sălăşluit pe faţa pămîntului acestuia, a trăit odată şi un om. Dar un om ca toţi oamenii, un biet om, pe care-l chema, scurt şi cuprinzător, Ion, un biet Ion. Şi în deosebi de toţi ceilalţi oameni, omul nostru nu avea nici un rost. Adică un rost avea el, decît celorlalţi semeni ai lui li se părea că îndeletnicirea lui Ion e aşa, cum s-ar zice : o treabă fără căpătîi. Şi, într-adevăr, omul ăsta nu făcea altceva decît colinda, haihui, munţi şi dealuri, dîmburi şi văi, să culeagă flori, să asculte păsările cum cîntă, să pîndească şipotele cum şuşotesc. Şi, de la o vreme, a început să cunoască florile şi ierburile, s-a deprins să şuşuie ca apele, a învăţat să fluiere şi să ciripe ca păsările. Mergea pe drum, întîrzia pe uliţile satelor şi ciripea ca privighetorile, de se aduna lume de pe lurne să-l asculte. „Minunat om !" şopteau unii altora. ,,Meşter cîntăreţ !" se mirau alţii. Şi-l lăsau să treacă, să se şteargă din ochii lor, cum se şterge o dungă de fum. Rar dacă se întîmpla să răsară cîte o femeie, cu ochi dornici, în pragul casei, să-l îmbie să ospăteze cu cîte ceva. Atunci apuca şi cîntăreţul cîteva fărâmături şi, tînăr cum era, pornea la drum înainte, să ducă voioşia şi pe aiurea...

Şi-au trecut ani, ani după ani, cum trece tinereţea, săraca! Meşterul cînta mai minunat, încrezător în puterile lui suia piscuri şi mai înalte şi, o dată cu ciripirile lui, aducea şi florile genuno-

lor, de le împărțea pe la toți. Oamenii știau acum vremea cînd avea să treacă meșterul cîntăreț prin satul lor, căci venea și el ca păsările călătoare, și-l întîmpinau. Și dintre toți, tot așa, rar se întîmpla ca, de după ostrețe, o mînă dalbă să-i facă semn să intre, să guste din azima caldă, să-și stîmpere setea din inima vinului rece...

Tinerețe, cum amăgești nădejdiile, cum seci puterile, cum stîmperi și potolești avînturile. Și într-o bună zi cîntărețul simți că nu mai poate, simți că trebuia să se așeze la o margine de drum, pe-o piatră, să se odihnească. Atunci de-abia cîntărețul își statornici gîndul să poată pătrunde în viitor. Și înțelese că îmbătrînea, că slăbea. Nici nu simțise pînă acum calea ; voios, tînăr, habar n-avea. Și acum îi era foame. Și satul departe, departe ! S-a odihnit cîntărețul ce s-a odihnit, gîndind ce-a gîndit, și-a pornit apoi spre curtea împăratului atotstăpînitor, să-i cînte, să-i ducă flori de pe buzele deschise ale prăpăstiilor. L-a primit împăratul, s-a minunat de cîntecul lui, de îndrăzneala cu care se avînta deasupra prăpăstiilor, și, văzîndu-i cîteva fire de păr alb ițiite prin plete, îi spuse să mai cînte un an, că ar fi păcat să-și lipsească supușii de o mulțumire atît de mare și, peste un an, să vie, să-i statornicească un loc în care să nu ducă grija traiului. A plecat cîntărețul îmbărbătat, încrezător, £i-a mai cîntat un an. Și, la anul, mai cărunt, a sosit iar la împăratul. Iar i-a cîntat, împăratul iar l-a ascultat, l-a lăudat și i-a spus să mai umble un an, că locul ce i-l pregătește al lui va fi. Ba, în deosebire de anul trecut, îi spuse că, acolo unde-l va pune, el va domni singur peste toate...

Și-a pornit iarăși cîntărețul, cu o scăpărare de lumină în suflet, și a mers, a mers, și a cîntat ; decît oamenii se deprinseră acuma cu cîntecul lui, îl cunoșteau, și oricît de frumos era cîntecul, dînșii gîndeau : ,,De-acum, cei de după noi să-l mai asculte, că noi îl știm îndeajuns". Și n-avea decît o viață cîntărețul, și nici mîini dalbe nu-l mai chemau de după ostrețe. Și, istovit, flămînd, cîntărețul sosi în fața împăratului. Și parcă nici împăratului nu-i mai plăcu atît cum ciripea maistrul, ca privighetoarea. Decît porunci ca, pe la anul, și cu tot dinadinsul, să-i fie postul gata, postul în care avea să fie singur stăpîn și-n care nu mai avea să ducă grija traiului de mîine...

Și a pornit, gîrbov, cîntărețul, cu nădejdea slabă în suflet. Și mergea cîțiva pași, și se oprea. Sufla din greu, gemea, și degeaba încerca să cînte. Și-ntr-o bună zi, cam cu vreo trei zile mai înainte să ajungă iar la împărat, simți cîntărețul că trebuia să doarmă, dar să doarmă greu, cu tot dinadinsul. S-a oprit, și-a pus capul pe o piatră și-a adormit... somnul pămîntului. ,,Vezi, spunea un sfetnic de-al împăratului altui sfetnic, după ce-l găsiră mort și-l îngropară, vezi, împăratul și-a ținut făgăduința : i-a dat un loc în care să nu ducă grija zilei de mîine și-n care singur să fie stăpîn". ,,Așa-i", încheie celalt sfetnic și rămăsese cu ochii țintă la groapa cîntărețului.

(19 11)

DE PE CÎND LUCEFERI...

Da, era frumoasă ca-n poveşti, că doar în poveşti şi era. Şi singură fată era la părinţi, şi părinţii o iubeau ca pe lumina ochilor. Că soarele nu 'li se părea mai strălucitor ca fata lor cînd îşi lasă, dimineaţa, cozile ei de aur pe spate. Şi cum toate-s cu vremea lor, veni şi fetei ăştia vremea de măritat. Au dat bătrînii zvon, cu toate că-n lung şi lat zvonul mersese ca gîndul de repede despre frumuseţea fetei ăştia, şi s-au strîns peţitori : crai, feciori de împăraţi, feţi-frumoşi de pe la răsare şi soare-apune, toţi cu acelaşi gînd şi dor în mintea şi sufletul lor. Şi-n ziua cea mare, cînd peţitorii se strînseseră în pridvorul casei, iată că fata se duce, smerită, de cade la picioarele părinţilor ei şi le spune că gîndul ei, că inima ei altuia le-a dat: că peţitorii degeaba şi-au strîns chingile cailor, să alerge pînă la ea ; că mirele ei nu e fiinţă pămînteană ; că soţul ei e *luceafărul* de seară. Să cadă bătrînii din picioare de mîhnire cînd auziră spusele fetei, vorbele odorului lor. Şi se părură că-i luaseră nefericitei ielele minţile. S-au dus, aşadară, peţitorii, şi-n urma lor jalea şi pustiul prinse stăpînire pe întreaga casă. Şi, aşa, bătrînii s-au pus s-o urmărească pe fată, pas cu pas, ce face. Şi într-o seară o văzură la fereastră, cu ochii ţintă în oglinda mare, încadrată în aur, pe care o aşezase aşa să se răsfrîngă luceafărul în ea, să-1 aibă mai aproape. A doua zi, bătrînul îi sparse fărâmiţele oglinda, că din luciul ei rămase un pumn de praf strălucitor, şi-atîta. N-a avut fata în ce să-şi răsfrîngă iubitul, şi-a plîns, şi-a plîns, zile, nopţi, pînă ce, într-o seară, bătrînii îi pierdură urma din casă. Umblă, caută peste tot, şi în sfîrşit o găsiră pe malul lacului din grădină, în undele căruia luceafărul se răsfrîngea aproape de îndrăgostita lui. Cu gînd s-o lecuiască, bătrînii puseră a doua zi şi-i secă lacul. Şi iarăşi deznădăjdui fata, şi venea de măcar se uita la locul în care, din înălţimile cereşti, dragul ei se cobora pînă lîngă dînsa. Atunci se hotărî fata ; venea în fiecare seară, se aşeza supt o salcie frumoasă, o salcie cu crengile drept în sus, cum erau toate sălciile pe atunci, şi acolo plîngea. Plîngea atîta, că *se* topea văzînd cu ochii. Şi plîngi azi, plîngi mîne, plîngi într-una, lacul se croi din nou din lacrimile fetei, şi într-o seară, în undele plînsetelor ei, luceafărul se pogorî din înălţimea albastră, să se răsfrîngă iarăşi lîngă draga lui. Decît la cea dintîi licărire ce se aprinse în lacul lacrimilor, se stinse licărirea cea din urmă din pieptul fetei celei nefericite. Iar salcia, udată de undele plînsului, îşi plecă ramurile, ca nişte plete desfăcute, de acoperi trupul fetei ca într-un mormînt de verdeaţă.

Şi de-atunci, veşnic, în serile senine, cu luceferi, o umbră albă parcă se înfiripă lîngă trunchiul sălciilor plîngătoare, pe margini de ape.

(19 11)

BEIZADEAUA

I se dusese faima pînă departe. Nu era om în tot ţinutul acela să nu-l cunoască, să nu ştie că beizadea Vasile era cel mai puternic om de pe lume. Se temeau de el şi-l şi iubeau, căci dacă pedepsea fără de milă, ajuta ori de cîte ori trebuia. Toţi se plecau cînd trecea călare pe uliţă, pe sârgul scump, pe care se spunea că-l ridică şi el, la rîndul lui, în braţe, de-l pune pe umeri, după cap, şi înconjoară cu el curtea palatului.

îl iubeau femeile, căci era frumos. înalt, o dată şi jumătate ; lat în piept, că atunci cînd şi-l umfla, îi plesneau nasturii,- cu sîrmă pe haină de fier de-ar fi fost prinşi ; rotund şi rumen la faţă ; cu ochii albaştri şi aspri, reci ca două flori de gheaţă ; cu mîna mică, totuşi, femeiască, cu degetele subţiri ; cu piciorul înfăşurat în muşchi de oţel, care se cunoşteau supt stofa pantalonului încăputat într-o gheată mică de lac, ca într-un pantof de bal. în dimineaţa aceasta de septemvrie, cînd razele soarelui de-abia destrămau negurile dimineţii, beizadeaua s-a sculat, ca-ntotdeauna, şi, gol, s-a dus în odaia ce da înspre grădina palatului, să ridice, ca după obicei, greutăţile de fier, apoi să se scoboare în grădină, să alerge, pe aleele năsipoase, cu sacul plin de nisip şi plumb în spate, cu sacul greu că patru oameni abia dacă l-ar fi urnit din loc.

A deschis fereastra, şi cum cele dintîi luciri ale zilei se topeau în oglinda de cleştar Venetian, în oglinda-naltă de jos pînă sus, beizadeaua se arătă

întreg în apele ei, îşi încorda muşchii braţelor, se aşeză bine pe picioare, îşi scoase pieptul, lărgindu-şi coşul coastelor, şi se privi îndelung. Nu scăzuseră muşchii, deşi se aştepta să fi slăbit în aceste cîteva zile pe care le hărăzise cu totul dragostei cu frumoasa şi bălana postelnicească.

Se scutură, se trezi ca dintr-o dulce visare de cîteva clipe şi, azvîrlindu-se în mijlocul odăii, ale căreia podele se cutremurară supt paşii lui de uriaş, se plecă deasupra celei mai mari greutăţi de schijă, îi apucă minerul cu degetele lui subţiri şi albe de femeie şi, răsucindu-şi muşchii într-o încordare, ca pe nişte otgoane de corabie pe care le strînge şi apoi le-ntinde vîntul, avîntă schija în sus, o aruncă înspre bagdadie şi, îndoindu-şi braţul de la cot, o aşteptă să-i cadă pe podul muşchilor, de rotunzimea cărora lovindu-se, schija sări în sus ca o minge.

Şi beizadeaua iar se-ndoi, iar apucă minerul şi iar aruncă schija în sus. Sîngele năvăli în muşchiul mînii cînd fierul îl zdrobi din nou.

Ostenit, se lăsă pe canapeaua de piele, să se odihnească. închise ochii... Cu cît mai uşor era trupul postelnicesei, pe care-l primbla, gol, ca pe o creangă de măr înflorit, pe braţele întinse, de jur împrejurul odăii.

Se desfăcu iar de visarea lui. Trebuia să se scoboare în grădină, să o-nconjoare o dată cu sacul plin de nisip şi plumb în spate.

Se duse la fereastră. Se plecă puţin. I se păru beizadelei că la ceasul acesta al dimineţii cineva umbla pe alei. Privi bine. Şi-l cunoscu : era grădinarul, ţiganul, flăcăul chipeş pe care-l tocmise săptămîna trecută. Privi la el. Ţiganul grebla aleea. Chiar supt fereastră, pe nisip, saciil de piele pe care-l ridica beizadeaua stătea ca şi cum şi-ar fi aşteptat stăpînul. Flăcăul ajunsese cu greblatul pînă la el ; beizadeaua îl văzu cum se pleacă să deie sacul la o parte, ca să întindă nisipul şi pe locul pe care stase el, şi-un zîmbet ciudat se ivi pe buzele beizadelei cînd se gîndi la înjurăturile

pe care ţiganul avea să le înşire cînd o vedea că nu-l poate mişca din loc. Se plecă şi mai bine peste privazul ferestrei şi aşteptă.

Flăcăul se opinti, îşi dete pesemne seama de greutatea sacului, îşi desfăcu braţele, apucă sacul voiniceşte, îl ridică şi, învîrtindu-se din mijloc, îl aruncă cît colo, pe brazda verde a unei pajişti. Beizadeaua se-ndreptă ca muşcat de şarpe. Un ţigan îi sfărmase, dintr-o dată, toată faima ; în clipa aceea i se păru că pe el îl aruncase aşa, ca pe un lucru netrebnic, că pe el îl biruise, în luptă dreaptă, şi-i pusese genunchiul pe piept. Ţiganul acesta să-i fie singurul lui potrivnic ? Sîngele i se sui la cap, alergă, luă din perete pistolul, se întoarse la fereastră, se plecă... Şi grădina răzbubui. Se plecă să privească trupul voinicului care se zbătea din ce în ce mai stors de puteri pe nisip, apoi se duse şi trase găitanul clopotului. Şi cînd veni vătaful să se închine pînă la pămînt, beizadeaua porunci :

— Să ridicaţi pe ţigan de jos, din grădină... Şi să nu vă mai calce piciorul p-acolo, dimineţile, cînd trag eu la ţintă...

Şi cum vătaful se plecă încă o dată, ca să arate că înţelesese, beizadeaua îi mai dădu o poruncă :

— Şi să îngrijeşti să-mi fie baia gata.

(19 11)

STATUA

Locuiam în curtea unui sculptor. Mă deprinsesem să trăiesc în lumea cea de pietre, în lumea cea de stane ţintuite locului, nemişcate, ţinînd parcă supt greutatea trupului lor rece cine ştie ce taine ascunse.

Dintre toate, un bloc înalt şi alb de marmură îmi atrăgea mai des privirea, căci albul ei lăptos, moale parcă, avea ceva din căldura trupului omenesc. Şi într-o bună zi, bătrînul, sculptorul, îşi luă dălţile, şi supt ascuţişul lor, şi-n bătaia razelor de soare, trupul statuiei de marmură începu să-şi împrăştie aşchiile albe peste tot. Zi cu zi am urmărit munca bătrînului artist. încetul cu încetul, blocul alb căpătă o nouă întruchipare ; ceas cu ceas, din marmura albă parcă se necăjea să se desfacă o nouă formă, o altă alcătuire în lumina zilei. Mi se părea că sculptorul desfăcea, încetul cu încetul, legăturile strînse cari înfăşurau pe cineva. Cum era şi dreptul, bătrînul dezrobi de încătuşarea pietrei întîi capul fiinţei aceleia încremenite.

I l-am văzut într-o dimineaţă, stînd, plecat puţin, pe gîtul fraged, c-un zîmbet amar peste buzele desprinse ca-ntr-un fior. în dimineaţa următoare i-am văzut, gol, sînul, şi-ntr-o bună zi am zărit-o întreagă, — zeiţă albă şi caldă, cu mîna apăsîndu-şi pieptul ca-ntr-o mişcare de mirare în faţa veşnicii frumuseţi a zilei, cu piciorul drept îndoindu-şi puţin genunchiul, ca şi cînd ar fi vrut să se plece în faţa celui ce o adusese din nou pe lume...

Şi din clipa aceea am început să trec printre lumea aceasta de stane cu un fior neînţeles în suflet. Cum ? în fiecare din lespezile acelea, în fiecare din blocurile acelea nemişcate şi reci era cîte o tainiţă care ţinea închisă într-însa trupul cald al unei fiinţi împietrite printr-o vrajă ? Din miezul fiecăreia putea să se ridice cîte un cap, să arunce spre mine o privire, să se desfacă, în cale-mi, într-o mişcare de rugă, cîte o mînă, să mă arate vrun deget, sau să mi se plece un genunchi ? Atunci, cîtă lume, cîtă frumuseţe e pe veci adormită, pe veci îngropată supt ţarina pe care nimeni poate că nu o va da la o parte niciodată de deasupra chipului nemaivăzut de frumos, al cărui zîmbet singur ar preţui cît tot farmecul de pe pămînt...

...Şi mîna bătrînului sculptor n-a mai putut smulge pietrei înmlădierea unui trup. Căci l-am văzut dus pe braţe, în sicriul strimt, în care el însuşi, la rîndul lui, luase înfăţişarea unei stane. L-am văzut trecînd nepăsător printre lespezile nepăsătoare.

Numai pe soclul ei, zeiţa de marmură albă părea că-şi plecase mai mult genunchiul, iar zîmbetul de pe buze că-i flutura mai amar.

(19   11)

BENGHIUL

Pe pajiştea verde, supt umbrarul frunzişului tremurător, cît de frumos se dezvelea în lumina zilei statua. Albă ca însăşi lumina, mlădioasă ca privirea, gingaşă de parcă cea mai uşoară fluturare a zefirului o înfiora, ca o minune neatinsă de mîna omenească, aşa se ridica, de pe soclul ei înalt. Artistul care îi dăduse fiinţă, strecurînd în carnea ei de piatră o fîşie din sufletul lui, o privea zilnic ca pe un copil scump, ca pe o întrupare a visurilor lui. Ar fi vrut, sărmanul sculptor, să vie toţi, să se strîngă întreaga lume să o privească, să se minuneze, dimpreună cu el, de frumuseţea ei desăvîrşită.

Dar lumea trecea, trecea nepăsătoare, cum trec oamenii, grăbiţi, după treburi mărunte, după nimicniciile zilnice, — mărgelele de sticlă înşirate pe aţa unei vieţi. Sau dacă priveau la statuă, ce puteau ei să înţeleagă ? Ce-i putea atrage ? Formele, mlădierea şalelor ? rotunzimea sinilor ? privirea ochilor ? Dar se siliseră ei vreodată să aleagă, dintr-o sută de nasuri, pe cel care avea linia mai frumoasă ? Dintr-o sută de guri, pe aceea care avea buzele mai frumos tăiate ? Şi bietul artist s-a dus într-o zi şi nu s-a mai întors la statua lui, să se lovească de nepăsarea oamenilor ; şi-i păstra numai amintirea, aşa cum se răsfăţa în bătaia razelor de soare ce scăpătau printre frunzele de deasupra.

Odată, însă, un ucenic de zugrav trecu, beat, pe acolo, cu văpselile într-o mînă şi cu scara în cealaltă. Şi fiindcă beţivii se opresc să privească lucrurile cu mai multă stăruinţă decît cei treji, şi beţivul acesta se opri în faţa statuiei, răşchira picioarele, izbucni în rîs, şi îndată îşi dete cu gîndul că statuiei îi lipsea ceva. Ce? Numai el ştia. îndată răzimă scara de soclu, se sui, scăpînd picioarele printre spiţele scării, şi cu bidineaua făcu încet, cu toată stăpînirea de care era în stare, un benghi roşu drept în vîrful nasului femeii de marmură. Şi plecă beţivul încîntat. Şi şi avea de ce. Din clipa aceea se opreau cu toţii să privească statua. Unii îi găseau picioarele prea scurte, ba prea groase, iar ceilalţi prea subţiri. Dar toţi rî-deau cu poftă de benghiul acela. Fiecare găsea că e pus la loc foarte potrivit şi că statua a cîştigat chiar de pe urma lui. Iar beţivul, a doua zi, cînd şi-a adus aminte de isprava lui, a venit să şi-o vadă cu ochii. Şi avu norocul să se audă lăudat : „Bine l-a mai potrivit, drept în vîrful nasului ! Halal de el !"

(19 11)

AUTOMATA

Cînd am văzut-o întîiaşi dată, m-am uitat în-delung după dînsa. O femeie slabă-slabă, cu părul roşu, ca lîna de pe capul păpuşelor, cu ochelari din dosul sticlelor cărora nici o sclipire de viaţă nu strălucea, cu obrajii scofîlciţi, cu buzele scoase în afară de şiragul dinţilor fără îndoială falşi, cu trupul firav, uscat, peste care rochiile cădeau ca o draperie aninată în cuie. Apoi mergea mărunt, tre-murîndu-şi uşor capul, ca şi cînd gîtul i-ar fi fost încheiat deasupra pieptului. Nimic de viaţă, nimic omenesc în femeia aceea. Am văzut-o a doua oară, a treia oară, şi nici o dată nu mi-a putut da înfă-ţişarea vieţii. Mi se părea un automat, o păpuşă scăpată din vitrina unui panopticurri, roadele unei închipuiri bolnave şi meşteşugite, care, într-o clipă de amar mizantropism, dăduse drumul în lume acestei maşini ciudate, acestei imagini spăi-mîntătoare a trupului gingaş şi seducător al femeii.

Am urmărit această păpuşă, am urmărit-o într-o zi, pe uMţă, îmbrăcată într-o rochie roşie, cu-o pălărie încărcată de florile care tremurau la fiece pas mărunţel al celei ce o purta.

Lumea stătea locului să o privească. Birjarii aruncau glume batjocoritoare. Băieţii de prăvălie şi gură-cască se ţineau după ea. Fără să mişte capul, cu braţele lăsate în jos, cu florile mereu bălăbănindu-se deasupra pălăriei mari, păpuşa îşi vedea de drum, înainte, nepăsătoare, fără să arunce o privire în lături. Şi la un colţ de stradă

o pierdui din vedere, se ştersese ea şi cum ar fi înghiţit-o pămîntul. Lucrul acesta îmi statornici şi mai mult în suflet credinţa că femeia aceea era într-adevăr un automat.

Şi de-atunci n-o mai întîlnisem. Pe străzile îmbulzite de lume, trupul ei uscat, acoperit de draperia roşie, nu-l mai zărisem...

Era într-o noapte de iunie, o noapte înstelată, cu lună, cînd noaptea e îmbibată de lumină ca un burete de apă. Prin Cişmigiu perechi răzleţe, pe bănci, se fereau în umbra sălciilor. Pe lac, lebedele vîsleau, liniştit, pe apa limpede, ca şi cum cerul le-ar fi întins un fald din pînza lui albastră. Aşa, treceam singur pe-o alee. Şi cum mergeam, eu şi cu gîndul meu, întovărăşiţi, frăţeşte, un suspin, apoi altul îmi loveşte auzul. Mă opresc, privesc împrejur. Suspinele veneau dintr-un colţ înecat în întuneric. Mă apropii. îmi deprind ochii cu umbra adîncă. Pe o bancă plîngea o femeie. Plîngea cu capul în piept, cu obrazul în palme, plîngea cu suspine care îi chinuiau trupul în spasmuri. M-am dat la o parte şi, pe o altă bancă, am aşteptat. îmi munceam gîndul cine să fie femeia aceasta deznădăjduită care, singură, în această noapte de vis, plîngea cu atîta amărăciune ? Mă gîndeam la perechile celelalte, perechile fericite, dinspre care mi se părea, uneori, că-mi veneau şoaptele unei sărutări.

Tîrziu, cînd m-am sculat să o urmăresc pe aleea mare de plopi, am recunoscut pe aceea care plîngea. Şi-ntîiaşi dată văzui că *automata* mea era şi dînsa o biată fiinţă stingheră, o fiinţă la care numai lacrimile erau la fel cu ale celorlalţi oameni.

(1911)

PALAVRAGIUL

îmi părea grozav de bine că-l vedeam. Nu-l întîlnisem de vreo cinci ani, şi-n răstimpul acesta numai de cîteva ori avusesem veşti despre el. Stam şi-l priveam cum cetea, de cealaltă parte a mesei, după ce ne spusesem multe şi de toate. Peste unii oameni vremea trece cum trece un vînt uşor deasupra cîmpului, abia-abia dacă apleacă tulpina ierburilor. Eu încărunţisem, şi Iorgu Sofron rămăsese tot cum îl ştiam : rumen, cu mustaţa şi părul negru, cu ochii vioi, cu glasul limpede, spilcuit, cum obişnuia să fie ; doar că nu mai stătea aşa de înfipt ca altădată. Privindu-l, îmi aminteam de atîtea întîmplări hazlii şi, mai ales, de minciunile straşnice, adevărate întîmplări omerice, cu care Sofron îşi încărca trecutul şi pe care le povestea cu o înfăţişare de adevăr uimitoare.

Tocmai lucrul ăsta mi se părea că-i lipsea acum. Cel puţin atît cît vorbisem, vreun ceas şi mai bine, nici o întîmplare ciudată nu-mi mai înşirase. Va să zică anii tot fură ei cîte ceva. Vîntul, oricît de uşor ar alinta floarea, tot îi scutură ceva din polen.

Şi cum îl priveam astfel, bag de seamă că-i legat la mînă. Tot voiam să-i curm cetitul ; încep deci vorba :

— Ia mai lasă gazeta, dragul meu. Nu ne-am văzut de atîta vreme. Mai firesc e să vorbim... Dar ce ai la mînă ?

Sofron, care în vreme ce-i spusesem aceste pusese gazeta la o parte, întinde mîna şi-mi arată :

— O plictiseală întreagă, frate : un buboi groaznic. De o lună întreagă de cînd se ţin de capul meu : unul după ceafă ; altul la umăr ; de-abia mă vindecai de ăla, şi, poftim, ăsta îi ia locul.

Tocmai voiam să-l învăţ o doctorie băbească, să scape de pacostea ce-i căzuse pe cap, cînd se opreşte la masa noastră un prieten al meu cu nevastă-sa, Neculai Şumlea, care nu găsise nici un loc liber în cafenea.

— Ne dai voie ?

— Cu plăcere, vai de mine, îi răspund şi, sculîndu-mă, le prezint pe Sofron.

Vorbăreţ cum era Sofron, ne încălzirăm repede ; într-un sfert de ceas parcă ne cunoşteam de cînd lumea. Şi dintr-una într-alta, Şumlea se loveşte şi el cu privirea de mîna lui Sofron. îl întreabă :

— Dar ce aveţi ; v-aţi rănit la mînă ?

Sofron surîde pe supt mustăţi, aruncă o privire furişe spre nevasta prietenului, apoi, cu un glas de taină, ferit oarecum, îngînă :

— M-a rănit.

Şi cum prietenul şi cu femeia acestuia îl priviră oarecum nedumeriţi, Sofron se plecă şi, din vîrful buzelor, îi desluşi :

— Un duel !

Un duel nu e doar o nimica toată. Doamna se înroşi de plăcere, bărbatul ardea să ştie totul. Eu rămăsesem cu gura căscată.

Şumlea îl cercetează, făcînd pe nepăsătorul, ca să arate nevestei-sei că nici pentru el lucrurile astea nu-s străine :

— O chestie de onoare ?... o insultă ?... Foarte frumos ! Şi eu sînt pentru duel... Mai ales cînd e vorba de-o femeie...

Sofron tace.

t– V-aţi bătut azi ? întreabă doamna.

Sofron surîde, şi iar, în taină :

— Azi-dimineaţă, la 4 ceasuri. Apoi, către Şumlea : O femeie, pentru o femeie.

— Foarte frumos !

— Şi-ncă pentru o femeie pe care n-o cunoşteam. Mă rog, să vă povestesc, deşi lucrul e aşa de tainic, încît nici gazetele n-o să vorbească, dar nădăjduiesc că ce voi spune va rămînea numai între noi.

Şumlea îl încredinţează :

—• Mă rog, aveţi cuvîntul nostru.

Sofron începu :

—• Aseară eram cam plictisit, citisem gazetele, văzusem toate murdăriile pe care partidele noastre găsesc o plăcere să şi le arunce unul altuia prin foiţele lor. „Ce să fac ? mă întreb. Hai pe stradă !" Calea Victoriei e cît se poate de interesantă pe la 6 ceasuri seara, în zilele acestea de toamnă, cînd femeile mai pot încă să-şi poarte rochiile cu culori bătătoare la ochi — iertaţi, doamnă, e moda care vă *scuzează* — iar bărbaţii să-şi arate pardesiurile, această îmbrăcăminte plicticoasă şi netrebuitoare, după mine, ca şi şoşonii... Fumaţi o ţigară ?...

Scoţînd tabacherea, o întinse lui Şumlea, care luă repede o ţigară, să nu întrerupă povestirea, mai ales că şi nevasta îl dojenise :

— Lasă, Nicule, nu mai fuma. Ascultă !

— Aşa, urmă Sofron, cum treceam prin faţa Episcopiei, văd un grup de bărbaţi stînd aşa, pe trotuar, că nu mai aveai pe unde să treci. La urma urmei, nu caut nimărui nod în papură, vreau să mă dau jos de pe trotuar, cînd văd că se apropie o doamnă şi că, vrînd să treacă, domnii aceia nu numai că nu-i fac loc, dar că unul dintre dînşii îi spune şi o obrăznicie. Mă întorc şi, aşa, ca să mă poată auzi, zic : „Ce imbecil !" M-a auzit, fireşte. „Domnul ?" mă întreabă. Ii dau cartea de vizită. Pînă la opt ceasuri, martorii orînduiseră toate. La patru dimineaţă ne-am bătut. L-am lovit la piept; el, la mînă...

încremenisem! Va să zică, nu se schimbase prietenul meu, Iorgu Sofron. Mă uitam la femeia prietenului : plăcerea îi ridicase sîngele în obraz. Şumlea, nici el nu-şi putea ascunde bine mulţumirea că făcuse cunoştinţa unui om viteaz.

— Şi cînd te gîndeşti, urmă Sofron, că femeia aceea habar n-are că pentru dînsa avusese loc un duel şi că niciodată poate în viaţa mea n-o s-o mai întîlnesc. La urma urmei, nici n-aş mai cunoaşte-o. Apoi, plecîndu-se : Tânărul e băiatul unui ministru. înţelegeţi de ce ziarele au să tacă !

După ce Şumlea plecă, poftindu-ne, mai mult în cinstea lui Sofron, pe a doua zi la masă, mă uit la prietenul meu şi-i zic :

— Bine, frate, cum ţi-a venit să trînteşti aşa minciună ?

Sofron mă priveşte mirat :

— Ce minciună ?

— Asta, cu duelul !

— Dar ţie ce ţi-am spus ?

—• Ce, ai uitat ? Că ai un buboi ; n-ai avut trei în şir ?

— Păi nici asta nu-i adevărat.

— Atunci ?

Sofron desface legătura ; deasupra mînei văd o zgîrietură.

— M-am zgîriat într-un ac.

— Bine, neică, atunci de ce nu mi-ai spus de la început ?

Sofron rîde :

— Nu-mi ştii obiceiul ? Trebuia s-o măresc.

— Dar duelul ?

— Păi dacă pentru tine, vechi prieten, am prefăcut zgîrietură într-o bubă, în ce era s-o prefac pentru o femeie frumoasă, pe care n-o mai văzusem niciodată ?

Ce-i drept, la obiceiul prietenului meu mă gîndisem puţin mai înainte, dar cele ce povestise prea erau din cale-afară.

— Sine, ştiam eu ca spui întîmplări cari avuââseră loc cu ani mai înainte, dar aşa...

— Şi încă am uitat să-i povestesc tot. Să-mi aduci aminte mîne seară să-i spun.

— Ce ?

Sofron se uită serios la mine.

— Cum ce ? Că mi-ai fost martor în duel.

(19 11)

SECRETUL

Aveau un „secret".

— Iartă-ne, dragă, avem un secret, ne punem ici la o masă, mai la o parte, să vorbim.

Fiecare ştim doar ce e un secret ; nu m-am supărat de loc, ba, dimpotrivă, am simţit o mare bucurie văzînd că se mai găsesc doi oameni cari să poată păstra o (taină. Aşa, Iorgu Sorbu şi cu prietenul lui, Alexandru Doboş, se traseră la o masă mai din fund, iar eu rămăsei cu Nicu Stamatiu, un mucalit şi jumătate, care tocmai atunci intrase în cafenea.

— Ei, se miră Stamatiu, dar ce, Sorbu cu Doboş stau la o parte de noi, fac pe boierii ?

— Nu, dragul meu, au de pus ceva la cale, au un secret.

Stamatiu întoarce capul mirat, parcă nu-i vine să crează.

— Un secret ? Hm !

Dar eu iau repede vorba despre altceva. Moartea lui Tolstoi a zdruncinat toată lumea, vorbim despre ea. Dar în felul lui. Cu Stamatiu trebuie s-o dai repede în glumă. Se vede că „secretul" celor doi prieteni îl atrage mai mult. Se scoală şi se duce, într-adins, la masa lor. Mă uit. Doboş se supără :

— Ce Dumnezeu, Stamatiu, adecă nu ne dai voie să vorbim şi noi două cuvinte ?

— Să ne spunem un secret ? încheie Sorbu.

Stamatiu se-ntoarce ; îl mustru :

— De ce nu-i iaşi, omule, în pace ? Or fi avînd şi ei afacerile lor.

— Ia lasă-mă. Ce, nu-i cunosc ?

— Bine, dar ce treabă ai tu cu tainele lor ? adaog eu, şi iau iar vorba despre altăceva.

în vreme ce vorbim, glasurile prietenilor parcă se ridicaseră. Sorbu mai subţire. Doboş mai gros. Unele cuvinte răsună mai tare. Stamatiu priveşte cu plăcere parcă, îmi şopteşte :

— Ascultă un... ,,secret" : să ştii că nu-i a bine. îl cunosc eu pe Doboş.

Şi iar vorbim. Cafeneaua se umple cu încetul. De pe la mese întorc capul spre cei doi prietini. Mă uit şi eu. Sorbu dă din mîni. Doboş bate în masă şi strigă deodată :

— Lasă-mă în pace !

Sorbu pare şi el mîniat :

— De ce să te las ?

— Ei, comedie, îmi spune Stamatiu rîzînd, îşi dau secretul pe faţă.

Şi, într-adevăr, convorbirea prietinilor se aude în crîmpeie, zadarnic scoboară uneori glasurile, mînia le ridică iar. Vorbei piţigăiate, miorlăiturii lui Sorbu, răspunde buhăitul lui Doboş :

•— Trebuia să plăteşti tu !

— Ba tu !

•— îmi vorbeşti aşa fiindcă eşti un derbedeu.

— Derbedeu eşti tu !

— Nu-ţi spuneam eu ? îmi zice Stamatiu.

Ca şi cum l-ar fi auzit, cei doi prietini se domolesc puţin, pînă ce Doboş izbucneşte, deodată, furios :

— Am iscălit amîndoi poliţa, o puteai plăti tu întîi.

— Nici nu mă gîndesc !

— Aşa trebuia !

— Ba nu !

— Ba da !

— Straşnic secret, rîde Stamatiu.

Eu rămăsei mirat, nu ştiam ce să zic. Voiam să mă duc la ei, să le spun că-i priveşte întreagă ca-

feneaua. Dar nici nu apuc să mă mişc, şi cei doi prietini se scoală în picioare. într-o clipă s-a petrecut totul. Sorbu se ridică în vîrful picioarelor, oţerindu-se :

— Plăteşti ?

Doboş se lasă bine de umeri, înţepenindu-se în glezne :

— Nu !

— Atunci, na ! strigă Sorbu, şi cu vorba îi trimete celuilalt şi-o palmă.

— Poftim şi ţie ! îi răspunde Doboş şi cu un pumn îl culcă pe canapea.

Lumea sare să-i despartă, dar ei amîndoi se îndreaptă spre masa noastră :

— Ascultă-ne, să vezi şi tu, să judeci, îmi zice Doboş

— Ascultă, Stamatiule, ce pramatie e dumnealui, se roagă şi Sorbu.

De ruşine, nu ştiu ce să fac. Noroc însă de Stamatiu, care, zîmbind cu chipul lui cel mucalit, pune lucrurile la cale :

— Ascultaţi, dragii mei, le zice el, noi nu ne putem amesteca în... secretele altora. Ştiţi, e un lucru gingaş !

Apoi îmi face semn, ne luăm pălăriile şi plecăm.

Afară, Stamatiu, foarte serios, îmi dă un sfat :

— Ţine minte de la mine : în... secretele altora să nu te bagi. Pe urmă, luîndu-şi chipul mucalit cu care răspunsese celor doi prietini, adaogă : Ai văzut ? e un lucru gingaş de tot !

(19 11)

CALENDARUL

în părete, în faţa mesei mele, am bătut un calendar. E un calendar mic, cu foile cît nişte frunze, cari foi şi ele, ca şi frunzele, se scutur zilnic, micşurînd mănunchiul deasupra căruia o pasăre cu aripile în zbor parcă mi-ar da simbolul vremii.

E lucrul cel mai mic din odaia mea, cel mai neînsemnat. Sînt zile cînd nu mi-arunc de loc privirea asupra lui, cînd îl uit, agăţat acolo, sus, pierdut parcă printre florile tapetului de pe părete. Şi apoi, deodată, fără voie, ochii mei îl întîlnesc, mă duc la el, socotesc vremea, şi o întreagă toamnă de frunze tipărite se aşterne îndată jos, la picioarele mele. Smulg astfel săptămîni întregi, trecute fără să-mi fi dat seama, topite în urmă ca nişte clipite, strînse ca nişte scîntei furate de furtună. Şi aşa, cînd şi afară frunzele copacilor încep să cadă, cînd toamna rugineşte grădinuţa, cînd paserile călătoare bat iar cărările albastre ale înaltului, cînd cei dintîi fulgi alunecă alene, de se aşează, tremurători, peste petalele creţe ale crizantemelor din straturi, îmi dau şi eu seama că şi calendarul mic şi-a scuturat şi el foile, că n-au rămas decît cîteva cari, repede, se vor duce şi ele după celelalte. Şi cînd cea din urmă foaie cade, în părete, şi-n acelaşi loc în care ochiul meu ştia să-l găsească, pun. un calendar nou. Şi, iarăşi, toamna lui începe de la cea dintîi foaie...

E ciudat cum în viaţă întîlnim şi ne folosim de unele lucruri mici pe care aproape nu le băgăm în

seamă, poate tocmai din pricina că ele sînt ca un fel de simboluri ale veşnicei ei deşertăciuni. Iată foile aceste mici ale calendarului pierdut printre florile tapetului, iată foile care însamnă zilele ce ne sînt date să le trăim pe pămînt; poate că multe din zilele vieții noastre nu prețuiesc mai mult decît crîmpeiele acele de hîrtie, şi cîtor dintre oameni nu li se şterge urma de pe lume tot cu aceeaşi uşurință cu care s-a şters urma calendarului lor de pe părete !...

Fericiți aceia cari, smulgînd o foaie din calendar, pot adăoga cu una faptele vieții lor.

(19 11)

LAMPA

în noaptea adîncă, sus, din dosul unei ferestre, o rază slabă licăreşte, ca o stea rătăcită în neguri.

E lampa care luminează masa săracă a unui poet poate, lampa care-i călăuzeşte cărarea condeiului pe care mîna lui înfrigurată îl poartă pe hîrtie.

Căci lampa ne e prietenă. Cînd scrii, seara, în răsfrîngerea ei de lumină, care se aşterne ca o cunună pe hîrtia ta, cînd te deprinzi cu alintarea lucirii ei, de după sticla care o închide, cum închide corola unei flori stamina, ți se pare că un ochi umed te urmăreşte, că sclipiri de gene te îndeamnă, că un suflet pîlpîie acolo, lîngă tine, şi că te ocroteşte.

Tovarăşă a gîndurilor noastre ! Ce puțin ne ceri, şi cu cîtă dărnicie ne întorci darurile tale, cum pămîntul întoarce, însutit, sămînța. Supt ocrotirea ta, atîtea frunți au fost plecate, tu singură ai văzut fiorul sufletelor ce sufăr pentru alții, şi tu mai întîi le-ai răsplătit durerea, topind o rază în lacrima care le-a căzut în singurătatea odăiței lor. Dacă pentru toți n-ai fi decît o lumină, pentru poet eşti o stea coborîtă lîngă dînsul, şi pentru ochii lui floarea ta strălucitoare se schimbă în zări împurpurate, în zări depărtate, în adîncul cărora dînsul îşi clădeşte, pînă la cer, visurile închipuirii lui!

Şi cînd zorile se arată, sfioasă păleşti şi parcă îndemni şi pe tovarăşul tău: „Hai, du-te de te culcă !"... Cum faci acuma. Ai dreptate, geana de lumină îmi arginteazā fereastra. Să ne odihnim, tovarăşă scumpă a gîndurilor mele !

(19 11)

„VIAȚA E UN VIS !"...

Bătea un vînt straşnic. Afacerile mă scosese din Bucureşti şi, acum, la întoarcere, oprisem o clipă trăsura la Herăstrău. Cerusem un pahar cu vin fiert, şi-n aşteptarea băuturii calde, priveam pe fereastră. Odaia şubredă, de vălătuci, se clătina ca o corabie, în suflarea abraşă a vîntoasei, şi vedeam cum lacul îşi frămînta afară undele, gonindu-le spre stufărişul uscat de toamna prea timpurie. Mă gîndeam la bieţii cai de la trăsură, cărora, pe un alt colţ de geam, le vedeam coamele frământate de vînt, cînd simţii că cineva se aşază pe scaunul gol de lîngă mine. întorc capul :

— Ei, de unde răsărişi, frate !

în faţa mea stătea, cu ochii stinşi, cu buzele umede, fostul meu coleg de şcoală Tot-o Şendrescu, — un băiat vesel şi, pe cît mi-am putut aminti, repede, în sclipirea gîndului, un băiat care dăduse dovezi de deşteptăciune. L-am privit mai mult. Mi • se păru că îmbătrînise.

— Ce cauţi aici? îl'întrebai.

Cam legat la limbă, începu să-mi povestească :

— Uneori vin p-aici, îmi mai înec amarul... îmi place singurătatea... Beau un pahar de vin — două... ştii...

— Nu ne-am văzut de mult... De, ia să număr •, aşa, de cinci ani. Din 1906. Erai, mi se pare, în slujbă...

— La... la Finanţe...

— Ei, da. Tot acolo eşti ?

— Tot. Mizerabil ; o slujbă mizerabilă ; o leafă mizerabilă ; o viaţă... mizerabilă... mizerabilă...

Se părea că vorba aceasta, ***mizerabil*** i se legase de limbă şi nu se mai putea desface de dînsa. Băgai de seamă că era cam ameţit. Şendrescu se sculă,, se duse pînă în celalalt colţ al odăii şi, peste cîteva clipe, se întoarse cu o halbă.

— Parcă spuneai că beai vin, îl întreb.

— Şi de unele şi de altele, îmi răspunde.

Ia halba, o soarbe din cinci înghiţituri, ca şi cînd n-ar fi avut nevoie să mişte gîtlejul ca să dea berea de duşcă, apoi bate şi cere alta.

— Şi... cît ai pe lună ? îl mai întreb eu.

Şendrescu trage scaunul mai lîngă mine şi-mi suflă :

— Trei sute de lei !

— Bine, dragul meu, e o sumă frumuşică...

— Frumuşică ?... Mizerabilă ! Din ce te îmbraci ? Cvi ce să ţii casă, masă ? Ce să trimiţi familiei ? De unde să te mai duci la un teatru ? —- Nu vorbesc de operă ! Dar cu ce să cumperi o carte... o carte să ceteşti... E ceva grozav... Chiria... chiria te omoară... Asta nu e viaţă... nu e viaţă... e un chin !...

Şendrescu soarbe halba şi mai cere una. Beau şi eu din pahar cîteva înghiţituri. îmi părea rău că mă oprisem. Prietenul îi dă înainte :

— ...Şi-ncă eu, vezi, fac economie. Nu mă duc la „Carul cu bere". Nu mă duc la şantanuri... Nu fac orgii... Uite, unde viu, să beau şi eu un păhăruţ de vin... sau o halbă... Asta nu e viaţă... e un chin... Nu-ţi închipui ce chin e, dragă prietene, nu-ţi închipui...

Iar soarbe halba şi iar mai cere alta. Mă uitam la el ; cu capul din ce în ce mai lăsat pe piept, părea ameţit de-a binele. Deodată tresări :

— Şi nu mă pot învrednici să trimit mamei un cumaş[1] de rochie, un şal, o păreche de papuci... Din ce să rupi, să-i trimiţi ?... Ceva mizerabil... un trai de cîne... Viaţa e un chin, un chin, prietene...

[1] *Cumaş* — **stofă, mai ales de mătase.**

Bat în masă, să plătesc. Prietenul mă apucă de mînă :

— Nu, pardon, plătesc eu... Mă rog !

— Fă-mi plăcerea... încerc eu.

— Mă rog... atîta lucru... Ce crezi că n-aş vrea să pot da şi eu o masă, un dejun, — ce-i mare lucru un dejun ? unui prieten... dar de unde ? dintr-o leafă mizerabilă... îţi spun eu : viaţa e un chin... Aş vrea să... Mai adu-mi, chelner, o halbă !...

In clipa asta dă de duşcă ce mai rămăsese şi urmează vorba :

— ...Aş vrea, cum ţi-am spus, să mor... să mor !...

Mă scol scîrbit, în vreme ce prietenul îmi apucă mîna şi, cu faţa-n mînecă paltonului meu, plînge :

— ...Aş vrea să mor... mai stai... te rog, mai stai... îţi spun : viaţa-i un chin.

în clipa asta în uşă răsar doi ţambalagii. La cea dintîi ciupitură a strunelor, prietenul tresare. Se ridică în picioare şi strigă :

— Bravo ! bravo ! vin' aici, cioară !

Şi mă ţine strîns de mînă. Mă smîneesc şi plec. Afară plătesc chelnerului. Şi-n vreme ce mă suiam în trăsură, aud ţimbalul întovărăşind glasul prietenului meu care dînta cu avînt:

„Viaata e un viiis
Un paradiiis!"

(1911)

TANTI AMALIA

Trenul îşi dezmorţeşte încheieturile şi porneşte, încet, din gară. Mahalalele mărginaşe ale Bucureştiului, cu case prizărite, cu uliţi strimte, cu fabrici care-şi înalţă coşurile negre ca nişte trunchiuri de copaci rămaşi dintr-o pădure preistorică, rămîn în urmă, se şterg din pervazul ferestrelor vagonului din ce în ce mai iute, ca şi cînd ar intra deodată în pămînt. Mă aşez pe canapeaua de pluş roşu a vagonului şi desfac o gazetă, după ce-mi arunc mal întîi ochii în faţa mea : o doamnă citeşte ca şi mine. Din dosul gazetei nu-i pot vedea nici o părticică din obraz. Nici nu doresc, la urma urmei. Ştirile din *Universul,* proaspete, la ora 6 dimineaţa, ca şi zaţul care-mi înnegreşte mîna, îmi fură privirile mai mult decît mintea, căci citind „Numirile" din ministere şi „Nouele decorări", îmi dau în aceeaşi vreme seama că mi-am uitat bastonul în bufetul gării. Nu e întîiul sprijin pe care-l pierd în viaţă. Pierd şi răbdarea cu lista decoraţilor ; atîtea nume îmi foiesc ca furnicile pe dinaintea ochilor ; las gazeta pe genunchi, să-mi odihnesc vederea. Doamna sau domnişoara din faţa mea urmăreşte mai cu interes cele scrise în *Dimineaţa,* citeşte înainte, fără să mişte c-un deget foaia pestriţată cu litere mari şi mici. Deocamdată, tot n-am ce face, mă uit pe fereastră. în septembrie, tîrziu, cîmpiile sînt golite de roadă ; se întind pustii, şi-n locul lanurilor aurite razele soarelui înroşesc ţarinele pînă-n

zări. Şi dimineaţa aceasta era fermecătoare, adevărată dimineaţă de toamnă lăsată pe pămînt pentru cules de vii. Lumina rumenă, care cădea în ape supt cuprinsul boltit al cerului, parcă topea geamul, să-mi pătrundă voioasă în ochi, şi de-acolo în suflet, dîndu-mi un nespus dor de viaţă, de dragoste pentru tot ce mă înconjoară. Sînt tresăriri de aceste primăvăratice pe care ni le varsă în sînge unele zile tîrzii, dar fermecătoare, de toamnă. Fără să vreau, privirile mele părăsiră priveliştile aurii, ca să se pironească pe fiinţa din faţa mea. Afurisitul de ziar rămăsese nemişcat, ca o perdea pe care nu vrea să o 'tragă nici o mînă. Să mă mut de la locul meu, n-ar fi fost tocmai acătării. Inarmîndu-mă cu răbdare, începui să privesc mîinile şi rochia tovarăşei mele de drum. Mîinile mici, — mînuşiţele — ieşeau ca nişte porumbiţe din valul de dantele al mînecelor ; degetele subţiri, cu unghiile trandafirii, lunguieţe ca migdala, cu noiţe pe cele mici, păreau că de-abia ţin gazeta. Pe braţul mîinii stingi, ieşită mai în afară din dantele, o brăţară subţire de aur se încolăcea atît de ispititor pe pielea albă şi fragedă, ca o petală de trandafir, a braţului. Nici un inel. Era domnişoară. Strînsă cu o centură albă peste mijlocul subţire, rochia, albastră, deschisă, se lăsa în voie, desluşind uşor piciorul pînă deasupra pantofului mic, de lac negru, peste care funta de panglică părea un fluture care-şi găsise acolo un loc de odihnă.

Şi, totuşi, aşa cum stătea tovarăşa din faţa mea, cufundată în citire, mi se părea că acolo, din dosul hîrtiei întinse într-adins parcă, un căpuşor drăguţ toarce gînduri hazlii pe socoteala călătorului necunoscut, şi că pe buzele rumene, un zîmbet şiret licăreşte, ca un licurici, din cînd în cînd. Gînduri vechi, de licean, îmi năvăli în minte, gînduri cărora le dădea fiinţă închipuirea mea pe băncile şcoalei, în orele de algebră, şi străbătînd ziarul cu privirile, o şi vedeam pe fiinţa misterioasă — blondă, cu părul buclat, cu ochii albaştri, cu obrazul ca floarea mărului — fiinţă a lumilor noastre

de visuri, fiinţă pe oare toţi am dorit-o şi iubit-o la şaisprezece ani !

Dar pentru că lumea aievea vine mereu la vreme să ne (smulgă gîndurilor noastre îşi să ne tarate adevărul, mîiniile obosite lăsară uşor ziarul pe genunchi şi privirile ochilor verzi îşi (limpezi, ca două smaralde, se opriră ţintă in ochii mei, nespus de miraţi. După (întâia clipă de surprindere, necunoscuta întoarse capul la fereastră şi putui astfel s-o privesc în voie. Din visul meu nu (rămăsese decît obrazul (fraged şi rumen ca floarea (mărului. De /supt pălăria mică, rotundă, /în culoarea rochiei, şi c-un penaş alb la o parte, se «coborau, (încadrîndu-i faţa, buclele de păr negru ca mura coaptă. Deasupra ochilor, cu privirile adîncite de genele lungi şi arcate, sprîncenele, negre şi ele, (se încondeiau subţiri. Gura mică avea buzele roşii, strînse ca antr-o mişcare de mustrare tăcută. Gîtul rotund şi plin, ca al unei amfore, se pierdea iîn dantelele gulerului hainei. Şi peste (întreaga fiinţă, îneîntătoare, razele trandafirii ale soarelui se irevărsau intr-o lumină căreia ochii mei îi găseau, în clipa aceea, o strălucire nebănuită.

în vreme ce mă minunam privind, trenul trecu macazul unei staţii ; cu o mişcare smucită, vagoanele se opriră, iar ziarul din braţele necunoscutei lunecă uşor, se opri o -clipă (împiedicat de funta pantofului, apoi se aşternu la picioarele noastre, ca o punte de trecere. Ridicai grabnic jurnalul şi-1 întinsei necunoscutei. Dînsa-mi zîmbi şi, c-un glas care mie mi se păru o oripire, îmi spuse :

— Mulţumesc !

—» Pentru puţin ! răspunsei, şi mi se păru că, cu aceste două cuvinte care-mi scăpară fără voie de pe buze, trebuie să fi fost foarte caraghios.

Aşa şi era, căci iîin colţul gurii mici înflori un zîmbet cu totul deosebit decît cel de adineoare. Trebuie să mă fi-nroşit, să mă fi (îngălbenit apoi ; noroc de trenul care-şi (dezmorţi iarăşi, trăgănat, încheieturile, şi-n zgomotul roţilor care treceau de

pe o şină pe alta, îndrăznii să întreb, cum se întreabă tovarăşii necunoscuţi de drum :

— Pînă unde mergeţi... domnişoară ?

Cuvântul „domnişoară" cred că l-am auzit numai eu. Necunoscuta tîşi îndreptă dar privirile drept într-ale mede şi-mi răspunse, cu ziîmbetul dintîi :

— La Roman.

Tresării de bucurie ; aveam aceeaşi ţintă de ajuns. Şi eu mergeam, lin familie, în vechiul oraş moldovenesc unde crescusem, pe malurile umbrite • de mesteacăni ale Şiretului.

Poate ne-am plăcut — «mie, unuia, îmi plăcea la nebunie —• numai aşa convorbirea ciudată, cu cuvinte rostite pe de rost, ca nişte formule matematice, de la început, se prefăcu într-una caldă, uneori avîntată, mai cu avînt din partea mea, cu o căldură mai stăpânită din partea necunoscutei. Tovarăşa mea de drum citise, şi citise (mult ; asupra unor cărţi ne făcusem aceeaşi părere ; ţineam minte aceleaşi pagini. Cu o mişcare cochetă, care-i răsfrînse peste braţ noianul de dantele al mîneeil, luă din reţeaua de deasupra capului o carte :

— O cunoşti ? i

Nu mă putui stăpâni, mă ridicai şi, dând geamantanul jos, mă grăbii să-l deschid. Potrivirea era prea din cale-afară : luasem cu mine aceeaşi carte I-o ară/tai, pe cînd /în obrazul alb şi fraged aii necunoscutei năvăli, de plăcere, o undă rumenă.

Din clipa aceasta ne-am înţeles de minune. Am rugat-o, şi fără nici o împotrivire s-a supus : începu să-imi citească, cu glasul ei cel dulce, din cartea pe care o aveam amîndoi. Citea /frumos, cu capul puţin plecat pe o parte, din cartea care, deschisă pe amlîndouă imîinile, părea că istă pe un mic pupitru de fildeş. Aproape n-ascultam cuvintele ce le rostea, /îmi încânta auzul inumai muzica glasului ei ; uneori, printre buzele (întredeschise, şirul alb ca mărgăritarul al dinţilor lucea scurt. Aşteptam să-mi sclipească din nou, şi aşteptarea aceasta îmi pironea privirile drept pe gura ei. O dată îşi aruncă

ochii spre mine şi înţelese că n-o urmăream. îmi zise cu glas bănuitor :

— Nu im-asculţi !

Şi nu mai citi. Schimbarăm cărţile. Pe-a ei mi-o dădu dimpreună c-un -semn frumos lucrat cu mîna. Luînd cărţile, mîinile noastre se atiniseră. Eu simţii un fior, dînsa (întoarse icapul spre fereastră.

Trenul intră într-un ţinut presărat de vii. Fără să vrem, ne ridicarăm deodată 'în picioare, unul lîngă altul, la fereastră. Eu dădui geamul în jos. Dînsa scoase capul pe fereastră ; vîntul (îi îndoi pana albă de la pălărie şi-i flutură şuviţele negre de păr de pe frunte. Ca să stăm mai bine, ne apropiarăm unul de altul. îi trecui uşor braţul pe după mijloc ; simţii că tresare fără să-mi (spuie un cuvînt. Din vii ne ajungeau pînă ia urechi cântecele culegătorilor. Flăcăii chiuiau, aruncau cu căciulile spre tren. Unii ne arătau strugurii copţi, ca şi cînd ne-^ar fi făcut în ciudă. Supt un prun, la poalele unei vii, un flăcău şi-o fată se ţineau de mijloc, ca şi noi. Ne făcură întîi cu mîinile semn de salutare, apoi dintr-o dată îşi /încleştară buzele într-un sărut lung, pe care-l urmărirăm amîndoi cu ochii pînă ce trenul se depărta de tot. Atunci, într-un avînt pe oare nu-l putui stăpâni, avînt ce ne vine ca o nebunie de care uneori atârnă totul în viaţa noastră, mă plecai şi-o sărutai apăsat pe gît. Dînsa nu făcu nici o mişcare. După întâia clipă de rătăcire, o privii sfios ; ţinea ochii închişi vîntul îi flutura şuviţele de păr peste frunte ; obrazul alb părea fără un pic de sânge. Stăteam lângă ea, cu ochii spre priveliştile care alergau în urmă, fără să desluşesc nimic, fără să poţ gîndi la ceva statornic. Aş fi vrut să ne ducă trenul aşa, mereu înainte, făr' de popas, să călătorim veşnic, singuri, unul lîngă altul, pînă cînd, lîntr-aceeaşi suflare, ne-om stinge de pe lume amîindoi. Deodată simţii că-şi întoarce capul spre mine. Mă uitai : în ochii ei, în gropiţele obrazului, în capătul buzelor îi plutea peste întreaga faţă un surâs, un zîmbet nedesluşit de mulţumire. Mă gîndii; „Poate că trebuia (să ne întîlnim". Şi-un alt

gînd îmi străbătu atunci în minte : „.Dar dac-o pierd? Ciine-i ? De unde-i? Cît va sta în oraşul în care mergem amîndoi?" Aş fi vrut toate să le aflu dintr-o dată. Fără să mă pot opri, o întrebai :

— Cît o să stai aci ?

Poate şi ea dorea să mă puie în cunoştinţă despre lucrurile la care gândisem eu. îmi răspunse repede :

—• Două săptămâni. Apoi, după o clipă, cu părere de rău : Două săptămîni... la vie. Am venit pentru cules... ila tanti... la tanti Amalia... Amalia Măreanu...

—- La tanti Amalia Măreanu ?

O privii repede. Vîntul mă bătu pesemne mai tare în faţă. Parcă simţii un fior de frig. Tanti Aanalia Măreanu ! Dar o cunoşteam pe *tanti Amalia !*

—• O cunosc pe... pe d-na Măreanu... Stătea în strada Salcîmilor.

Diînteei îi păru bine :

— Da, da, în strada Saloîmilor.

—- Noi stăm alături... Căsuţa aceea scundă... astăzi nu mai e... a colonelului Bunea.

De astă dată ea întoarse capul repede spre mine, mirată :

—• Eşti... isînteţi băiatul colonelului ?...

Parcă mi se luă o perdea ide pe ochi :

— Dina !

—• Dina, sînt Dina !...

Simţii că nu-i mai ţin braţul pe după mijloc. Cînd îl trăsesem ? Parcă ne despărţi deodată ceva.. Ne aşezarăm fiecare la locul nostru. Dina, cu privirile pierdute pe fereastră. Eu, cu ele în pămînt. Amintirea unui întreg trecut mi se năpusti îm minte... Moartea mamei mele. Plecarea tatălui meu în alt oraş. Eu, singur, lăsat la prietena mamei, la tanti Amalia, cum îi spuneau toţi, la tanti Amalia Măreanu, pe care numai o vedeam, şi mă cutremuram. Şase luni de zile de chin, de nemîncare, de urecheli şi bătăi, astea îmi amintea tanti Amalia. Stăteam şi plîngeam îm pernă, nopţi întregi, gîndind la fiinţa care se dusese pentru totdeauna, ia tata, care nu mai venea ; visînd faţa cruntă, cu gura strînsă ca deschizătura unei pungi ; cu şuviţele de păr negru atîirnîndu-i pe după urechi ; cu aluniţa neagră de pe obrazul sting ; cu ochii verzi ca de pisică ai tantei Amalia... Uneori venea sora tantei Amalia, cu o fetiţă mică, de 4—5 ani ; aveam opt, şi-mi porunceau să mă joc cu ea. Pe mine mă bătea c-o făceam să plîngă. „Vino, Dina, cu noi !" O luau de mînă şi-i dădeau bomboane. Eu mîneam la masă, în ziua aceea, ca pedeapsă, doar un fel !...

Ridicai cu teamă ochii. Fiinţa din faţă, cu privirile mereu pierdute pe fereastră, nu mai era o necunoscută. O ştiam, o cunoşteam de mult. De ce în ochii plini de dragoste de adineoare parcă vedeam acum o sclipire de răutate ? Şi gura strînsă ! Şuviţele negre de păr spulberate de vînt, de după urechi, nu mai cădeau parcă cochet. Şi pe obrazul sting, da, pe obrazul sting, io aluniţă pe care nu o băgasem încă de seamă. O dată, o clipă numai, mi se păru că-n faţa mea stă, încruntat, chipul tantei Amalia.

Era o nebunie, şi totuşi n-o puteam îndepărta din mintea mea. încercai din nou să-i vorbesc. Căutam să-mi fac vorbele calde. Parcă şi dînsa, şi Dina, înţelese că ceva se ridicase, deodată, între noi. Restul vremii am citit amîndoi din cărţile pe care le schimbasem...

Trenul intra în gară. Se însera. îmi dădui repede geamantanul jos. Ne luarăm ziua bună ca doi străini. Şi-n vreme ce, într-o parte a vagonului, tanti Amalia —• îi cunoscui glasul — îşi primea nepoata cu strigăte de bucurie, pe uşa ceealaltă scoborîi în gară, căutînd să mă strecor cît mai repede printre mulţimea călătorilor.

(19 13)

IBRAHIM

Venea tare de departe. La nămiaza, cînd ©oarele arde mai .cumplit, cal şi călăreţ erau istoviţi de ' oboseală. Plecaseră cînd nici mu mijise de ziuă. Praful se ridica pe urma drumeţului, atîrnîndu-i-se ca o manta de umeri. Luase calea de-a lungul Dunării, ş-avea să se îndrepte în sus, siapuce spre şesurile largi ale Moldovei. Făcuise un popas, şi-acuma, după ce trecuse multe .ceasuri, cumpăna unei fîntîni la marginea drumului şi umbra unui măr pădureţ îmibia pe călător să facă pe-ail doilea. Strânse dîrlogii, struni pe cel din istînga, şi calul o luă spre umbriş. Descăleca şi, ca să se bucure^ de odihnă în voie, trase iscările sus, descătărămă chinga şi luă binişor şaua de pe spatele numai spumă al fugarului, îi scoase zăbala, apoi, privind lanul galben de orzoaica, isteţe o clipă pe gînduri, pînă se hotărî, şi dete calului o palmă zdravănă peste erupă, todemnîndu-1 într-acolo. Iar în gînd îşi zise : „Nu-i mare lucru !"

Calul începu să mănînce lacom din spicele coapte, iar călăreţul veni de se aşeză pe marginea şanţului, îşi sprijini cotul de genunchi şi obrazul în palmă. Era un om de anijloc, slăbănog la faţă, cu ochii, sprincenile şi mustaţa negre. De supt fesul sur de cît praf se puisese pe dînsul, cădeau broboane de sudoare peste bundiţa albastră ca şi cămaşa de supt ea. Şalvarii negri, strimţi jos în cizmele cu carâmbul scurt; deasupra lor se .mcheiau

lin nasturi galbeni de sârmă, poturii[1] strînşi de călărie. Mijlocul călăreţului i-1 încingea un brîu roşu, din cutele căruia nu răsăreau nici minere de pistoale, nici plasele de cuţit. Cum stătea aşa, poate se gîndea drumeţul la necazurile lui, la drumul care-1 mai avea de făcut; dar oboseala îl doborî, se trase mai supt copac, se întinse cu faţa-n sus pe iarbă, îşi făcu mîinile căpătâi, stătu cu privirile pierdute cîteva clipe în crâmpeiul de cer albastru revărsat printre două ramuri desfăcute, apoi închise ochii şi adormi.

Să fi tras drumeţul un somn bunicel, cînd din susul drumului răsări, în buiestrul calului, un flăcău cu sineaţa în spate, icu căciula, moţ, ân cap, cu nojiţele opincilor înfăşurate pînă sus pe pulpe. Gînd văzu calul în lanul de orzoaica, flăcăul căută să se îndrepte, (înfuriat, într-acolo, dar zărind şi pe turc, întins şi dormind pe iarbă, strînse frîul, se opri şi privi lung la necunoscut, întîrziind cu ochii la brîul lui. Se uită apoi şi da oblîncul şelii, aşezate jos, lîngă drumeţ ; parcă se mira că nu dădu cu ochii de nici o armă, .se mai gîndi o clipă, apoi strânse călcâiele în pîntecele calului şi o luă în goană spre conac. Să nu fi fost conacul departe, căci nu trecu mult şi, într-un vîrtej de praf, pîndarul se întorcea, însoţit de alţi trei. La apropierea cailor, surul drumeţului, obosit, ridică în sus capul şi necheză prelung, iar stăpînul, neliniştit poate şi-n somn, cum se întâmplă unor oameni ameninţaţi de primejdie, se trezi. Cei patru pimidari se opriră scurt în dreptul lui, apoi doi (dintr-înşii descălecară. Cel care-1 văzuse întîi se-ndreptă în şale şi-i porunci ţanţoş :

— Hai la curte !

Pîndarul celalt voi să pună şaua pe sur, dar turcul se repezi de-1 dădu la o parte, aşeză el şaua, prinse chinga, aruncă o privire piezişă la cei patru oameni, apoi, liniştit, încalecă.

Unul îi spuse : *

[1] *Poturi* — pantaloni strînşi pe pulpe.

— Sa vezi că n-o să-ți mai vie poftă sa dai calul în lanurile boiereşti!

Drumeţul nu răspunse nici de data -aceasta vreun cuvânt, ieşi pe şuşea, doi călăreţi o luară înainte, doi-râmaseră mai în urmă, şi aşa, ca un prins, turcul mergea între ei.

Pesemne boierul, stăpânul moşiei, şi aflase vestea : aştepta în cerdac, într-un jilț, trăgînd din ciubuc. Gînd intrară pe poartă pîndarii cu vinovatul, boierul se sculă, ajutat de două slugi, care-1 ridicară de subţiori, şi veni pînă-n capul scărilor.

— Aduceţi-I la mine, mă ! porunci flăcăilor.

— Hai, descăleca ! îndemnă şl dînşii pe turc, şi eîteşicinei se suiră sus, în cerdac, unde, în dosul boierului, ieşiseră cele opt slugi, oamenii de credinţă ai stăpînului.

—. Ei, cine l-a prins şi cum l-a prins ? întrebă, după ce măsură bine pe necunoscut din cap pînă-n picioare, întârziind şi dînsul cu privirile la brîul turcului.

Pîndarul eare-1 găsise povesti întâmplarea. Boierul, cînd auzi, i se ridică sîngele în cap, şi-nfuriat peste mălsură, strigă de răsunară sălile casei :

—• Cum de-ai îndrăznit, jivină ?...

în ochii drumeţului scapără parcă un amnar, dar buzele :îi rămaseră nemişcate.

— Cum de-ai îndrăznit ?... Cine eşti ?

într-o romînească stricată, turcul răspunse acum, liniştit :

— Un om !

— O vită, nu un om ! se-nfurie din ce în ce boierul. O vită, ca şi calul tău, care trebuie să-mi fi mîncat un sac de orz !

Cu aceeaşi linişte, necunoscutul adaogă :

— Nu-i mare lucru !

— Ce ?... Cu ochii ieşiţi în afară de necaz, boierul porunci : Tu, care l-ai prins, Vasile, pune-te în faţa lui... Aşa !... Dă-i patru palme, da' cu nădejde, ştii...

Prin ochii turcului scăpărară iarăşi luminile de amnar, duse (fără să vrea mîna dreaptă la brîu, şi-n

vreme ce un surâs amar i se revărsă pe buze, cele patru palme răsunară ca nişte pocnete pe obrazul lipsit parcă de viaţă. Turcul stase neclintit locului, cu ochii închişi, numai pieptul i se ridica în mişcări repezite, ca şi cum ar (fi urcat o scară în fugă.

Boierul se liniştise :

—• Aşaa ! Apoi adaogă, mulţumit, frecîndu-şi mîinile, în limba necunoscutului : *Maşala !*[1] *maşala !*

în acest răstimp, doi pîndari, cari se scoborîseră jos, rîdeau şi ei, bucuroşi, de o ispravă ce făcuseră.

—• Hai, pleacă ! spuse boierul turcului.

Drumeţul scoborî încet iscările ; se duse la murgufl lui, să încalece. Deodată se opri din nou, făcu o mişcare să smulgă ceva de la brîu, se clătină o clipă ca ameţit de furie. Cei idoi pindari ciopîrţiseră coama şi coada calului. Drumeţul se întoarse de privi bine pe flăcăii care rîdeau bucuroşi, ca şi cum ar fi vrut să nu le uite chipul, apoi se aruncă în şa, strânse pulpele şi porni ca o furtună din curtea conacului.

în loc să-şi ia drumul încotro apucase de cu noapte, o porni înapoi, spre casă, (în aceeaşi goană nebună.

Un vânt răcoros începuse să bată, şi cerul se acoperi a ploaie. Drumeţul parcă se mai linişti, domolii fuga calului, care răsufla din greu, o luă apoi la pas, şi-n vremea (aceasta gîndi mai liniştit. Cele dintâi picături die ploaie parcă învioră de-a binelea şi pe c§l, şi pe călăreţ.

Deodată drumeţul întoarse calul, luă callea încotro pornise de la-nceput şi, privind coama surului, poate âşi zise-n gînd : „Pînă i-° creşte, am vreme • să gândesc ce trebuie să fac".

Se trierase roadă, oamenii mai răsuflau de munca grea a cîmpului, şi-n sat şi la conac se uitase de

[1] *Maşala!* — Bravo I

mult întâmplarea cu turcul, de care totuşi o săptămînă-n şir vorbiseră oamenii.

într-o 'duminecă frumoasă de sfîrşit de vară, boierul ieşise în cerdac, şi din jilţul moale privea cu ochi poftitori la gutuiul din faţă, în care roadele începuseră a îngălbeni, atiîrnînd grele ca portocalele. Slugile îşi vedeau de 'treburi prin curte. O aromeală dulce plutea în aer, împrăştiată parcă din sînul pămîntului care se odihnea şi el, alintat de razele calde ale soarelui.

Şi-n liniştea aceasta, care-ţi dă putinţa să întrezăreşti ce-i fericirea, deodată se auzi, din suişul drumului, pocnete de pistoale şi strigăte bărbăteşti. Boierul se ridică mirat, apoi îngdjat, în picioare, şi chemă un argat :

—• Ei ! ce să fie, bre ?

Argatul rămase şi el în josul scărilor, nedumerit. Un tropot de cai se desluşi lămurit, şi pînă să aibă vreme să mai întrebe boierul ceva, pe poarta largă şi deschisă a curţii se năpusti o ceată de călăreţi. Jntr-o (sclipire, stăpînul moşiei cunoscu pe cel din fruntea lor : turcul pe care-1 pedepsise. Simţul de păstrare care ne dă puteri noi atunci cînd viaţa ne e în primejdie răscoli toată fiinţa boierului şi-i înlesni fuga pînă în cea mai de pe urmă şi întunecoasă chilie a conacului, într-o cămăruţă, unde se zăvori.

Turcul şi cei doisprezece arnăuţi care-1 întovărăşeau deseălecară, şi-n urma poruncii stăpînului lor, se năpustiră spre bucătării. înarmaţi pînă în dinţi, le strălu'ceau mînerele pistoalelor şi plăselele cuţitelor la brîu, ca şi firul ce le înflora bondiţile şi poturii. Unul pe cîte unuil, arnăuţii aduceau pe argaţi şi-i înşiruiau, ca pe nişte smochine, legîndoi-i cu aceeaşi frînghie de mâini. Printre ei turcul recunoscu şi pe cei piatra pîndari ; veniseră la curte să-şi dea seama de munca săptămânii. O lucire de bucurie trecu prin ochii drumeţului cînd îi văzu tremurînd ca varga, luaţi aşa, cu nepusu-n masă, de către oamenii lui.

—• Staţi şi-i păziţi ! porunci sită/p'înul.

Iar el cu doi arnăuţi urca scările sus, in casă. în uşa sălii, o ţigancă bătrînă se aruncă în genunchi :

— Nu ne omorî, măria-ta, albi milă.

Turcul o dădu la o parte şi începu să caute prin odăi. Cercetă în dulapuri, pe supt paturi, pînă ce ajunse şi-n fundul sălii, la uşa cămăruţii. Cercă s-o deschidă şi nu putu.

— Aici-i, zise.

Şi cel mai voinic lipi umărul de seîndura bine îmbinată, îşi ridică trupul încet-încet în sus, apăsând, şi cînd vinele gîtului i se îngroşaseră de parcă să i se rupă, un pocnet ca de puşcă răsună prelung în sala Largă a casei, şi uşa se sparse. Turcul dădu scîndurile la o parte, intră şi, după nişte saci cu făină, găsi pe boier, mai mult mort de frică, bolborosind :

—• Iarţă-mă... îţi dau bani... iartă-mă... am greşit... lasă-mi viaţa.

—• Scoală, n-ai frică, vino cu mine, îi porunci.

Şi fiindcă nu-1 mai ţineau picioarele, cei doi arnăuţi îşi împletiră degetele şi-1 ridicară pe dedesupt, de-1 aduseră pe sus, ca-ntr-un jilţ, jos în curte.

— Staţi, zise turcul, aduceţi jilţul boierului din cerdac !

Şi iar unul se repezi, aduse jilţul, de aşezară într-însul pe boier, care privea zăpăcit, galben ca moartea, împrejurul lui.

— Acum, îi zise turcul, să ne judecăm ; dar mai întîi cu dînşdi, să priveşti şi d-ta.

Apoi se duse şi scoase dintre ceilalţi pe cei doi pîndari cari ciopârţiseră coama şi coada surului. îi duse lîngă cal şi-i întrebă :

— îl cunoaşteţi ? I-a crescut coama la loc. El ce vă făcuse ?

La un semn, arnăuţii le trecu o frînghie pe după gît şi-i legă, unul după altul, de coada surului, Apoi turcul se aruncă în şa, strînse călcîiele, şi surul o luă în trap. Cei doi flăcăi, legaţi de gît, fugeau după cal, cu gîtul întins, ca-ntr-un jug, cu ochii ieşiţi din cap de spaimă şi răsuflet. După ce

înconjură de două ori curtea, călărețul se opri în fața boierului, descăleca şi zise pîndarilor :

— Ați văzut ? I-a crescut şi coada.

Făcu iar seann ; arnăuții le desfăcu legăturile, şi pîndarii, de-abia tirăgîndu-şi sufletul, se duseră, clătiniindu-se, lingă celelalte slugi.

— Aşa, acuma cu d-ta, boierule !

Boierul căzu în genunchi, se tîrî pînă la picioarele turcului, să i le sărute :

— Atm greşit... înălțimea-ta... iartă-mă !

Turcul îl luă de brațe şi-1 ridică în picioare.

—> Scoală-te, nu-i frumos. Noi avem o socoteală : trebuie s-o încheiem. Atîta.

Dar boierul, cu ochii mari deschişi ,la brîul în care acuma se încrucişau două hangere, tremura din toate încheieturile, parcă i-ar fi bătut vîntul.

— Nu te teme, ce mi-ai dat o să-ți dau înapoi, precum şi ce ți-am luat. Şi chemă cu degetul pe-un arnăut înalt, care veni şi se înfipse în fața boierului. Altul îl apucă de mâini, pe la spate, să-1 ție în picioare.

— Dă-i patru palme, dar ştii, cu nădejde, îi porunci stăpînul lui.

Ca patru pocnete răsunară în curte cele patru palme ale arnăutului. Şi boierul căzu ameţit în jilţ. Iar tancul îşi frecă şi el mîinile şi-i spuse pe limba lui :

— *Maşala!* *Maşala!*

îl lăsă o clipă să se dezmeticească, apoi îi vorbi :

—• Ne-am socotit ; acum am eu o datorie. Şi porunci către ai lui : Vărsaţi ici, la picioarele boierului, roadă de care li-a păgubit calul meu.

Arnăuții, unul cîte unul, pînă (la cel din urmă, luară sacii de la şa şi vărsară orzul galben ca aurel, pe care-1 aduseseră, la picioarele jilțului, pînă se făcu o grămadă înaltă cît să fi îndestulat şapte cai.

— Aşa, acum ne-am socotit. 'Dar nu vreau să ne despărțim duşmani. Acum sîntem prieteni.

Turcul se duse lîngă surul lui ; desfăcu un cobur şi scoase din eil un şal scump turcesc.

— Uite, ăsta e semnul prieteniei mele. Păstrează-! de la mine.

Arnăuții dezlegară slugile, pe urmă se aruncară în şa cu toții.

— Şi nu uita pe Ibrahim ! mai strigă turcul, în vreme ce dădea pinteni.

Apoi, ca un vîrtej, călăreții se făcură nevăzuți pe poartă.

(19 13)

Ulița Floriilor,.. Care ieșean de -baștină nu o cunoaște își, mai ales, care visător, care îndrăgostit nu și-a îndreptat pașii spre ea ? începînd din strada Păcurariloir, o ia în povârniș, tot la vale, .și-acum douăzeci de ani o scoboral prin hirtoapele -croite de ploi, toamna și primăvara, prin grunturii glodului uscat de soarele lui iulie, vara, dar iarna de-abia Iți stăpâneai picioarele pe lunecușurile de săniuță cari începeau din deal, de lîngă zidul *criminalului* — *poarta verde* — cum i se zicea pușcăriei, și o duceau pînă jos în vale spre uliță Zugravilor. Locuri pustii, acoperite de brusturi, grădini fără de stăp'iîn sau părăginite, ca grădina botanică, rîpi în care dădeau, ca niște guri de pivniță, deschizăturile canalurilor pe unde se scurgeau, în gîlgîiri, apele Copou'lui și ale Păcurarilor, case pipernicite, apăsate de vreme și umbrite, ca noaptea, de copaci bătrîni, așa era pe atunci ulița Florilor. în vale, pe coastă, se risipeau alt șir de case cu grădini ; prin unele luminișuri zăreai gara ; în fund, pe zare, dealul ce adumbrește lașul acoperit de vii, și drept înainte, cît te (țineau vederile, șesul Bah'luiului, cu păpuriștile lui, ce se pierdeau departe, departe, spre Cucuteni.

In ulița aceasta m-am mutat într-un Sf. Gheorghe, la o bătirînă, într-o odăiță curată și sărăcăcioasă. Eram încîntat că-nspre vale vederea îmi putea rătăci în larg, în voia ei nebună. Două-trei zile, și mă deprinsesem cu casa, cu gazda și, mai ales, cu

ulița în lungul căreia, în fiecare seară, stăteam să privesc.

Trecuse Pastile, și-n urma lui împrăștiase flori din belșug ; zarzării parcă erau ninși, și la lumina Hunii.luau înfățișarea unor copaci din povești; în răcoarea dulce a serii, mireasma florilor te ademenea, și parcă singur îți venea să alergi, să cauți o tovarășă cu care să te poți bucura împreună de trăinicia și veșnicia frumusețe a firii. Perechi-perechi treceau pe supt fereastra mea : lucrătoarele de la Regie, care-și dădeau întâlnire cu băieții de prin prăvălii; vistavoiul vreunui ofițer, cu cine știe ce femeie de prin mahala ; și, uneori, cîte o pereche din lumea mare pășea încet, șoptind, cu mersul ușor, mînă în mînă, femeia cu o pălărie care-i ascundea, mai bine decît întunerecul, fața.

Și-n toată această goană după iubire, în miilojcul șoaptelor înflăcărate, la care, în răstimpuri, privighetorile din grădina botanică răspundeau în triluri fierbinți die dor, în această uliță a dragostei, numai căsuța de peste drum de anine, pustie, cu ușile închise, sta hursuză, ca și cum ar fi cobit. Mă feream parcă să mă uit ila dînsa ; fereastra din stradă nu-și ridicase încă pleoapa perdelei; straturile 'gradinei se umpluseră de buruieni ; numai vișinul de la poartă înflorise, așa, pentru nimeni, pentru el singur, cum reînvie mereu firea pentru ea. Gazda mea îmi spusese povestea : stăpînul căsuței ajunsese om bogat; cu dugheni prin Tîrgul-de-Sus, nici nu-i mai păsa de ulița Florilor ; bilet de închiriat nu punea. „O să-i sălășluiască liliecii și bufnițele în pod", adaogă bătrîma.

într-o bumă dimineață, prin mai, cum întîrziasem cu somnul, gazda mă trezi binișor și, cum făcui ochi, îmi spuse vestea :

— Au venit chiriași !

— Ce chiriași ?

— Chiriași, ici, peste drum.

Și fiindcă în ulița Florilor, ca-n orice uliță, veștile ajung, uneori, înaintea întâmplărilor chiar, dar încă a oamenilor ! bătrîna îmi înșiră, pe-ndelete, în

vreme ce-mi pregătea -cafeaua cu lapte, o întreagă întâmplare. Chiriaşul era un tînăr din Botoşani ; furase pe fata cu care trăia ; aveau să aibă şi-un copil cît de degrabă. Fiindcă părinţii se împotriviseră, fugiră. „Tot pe uliţa noastră trebuiau să vie, cuconaşule, că aici e sălaşul ţiitoarelor."

Am lăsat să plece gazda şi, fericit ca niciodată, am tras storul. La fereastra de peste drum perdeaua era dată la o parte. In ogradă, o ladă mare de scînduri. Un vînticefl legăna vişinul, seuturîndu-i floarea. Am privit lung la fereastra care căpătase viaţă, îşi parcă mă simţii şi mai .legat de odăiţa mea.

întîi am văzut-o pe ea. O copilă, rumenă, cu părul auriu înfăşurat ca un turban pe cap. Am văzut-o în aceeaşi zi în prag cu mîna la ochi, căci bătea soarele, privind ca o străină care vrea să se deprindă ia ogrăjioara mică, plină de buruieni. Pe dînsul l-am zărit seara : un copilandru bălan, cu mustaţa abia mijindă. Ea şi-ar fi lăsat de curînd păpuşile, el poate avea să-şi părăsească în curînd învăţătura. Pînă tîrziu în noapte perdeaua ferestrei deschisă a fîlfîit ca o aripă «care deprinde iar zborul. în umbra serii, în noaptea odăii, nu-i puteam desluşi. Mă gîndeam lla plăcerea adîncă ce vor fi simţit privind, perindîndu-se prin faţă-le, perechile de îndrăgostiţi, ascultând suspinele rare ale privighetorilor ascunse prin grădini, deasupra copacilor cărora /lumina sidefată a stelelor scobora ca un nimb de lumină. I-am privit în şir zile şi nopţi întregi, trăind unul prin altul, fără nici o legătură cu cineva din mahala, fără să le vie nimeni. Poştaşul nu-l văzusem niciodată împingînd portiţa şi ridicind bucuros, în sus, scrisoarea cu veşti.

Lumea erau ei.

Dăduse în toamnă amorezaţii se (răriseră ; cîte o întâlnire grăbită, iîn bura ide ploaie, în şopotul frunzelor care cădeau în vîrteje. Privighetorile porniseră de mult să suspine şi altor suflete. Numai fluieratul ascuţit al maşineilor din gară despica aerul, umplîndu-ţi sufletul de o mîhnire neînţeleasă.

într-o zi, cum plecam de acasă, văd cu mirare, şi pentru întîiaşii dată, o trăsură că se opreşte în faţa portiţei casei ; o femele se dădu jos, grăbită, purtând un săculeţ iîn mină. Cînd m-am întors la prînz, gazda mi-a desluşit :

— A născut... un băieţel !

Din clipa aceea, pe fereastra pustie odinioară, urmăream o viaţă nouă. (Deschizătura aceea în zid mi se părea o deschizătură în sufletele celor de peste drum, Iîn viaţa cărora, fără nici o atingere aievea cu traiul lor, o putere ascunsă, o ispită mă făcea să /cercetez.

Vreme îndelungată femeia nu s-a mai arătat la geam, dar el, tatăl, de cîte ori ieşea şi se întorcea acasă, se oprea să bată mai întîi în fereastră.

Iarna se aşezase stăruitor ; cîte o sanie, în clindheitele zurgălăilor, aluneca nebună, în goana cailor, pe povîrniişul repede. într-o duminecă, în pervazul ferestrei se ivi mama, îmbrăcată-n alb, cu copilaşul la sîn. Copila de ieri căpătase înfăţişarea femeii. La spatele ei, icu mîna pe umărul dînsei, tatăl stătea nemişcat şi parcă gîndea departe. Zilnic, mama ridica -copilaşul în pervazul ferestrei în soare, ca pe-un juvaer.

Fără nici o schimbare alta decît înflorirea acestei vieţi noi în traiul vecinilor, vremea trecu repede. Şuvoaiele primăverii spumegau în şanţurile săpate de ele ; cîmpia, în zare, prinse a înverzi. Şi zarzării iar înfloriră ca-n (anul trecut, ca-tntotdeauna. într-o seară, tîrziu, mă trezi un zgomot, un zbîrnîit de geamuri. M-am dus să văd ; o umbră se strecura peste drum în casă. întâiaşi dată cînd dînsul venea tîrziu.

A doua zi am cercetat gazda.

—* Aseară vecinul nostru s-a întors după miezul nopţii acasă.

— Ehe ! conaşule ! Aseară ? Dar de o lună o ţine-n şir aşa. Şi adaogă, ou o mirare înţeleaptă : Iacă, vezi mata : pe unii bărbaţi copilul îi strînge de pe drumuri, pe alţii îi goneşte. Şi-n taină : Dacă

15*

ţi-aş spune că ieri eu le-am dus de nuncare. Am zărit-o pllîngînd, în fundul ogrăzii. Şi m-am dus. Ca pe un copil am dezmierdat-o. „Lasă-1, că iar o să se-ntoarcă acasă !" i-am zis, dar ţi-o spun matale : a-nceput aşa, aşa sfîirşeşte !

— Asta-i dragostea, imătuşă ?

— Asta, puiule, iciind nu găseşte suflet: adînc, să se aşeze temeinic lîritrdînsul !

Şi c-un oftat : „Eheee !" care (îi răscolea cine ştie ce cute ascunse ale sufletului ei, bătrâna plecă din odaie.

O mîhnire adîncă mi se isooboirî în suflet, o mîhnire cu atît mai mare cu cît, serile, pe dinaintea ferestrele noastre aceleaşi perechi cunoscute, cu aceleaşi şoapte, cu aceleaşi strîngeri de mîini, se strecurau supt lumina lunii.

—• îi vezi, îmi arată într-o seară gazda pe doi, un bărbat şi-o femele, cari coborau grăbiţi, spre casă, îi vezi ? îi cunoşti ? Se plimbau astă-vară pe aici amlîndoi. S-au luat, au casa lor, şi-s fericiţi !

Ochii mei căutară peste drum ; la fereastră, mama singură, plecată spre obrazul copilului, poate plîngea.

într-o noapte lăsasem geamurile deschise. Deodată un zgomot de glasuri, un ţipăt mă făcu să sar din pat. în odaia de peste drum văzui un învăimăşiag de umbre ; o clipă casa rămase luminată, apoi lampa se răsturnă pesemne şi se aşternu întuneirecul şi tăcerea.

— S-a /întors beat şi-a bătut-o ! îmi spuse a doua zi bătrîna.

Din clipa aceea mahalaua începu să poarte femeii şi copilului de grijă. Mila, poate, dorirDţa de a scormoni un nou colţ de viaţă, oare mai schimba traiul molcom ee-l duceau de ani de zile, îndrepta paşii femeilor spre căsuţa nefericirii...

într-o noapte de toamnă tîrzie, uşa casei s-a deschis cu furie, şi o umbră a năvălit afară, ca şi cum s-^ar fi temut să n-o ajungă cineva din urmă, pierzîndu-se în bura deasă şi rece. Mai în aceeaşi vreme, fereastra s-a deschis de perete, şi o femeie

în cămaşă se plecă, întinzîind mîinile în gol, chemînd deznădăjduită :

—• George !... George î... George !.,.

Dar glasul se pierdu în noapte, şi-n nefericirea ei, femeia căzu, în spasmuri de plîns, cu sinul pe fereastră, cu părul lung şi desfăcut revărsîndu-se împrejurul gîtului, afară, pe păretele umed de ploaie.

Şi-n clipa aceea fluieratul scurt, ascuţit, tăios al unei maşini din gară mi se păru ţipătul sfîşietor de deznădeijde al bietului suflet omenesc.

(1913)

AŞA, O POVESTE !...

Odată, într-un sat, i-am uitat numele, trăia un om, nici pe al ăstuia nu-l ţin minte, un om sărac. Ia, acolo, un bordei, o capră şi-o palmă de loc. Decît, în ogrăjoara asta, lîngă gard, avea un măr domnesc, rotat, de ţinea umbră la o turmă şi tăcea nişte mere de să le pui pe tavă la mesele împărăteşti. E o bogăţie să ai aşa un pom ! <Şi bietul om împărţea din mere orişieui. Dar tot îi fura peste noapte. „Bre, îşi zicea în gînd stăpînul, de ce-mi fură dacă eu le dau şi aşa ?" Pasămite omul îi om ! Pizma răsare în sufletul rău ca loboda în grădina neplivită. Mai ales vecinul (îi purta sâmbetele pomului ăstuia vestit. C-avea şi eil un măr, da' de domnesc n-avea încotro. Era un măr pădureţ. iŞi azi rupe-i o cracă mărului domnesc, mâine alta, pînă ce într-o bună zi, cînd stăpînul bordeiului şi-al pomului se dusese la tîrg, pizmaşul cheamă pe allţi doi-trei, sar în ograda omului şi-i ratează mărul de la pămînt, iar în trunchiul rămas scobesc o gaură şi-i dau foc, să-i ardă şi rădăcinile. Unii spun că Dumnezeu nu vede ; ba vede el bine. Cum tăiau dînşii mărul cel domnesc, cade din crengile lui, dincolo de gard, singurul măr ce mai rămăsese în pom. Un copil îl vede —• căcd lumea se strînsese ca la urs şi rîdea — se axează pe marginea şanţului şi-ncepe să mănînce, cu lăcomie, din rodiul minunat.

Un sîmbure căzu jos, în ţarină. Cine să bage seama la un sîmbure ! Vorba-i, cînd se întoarse a doua zi omul, trecu ou carul pe lîngă casa lui, înainte. Nu şi-o mai cunoştea. Nu mai era mărul cu crengile lui rotate ! A aflat bietul păgubaş, în urmă, vestea, s-a plîns la toţi, da' degeaba. „Ce te pul, mă, pentru un pom", îi ziceau sătenii. La anul, însă, din sîmburele cel căzut în şanţ, crescu un copăcel, şi norocul îl feri, şi crescu copăcelul pînă ce se făcu copac rotat. Şi într-o primăvară se acoperi de floare, şi vana dădu în rod. Şi ce mere ! Şi ce umbră pentru drumeţii osteniţi ! Se uitau oamenii din sat la el ca la un odor. Dar pizmaşul simţi din nou fiorul cela rău în inimă. Trecuse ani, îmbătrînise, şi dînsul tot nu se lecuise. Că răul din om n-are moarte decît cînd moare omul. Şi iarăşi chemă într-o z,i pe oameni şi (le spuse : „Măi, ia hai de-om tăia pomul ăsta, că încurcă drumul''. Dar oamenii s-au uitat la el chiorîş, şi unul îi răspunse : „Ia caută-ţi de treabă că atunci cînd l-ai tăiat, era al unuia din noi, dar azi e al nostru, al tuturora. Şi să nu te atingi de el, că te cotonogim !" Şi-a înghiţit în sec pizmaşul, iar fostul păgubaş se uita cu drag (la pom, că parcă tot al lui era.

(19 13)

GELOŞII

Ion Catiliu inu-şi văzuse de mult prietenul, pe Simeon Boţea, tovarăş de clasă, acum avocat ; tocmai trecea, din îmtîmplare, pe lîngă casa lui, deschise portiţa şi intră. Boţea era în oraş, dar fiindcă slujnica)îi spuse că trebuie să pice dintr-o .-clipă într-alta, se hotărî să-l .aştepte. Biroul prietenului era aşezat într-o odaie veselă ; cu toată tristeţea zilei pe sfîrşite de noiemvrie, te simţeai bine în ea. Nici n-ai fi crezut că eşti în odaia unui burlac. Şi-n schimbul soţiei, parcă ochii bătrîioarei din cadra-medailion de sus, din faţă — imama (lui Boţea — îşi uneau privirea caldă cu 'lumina focului din sobă, care (începuse să rumenească pereţii, scoţind sclipiri fugare din alămurile sertare/lor. Catiliu se aşeză în jilţul larg şi îşi aruncă ochii pe birou. Lîngă călimară zări o scrisoare, şi-n aceeaşi vreme titlul : „Dragă Boteo". „Parcă mi-i (Cunoscut scrisul acesta", îşi zise şi luă cuţitul ide os să bată tactul unui marş pe care începuse să-l fluiere. Şi iarăşi, fără voie, ochii îi lunecară pe (foaia albă, scrisă lătăreţ, din faţa ochilor. Acum citi cîteva cuvinte : ...,,sî:nt gelos pînă şi".., ,/Ciudat, îşi zise iar Catiliu, scrisul ăsta mi-i mai mult decît cunoscut." Marşul îmoepu din nou, în tactul cuţitului de os, dar gîndul îi rămăsese lipit de hîrtie.

„Ei, la urma urmei!" Catiliu mu se mai putu stăpîni, întinse mîna, întoarse cele două foi de hîrtie şi citi iscălitura : „Petre". „Ei, ştiam eu : Petre Tronea!" îşi zise. /In vremea aceasta îşi aduse aminte de prietenia lor.

„Cei trei muşchetari", cum le zicea în şcoală, din pricină că erau bătălioşi, şi unul sărea pentru celalt; îşi aminti că primise, mai acum vreo şase luni, biletul de nuntă, şi îşi bănuia că măcar nu se-nvrednicise să-i trimită o telegramă. Da, se însurase şi el, numai Boţea stăruia să rămîie singur-singurel în viaţă. Deodată îi tresări în minte şi cele cîteva cuvinte pe care le furase ochii, în urmă, din scrisoare : ...„pe urma ei"... „îmi luă braţul"... De cine vorbea Tronea ? De nevasta lui ? De ce s-o urmărească ? De altă femeie ? Atunci se stricase, — dacă după şase luni de căsnicie... „La urma urmei, e prietenul meu ca şi al lui Boţea", îşi îndreptăţi fapta în gînd, deoarece şi pusese mîna pe scrisoare, se duse lîngă fereastră, căci se înserase, şi ziua mohorîtă îneca cu repeziciune odaia în întunerec, şi citi :

„Dragă Boteo, Am primit scrisoarea ta în care mă întrebi de mai trăiesc. Nu numai că trăiesc, dragul meu, dar vieţuiesc, aş putea zice, două vieţi. Ţie negreşit că-ţi pot mărturisi, ca mie însumi, suferinţele morale, îndreptăţite sau nu, Dumnezeu ştie, pe care le îndur. Sînt gelos ; sînt gelos pînă şi de umbra nevestei, să n-o -calce «cineva cînd trec cu ea pe stradă. Sînt şase luni de cînd ne-am luat; în răstimpul acesta ide vreme n-a fost semn de dragoste pe care nevasta mea să nu mi-l arate. Şi, cu toate astea, e ceva care mă face să n-am încredere în ea. Luminiţele cele două care i se aprind în ochi ori de cîte ori de pe buze îi scapă un cuvînt de iubire, luminiţele cele două care parcă rîd ironic oglindindu-se în ochii mei şi-mi zic : «N-o crede !» Şi n-o cred. Apoi sînt unele lucruri cari mă fac s-o bănuiesc. După o săptămînă de la luarea noastră, şi-a umplut ferestrele cu flori : zambile, garoafe, trandafiri, liliac, şi ceasuri întregi le îngrijeşte, prilej să se uite pe fereastră, căci vederea odăii e în stradă. Am rugat pe un prieten doctor să-mi spuie,

cînd l-oi chema, că florile îmi fac rău. Atunci le-a dat pe toate, fără de nici o părere de rău. Foarte bine ; dar n-a întârziat să ia o fugeră care o aveam în birou, supt cuvînt că tânjeşte, neavînd lumină, şi să o puie, la loc, pe fereastra care dă în stradă. M-am împotrivit: «N-ai văzut, dragă, cînd am mers la Mănăstirea Secului, cum creşteau fugerele, cît omul, în bezna pădurii ?» Şi am adus fugera înapoi. Dar prietenele ! Simt adevărate maşini de chinuri pentru mine. Vorbesc pe şoptitele, ce-or fi vorbind, şi rid mereu. Iar cînd pleacă şi-mi string mîna, îndepărtîndu-mă puţin, să-mi poată privi bine în ochi, parcă mi-ar spune : «Dă, dragul! meu, cine te-a pus ? L.» Scrisori primeşte foarte regulat. Fireşte, nu i le smulg să le citesc, dar nici ea nu mi le dă ; le pune într-un sertăraş pe care-fl lasă deschis ; toate-s de la mama ei, cu care nu sînt bine de cum ne-am. văzut. Zilele trecute mi <s-a întâmplat ceva ciudat, care m-a făcut să roşesc în faţa ei. Tu nu înţelegi ce înseamnă să roşeşti în faţa nevestei ; a unei femei oarecare, treacă-meargă, dar îm faţa nevestei tale, parcă te micşorezi oarecum în apreţuirea ei. Aşa, tot scotocind prin sertăraşele birouaşului ei, dau peste o scrisoare cu un scris neobişnuit, de femele, s-iar fi părut, (în care se vorbea, foarte pe alăturea, de ceasuri petrecute împreună, de înţelegerea sufletelor. Dintr-o săritură am fost în odaia ei : «Gînd ai primit scrisoarea asta ?» Dînsa a luat scrisoarea să se uite la ea şi, cu cele două luminiţi în ochi — afurisitele ! — mi-a răspuns, foarte liniştită : «Ce, nu o cunoşti ?... E a ta.» Am rămas zăpăcit. Ml-am strîns gîndurile. Şi mi-am amintit. Pe vremea cînd o curtam, a fost o clipă cînd mama ei m-a oprit s-o văd. I-am scris atunci, după înţelegere, c-un scris prefăcut, cît m-am necăjit să-mi prefac lătăreţele mele ! Şi i-am trimis-o. în culmea tulburării, mă uitasem la scrisoarea mea ca la a unui străin. I-am sărutat mîna, ruşinat, şi am plecat, pe buze ou parfumul ei iubit : «Acacia». Atît sînt îmbibat de parfumul ei, dragul meu, încît cînd era înflorită aleea de tei de îmbăta

oraşul cu mireasma lor, mie tot a saleîm îmi mirosea. Ştii, parcă ţi-am scris că am fost numit la Ministerul de Externe. Am demisionat ! Prea o lăsam singură... Alaltăieri stăm amîndoi în casă. Soarele scăpata repede, şi cum mă uitam la ea cum îi rumenea faţa lumina rubinie a apusului, iiam prins privirile care căutau la ceasornicul ce-1 are, cu o cureluşă de antilopă, la mînă. «La ce te uiţi aşa ?» o-ntreb. «Uite, dragă, ce sclipiri scoate lumina asta din briliantul inelului meu.» M-am dus să văd — briliantul stins, (fără mici o lucire. «A ! nu mai luceşte !» făcu dînsa cu părere ide rău. Nici gînd să strălucească briliantul, se uitaise la ceasornic. De ce urmărea orele ? Spre marea mea deznădejde, trebuia să mă întâlnesc, neapărat, c-un prieten la cafenea. Ne-am sărutat şi am plecat, dar ou gîndul în urmă. Ajuns la cafenea, m-am aşezat lîngă o fereastră, privind cum începuse să se lase o ceaţă groasă ca un fum. Prietenul nu mai venea. Trecuse ceasul întâlnirii. «Nici nu o să imai vie», gîndeam eu, cînd, prin dreptul geamului larg, zării trecînd grăbită, cu pasul el uşor — care mă făcuse să o urmăresc şi-ntîiaşi dată cînd am văzut-o — pe nevastă-mea. Un fior îmi trecu prin inimă. Unde se ducea, fără să-mi fi spus un eiuvînt, pe ceaţa asta ? Va să zică, tot la ceas se uitase (atunci. Fără să-mi dau seama, mi-am luat pălăriia şi, (lăsîndu-mi pardesiul, m-am (repezit după ea. Ceaţa se lăsase nepătrunsă. De-abia zăream pe nevastă-mea, care mergea aşa de repede, că mai nu mă puteam ţine pe urma ed. în sifîrşit, mă apropiasem ; în cap mii de gînduri «care de care mai întunecate îmi străfulgerau. Unde se ducea ?

Pe măsură ce mergeam, pe aceea mi se înfigea în minte bănuiala că mă înşeală. Vroia să se folosească de lipsa mea de acasă, de seara aceasta ceţoasă, pentru o întâlnire. O dată mă apropiasem într-atîta, încît mirosul parfumului ei de saleîm îmi îmbibă nările. «Dacă o prind, o omor !» Şi mă gîndeam la viaţa mea sfârşită, la fericirea pe care o visam. Blestemam prietenul cu întîlnirea lui cu

tot; dacă rămâneam acasă, poate o opream. Poate era întâiul ei pas greşit. Dacă era întâia ei greşeală... Şi iarăşi mirosul parfumului ei străbătu ceata de-mi alină sufletul... Dacă era întâia ei greşeală, cum de norocul căsniciei noastre nu trimetea o împrejurare care să o oprească ? întâia piedică poate opri greşelile viitoare. Da, să o oprească cineva... Şi liniştea de acasă, odăiţa ei parfumată, toate lucrurile pe care le atingeau degetele ei îmi răsăriră dinainte, ca şi cum o spărtură luminoasă se făcuse în valurile de ceaţă... Nu mă mai putui opri, mării pasul, şi cînd mă apropiai bine, ca să mă poată auzi, am strigat-o : «Mărie ! Marie !» S-a oprit mirată, m-a aşteptat: «Tu eşti ? ! îmi zise. încihipuieşte-ti c-a trimis croitoreasa după mine să încerc. De mîine are alte rochii de lucru. Hai cu mine... Dar unde m-ai văzut ?» Prin ceaţă, şi totuşi luminiţele din ochi i le vedeam. Nu ştiam ce să cred ; nu i-am spus nici un cuvînt. Lîngă un gang intrarăm într-o prăvălie mare, ce aşternea cu ferestrele ei o pînză de lumină pe trotuar. Repede o luară de lîngă mine patroana ou lucrătoarele. încerca tocmai în a treia odaie, cu uşa astupată printr-o perdea groasă de pluş. Crîmpeie de convorbiri veneau pînă la mine ; desluşit, nimic.

Şi-n minte mi se înşiră tot ce citisem şi văzusem prin farsele de teatru : prăvălii cu două intrări ; întîlniri... dar perdeaua se dă la o parte, şi nevasta apare veselă : «Îmi pare rău, îmi zice, că mai era o doamnă la încercat, că altfel te rugam să vii să vezi cum îmi şade taiorul». Cînd aim ieşit din prăvălie, răceala serii îmi dete un fior, nevasta de-abia aoum băgă de seamă că sînt fără pardesiu. Se uită lung la mine şi pricepui că înţelesese c-o bănuisem : «Dă-mi braţul, îmi zise ; apropie-te de mine să te încălzeşti pînă om găsi o trăsură... Prostule !» îmi luă braţul. N-am zis nimic. M-am oprit la cafenea de minam luat pardesiul. Acasă ne aştepta odaia caldă. Ea s-a întins pe dormeză să citească. «Cititul mi-ar putea fi de folos», mi-am zis, şi a doua zi i-am adus un volum de Anatole France. L-a

aruncat! Să arunci pe Anatole France ! «Să ştii, mi-am zis iar, că-i numai un mijloc să n-aibă ce face.» M-am uitat să văd ce citeşte. Citea pe Marcel Prevost. Am -alergat, i i-am cumpărat întreg. Cît e Prevost de vestit, tot nu cred să-i fi luat cineva scrierile toate deodată. I le-am adus. Nevastă-mea s-a bucurat nespus : «Am ce citi o lună», zise şi începu chiar să taie foile cărţilor. Auzi tu, prietene, să citească o lună ! O lună de linişte sufletească, ce fericire ! Cît n-aş da să fiu «prost», prost cum mi-a zis ea cînd m-a înţeles, alaltăieri, pe seara ceea ceţoasă. Cît n-aş da să fiu prost! Să fiu oare ? Tu ce zici ? Răspunde-mi un cuvînt. Al tău, Petre. P.-S. Arde scrisoarea."

Catiliu puse scrisoarea la loc. Se aşeză în jilţ şi căzu pe gînduri... „Nu cred să aibă dreptate Petre..., judecă în sine. Dar mai ştii ? Femeile ! Cu femeile e greu să capeţi adevărul. De-o fi, de n-o fi ceva : bietul Tronea !"

Uşa se deschise uşor.

— Cine-i ? întrebă Boţea, care se întorcea acasă.

— Eu, Catiliu.

—• Dar bine, frate, ce stai pe întuneric ? şi dădu drumul luminei electrice. S-a lăsat o ceaţă, zise Boţea, mi-i pardesiul umed.

Apoi zări scrisoarea, o luă repede şi-o aruncă în foc.

—• Am citit-o, mărturisi Catiliu.

— Foarte rău ai făcut.

—• De ce ? Tronea e tot aşa prietenul tău ca şi-al meu.

—• ;Se vede că nu, deoarece mi s-a mărturisit numai mie. Dar mă bizui pe tăcerea ta.

—• N-avea grijă... Bietul Tronea!

După o clipă Boltea răspunse :

—- Aşa-s bărbaţii : cei cari mu-s înşelaţi cred că sînt, şi cei cari sînt într^adevăr, habar n-au !

Catiliu se ridică îndată de pe scaun. De ce se uitase Boţea aşa la el cînd spusese cuvintele din urmă ?

— Zici că-i ceaţă ?
— Grozavă !
— Atunci te-am văzut, vino mîine la noi, la ceai. La Tevedere.
— Dar mai stai, omule.
— Nu... pe ceaţa .asta.

Catiliu ieşi în aerul rece de afară şi o luă repede la picior... Adică de ce se uitase Boţea la el cînd vorbise de bărbaţii carii „habar n-au" că-s (înşelaţi ? O fi auzit el ceva şi-i dăduse să înţeleagă ? Şi repede legă în minte fel die fel de nimicuri. Da, da, îl privise drept iîn ochi. (Deodată îşi aminti că nevasta îi spusese că o să se ducă în loraş. Uitase să o întrebe : unde ? Şi chiar dacă iar fi întrebat-o. Pe ceaţa asta ! Se uita la toate femeile. Gîfîind, Catiliu ajunse acasă. Cum deschise uşa, întrebă pe slujnică :
— S-a întors din oraş cuconiţa ?
— Nici n-a fost.
— Cum se poate ?

îşi aruncă pălăria, pardesiul şi, două cîte două, sări treptele scării. Nevasta îl aştepta în faţa focului, visătoare, într-un jîlţ.

—• N^ai fost în oraş, dragă ? întrebă Catiiliiu şi, aşezîndu-se lîngă ea pe un taburet, îi sărută mîinile amîndouă.
— Tu noi vezi ce ceaţă e ? răspunse dînsa.

Bucuria lui iCatiliu se revarsă în cuvinte :

—- Bine-ai făcut, puiule, bine-ai făcut, drăguţă ! Pe o ceaţă ca asta, cine ştie ce boală poţi căpăta... Că fetiţa e cuminte !... Mai ai cărţi de citit?... Să-ţi cumpăr altele...

Şi cum îi săruta mîinile, braţele, nevasta, şi mulţumită, şi mirată, îl întrebă :
— Dar ce ai, dragă ?...

El o privi în ochi şi îşi aduse aminte de cele două luminiţi ; i se păru că le vede şi-n privirile nevestei şi-i închise ochii cu două sărutări.

(19 14)

1

1

RECUNOŞTINŢA

Poveste

Multe mai ştia şi moşul meu, moşul Alecu. Scotea snoavele şi poveştile din buzunare, din tabachere, din mînecă, întocmai ca Bosco. La fiece împrejurare, povestea era gata ! Şi toate aveau un tâlc, că, la urma urmei, poveste fără nici un înţeles, aşa, numai de dragul povestei, nici mare lucru nu-i. De multe ori însă îmi amintesc cele auzite de la moşul meu, şi aşa, mai ieri, fapta unui prieten mi-a adus aminte de o poveste pe care o auzisem, în vreo două rînduri, de la bătrîn. E vorba de „recunoştinţă". Cum şi d-voastră veţi fi fost de multe ori aduşi în stare să încercaţi acest simţimînt, daţi-mi voie să vă înşir povestea mai la vale. Poate că n-oi spune-o aşa frumos cum am auzit-o, dar fiindcă are în ea un tîlc, tot vă va folosi la ceva. Căci adevărul, oricum l-ai spune, fie şi pe bîlbîite, tot adevăr rămîne.

Aşa, iată-1 pe turcul nostru, unul numit Aii, dintr-un tîrg al Anatoliei, luîndu-şi de dimineaţă calea spre dugheană, de unde cumpăra zilnic de ale gurei. Cum era cam beteag de un picior, căci Dumnezeu a lăsat nenorocirile, ca şi fericirile, tot pentru oameni, aşadar, cum mergea Aii şchiopîlc-şchiopîlc, vroind să treacă uliţa, numai ce se împiedică şi, căzînd, se lungeşte în colbul drumului cu mîna dreaptă întinsă, ca şi cum ar fi vrut să prindă,

repede, ceva. Un ţipăt de spaimă ieşi atunci din piepturile trecătorilor, căci tocmai în clipa ceea o căruţă venea în fuga mare spre cel căzut. Nici n-apucase bine să-şi dea seama Aii de ce i se întâmplase, cînd roata trăsurii şi trecu, fulgerătoare, pe lîngă dînsul, mai în aceeaşi vreme cînd cineva, apucîndu-l de picioare, îl trase înapoi. Fără acest ajutor neaşteptat, mîna dreaptă a lui Aii ar fi fost strivită de greutatea căruţei. S-a sculat bietul Aii de pe jos, s-a scuturat de colb, apoi, uitîndu-se la binefăcătorul lui, i-a mulţumit îngînînd cuvinte de adîncă recunoştinţă. Pe urmă, ca turc credincios ce era, a mulţumit Aii şi lui Mahomet că-i trimisese la vreme un suflet de om. Şi-a luat în urmă Aii rămas bun de la prietenul lui — căci din clipa aceea erau prieteni — şi s-au pierdut amîndoi în mulţime, Aii la dreapta, binefăcătorul la stînga, fiecare unde-l minau treburile.

A doua zi, cum obişnuia, silit de nevoie, Aii luă iar drumul spre dugheană. La o răspîntie, iată îi iese binefăcătorul din ajun în cale. Mare bucurie simţi Aii în suflet cînd îl văzu, şi iarăşi, cu umilinţă, îi spuse cuvinte de recunoştinţă. „Dreapta ţi-am scăpat-o ?" întrebă binefăcătorul. „Dreapta, uite asta", răspunse Aii, întinzînd mîna. Şi se despărţiră. A treia zi nu-şi întâlni Aii binefăcătorul, dar a patra zi dădu piept în piept cu el. Iar bucurie în sufletul lui Aii, iar vorbe şi mulţumiri recunoscătoare. „Ia să ţi-o văd", spuse binefăcătorul, apucîndu-i mîna : o atinse, o răsuci, cu un zîmbet de mîndrie, ca şi cum i-ar fi fost a treia mînă a lui. Şi se despărţiră. Şi a cincea zi dădură ochii din nou. Binefăcătorul era grăbit, îi strigă numai din fugă : „Dreapta?" „Dreapta!" răspunse Aii şi se depărtară unul de altul. Pe urmă, zilnic, şi chiar de cîteva ori pe zi se întâlneau. Unde se întorcea Aii, dădea cu ochii de binefăcătorul lui, care venea la el şi, de era cu mai mulţi prieteni, îi apuca mîna şi o arăta ca pe un lucru al său : ,,Uitaţi-vă ; eu i-am

scăpat-o !" Azi aşa, mîine aşa, lumea se deprinsese cu lucrul acesta, încît, în scurt, binefăcătorului îi şi ieşi porecla : „Omul cu trei mîini". Bietul Aii, de la o vreme, începu să-şi înconjure binefăcătorul, dar acesta, cum îl zărea, după dînsul, şi iar îi lua mîna, şi i-o sucea, şi o arăta la trecători. Pînă cînd bietul Aii, de teamă să nu-şi mai întâlnească binefăcătorul, nu mai ieşea din casă. Mai bine răbda de foame în zilele cînd n-avea pe cine să trimită în tîrg să-i cumpere ceva decît ar fi dat cu ochii de omul care ajunsese să-i strecoare un fior de spaimă în vine. Dar, într-o dimineaţă, o ciocănitură în uşă îl făcu să tresară : deschise. Binefăcătorul răsări în prag.

„Ce-ţi mai face mîna?" îl întrebă. „Bine !" bîlbîi Aii. „Dă-mi-o să ţi-o văd !" porunci omul, şi Aii întinse mîna. Şi de atunci, în fiece dimineaţă, binefăcătorul călca pragul casei lui bietul Aii. Ajunsese sărmanul AH să-l viseze pe cel ce-i scăpase mîna şi noaptea.

îşi blestema ceasul cînd plecase, în dimineaţa ceea, la dugheană. „Mai bine îmi strivea mîna roata căruţei", gîndea sărmanul turc. Şi binefăcătorul sosea, sosea la vreme, să-şi vadă mîna, sosea cînd singur, cînd cu un prieten, nu da greş cu nici un chip. Aii începu să slăbească de atâta mîhnire, iar odată, după ce plecă binefăcătorul, simţi că, de va merge multă vreme aşa, o să i se suie tot sîngele de la inimă la cap, o să şi înnebunească. într-o dimineaţă Aii se bucură : trecuse ceasul obişnuit, şi binefăcătorul nu sosise. „Să ştii că m-a lăsat în pace", îşi zise Aii. Şi, bucuros, ieşi în ogradă şi se duse la trunchi, să cioplească un ţăruş, să-şi dreagă gardul. Cioplea şi căuta cu ochii la vîrful lemnului, care se ascuţea supt tăişul bardei. Şi cum căuta, ridică o dată capul. în faţa lui stătea, rînjind, binefăcătorul. ,,Aşa-i că dacă nu-ţi scăpăm mîna, n-aveai cu ce ciopli azi ?" îi zise lui Aii. Dar lui Aii îi năvăli sîngele la cap, apucă barda cu mîna stînga

şi strigă binefăcătorului : „Dreapta mi-ai scăpat-o?" „Dreapta !" răspunse binefăcătorul. „Na-ţi-o, şi lasă-mă !" ţipă Aii şi, punîndu-şi mîna dreaptă pe 'trunchi, cu stînga şi-o ratează dintr-o lovitură de la cot, apoi, lăsînd barda, aruncă mîna tăiată binefăcătorului în faţă...

A suferit mult bietul Aii, dar a scăpat de binefăcătorul lui.

(O lacrimă pe-o geană, 1915)

\

ÎNSEMNĂRI ŞI ARTICOLE

NEINCLUSE ÎN VOLUME DE EMIL GÎRLEANU

ASUPRA ROMANULUI „FECIOARA"

Domnul Petru Vulcan, directorul literar al *Revistei poporului,* care apare în Constanţa, a dat la lumină, anul acesta, un roman intitulat *Fecioara.* Mai înainte de-a spune ceva despre această lucrare, avem nevoie de-a arăta cîteva din părţile prefeţei, scrisă de însuşi autorul, pentru a vedea *întrucît şi cum* a ştiut d-lui a se ţine de făgăduielile făcute în ea tuturor acelora care-l vor ceti.

Iată dar ce ne spune d. Vulcan: „S-a săturat lumea inteligentă de romanele cari au de obiect descrierea donjuanilor aventurieri, sau a eroinelor depravate.

Un public inteligent e-n drept să ceară autorilor descrierea persoanelor sănătoase, bine echilibrate, ale căror suferinţe merită toată atenţiunea şi ale căror sentimente ne înalţă sufletul.

Nu toţi stricaţii, nu toţi perverşii să ne defileze în pagini de romane. Scopul suprem al omenirii este perfecţiunea, nu degenerarea. Să luăm pildă de la cei buni şi mari, nu, cetind isprăvile perverşilor, tinerimea noastră să cunoască răul fără limite. Nouă ne trebuie persoane sănătoase."

Arătîndu-ne acestea, d. Vulcan ne promite să ne dea un roman în care : „Să vedem şi pe acei eroi care nu-şi mai substituie particula *de* la nume, însă pe acei eroi cu nobleţă în suflet şi în fapte, pe acei ce n-au văzut încă masa verde de la Monaco, lagunele Veneţiei, sau lupanarele Parisului, pe acei ce

au contribuit prin felul lor de a fi într-un mediu aşa cum îl avem în ţară la noi la progresul social."

Căci, mai adaogă d-lui : „Nu crime fioroase, nu sinucideri, nu adultere şi divorţuri ne pot înălţa sufletul ; elimin acestea, şi am dat o nouă direcţie romanului, direcţie sănătoasă, care va duce la luminarea minţii şi la înnobilarea inimii, căci nimic nu poate influenţa mai bine asupra tinerimii ca acest gen de literatură."

Cunoscînd aspiraţiile d-lui Vulcan, putem schiţa unele din personajele d-sale ; personaje aşa-zise „sănătoase" (fără îndoială că autorul înţelege prin aceasta sănătatea fizică, nu cea morală), prin conduita cărora d-lui crede că poate să ne îndrume pe o cale mai luminoasă decît cea de pînă acum. Iată cum ne face cunoscut autorul personalitatea iui Barbu Niculcea, eroul romanului său : „Fire însuşi problematecă, se devotase filozofiei în rîvna de a se cunoaşte mai bine". în altă parte, însă, ne spune tot despre el că nu putea „să împace firea lui de atlete cu împrejurarea lucrurilor". Mai încolo, vroind să ne arate regretul lui Barbu de a se fi căsătorit cu Silvia, întrupează următoarea frază, în corpul căreia mai adaogă o calitate persoanei lui : „Ah ! Silvio, n-ai putut înţelege că poeţii nu se împac cu amorurile ordinare".

Filozof, atlet, poet! Nu zic că această *trinitate* nu s-ar putea întrupa, la urma urmei, în persoana unui singur om. Dar mai poate fi filozof şi poet acela care se repede asupra soţiei sale pentru a-i astupa gura „cu podul palmei" ? Oare Barbu, ca filozof, n-ar fi găsit un alt mijloc de argumentare decît acela de a-şi exercita muşchii de atlet ? Dar tocmai faptul că Barbu nu era nici filozof, nici poet, ci simplu *atlete,* e că rămînea încurcat în faţa situaţiunilor mai grele, căutînd a le înăduşi cu *podul palmei.*

Atletismul e însă mania d'lui Vulcan ; căci să nu credeţi că Silvia e mai puţin tare ca soţul ei. Nu. în prima seară, cînd el voia să se apropie de dînsa,

ea „l-a lovit peste mînă cu o putere herculană, fapt care învedera îndeajuns furia ei culminantă".

în scena de mai sus, mai bine zis în scena în care Silvia, ca *Hercule,* învinge pe Barbu, ca *atlet,* intervine (de pudoare) un tur de forţă a d-lui Vulcan, care învîrteşte lucrurile astfel, încît, în prima noapte conjugală, mama şi sora Silviei să aştepte ivirea dimineţei în aceeaşi cameră cu noii căsătoriţi, silindu-l pe Barbu a încremeni pe scaun.

Simţul de pudoare însă ar fi trebuit să intervină mai tîrziu, cînd, avînd nevoie a introduce pe Barbu în camera *Fecioarei,* ne descrie modul cum a fost primit de dînsa în paragraful următor : „Şi nu stete mult la îndoială, îşi desprinse rochiţa din copşe şi, făcînd să-i alunece pe şolduri în jos, se lasă în cămăşuţă, care nu-i putea ascunde de loc pulpele ; îşi răsfiră părul pe ambii umeri şi se întinse pe crivat, ascunzîndu-şi formele sub un cearceaf de in, brodat artistic în cele patru laturi. Braţul stîng îl făcu semicerc împrejurul capului, iar cel drept îl lăsă în voie pe lîngă marginea crivatului. Fiind cu faţa în sus, încercă să închidă pleoapele. Ca să nu stea ca o luminare dreaptă, dete piciorului stîng o direcţiune oblică, scoţîndu-l pe jumătate afară !" Şi mai încolo, cînd Lia, prietena *Fecioarei,* „gîndindu-se un moment, mai luă o bucată de rahat din cutie, o aşeză pe faţa mesei şi, apucînd într-o mînă foarfecele, ale căror extremităţi se terminau printr-un cioc de barză, începu să cresteze bucata de rahat pe la muchii şi colţuri, dîndu-i o formă cilindrică, cu o scobitură la a doua treime. Virginia urmărea cu atenţie ce lucra Lia, pînă ce, roşindu-se la faţă, o opri brusc din lucrare, strigînd :

— Vai, ce a năibilor eşti... ce te învaţă dracu să faci !...

— Ha, ha, ha ! izbucni Lia într-un rîs nervos, apoi,, luînd bucata de rahat *cilindrică* de o extremitate, îi zise în şoaptă : Vrei să-ţi ofer şi ţie jumătate, ori o mănînc eu toată ?...

— Mănînc-o, mănînc-o, nu vreau, du-te, fugi... Doamne, n-am mai văzut fată mai afurisită ca tine..."

Şi domnul Vulcan are neruşinarea a se da drept apostolul romanului sănătos şi moral cînd scrie asemenea lucruri vrednice de ţiganii ce joacă păpuşele, fără însă a avea şi spiritul lor !

Dar cel puţin, dacă în stilul *Fecioarei* am putea găsi comparaţii, imagini, descrieri care să ne atragă atenţiunea şi să dăm măcar în această parte oarecare merit autorului ei. Din nefericire, nu dăm peste nimic. Stilul îi este greoi şi, fără să exagerez, aş putea spune *geometric.* El e plin de expresiuni care arată marea afinitate ce există între d. Vulcan şi această ramură a matematicilor. D-sa ne spune că Virginia, pentru a arăta fraţilor ei intimitatea ce exista între ea şi Barbu, „întindea minutele deasupra capului lui, îi şoptea ceva misterios, apoi cu naivitate (sic) dînd capului ei direcţiune oblică şi potrivindu-şi degetul arătător în dreptul gurei cu braţul în semicerc, clipea din gene". Barbu, într-un moment de voioşie, pentru a săruta pe Silvia, are nevoie de a-i aşeza *„capul în sens orizontal".* In alt moment de violenţă „îşi strînge pumnii, ţinînd ambile mîini în *linie paralelă* cu membrele inferioare". Această frază te sileşte a te gîndi imediat la un manual de gimnastică al d-lui Negrutzi.

Expresii ca: *oblic, orizontal, semicerc, cerc, cilindric, elipsoidal* etc. se găsesc aproape mai la fiecare pagină, arătîndu-ţi că trebuie să fii bun geometru pentru ca să înţelegi studiile *psihosociologice* ale d-lui Vulcan. Apoi limba în care e scris romanul abundează în neologisme proprii d-sale, ca: *briantin, abandon, sucombat, culminant* etc., ca şi cînd d. Vulcan a crezut că prin aceste cuvinte pompoase ar da o mai mare strălucire lucrării sale. Unele din ele lipsesc chiar de-a fi puse la locul lor, ceea ce ne arată că autorul nu le-a înţeles pe deplin.

Dar nota caracteristică a autorului *Fecioarei* e în aceea de a ne sili să vedem ca şi d-lui lucruri prea banale pentru a fi de un interes artistic. Ne spune de ex. că „uşa se învîrtea în ţâţâni" (sic), ca şi cum s-ar fi putut învîrti şi-n altceva ; cum că „becurile se aprinse deja pe străzi şi prin gradinele publice de oamenii serviciului municipal", ca şi cînd cetitorii d-lui ar fi convinşi că în capitală fiecare cetăţean îşi are în primirea sa un felinar, cu obligaţia de a-l aprinde.

La scena între Lia şi Virginia ne arată că „bucăţile de rahat erau roze şi de mărimea cutiei în lungime". Dacă d-sa crede că asemenea particularităţi pot să intereseze pe cetitor, se înşală grozav.

Cînd scena ar fi fost condusă cu artă, puţin ar fi interesat pe cetitori dacă în locul rahatului (care în orice caz nu putea să fie mai mare ca cutia) ar fi fost şocolată sau bomboane ruseşti. Dar vedeţi : pentru ca Lia să poată triumfa cu pornograficul ei simbol, nu putea a se folosi decît de-o bucată de rahat.

însă ceea ce e mai curios e că autorul *Fecioarei* mai făgăduieşte apariţia unui nou roman, intitulat *Mizerabilii noştri,* care ar fi tradus şi-n limba germană. (Lucrul acesta ne-a făcut să izbucnim într-un rîs homeric.) Nu mai încape vorbă că e liUer să facă aceasta, cu toate că ar trebui să se gîndească la prestigiul literaturii noastre, dacă nu la acel al persoanei d-sale. între aceea ce d-lui gîndeşte să facă şi ceea ce produce e o diferenţă ca între cer şi pămînt, cu alte cuvinte ca între talent şi d-sa.

Domnul Vulcan ar trebui dat în judecata curţii cu juri pentru a fi pus la locul său şi pentru a se opri la timp şi cu drept cuvînt scrieri de categoria *Fecioarei.*

Scriitori ca d-l Vulcan trebuiesc înfrînaţi prin orice mijloace de a da la iveală lucrări atît de dăunătoare, scoase nu din iubire de artă, ci numai dintr-o interesare josnică.

(1900)

ASUPRA ROMANULUI „STRĂBUNII"

Străbunii e o nouă lucrare a d-lui Ludovic Dauş. Nu rămîne îndoială că d. Dauş e un scriitor de talent şi că romanul *Străbunii* ne dă aprecierei părţi bune şi frumoase în ceea ce priveşte descrierea închipuită. Aceste părţi însă ar fi fost cu mult mai bine reuşite şi, pe lîngă frumuseţea descrierii, ar fi avut şi preţul adevărului dacă ele ar fi fost luate din timpul în care trăim. Romancierul, care trebuie să fie drept, să ne deie lucrurile supt adevărata lor formă şi nuanţă chiar atunci cînd le poetizează, trebuie să-şi aleagă părţi din viaţa văzută, pipăită şi întipărită bine în mintea lui. Fiecare artist ar trebui să aibă ca chestiune de conştiinţă zugrăvirea lumii în care trăieşte.

Cînd, citind romanul d. Dauş, îţi lunecă ochii pe următorul rînd : „Era în anul două sute cincizeci şi unu", eşti cuprins de o mare neîncredere pentru scriitorul de la începutul secolului al XX-lea, care nu vrea să facă istorie, ci un roman în care să ne arate starea sufletească a oamenilor de pe acele vremuri.

A te coborî cu 1600 de ani în urmă pentru a face artă din subtilităţile vieţii unei epoci aşa de „misterioasă cum este" (vezi prefaţa d. Dauş) e o absurditate. Oricît aş fi de binevoitor, nu pot crede că d. Dauş a avut puterea ca, în mijlocul Rommiei din 1900, să poată trăi corect daco-roman pe timpul al 251-lea an al erei creştine.

Subiectul tratat în *Străbunii* e un adevăr istoric stabilit deja de mult, şi un adevăr ştiinţific o dată

bine întemeiat, nu mai poate prezenta interes din punctul de vedere al *noului.* D. Dauş l-a luat aşa cum istoria i l-a dat (nici nu mai era nevoie să ne-o spuie în prefaţă), l-a îmbrăcat în cîteva iscodite întîmplări ale vieţii daco-romane şi a prezentat lucrarea publicului.

In studiul d-lui Dauş nu zdrim decît un ce ştiut: modul de formare a poporului romînesc. *Străbunii* nu pot fi priviţi ca lucrare originală şi de valoare din^două puncte de vedere: întâiul, pentru că, după cum am mai spus, miezul lucrării aparţine tuturor istoricilor care s-au ocupat cu originea poporului nostru. Al doilea, pentru că părţile celelalte care aparţin d-lui Dauş nu ne pot inspira nici un pic de încredere. Acest al doilea motiv ne sileşte a nu da o însemnătate nici acestei părţi a lucrării, în care s-ar părea că e singura originalitate a autorului, în măsură ce poate să însemne originalitate scene atît de aproape tuturor romanelor de senzaţie. Astăzi, cînd greşim în descrierea şi analiza sentimentelor celor ce trăiesc împreună cu noi, nu o să cădem în greşeală faţă de analiza celor cu 1600 de ani în urmă ? A îmbrăca cîteva personaje în haine dace sau romane nu înseamnă că i-am prefăcut în daci sau romani. A pune pe o curtezană să-şi bată sclavele, sau să-şi înroşească obrazul cu flori de mac nu vra să zică că am romanizat-o. D. Dauş nu poate intra de loc în cercetarea psihologică a personajelor d-sale. Ura cea puternică dintre romani şi daci ne-o reprezintă prin expresii trufaşe care şi le aruncă unii altora. Aici ar fi avut părţi admirabile de analiză ; dar cum putea s-o facă cu nişte fiinţi pe care de-abia le atingea cu închipuirea ? Chiar dacă ar fi încercat-o, ar fi dat un ce iscodit. Pentru ca să poată întrupa toate aceste expresii (locţiitoare analizei) în roman, d. Dauş sileşte pe romani şi daci ca, mai înainte de a-şi începe luptele, să şi le azvîrle de la o distanţă, cînd mai logică ar fi fost zbîrnîirea săgeţilor decît a vorbelor. în scena cînd dacii, urmăriţi, trec

prăpastia pe un brad ca punte (!) şi se pun în siguranţă prăvălindu-l apoi în adînc, romanii domnului Dauş sînt siliţi (de către d-lui) să se mulţumească cu laude în loc de a-şi întinde arcurile pentru a trimite săgeţile dincolo de prăpastia peste care ei nu puteau trece. Dar întinzîndu-le arcurile, autorul trebuia să le închidă gura, şi aceasta nu venea la socoteala d-sale.

E o mare greşeală de a alerga cu atîta timp în urmă. Cineva nu poate scrie un roman istoric decît sau studiind descrierile moravurilor epocii despre care ne vorbeşte, sau închipuindu-şi-le cum au fost. Cum ştiut este însă că nici nu există descrierea vieţii din munţi a dacilor, nu-i rămîne d-lui Dauş decît închipuirea, şi e bine întemeiat că închipuirea e departe de adevăr. Unde mai punem că dacă ar fi rămas descrierile unei epoci atît de îndepărtate, ele nu ar putea fi de sprijin pentru un romancier, deoarece s-ar găsi falsificate chiar de către acei ce le-au făcut. Spiritul de dreaptă observare s-a născut cu mult mai tîrziu. Scriitorul însă care şi-a ales un atare subiect e silit să le primească astfel, deoarece descrierile nu sînt opere de artă, cum, de ex. : un tablou, o statuie, de ale căror caiitaţi sau defecte ne putem da seamă singuri.

D. Dauş a pus o grozav de mare încordare pentru a nu-şi moderniza personajele, cu toate că nu a reuşit şi nici putinţă nu-i a reuşi într-un asemenea caz. Sîntem încredinţaţi că d. Dauş ar fi bine în lucrări studiate în lumea ce-l înconjoară. Lipsa modelelor vii l-a silit a alerga la alte mijloace, cu totul străine romanului modern, pentru a deştepta interesul cetitorului.

Dacă d. Dauş ar fi luat de la început drept „stavilă" neputinţa de a reînnoi ceva mort, ar fi lăsat' trecutul şi s-ar fi aplecat cu aceeaşi patimă spre prezent, dînd la lumină ceva de preţ. Cum avem încredere în talentul d-lui Dauş, aşteptăm cu bucurie a-l regăsi în alt roman, cu totul modernizat.

(1900)

„JURNAL DE BORD, SCHIŢE MARINE ŞI MILITARE" DE JEAN BART

Volumul lui Jean Bart cuprinde în prima parte jurnalul său de bord într-o călătorie pe coastele Asiei Mici, făcută pe bordul vasului nostru de război, bricul „Mircea", iar în partea a doua, schiţe marine şi militare.

Aceste frumoase bucăţi ce alcătuiesc astăzi un volum au fost publicate de către Jean Bart prin revistele noastre literare, pe cît îmi aduc aminte în *Pagini literare,* şi acum, în urmă, în *Noua revistă romînă.* încă nu ştiam cine se ascunde supt numele celebrului marinar cînd găseam o adevărată mulţumire a ceti aceste descrieri sincere, simple şi redate fără de nici o meşteşugire silită. Acum, cînd ştiu pe cine acoperă acest pseudonim, am înţăles că în adevăr cele citite de mine nu puteau fi decît astfel. îmi amintesc de timpurile din şcoală, cînd vedeam ce rîvnă punea Jean Bart în a ceti literatură de cîte ori severele regulamente îi dădeau răgaz. Compoziţiile lui îi atrăsese admiraţia camarazilor săi. Se vede că de pe atunci încă Jean Bart îşi croise un ideal, pe drumul căruia a început deja a călca. Adorator al lui Maupassant, marinar, deci un îndrăgostit al întinderilor nesfîrşite de apă, Jean Bart nu putea debuta decît cum a făcut-o, printr-un *Jurnal de bord.*

Pentru toţi acei ce poartă un interes literaturii noastre, volumul său nu poate fi decît o fericită apariţie.

Toţi cari au străbătut mările şi au petrecut pe ele clipe de linişte sau de zbucium îşi pot da sama cît e de greu să descrii această capricioasă parte a naturii. Cei mai mari admiratori ai mărilor au avut clipe cînd în faţa lor s-au simţit prea slabi, şi descrierile lor, oricît ar fi de măiestrite, de multe ori sînt lipsite de viaţă. Jean Bart a înţăles aceasta, el ne-a redat impresiunile sale într-un mod simplu, aşa cum i-a lovit simţirea, fără a se afunda în studiul acestor însufleţite adîncuri; şi-a preumblat vederile pe suprafaţa lor mîngîiată de lună, sau umbrită de pînza unui nour. Ici-colo, cîteva rînduri ne arată în scurt frămîntul spumegat al apelor ; aşa găsim la pag. 11 descrierea unei furtuni : „«Mircea» •— o jucărie minunată — se rostogoleşte zbuciumat pe întinderea asta neagră şi zgomotoasă care se agită, se frămîntă din toate părţile, formîndu-se în dealuri negre cu crestele albe de spumă, în văi adînci, adînci, fără fund, mutate în acelaşi timp de la un loc la altul într-o goană fără sfîrşit, într-un joc ameţitor, nebun, fără astîmpăr".

Descrierile scurte, dar puternice, îmi fac impresia unor adevărate schiţe, în cari tonurile generale fiind date, poţi adăoga cu uşurinţă detailurile, lucru de care cu drept cuvînt autorul s-a ferit pentru a nu-şi îngreuia stilul, frumos tocmai prin simplicitatea lui. Iată cum descrie vederea Trebizondei : „Trebizonda, imens amfiteatru, se înalţă pe coasta unui munte verde, în care vezi înfipte casele albe, cu nenumăratele lor fereşti ferecate, cu cerdace largi, unele deasupra altora ; şi sutele de minarete ale moscheelor, toate într-o neorînduială ciudată, totul în forme curioase şi bizare, în culori vii şi diferite, pătate numai de umbra cea de un verde-închis a chiparoşilor şi a platanilor". Sau mai departe descrierea Platanei : „O varietate de culori

neînchipuit de frumoasă : casele albe şi mici ca nişte jucării apar în umbra de un verde-închis a livezilor de măslini, sămănăturile de tutun, colţurile pleşuve ale stîncilor de granit roş, smochinii stufoşi, lespezile albe din cimitirul umbrit de chiparoşii jalnici, cari cresc pînă în marginea oglinzei străvezii a mării... un amestec curios, ca nişte trăsături de penel aruncate la întîmplare într-un joc capricios de culori vii tremurînd în lumina miezului de zi".

Stilul e plin de comparaţii cît se poate de frumoase ; aşa, ide ex., la pag. 77 găsim într-un răsărit de lună : „...şi colţul lunei noi se ivi lucind ca muchea unei seceri de argint înfiptă în vîrful unui dafin bătrîn". Iar la pagina 78, pentru a ne arăta impresia ce i-a făcut urma unei bărci pe întinsul apei luminate de lună, autorul scrie : „Noi am rămas privind la dunga de lumină lăsată în luciul apei, ca urma unui diamant ce taie o sticlă întinsă".

Ceea ce ne atinge însă mai mult sufletul, citind volumul lui Jean Bart, e buna-voinţă, mila ce-o arată fiinţelor urgisite de soartă, La fiecare pagină găseşti fraze în care se vede adîncă compătimire a autorului pentru acei ce sufăr. In mijlocul mării binefăcătoare, „în răceala apei aşa bogată în viaţă", gîndul i se furişează pentru a porni în „urmă, departe, la pămîntul cu coastele lui mari, la furnicarele omeneşti, prin mahalalele înfundate, acolo unde zac aşa de înghesuiţi atîţia sclavi, moderni — omul-unealtă, înăbuşit în atelierul plin de fum, omul-maşină de scris, încătuşat de biroul plin de praf şi de cerneală — numai aci simţi cît de tristă-i soarta acelor victime ale mizeriei multlăudatei civilizaţii".

Această compătimire pentru fiinţele îndurerate se poate vedea şi mai bine în schiţele marine şi militare, unde fiecare subiect descrie cîte-o durere. *Moartea pilotului, Rătăcit, La poarta spitalului, Sin-*

gură, Şoimul, O înmormîritare militară etc. sînt icoane triste din viața de toate zilele. In aceste schițe se găsesc multe părți frumoase, scrise cu o simțire de artist.

Critica în genere a fost bine primitoare pentru volumul lui Jean Bart, şi nici nu se puteia altmintrelea. Noi îi dorim a merge tot astfel în cariera literelor, al căreia drum l-a început cu paşi atît de fericiți.

(19 0 1)

CASA IRINUCĂI

...Valea Bărnarului rămîne tot mai în urmă. începe să ploaie. Ne strîngem cît putem mai bine în mântălile scorojite de colb şi umezeală. Trăsurile merg una după alta ; căişorii mărunți deapănă din picioare, grăbiți de bicele hăietanilor de pe capră, Drumul rămase deşirat în urmă ; otelul ,,Zorile" din Broşteni prinde a se zări. Ajungem. Dar pe cînd tovarăşii noştri rămîn să se odihnească, noi trecem mai departe, pe acelaşi mal al Bistriței, spre casa Irinucăi, în care a locuit în copilărie Ion Creangă. Cum mergem aşa, gîndurile mă fură, iar foşnetul ploaiei pe cetinile brazilor de pe celalt mal îmi ține tovărăşie. O întreagă lume din trecut ia ființă. N-am călcat niciodată prin meleagurile acestea şi totuşi parcă mă duc spre un loc cunoscut ; în minte mi se înşiră rîndurile povestitorului care mi-a fermecat mai mult tinerețea.

„Ptriuu!" glasul vizitiului mă trezeşte ; sărim jos. Pe stînga drumului, puțin în dîmb, cocioaba Irinucăi stă să nu cadă. E aşa cum a descris-o Creangă : o adunătură de scînduri pe care mai mult întîmplarea pare că le-a încleştat la un loc.

Cu ferestrele „cît palma", cu uşa într-o rînă, ghiontită peste tot de vînturi şi vifornițe, bojdeuca prizărită parcă se mai fereşte încă de stîncile prăvălite, din deal, de către Ionică, feciorul lui Petrea Ciobotariul şi al Smarandei din Pipirig. Şi-n adevăr, în fața cocioabei, în marginea drumului, lîngă un stîlp de telegraf, zace o stîncă mare, rostogolită

de sus, poate chiar aceea pe care mînile copilului zburdalnic o prăvălise într-o zi de primăvară.

De după geamurile oarbe, din dosul uşii gheboase, nici un semn de viaţă ; ograda pustie, nici cîne, nici pasere, nici ,,capre slabe şi rîioase". In spatele casei e dealul cu pieptul scrijelit de stînci ruginii, acoperit de brazi răzleţi şi mesteacăni, dealul de pe care, de atîtea ori, ochiul copilului Creangă trebuie să fi-ntîlnit priveliştea pe care astăzi o vedem prin bura repezită a ploaiei ca printr-un văl.

Pictorul[1] se urcă pe un pîrleaz, să fotografieze cocioaba ; băietanul din faţa caselor zîmbeşte şi-i spune : „Bine că nu-i baba acasă, că rău v-ar mai ocărî ; nimărui nu îngăduie să se apropie de ograda ei, să n-o puie prin cărţi". Căci bojdeuca e locuită astăzi de către fata Irinucăi, „fata balcază şi Mlîie, de-ţi era frică să înnoptezi cu dînsa în casă", cum o zugrăveşte cu pana lui cea atît de meşteră Ion Creangă.

Plecăm. Mă gîndesc la scriitorul care nu mai este şi la batjocuritoarea voie a soartei care vrea ca-n preajma Bistriţei veşnic curgătoare să dăinuiască, în calea vremii, cocioaba şubredă, cînd atîtea şi atîtea lucruri trainice se şterg de pe faţa pămîntului acestuia într-o singură clipită !...

(1909)

[1] E vorba de pictorul Satmary, cu care Gîrleanu călătorea.

Ianuarie 1910

ÎNTÂIA DUMINECĂ
[Fragment]

Anul nou a adus o nouă circulară a poliţiei capitalei. Această autoritate opreşte, de ajun, *jocul de cărţi* şi... *pluguşorul*! Cum se vor fi îmbinînd aceste două lucruri într-aceeaşi sclipire de judecată, nu ştim. Cum poate cineva cuprinde supt aceeaşi vedere o faptă atît de respingătoare ca jocul de cărţi, cu un obicei străvechi ca pluguşorul, e greu de-nţeles. Aceasta îmi aminteşte însă că — sînt mulţi ani de-atunci — în Iaşi se oprise *jocul de păpuşi.* Păpuşerul n-a stat o clipă pe gînduri şi-a alergat, — ştiţi la cine ? La moş Ion Creangă, care, mîniat, cu drept cuvînt, de îngustimea minţii celuia de la care pornise porunca, s-a dus, a*stăruit, şi păpuşile şi-au căpătat dreptul lor de joc şi veselie, din Ajun pînă-n Ispas.

Şi fiindcă am vorbit de Ion Creangă. La 30 decembrie s-au comemorat 20 de ani de la moartea marelui povestitor. Un mănunchi de oameni s-a dus, la Iaşi, la mormîntul lui uitat! Atîţia s-au putut aduna pentru o asemenea împrejurare ! Dar Ion Creangă a fost numai un mare, un foarte mare scriitor, — poate de aceea ! E şi mai bine că nu s-a tulburat liniştea unui mormînt peste ţărîna căruia îngenunche numai vremea.

...Şi peste aceleaşi patimi şi doruri, peste aceleaşi inimi ce bat şi sufăr doar în alte piepturi, peste aceleaşi zvîrcoliri şi sclipiri, cortina anului 1909 a căzut deodată, ca o aripă rănită.

1910 îşi ia locul, cu zîmbetul de copil, pe care închipuirea noastră i l-a pus pe buzele lui de bătrîn zbîrcit, pe buzele care se strîng poate într-o rînjire răutăcioasă, cînd, lovind încă o dată, cu vîrful piciorului, să se învîrtească *mingea* mai departe, priveşte cum ne zvîrcolim şi cît de multe nădăjduim de la dînsul.

(1910)

Ianuarie 1910

A PATRA DUMINECĂ

Teatrul ! Am fost la teatru de pe cînd eram copil. Ţin minte clădirea vechiului Teatru Naţional, de pe uliţa Copoului din Iaşi. Şi cînd mă gîndesc ce mi-a rămas în minte de pe atunci din perindarea atîtor piese prin faţa ochilor mei minunaţi, îmi vine să surîd. Ce amestec ! M-a urmărit mult scena, la fereastră, a doi îndrăgostiţi : Romeo şi Julieta, cu neuitatul Hasnaş în Romeo ! Ce anume mişcase în sufletul meu neştiutor scena unei copile care împarte flori, rîzînd ? Ofelia, în *Hamlet l* Şi între aceştia prindea loc faţa rotundă, ca o lună, a bragagiului, care mă făcea să mă prăpădesc de rîs ; vestitul Bălănescu, în *Nazat,* mi se pare. Dar cîtă vreme nu m-a lăsat în pace chipul sîngeros al unui om care biciuia oamenii. Foarte, foarte tîrziu, şi numai după reprezentare, am descoperit că figura fioroasă ce mi se înţelenise în minte fusese cea a lui Hebro din minunata *Fîntlnă a Blanduziei.* Vra să zică, auzisem, fără să ştiu asculta, glasul ,,ca un clopoţel de argint" al d-nei Aristiţa Romanescu !

Şi-ntr-o noapte grozavă am văzut pe bietul Bălănescu, pe care-l cunoşteau al mei, şi pe care mă deprinsesem să-l privesc numai rîzînd, plîngînd în hohote, cu faţa-n mini, ca un copil, în preajma unui uriaş rug de flăcări. Teatrul Naţional ardea !

Peste cîțiva ani. Am iubit nespus pe un profesor... de gimnastică. Parcă-l văd cum intra în clasă, cu catalogul subțioară, cum ne chema pe fiecare să ridicăm *bombele,* cum ne țistuia, cum, înfuriat, ne ridica pe Cîte unul în brațele lui de atleți să ne sfarme de pămînt, cum privea în ochii noştri speriați şi cum apoi izbucnea în hohotul cela de rîs, la care clasa răspundea ca un tunet.

L-am văzut de atîtea ori în *Nebunul din amor,* l-am văzut de atîtea ori scos la rampă, sărbătorit de către publicul care-l adora !... Era vestitul şi nefericitul Dumitrescu.'

Mai tîrziu ; mai răsărit şi mai lămurit la minte, într-o seară neuitată, în circul „Sidoli", am privit pe marele Manolescu jucînd în *Moartea civilă.* Istovit, cu ochii pe cari grimele nu mai avuseseră nevoie să-i mărească, Manolescu juca, mi se pare, pentru cea din urmă oară. Studenții i-au dat o cunună şi-un album. Publicul a plîns şi i-a făcut ovații. A fost un sfîşietor ,,rămas bun.!"...

Şi cîte chipuri iubite : Luchian, Arceleanu, Mitru Constantinescu, Rădulescu ! — s-au dus cu toții i

La toate acestea, la toți aceştia mă gîndesc de multe ori, căci mi-au fost dragi. Mi-a plăcut viața lor — chiar în cele cîteva asprimi inerente caracterului unui artist — mi-au plăcut străduințele lor de a întrupa atîtea suflete şi am avut cea mai adîncă admirație pentru acela care a ştiut să-mi înfățişeze pe om. Să închid ochii şi, gîndindu-mă la cutare artist, să-l văd neapărat în cutare rol.

Astfel, artistul cu cea mai desăvîrşită distincție *latină* — talentatul nostru Demetriade — m-a incintat cînd l-am văzut, acum în urmă, în *Ovidiu:* M-a mişcat adînc în actul final, cînd, sfîrşit, poetul moare în odaia zguduită de viscolul înghețat al iernii. în cadrul acesta mi-a rămas Demetriade de cîte ori mă gîndesc la el. Şi, ciudat! simt o mare

mulțumire sufletească acum, cînd îl ştiu că se întremează, după boala grea ce a încercat, supt caldul şi trandafirul cer al Egiptului... aşa departe de viforosul Tomis.

Să ai sufletul, firea ta lăsată de Dumnezeu, şi, totuşi, dezbrăcîndu-te de ea ca de o haină, să întrupezi pe cea a altuia, e o însuşire foarte rară. Căci sînt mulți artişti *făcuți:* o muncă stăruitoare, îmbinată cu un talent frumos pot da, uneori, roade uimitoare. Totuşi, în jocul acestor artişti, oricît de maestru ar fi, se vede *factura.* Să rămîie însă om, în mijloacele pe cari le întrebuințează nici măcar să se' întrezărească studiul, să te absoarbă, privindu-l, acesta e darul înnăscut al celui *ales.*

Urmărind cele cinci acte ale piesei *Prostul* lui Fulda, care se joacă acum în şir şi-n care Soreanu e protagonistul, mi-am întărit şi mai mult această părere. Căci Soreanu e unul dintre artiştii *unici,* cari, pe lîngă un mare talent, au şi acea adîncă putere de intuiție care îi ajută să creeze. Cineva îmi spunea că, după ce-l văzuse în neînsemnatul rol din *Stingerea* — rol căruia Soreanu, se ştie, i-a dat un aşa de neaşteptat relief — a rămas surprins cînd, mirat de intrarea extraordinară a artistului care înfățişa pe inspectorul de stat Prell din *Institutorii,* căută şi citi în .distribuție numele lui Soreanu. Era de nerecunoscut. Iar cei ce l-au admirat în *Institutorii* n-ar putea bănui că tot el trăieşte şi-n Cantonistul din *Brînduşa,* sau în Kellermann, bietul Kellermann din *Heideîbergul de altădată.* Şi tot Soreanu e avocatul neînduplecat din *Falimentul ?* Dar între toate aceste roluri şi cel al lui Iulius Haeberlin din *Prostul,* cîtă deosebire ! Cîtă duioşie, ce frăgezime, ce durere sobră şi, prin aceasta, atît de adîncă ! Aceasta e taina, lui Soreanu. El e totdeauna altul: o. nouă scăpărare de fulger a sufletului, care luminează o altă privelişte din viață. Pentru aceasta, toate celelalte calități ale lui Soreanu : inteligența ascuțită, studiul pînă în cele mai mici amănunte pălesc în fața acestei puteri

oarbe, care e geniul. Dar priviți-i ochii aceia ciudați, cari răsfrîng atît de puternic lumina, că par de două ori mai mari, priviți-i fața, care, La cel mai mic zîmbet, se luminează, deodată, ca un glob electric şi dă acea impresie covîrşitoare care te pătrunde, şi veți simți îndată că-n dosul lor e o altă văpaie decît la ceilalți oameni.

Toate acestea fac din Soreanu un artist de geniu, care, dacă ar juca pe scene străine, ar fi şi unul dintre vestiții artişti ai lumii.

...Şi parcă-mi pare rău că trebuie să mă despart de această lume iubită, să amin pentru altă dată însemnările mele despre atîția artişti foarte talentați care ilustrează scena noastră de astăzi.

(1910)

Fevruarîe 1910

ÎNTÂIA DUMINECĂ

Intrăm în a treia lună a iernii, şi zăpada nu s-a sco.borît deasupra Bucureştiutui. Oraşul e hursuz, murdar, umed de ploaia măruntă, care se cerne de sus şi care te pătrunde.

Trec prin Cişmigiu. Lacul îşi încrețeşte fața supt aripa vîntului rece. Lebedele albe trec cu aceeaşi seninătate ca-n nopțile calde şi aromitoare de vară. A început să ploaie. Pe o bancă, o femeie cu ghete rupte, învelită într-un şal rupt care ascunde o legătură, priveşte în gol. Ocolesc grădina şi o găsesc tot acolo, cu buzele mai învinețite de frig. Pe cine o fi aşteptînd ? Cine a părăsit-o ? Din ce loc o fi gonit-o ? Mă apropii să-i dau cîțiva bani ; mi-i primeşte, plîngînd. Mă depărtez trist; în licărirea ochilor ei am văzut toată nefericirea sufletului urgisit. Plouă mai des. Picăturile reci îmi străbat hainele. De departe mai privesc spre banca pe care femeia a rămas încremenită, cu fața întoarsă spre golul dinspre care atîția aşteaptă să le sosească norocul!

Dar eu ştiu că norocul nu vine', căci norocul, ca orişice drumeț întîrziat, se îndreaptă spre fereastra care-1 cheamă de departe cu lumina ei cea caldă.

Unde e mila omenească, mila care-ți smulge o lacrimă, care-ți înmoaie mînia, care-ți uşurează

sufletul, care-ţi scoate cel de pe urmă ban să-l dai fiinţei nenorocite care cere o bucăţică de pîine? De cîte ori aud despre o nouă societate de ajutor, de atîtea ori surîd. Căci va veni o clipă, în vremile aceste de sălbatec egoism, cînd mila va ajunge un fel de bir pe care-l vor plăti bucuroşi cu toţii, din odaia lor, mulţumiţi că aşa pot să nu-şi mai scoboare privirile spre o nenorocire. Vor da fără să ştie cui, fără să ştie pentru ce. Şi astfel *mila oficială,* seacă, va înlocui odată, poate foarte curînd, în sufletul nostru, *mila omenească* pe care au avut-o cei dinainte.

De aceea, cînd vine o nenorocire grozavă, un cataclism, cînd pămîntul se deschide ca o gură lacomă să ne înghită, cînd apele năvălesc ca un potop, cînd natura ne pune deopotrivă în faţa cumplitei nefericiri, nu trebuie să blestemăm, ci să ne scoborîm noi în noi înşine şi să ne *reînnoim,* dacă ne mai stă în putinţă.

Pe această vreme jilavă nimeresc la cinematograf • nici nu se putea altfel. In faţa publicului nerăbdător se desfăşoară *Inundaţiile din Paris.* Şi astfel vedem aievea această dramă zguduitoare, care a rănit inima Franţei.

V-aţi gîndit vreodată ce tragice invenţiuni sînt *gramofonul* şi *cinematograful ?* Ia închipuiţi-vă lunecînd toate aceste *filme* de astăzi pe dinaintea oamenilor ce vor trăi peste o sută de ani. Ce strîngere de inimă pentru acei cari vor privi trăind o lume care de mult se va fi topit în sînul pămîntului ! Cu ce surprindere dureroasă poate vor asculta glasul lui Carusso, care le va cînta *Celeste Aida* — dd dincolo de mormînt!

Mereu cad picăturile reci. Sînt unsprezece ceasuri de noapte. La palatul regal e bal. Pe după perdelele ferestrelor înalte se strecoară raze piezişe de lumină. Umbre se ivesc şi se şterg. Jos aşteaptă cupelele, automobilele cu ochii lor strălucitori. Pe trotuar privesc, în deşert, o grămadă de gură-cască. Trece o pereche. Femeia se opreşte :

— Stai, să ne uităm puţin.

Bărbatul se grăbeşte :

— Lasă-mă ; mi-a intrat apa-n ghete.

La poarta cealaltă un gardist se repede şi strigă :

— Automobilul d-lui preşedinte al consiliului.

Un pungaş, cu şapca pe ceafă, ţipă, maimuţărindu-l :

— Psst ! Şi-al meu !

Cei dimprejur fac haz.

Iuţesc pasul. Un cal de la o trăsură a căzut şi se zbate pe asfalt. O femeie trece grăbită. La o casă, sus, în lumina electricităţii, un polog roz înveseleşte fereastra. Şi, în noaptea umedă, culoarea lui îmi încălzeşte sufletul, ca şi gluma ştrengarului de adineoarea.

(19 10)

Fevmarie 1910

A DOUA DUMINECĂ

îmi place să rătăcesc prin mahalalele cele mai depărtate ale tîrgurilor. Prefacerile cari schimbă într-atîta ***centru}*** unui oraş îşi slăbesc din ce în ce înrâurirea cu cît îi măreşti cercul, şi la margini abia se simte. Trec ani după ani, cîte o jumătate de veac aproape, ca mahalalele să ia o altă înfăţişare. Oamenii de pe aici sînt mai săraci, deci nevoiţi să fie mai conservatori, iar ***edilii*** ţin să lustruiască mai întăi ce cade mai repede supt ochi.

în privinţa aceasta, oraşele noastre au o înfăţişare deosebită. Le-aş asemăna cu sîmburele unei piersici : centrul, — miezul neted ; mahalaua, — coaja cu zfoîrciturile ei.

Mahalalele Bucureştiului încă mai au din farmecul trecutului ; în lungul lor, casele răsar mărunte, cu ceardacuri, cu zorele încolătăcite pe ostreţe, cu umbrarul de viţă din care, toamna, strugurii atîrnă ademenitori, cu pitpalacul sau mierla tradiţională, cu hanurile în ale cărora curţi chervanele mai poposesc noaptea.

Şi cît de ciudate, de hazlii răsar în mijlocul acestei lumi unele încercări de ***modernizare!***

Rătăcind mai dăunăzi c-un prieten, ne-am trezit într-o mahala prin care nu mai călcasem. Prietenul, care cunoştea Bucureştiul bine, îmi vorbea despre obiceiurile caracteristice ale acestei părţi a oraşului în care s-au strîns să locuiască femeile pe care nefericirea le-a silit să împartă, pe bani, dezmierdările lor silite. Şi la amîndoi ne-au venit în minte unele pagini ale lui Zola, în care marele scriitor francez arată, în trăsături puternice, privelişti din viaţa acestor fiinţi căzute. Şi cum vorbeam, prietenul îmi apucă, repede, braţul şi-mi strigă :

—• Priveşte !.

îi urmăresc degetul întins spre firma unei prăvălii ; citesc :

LA EMILE ZOLA
Magasin de coloniale

Ce potrivire între gîndul nostru şi al aceluia care a pus să-i picteze, sus, chipul zbîrcit, cu privirile ascunse din dosul ochelarilor al scriitorului ? E oare numai o întîmplare apropierea între viaţa acestei mahalale şi numele celui mai vestit zugrăvitor al ei ?... Şi ne pare că din ochii încondeiaţi ai femeii care trece repede cu capul gol, c-un şal în spate, pe lîngă noi, s-a furişat o privire de înţelegere către chipul rece şi scrutător de sus. Iar colo, din dosul ferestrei, la care seara a aprins cea dintăi lumină să bată în perdelele roşii, bănuim că pleoape obosite clipesc deasupra unei pagini din ***L'assommoir***[1].

E o săptămînă de vagabondaj. Cîteodată te loveşte un dor de ducă, dor de văzut lucruri noi, de-ntîlnit chipuri necunoscute, de observat ***tabieturi*** nebănuite ; şi porneşti. Unde ? încotro ? Ai văzut o dată, de două şi chiar de trei ori aceeaşi piesă de teatru ; şi-oricum, te-ai săturat. Poate nu mai poţi asculta cutare operetă care ţi-a fermecat cu toate aceste copilăria. Te dor ochii de cinematograf. Ghiceşti, aşa, prin instinct, că un oarecare conferenţiar, care vorbeşte chiar în seara aceea, te-ar doborî ascultîndu-1.

— Atunci, prietene ?

[1] *Bita* (fr.).

— Hai cu mine.
— Hai!
Un *Variete.* Ce e drept, lucrul e mai nou. Atît de nou, că nu mai ţin minte de cînd nu mi-au zbîrnîit nervii mai grozav ca astă-seară. Ce urlete ! Ce braţe agitate ! Ce mişcări butucănoase !
—- M-ai omorît, prietene !
— Aibi răbdare !
Şi-am avut ! Dar pînă să le vie rîndul, ce tortură ! Ce vor fi căutînd aceşti doi tineri artişti în mijlocul frămîntului celuia, în mijlocul urletelor după pîine ? Căci amîndoi sînt două adevărate talente.
Cel dintîi, Stavil, e un *diseur* francez. Foarte simpatic, cu priviri vii, nuanţează cu o deosebită inteligenţă, cîntă cu tot focul temperamentului pe care într-o largă măsură îl are. Te farmecă.
E deprinderea vieţii de boem care-l strămută de pe scene mai mari, unde am auzit că a debutat, care-l împinge din mijlocul unei inteligente societăţi de provincie, dintr-un oraş al nostru, unde am auzit c-a fost îmbrăţişat cu căldură,, pe cele cîteva scînduri ale localului acestuia ?
îmi amintesc de un tenor bun, pe care îl ascultasem, cu plăcere, cîntînd într-o trupă italiană; mai tîrziu l-am văzut într-un varieteu, strîncfînd cu cheta !
Şi-am cunoscut pe vestitul artist vienez Morisson, care, venind în Iaşi, s-a amorezat de viaţa patriarhală a bătrînului oraş şi-a rămas săptămînl întregi oaspele lui, pierzînd toate angajamentele ce le avea.
Firi ciudate !
Al doilea £ un artist romîn de un foarte mare talent : e Iulian.
Cine aţi citit minunatele pagini ale maestrului Caragiale, în cari sînt zugrăvite, cu atîta măiestrie, unele chipuri din mahalaua bucureşteană, şi vroiţi să le priviţi trăind, mergeţi de vedeţi pe Iulian. Cu o neînchipuită putere de intuiţie, cu o adîncime rară a sufletului, Iulian înfăţişează, în carne şi oase, pe mahalagioaica de Bucureşti.

Toată gama simţimintelor unei femei simple, dar inteligentă, şireată, voinicoasă, încrezută, veselă — în casă, în curtea cu păsări, la împletit, la cimitir, la *aeroplanul* „neamţului", la horă — toată o găseşti în felul cum o înfăţişează Iulian. Ce minunat ţi-o arată jucind la horă, legănîndu-se din şale, făcînd cu ochiul, împungînd cu vorba pe cele mai bătrîne, îmbiind pe cele tinere, luînd din ce în ce mai mult suflet, ca să arate că încă-i „dînsa". Şi pe lîngă aceasta, cu ce talent literar îşi alcătuieşte monoloagele, ce bine prinde situaţiile.
Mi se spune că sînt artişti de la Teatrul Naţional cari se duc de-l privesc cu plăcere. Iar acum, în urmă, a fost chemat la serate, în lumea mare.
Şi-mi pare bine cu adevărat, căci, în felul său, e un artist rar.
Şl mă întreb : oare nu e vremea să se înjghebe şi la noi *„cabaret artistique" ?* Sînt atîţia care-şi tîrăsc talentul prin toate teatrele de varietăţi. Şi poate că publicul s-ar deprinde cu acest gen de artă uşoară.
Cîteodată citeşti un volum întreg, şi tocmai la sfîrşit găseşti o pagină admirabilă ; zici : „Un capriciu al autorului". Umbli zile, săptămîni întregi prin pustiu, pînă ce, în sfîrşit, dai de un mănunchi de arbori ; gîndeşti : „O fantezie a naturii". Rătăceşti destul prin cotloanele oraşelor, pînă ce întîlneişti un Iulian sau un Stavil, şi-ţi şopteşti : „O ciudăţenie a soartei".
Multe poţi vedea cutreierînd. In cel mai ascuns colţ al lumii poate e cea mai frumoasă nestimată. Mergeţi şi culegeţi.

(19 10)

Martie 1910

A DOUA DUMINECĂ

[Fragment]

Pretutindeni: „De închiriat". întreg'Bucureştiul e de-nchiriat : magazii, grădini, palate, cocioabe, maghernițe şi chioşcuri ! Nu e loc pe pămînt în care mutatul să-şi arate mai grozav asprimea ca în capitala noastră. Aşteptați numai cîteva zile, şi veți vedea şiragurile de care şi camioane cărăbănind, dintr-o mahala într-alta, dintr-un fund al tîrgului în celălalt fund, de la răsărit la apus, sute şi mii de scaune, de oglinzi, de mese, de paturi, colivii şi boarfe, triste şi necăjite tovarăşe ale vieții bieților oameni. Din pricina lor circulația străzilor e xmbîcsită, tramvaiele merg la pas, automobilele se izbesc cap în cap, trecătorii dau unii peste alții, iar caravanele cu caiabalîcuri înaintează încet, cumpăninclu-se, jalnice, ca nişte dricuri, prin noroiul străzilor. Şi bieții stăpîni se află în treburi ! îi vezi cînd înaintea, cînd în urma carelor : ici culegînd un sfeşnic de pe jos, colo tăbîrcind o legătură gata să cadă, dincolo punînd umărul să proptească cine ştie ce lucru care se desfăcuse din robia frînghiilor slab înnodate.

Şi de unde vin oamenii aceştia şi-hcotro se duc ? Păşesc spre mai bine? îşi tîrăsc paşii spre o locuință mai bună ? mai plină de soare ? mai largă şi mai aerisită ? Nu. De multe ori ies dintr-o' vizuină ca să intre într-o hrubă umedă, murdară şi întunecoasă, în care razelor soarelui le e frică să pătrun-

dă şi-n care adierea primăverii nu se strecoară niciodată. în astfel de case trăiesc atîţia oameni, supt astfel de acoperăminte iubesc, mor sau îşi petrec nopţile tîrzii, la flacăra unei luminări, muncind ca să-şi poată plăti acest ticălos adăpost!

Căci în Bucureşti, proprietarii, cei mai mulţi, şi-au făcut din închirierea caselor, care le aduc venituri cît nişte moşii, o adevărată *carieră.* Au o deosebită artă să te primească, să te momească, să se facă moldoveni dacă eşti moldovean, olteni dacă te-ai născut oltean, să-ţi ciripească franţuzeşte dacă eşti străin, să te *atragă* în cocioaba lui, să-ţi deie „cea *mai bună locuinţă",* pînă te vede mutat. Ş-apoi! Apoi rămîne cu adevărat *proprietar.*

Iată, anul acesta şi localul cafenelei „Kubler" e de-nchiriat. *Boemii* trebuie să-şi caute alt cuib. Şi era o atmosferă de intimitate în sala lungă, împrejurul meselor de'marmoră neagră. Dintre toate cafenelele din Bucureşti, cafeneaua „Kubler" e legată mai mult de viaţa artiştilor şi scriitorilor noştri. Cum şi-a deschis localul, dincolo, în Calea Victoriei, în colţul din faţa aripii palatului regal, pe la 1898 mi se pare, repede a şi ajuns locul de întîlnire al artiştilor şi scriitorilor. Toate cenaclurile literare acolo îşi aveau sălaşul, şi multe reviste acolo şi-au întocmit sumarele, seara, supt lumina lămpii, în preajma unui *şvarţ. Papa Kubler,* un alsacian volnic, care a luat parte, ca inginer, după cît mi s-a spus, la construirea fortificaţiilor dimprejurul Bucureştiului, îşi făcea des apariţia şi lua şi el, ca un simplu vizitator, *şvarţul,* într-un colţ, la o masă, de unde privea lumea. Acum doi ani *Papa Kubler* se desface de hotel — „Hotelul Imperial", care ţinea de cafenea — şi-şi mută cafeneaua în liniştita stradă a Academiei, unde îşi va închide uşile peste cîteva zile. Patronul va îngriji pe viitor de un hotel ce-l are la Sinaia. Dar *boemii,* ei, ce vor face?

. [. . " . . . .]

(19 10)

CĂRȚILE DE CITIRE [I]

Din întîmplare găsesc una din cărțile pe rîndurile căreia au alergat ochii mei de copil. O carte e cel mai bun prieten, spune o zicătoare ; e ceva mai mult : o carte iubită e o rudă, e o soră scumpă a sufletului nostru. Aşa mă uit la filele îngălbenite pe care le răsfoiesc, la chipurile şterse pe care le văd parcă prin ceața vremii ce s-a scurs. Găsesc însemnări pe de margini, cuvinte scrise încet, cu pază, cu literele întregi, înşirate ca nişte mărgele. Potrivnic aşteptărilor mele : iscălituri puține. Cîteva chipuri desemnate, vreo două-trei flori. Un țintar strivit din întîmplare între două *cimilituri.* Nici un colț rupt, — am iubit cartea aceasta, se vede c-am iubit-o. Apoi cîteva nume de prieteni, colegi de bancă : Dodou, Iarmaş... Ce s-or fi făcînd ?

A ! uite-o poezie :

Rămîi sănătos, vecine...

Stai ! Închid cartea şi spun pe de rost :

Rămîi sănătos, vecine,
A zis lupul către cuc,
Aceste țări de rău pline
Le părăsesc şi mă duc ;
Nu mai pot trăi aice
De cîni şi...

Sînt ani, o viață-ntreagă de cînd nu mi-au mai scăpărat prin minte rîndurile aceste ! După 24 de

ani, le înşir ca atuncea, în fața chipului serios, înconjurat de cinstită barbă albă, al domnului Stăncescu, bătrînul director al şcoalei de băieți de pe ulița Patruzeci de Sfinți din Iaşi.

Poeziile acestea simple, naive, care ne-au deprins mai întîi urechea cu ritmul versului, care ne-au trezit mai întîi priceperea, descoperindu-ne cîte un mic colț de viață, poeziile acestea pe cari dascăli puțin pretențioşi, dar cu sufletul cald, ne învață să le silabisim, poeziile acestea ne-au rămas în sînge, ca şi rugăciunile, pe temelia lor ne-am clădit alte şi alte cunoştinți, şi supt noianul acestora din urmă ele au rămas sfioase, uitate, pînă cînd întîmplarea le luminează, şi le regăsim calde, săltărețe şi uşoare, cum eram şi noi atunci pe cînd le învățam.

Să încerc să fac vreo apropiere între acest vechi *Povățuitoriu* al marelui Ion Creangă şi noile cărți de citire *confecționate* astăzi ? Nu. Mai deunăzi, răsfoind c-un prieten unul dintre aceste manuale de citire, am găsit cele mai groaznice bîiguieli pe cari limba omenească le poate îngăima. Oare ce sînt frazele acele moarte, searbede, bățoase, ce sînt siluirile acele ale sufletului tînăr, ce sînt poeziile uscate ca iasca, fabricate, în adevăratul înțeles al cuvîntului, de către oameni cari cred că formularul ministerial îți aduce o dată cu el şi talentul !

Dar abecedarul, povățuitorul la scriere şi cetire, cum îl numea atît de bine Creangă, e *cartea sufletului* mai înainte de a fi aceea a minții. Povățuitorul ar trebui alcătuit de cei mai dăruiți sufleteşte dintre profesori, de cei mai mari poeți şi prozatori romîni ai vremii. în cărțişoarele acestea trebuie sinceritate, trebuie mai ales căldură. Sufletului tînăr căldură şi îndemn voios îi trebuie. Pe ramura aceasta fragedă altoiți virtuțile cari vor rodi mîine, nu lipiți bureții treptelor formale. Numai aşa vor înțelege şi copiii că, într-adevăr, cartea e un bun prieten, un sfătuitor înțelept, de care trebuie să asculți.

S-ar părea ciudat, dar cred că pentru țara noastră e un adevăr ; nu atît felul cum s-a predat învățămîntul în şcoli, dar mai ales chipul sec, lipsit de orice înmlădiere, în care au fost scrise cărțile a înăbuşit chemarea multor tineri pentru ştiințe.

Un prieten mi-a arătat, acum cîteva zile, o carte rară. O carte de citire alcătuită anume pentru soldați. Autorul ei e marele Vasile Alecsandri, în unire cu un general. Am răsfoit-o. Dintre cărțile ostăşeşti pe care le avem, neîndoios aceasta e cea mai bună. înlocuindu-se unele părți privitoare la vechile regulamente şi la armamentul de pe atunci, cartea aceasta ar aduce un adevărat folos oştirii.

Numai aşa nu vom auzi, cum am auzit deunăzi, o companie în marş cîntînd :

Colo-n grădiniță,
Supt bolta de viță etc.,

cîntecul acesta care mai bine de-un an obsedează, ca un fel de pedeapsă a urechilor, țara noastră.

Să închei cu un paradox, sau poate c-un adevăr :

Dacă vrei să afli cît de temeinică e înaintarea unui popor, ia-i de-i cercetează abecedarele. Acolo vei găsi sămînța recoltelor trecute şi-ți vei da seama astfel în ce pămînt vor germina cele viitoare.

(1910)

IAŞUL ÎN IULIE 1910

Scrisoare către D. Anghel

în legănarea trenului care mă duce din Iaşi, mă gîndesc la tine, prietene, la admirabila ta carte *Fantome,* din ale căreia fragmente mi-ai citit cîteva şi în care ai descris viața şi înfățişarea capitalei Moldovei de acum 20—25 de ani.

Nu ştiu de cînd n-ai mai văzut oraşul copilăriei noastre, eu însă l-am regăsit după o lipsă de 10 ani, scurtă vreme cînd te gîndeşti la noianul deceniilor cari se scurg, atît de lungă însă cînd îți dai seama de cîte schimbări se pot făptui nu numai în lumea dinafară, ci chiar în sufletul tău.

Aşadar, te cred că ți-ar plăcea să ştii înfățişarea laşului de astăzi, şi de aceea îți însemn aici impresiile sincere pe care le-am încercat, revăzîndu-1, impresiile ferite de orice floare stilistică, tocmai ca să îmbrace mai bine haina adevărului, haină care, ştii bine, trebuie să-şi aibă croiala strîns tăiată pe trupul unui fapt.

Am ajuns în Iaşi dimineața, cu trenul de Roman, acela care, intrînd în gară, îți perindează prin fata ferestrei vagonului întreaga mahala a Păcurariului, mahala pitorească, locuită de scapeți, stăpînii cailor frumoşi, urmaşii oarecum ai vestiților poştalioni mai bărbați, cari pe această uliță, în goană nebună, chiuiau şi-şi îndemnau caii spre Țara Muntenească,

Ajuns în gară, rămasă cum o ştii, vederea mi se loveşte, la ieşire, de un turn înalt şi alb. E una dintre rioile clădiri menite să înfrumuseţeze şi să folosească Iaşului. Privindu-l, îmi închipui că e un observator astronomic !

Atîta doar mai lipsea acestui oraş ,,al culturii" romîneşti ! Mă înşelasem. Crede-mă, dragul meu, sînt aşa-zisele *antrepozite,* clădite şi închise, de ce? Dumnezeu ştie ! cocoţate şi vîrîte în vederea tuturor, pentru că acolo unde faci puţin, cauţi să amăgeşti, cu ce poţi, ochii aceluia care vrea să cerceteze.

Mă grăbesc spre tramvaiul electric. Din toate părţile îl asaltează vro patruzeci de oameni. Or fi vreo cîteva vagoane? Nu! încăpem numai bine, nas la nas. Conducătorul blajin e cît se poate de primitor. Vechea ospitalitate a Moldovei noastre !

în Piaţa Unirii. Privesc minunat : ştiam că în Iaşi e pace. Şi cînd colo : adevărate baricade, redute, bastioane. Mă uit îngrijat. Cineva mă lămureşte : sînt lucrările pentru aducerea apei. Ştii, prietene, apa despre care se vorbea şi în copilăria noastră, nu cu atîta patimă, fiindcă pe atunci, spuneau bătrînii, vinul era încă aşa de bun şi de ieftin în Moldova.

Dar să-ţi vezi, prietene, colţul pitoresc din faţa lui Petru Bacalu, să dai cu ochii de intrarea străzii Golia ! Case dărîmate, ziduri despuiate, cărămizi împrăştiate. Se clădeşte Iaşul din nou ? Antiriul acesta peticit mai poate fi făcut dintr-o bucată ? într-o sută de ani, de azi înainte, o să-l mai poată întregi cineva ?

Copiii copiilor noştri, numai ei vor putea răspunde la întrebarea aceasta.

Un negustor mi se plînge că o să i se dărîme casa din pricina săpăturilor. îşi sprijină pereţii cu pari şi stîlpi de lemn.

— Cînd va înghiţi pămîntul nămolul ăsta, cînd se va aşterne asfaltul peste aceste răni deschise ?

Ciudat şi negustorul ! Cum i-aş fi putut eu răspunde la o asemenea întrebare copilărească ?

De-abia a doua zi mi-am dat seama că neguţitorul avea oarecum dreptate să-mi ceară şi părerea mea. Fiind nevoit să trec cu trăsura printr-acea vestită stradă, în care mulţi au primit plăcerile ieftin şi au scăpat de ele atît de scump, mi-am muşcat limba pînă la sînge în nişte hopuri groaznice, înecate de praf, cari mi-au amintit descrierea Iaşului din 1844 a lui Mihail Kogălniceanu. La una din gropile aceste, birjarul, care era cît pe ce să cadă de pe capră, începu să blesteme, să-mi îndruge ceva. E vorba iar de apa de la Timişeşti. Uliţa suferise operaţia pe care celelalte vecine ale ei o încearcă acum.

Şi întrebarea neguţitorului îmi veni de astă dată în minte, cu un răspuns din parte-mi pe care nu-l dau aici.

E o arşiţă ! La „Tufli" iau o îngheţată cu un prieten, îmi amintesc vorbe, scene petrecute ici, lîngă mine. *Fantomele* tale prind să mă ademenească. Dar tresar; tocmai la vreme. Un muc de ţigară îmi cade, tocmai de sus, pe farfurioară. Ridic capul : în balconul ,,Jockeului-club" se plimbă cîţiva domni !

Dincolo de oleandrii cari şi pe atunci înconjurau cofetăria — îţi aminteşti ? — vreo trei cerşitoare îmi înfăţişează pe bătrînele Parce, ^a plecare le miluiesc pe cîteşitrele. Să fiu sincer : pe una o *favorizez,* — îi dau mucul de ţigară căzut din balcon. Pare că a impresionat-o grozav. Le-aş fi dăruit şi pe celelalte cu cîte unul la fel, dar, mă ştii, nu fumez. Şi ca să aştept supt balcon pînă ce vor cădea alte două !...

Mi se spusese că-n Grădina Publică s-au făcut îmbunătăţiri. Adevărat. S-a lărgit aleea principală, şi prin mijlocul ei s-a aşternut o peluză. în schimb s-a distrus admirabilul *parter* de flori din dreapta monumentului cum intri. în locul lor... o mulţime de movili de pămînt.

Nu cred să fie lucrările pentru aducerea apei L. E sărbătocire. Aleile forfotesc. Cîte chipuri cunoscute ! Copilele de ieri acum sînt mame. Mă uit la ele. Atîtea amintiri îmi năvălesc în suflet! Tresar... iarăşi la vreme. în trei părţi ale grădinii răsar sunete de instrumente. Tot romanţios Iaşul ! E vreo *Pastorală* sau *Visul rezervistului ?* D-l Cirilo — simpaticul domn Cirilo, pe care mi-l amintesc cu chipiul puţin aplecat pe-o ureche, în uniforma albastră a dorobanţilor — conduce muzica comunală.

Restul grădinii e fără de alei îngrijite ; copacii, cari ne ascundeau aşa de bine *poterile,* răriţi... ca şi mulţi dintre prietenii pe cari nu-i voi mai vedea niciodată !

Copoul, şoseaua, tot atît de fermecătoare supt farmecul lunei.

Prin Păcurari. Neschimbat, neschimbată pînă şi văpseaua parmaclîcurilor, pînă şi petele caracteristice de rugină de pe ziduri ; aceleaşi locuri pustii, acoperite de spini, aceleaşi pitarii, aceleaşi circiume. La porţi, aceleaşi chipuri spîne de scapeţi. Numai cîteva case şi-au închis pleoapele, ca şi cînd le-ar fi ruşine de anunţul de deasupra : „De vînzare".

Moda cucoanelor mi se pare cam înapoiată : numai două-trei rochii „împiedecate". în schimb, o *inovaţie* la... coşurile trăsurilor : birjarii le ţin pe jumătate ridicate, de te acoper ca o streşină deasupra capului. Dacă n-o fi o măsură împotriva prafului, atunci de bună seamă e o... cochetărie.

Palatul administrativ se reclădeşte. Praful cărămizilor preface în purpură mantia de bronz a lui Ştefan cel Mare. Călare, cu mîna ridicată, voievodul nici gîndeşte la ceea ce se petrece în dosul lui. Măreţul gest de ameninţare al buzduganului pare, în fiecare clipă, că ia fiinţă...

Tîrziu ; noaptea la 12 ceasuri, în Tîrgul-de-Sus, în faţa *medeanului.* Un beţiv, clătinîndu-se, aprinde

nişte artifiţii. Şerpişorii de foc varsă scîntei şi, într-un pocnet, luminează piaţa, adunînd lumea. Vreo douăzeci de oameni privesc şi rîd. Un ştrengar dă beţivului brînci •, acesta cade în nas. Ne oprim : la lumina felinarului vedem cum i se scurge, celui căzut, sîngele din nas. Doi vardişti admiră fericiţi acest spectacol gratuit care le mai scurtează posomoritele ceasuri ale veghei.

In Piaţa Unirii prietenii iau bere. Alt beţiv, un birjar, bate cu o biciuşca într-o masă, dînd astfel, cum îl taie capul, semne de admiraţie pentru bătrînul care zice aşa de frumos din nai. Cîteva sute de spectatori îl privesc cu multă bunăvoinţă. Chelnerii se roagă de beţiv ; melomanul, încăpăţînat însă, scoate înainte exclamaţii de admiraţie din codiriştea biciuştei sale atît de simţitoare. Masa sună ca o darabană şi nu tocmai în cadenţa romanţei lui Gounod.

Dormez, dormez, ma belle ![1]

Distracţii : cinematografe.

Ceea ce-am vă:z;ut în dosul unui local mare, la care se adună lume multă, întrece în murdărie tot ce mintea cea mai răuvoitoare ar putea născoci.

Şi noi, cari, tocmai de la celalt capăt al ţării, ne îngrijim de ivirea holerei lîngă Prut !

întorcîndu-mă spre casă, iubite prietene, mă ghideam la tot ce-a fost acest oraş, la tot ce-a dat, la ce nu i se dă şi i s-ar putea da. Mă gîndeam că toţi l-au părăsit, că, cu toate văicărelile cîtorva, lumea s-a deprins, cum te deprinzi cu un vuiet pe care de la o vreme nu-l mai auzi, că cei din el nu mai pot deosebi schimbarea petrecută zilnic, supt ochii lor, mă gîndeam, în sfîrşit, că n-a venit încă omul de energie şi de inimă care, tăcînd şi făcînd, să-i dea Iaşului ceea ce i se cuvine.

[1] Dormi, dormi, frumoasa mea ! (fr.)

Şi cum gîndeam astfel, un vuiet prelung, un ţipăt sfîşietor de pasăre rănită mă face să tresar. Privesc. E un poştaş care trece ca o umbră, ducînd grăbit, pe bicicletă, o veste. Ţipătul îl scosese el din sirena prin care dădea de veste întîrziaţilor să se ferească. Vaietul s-a pierdut, s-a stins ca un suspin. Iar eu, prietene, în sufletul meu l-am semuit c-un gemăt de durere, c-un gemăt adînc, venit din lumea fantomelor tale !

(1910)

OMIDA. — „OMIDA LITERARĂ"

Luna mai. De sus, din creştetul bolţii, un văl alb de mireasă se lasă peste fire. E primăvara, vestitoarea rodniciei. Supt cireşii înfloriţi, întins pe iarba umedă de fragedă ce-i, cu mîinile pernă supt cap, privesc la bogăţia floarei albe, la ninsoarea petalelor uşoare. Din înalt, strecurîndu-se ca un şipot, curge lumina şi-mi stîmpără setea privirii, închid ochii înlăcrămaţi şi mă gîndesc...

Din dărnicia pămîntului acestuia atîtea răsar ! Dar ce podoabă mai mîndră ne zămisleşte ţărîna, pentru cine mai bucuroasă îşi sfîşie ea sînul, ca pentru trunchiul înalt al copacului uriaş ! Şi cine anume îşi arată'pe lume mai din prisos dărnicia decît copacul ! El ne dă roadă, el ne înfăşoară cu umbra lui, el n6 încălzeşte trupul, şi tot ei ne strînge în braţele raclei lui, şi-n îmbrăţişarea lui dormim de veci. Leagăn şi sicriu din el ne facem. Prieten şi tovarăş scump şi nedespărţit.

Aşa gîndeam. Şi cum stăteam cu ochii închişi, simţii pe frunte o durere. Pun mîna şi mă-nfior. O omidă. O omidă căzută din floarea aceasta îmbătătoare ? Mă uit la ea jos, o văd căzută pe iarbă lîngă mine. Ce legătură poate fi între petala străvezie, ţesută din lumină parcă, şi-ntre dihania aceasta lipicioasă, tîrîtoare ca un şarpe, fără să aibă mlădierea lui ; acoperită ca fiarele de peri, fără să aibă nici trupul, nici puterea lor ; plină de veninul usturător pe care-l lasă ori de ce s-ar atinge ?!

Ridic piciorul s-o nimicesc. Parcă înţelege : se-n-colătăceşte. Şi simt dinainte fiorul care o să mi-l dea strivirea trupului moale, lunecarea talpei pe sucul verde şi otrăvitor.

Şi deodată parcă mi se face lumină dinaintea ochilor. S-ar părea cu neputinţă ; şi, totuşi, din hîzenia aceasta se naşte cea mai încîntătoare vietate de pe pămînt.

Ce legătură poate fi între tîrîtoarea aceasta şi petala suavă, mă întrebam ? Dar care poate fi legătura dintre ea şi fluturele gingaş, dintre ea şi floarea zburătoare, dintre ea şi crîmpeiul acela de curcubeu prăfuit de soare şi-nvieţuit de zefir ! Şi totuşi e aşa. înlătur piciorul, rup o frunză, apuc cu ea omida şi o arunc departe.

Şi astfel vara va avea un fluture mai mult!...

De zăduful vieţii ce bine te odihneşti supt copacul bătrîn de veacuri, supt măslinul sfînt al înţelepciunii şi-al frumosului. Ce bine te ocroteşte şi te povăţuieşte el. Fiecare braţ al lui e o credinţă, fiecare ramură e o înţelepciune, fiecare frunză, un cuvînt !

Copac cu rădăcini în sufletul omenesc, cu suc hrănit din viaţă, copac al literaturii !

Nici tu însă nu poţi scăpa, şi tu trebuie să-ţi împlineşti soarta, şi din bogăţia frunzişului tău se va hrăni *omida.*

...Priveşte-l cum se pleacă, uite-l cum îşi îndoaie şira spinării. Ce asemănare poate fi între trunchiul tău, drept în lumina soarelui, şi încovoierea lui ? Ce legătură între şopotul tainic al frunzişului tău şi şişăitul suflat printre buzele lui uscate de setea invidiei ? Si rînjetul acela care ţîşneşte printre dinţii stricaţi, ce se-mprăştie în barba rară ; şi privirile acele şterse, din faţa scofîlcită ; şi strîngerea aceea nervoasă, ca a unei strune ce se desprinde şi se încolătăceşte împrejurul ei, toate acestea ce legătură au cu tine ?...

Să ridici piciorul, să nimiceşti ? Dar fiorul acela al trupului strivit, dar veninul pe care-l împrăştii supt talpa ta ; dar... ah ! dar fluturele care poate, chiar dintr-o astfel de omidă, ieşi cîndva în soare !

...Artistule, aruncă numai omida, departe de tine. Şi-n sufletul tău curat nădăjduieşte, da, nădăjduieşte că, făcînd, ai lăsat poate un fluture mai mult pe lume !

(1910)

„CHESTIILE VITALE" ALE NEAMULUI!

ICOANE DIN VIAȚĂ
[Fragment]

Gînditi-vă cum se vor fi căutat unele boale mai înainte ca genialul Pasteur să descopere acele milioane de legiuni nevăzute cari duc un război atît de crîneen vieții omenești. Și, prin analogie, gîndiți-vă și la felul cum sînt privite și să zicem *curarisite* atîtea boli sociale, boale cunoscute supt denumirea de: „chestia țărănească", „chestia sinodală", „analfabeții", „chestia culturală", — „chestiunile vitale", în sfîrșit, ale neamului nostru.

S-ar părea că-n dezlegarea acestora n-ar fi nevoie de *microscop,* cu alte cuvinte de o privire mai amănunțită, cu tot dinadinsul mai adîncă, fiindcă pricinile lor ar sta în afară, în văzul tuturor.

Ca privitor al lumii acesteia, pun deci la îndemîna celor interesați cîteva icoane *adevărate* din viața de toate zilele, să zicem cîteva *culturi microbiene* din viața ascunsă ochilor deprinși să vadă numai de departe și în cuprinderi largi.

într-un sat din Moldova, lîngă o apă. Nu demult. Unor bieți bătrîni le moare feciorul. Tatăl, ce să facă ? Cel dintîi gînd al lui, se înțelege, îi alergă către preotul satului. Se duce ; îl găsește acasă ; își scoate căciula, o învîrtește, o sucește, pînă ce-i vine graiul :

— Sărut mîna, sfinția-ta... mi-a murit feciorul!...

— Dumnezeu să-l ierte ! răspunde preotul.

— Păi... am vrea să-l îngropăm, după rînduiala creștinească, sfinția-ta...

— Bucuros. Faceți sicriul... Dar ce-mi dați ?

Țăranul iar sucește căciula, se-neacă ; ce să răspundă ?

— Păi... doar sufletul din noi, sfinția-ta, că altceva n-avem !'...

— Atunci du-l și fără popă, zice preotul.

— Da' cum s-ar putea, sărut mîna, una ca asta ?... Că părinți din părinții noștri în legea asta s-o îngropat...

Dar sfinția-sa a rămas nestrămutat în hotărîre.

A doua zi iar a venit moșneagul.

— Ce-mi dați ? întreabă din nou preotul.

Și iar s-a dus țăranul. Și a venit și-a treia zi, dis-de-dimineață. Sfinția-sa însă una știa. Atunci a plecat moșneagul. în sufletul lui numai Dumnezeu știe ce clocotea. Iar peste noapte i-a răsărit moșneagului și un gînd în cap. Și, repede, și-a prefăcut bătrînul gîndul în faptă. Cînd s-a trezit a doua zi dimineață sfinția-sa ^din somn și a ieșit pînă-n tindă, să vadă cum e vremea, a rămas încremenit în prag. Pe prispă sta singur, în sicriu, mortul, și-l aștepta. A alergat sfinția-sa la țărani :

— Hai, moșule, hai, mătușă, de-om îngropa mortul.

Dar țăranul a dat din cap, îndărătnic :

— Baiu, părinte, că doar de-amu îi datorința sfinției-tale să faci ce-i ști cu el.

Și dă-i ; și roagă-l. Țăranul, nici gînd.

— Apoi uite ce-i, zice sfinția-sa, văzînd că n-are încotro, voi da și vreo zece lei de parale, să aveți cu >œ să-i faceți comîndul. Da' hai de-om îngropa mortul.

— Apoi, se mai codește bătrînul, unde-s paralele ?

— Uite-le...

Şi-aşa au dus pe răposat la groapă.

...Şi mă gîndesc la *anatemele* pe care înaltpreasfinţii şi le-au trimis mai dăunăzi ; mă gîndesc la legea sinodală ; mă gîndesc la cei cari mai vor să sporească scaunele de episcopi. Dar la părintele Ion, fie-i ţărîna uşoară, că a murit şi el, săracul, şi multe păcate grele a mai avut, la părintele Ion din satul acela din Moldova, şi la alţi atîţia cîţi vor mai fi ca el, cine s-o fi gîndind ?

în acelaşi sat. Se iau la ceartă doi oameni : unchiul şi nepotul. Bătaia e gata. Nepotul, vînjos, pune mîna pe. ciomag şi-l stîlceşte pe bătrîn, de-l lasă jos în nesimţire. Din bătaia aceasta, bătrînul, dus la spitalul „Sf. Spiridon" din Iaşi, se alege c-un picior tăiat. L-am văzut pe nefericitul schilod şi î-am întrebat :

— Ei, şi nu l-a durut inima pe nepotul dumitale cînd a văzut în ce stare te-a adus ?

îmi răspunde :

— Ehe ! conaşule, cînd m-o văzut fără de-un picior, s-o fudulit la oameni şi le-o spus : „Am făcut ce-ara făcut şi i-am scos un bou din jug !"

„I-a scos un bou din jug \" — l-a lăsat fără de-un picior !

Care altul decît Shakespeare ar fi găsit un cuvînt mai grozav, un cuvînt de ură mai înspăimântătoare, ca acest ţăran ?

[. . . . .]

într-un *varieteu* din Bucureşti. Pe scenă, un cîntăreţ înşiră cuplete grosolane, cu cele mai murdare necuviinţe. La o masă, o întreagă familie : tatăl, muma, trei fete şi-un băiat de liceu. Fetele sînt în uniforma neagră, cu guleraş alb, de şcoală. După fiecare cuplet, tatăl, fericit, aplaudă şi strigă : *„Bis \"* Muma rîde cu poftă. Fetiţa cea mare, de vreo 13—14 ani, zîmbeşte şiret pe supt pălărie ; parcă ar zice părinţilor ei : „Şi-ncă nu-nţelegeţi voi toată *fineţea* poeziei, dar cum aţi mai rîde dac-aţi pricepe-o cum o pricep eu!" Băiatul de liceu şuşoteşte la urechea surorii mijlocii. Fără de-ndoială, îi dă lămuriri.

...Câte *circulari* trimite ministerul profesorilor şi profesoarelor pentru elevi şi eleve. Dar părinţilor cine să le deie circulari...

Atîtea lucruri mici, pe lîngă marile „chestiuni vitale" ale neamului, cine să le mai ieie în seamă!

(19 10)

ARTISTUL ŞI LUMEA DINAFARĂ

Citirea unei nuvele publicate de curînd m-a făcut iarăşi să mă gîndesc la legătura dintre scriitor şi lumea care-l înconjoară, la ceea ce el alege din ea şi ce anume adaogă dînsul realităţii pentru înfăptuirea operei sale. Cunoscînd mediul din care autorul nuvelei de mai sus a căutat să se inspire, am putut controla cu uşurinţă chipul în care faptele s-au răsfrînt în mintea lui şi ce anume a crezut dînsul că trebuie adăogit lucrării pentru ca să-i dea o întregire.

Cu prilejul acesta m-am încredinţat şi mai mult că *reţetele* nu pot folosi decît în farmacie şi îndeletnicirea culinară, că arta e în afară de orice siluire, că *intuiţia,* puterea de a pătrunde şi a descoase viaţa, e singurul izvor al adevăratei arte. Intuiţia nu e reţetă, ci un dar cu care Dumnezeu îşi miruieşte alesul. Iată pe autorul nuvelei, aşezat la masa lui de scris, vrînd să înfăţişeze o privelişte a mizeriei. Intru acest scop îşi închipuie sau îşi aminteşte un pomelnic de datorii, cu ţifre exacte, fiecărui creditor, îi adună pe aceşti din urmă la fereastra unui subsol mucegăit, înnoadă o ceartă de mahala între cei doi soţi cărora vrea să le arate sărăcia, şi din contrastul glasului piţigăiat al femeii dinăuntru şi răgetele creditorilor dinafară scoate *efectul* mizeriei omeneşti ! Dar ce păcat că faptele şi suferinţele omeneşti nu se pot amesteca în proporţiile în care se amestecă ouăle cu untul ca să iasă nişte jumări bune. Căci realitatea nu poate fi interesantă decît prin ea însăşi ; transpusă, în toată cruditatea ei, fie pe-o pînză, fie într-o scriere literară, realitatea rămîne înjosită tocmai fiindcă luînd-o de pe temelia ei firească o aşezi pe o alta şubredă. Fotografia nu poate înlocui pictura, nici stenografia, literatura. N-ai avea atuncea decît să porţi la îndemînă un creion, să notezi orice convorbire ce ţi s-ar părea interesantă şi s-o aşterni apoi pe hîrtie. Şi să-ţi închipui cu asta că ai descoperit încă un colţ al sufletului omenesc ! Dar arta *creează*; realitatea prinsă de ochiul unui artist e *din nou creată,* crudităţii ei i se adaogă căldura sufletului acelui artist şi, îmbrăcată numai în acest nou vestmînt, ea poate să aibă dreptul la o nouă viaţă, la o viaţă veşnică dacă vestmîntul îi va fi ţesut mai luminos. Sufletul unui artist pătrunde realitatea, o desface apoi în toate adîncimile ei şi i le colorează în culori suave, eterizate, deosebite de cele cari o acopereau în întîia ei fiinţare, cum raza de soare desface din picătura incoloră de apă cele şapte culori eterice ale curcubeului ceresc. Aceasta pentru ceea ce artistul alege din lumea înconjurătoare. Ce-i adaogă, ca să-i dea o întregire ? îi adaogă cîte ceva din întregul capital de observaţie pe care ochiul lui, în chip inconştient, l-a cules din atingerea lui cu viaţa. Aceasta e lucrarea cu adevărat mintală, lucrarea neprevăzută, acesta e rîul al căruia curs îl ştii, fără să poţi bănui supt ce efect de lumină îşi va duce undele în clipa ce vine. Din acest capital de observaţie şi experienţă răsare partea cu adevărat personală a scriitorului, care-l şi aşază pe scara valorilor. E singurul capital după care nu trebuie să alergi, el se dă singur prins în capcană ochiului dumnezeiesc deschis deasupra lumii, ca să-i cucerească tainele.

Mai rămîne de ales forma în care să-ţi îmbraci opera literară. In deosebire de pictură şi arhitectură, cari trebuiesc neapărat să ţie seamă de *proporţii,* literatura e elastică, dînsa nu-ţi dă un număr de cuvinte, sau o lungime de frază pentru o anume situaţie ; meşter să fii, poţi mări sau scurta o de-

scriere, fără ca opera să sufere ceva. Trandafir sălbatec, cu patru petale, trandafir de seră, cu sute, nici gingăşia, nici eleganţa uneia nu e în dauna celeilalte. Dacă Maupassant, dintr-o singură pagină, îţi dă înfăţişarea furtunatecă a mării, cine poate bănui că un Michelet îţi strecoară acelaşi fior în zeci de pagini ? Şi ca să amintesc iarăşi despre nuvela de mai sus : nu un catastif de socoteli şi poliţe poate să-ţi arate mizeria cuiva, ci numai o singură rază de soare, eoborîtă de pe fereastră, peste o treanţă de covor, aşternut pe nişte podele măcinate de vechime, poate să înfăţişeze mai bine sărăcia unei biete odăiţe ! Şi iarăşi, acelaşi colţ, văzut de ochiul unui maistru, poate lăsa cîteva pagini de o rară frumuseţe.

...Dar dacă spinul se răsfaţă pe o tulpină tot atît de înaltă ca şi-a crinului, cine poate lua floarea unuia drept a *celuilalt ?*

(1910)

Un articol al lui Faguet

SCHILODIREA LIMBII

Eminentul critic literar Emile Faguet a scris, zilele trecute, un articol în care arăta primejdia prin care trece 'limba franceză, atît de mult dispreţuită astăzi de către tinerele generaţii ale Franţei. Articolul lui Faguet a avut un mare răsunet, şi teama, care pînă mai ieri stătea înăbuşită în sufletul multora, se revărsă îndată prin articole şi destăinuiri cari, venite cum sînt din partea profesorilor de limba şi literatura franceză, au o deosebită însemnătate. Ziarul *Gil Bias* a deschis o anchetă, şi răspunsurile primite trebuiesc citite de toţi acei cari cred că limba unui popor e cea mai puternică pavăză a lui.

Dispreţul pe care tinerimea franceză îl arată literaturii clasice franceze, gustul bolnav care o apropie tot mai mult de literatura decadentă, aşa de în floare astăzi, dar atît de şubredă şi de falsă în chiar esenţa ei, cred că e pricina de căpetenie a înjosirii unei limbi universal cunoscute şi al cărei capital de cuvinte a putut da omenirii cele mai desăvîrşite capodopere literare. *Jargonul* despre care vorbeşte Faguet e însăşi limba aceea care, înlocuind valoarea cuvântului, îl preface, limba care, neputînd exprima cugetările bolnave şi nebuloase ale poeţilor de duzină, e refăcută,

ajungînd supt condeiul lor o siluire, un fel de *esperanto,* pe care numai cîțiva adepți o pot înțelege. Fireşte că atunci, între operele lui Corneille, Racine, ale lui Moliere, ale unui Merimee şi Flaubert, ba chiar între ale lui Baudelaire şi Verlaine, aceşti mari premergători ai nimicniciei literare de astăzi, şi scrierile sutelor de poeți şi prozatori de astăzi e o adevărată prăpastie. Şi cum opera clasică cere gîndire şi o adîncă cunoaştere a. limbii, în vreme ce proza de astăzi desfătează, iar versurile alintă frumos auzul, fireşte că spre aceste din urmă pagini ochii tinerimii vor alerga mai repede decît spre cele dintîi.

Dar limba e cea mai sfîntă moştenire a unui popor, ea e a tuturor şi pentru toți din acelaşi neam.

Ea e întrupată, alcătuită, şlefuită în cursul a zeci de veacuri, răsărită din trebuințele, din durerile, din bucuriile şi suferințele unui popor, şi din întreg acest material cîțiva aleşi culeg ce e mai trainic şi mai bun, de îmbracă, în veşmîntul ei, opera literară.

Iată de ce, cînd cîțiva oameni rău îndrumați, cînd cîteva suflete bolnave şi doritoare de forme noi, fie ele şi goale, vin să împrăştie şi să desfacă ceea ce ani după ani s-a adunat şi s-a alcătuit, cu dreptul trebuie să se găsească cineva care să arate primejdia.

Şi fiindcă într-o țară cu o literatură de sute de ani se discută cu atîta aprindere chestiunea schilodirii limbii, se cuvine să ne gîndim şi la soarta limbii noastre, care, din fericire, în clipa de față curge într-un vad firesc. Luptele care s-au dat pentru curățirea limbii noastre, pentru ocrotirea ei împotriva latinizării, spre care căutau s-o împingă cîțiva rătăciți, sînt cunoscute. Acum avem o limbă literară a căreia şlefuire se face pe fiecare zi de către mănunchiul de scriitori contimporani. Primejdia însă stă în aceea că, printre aceşti scriitori, caută să se strecoare elemente noi, o seamă de tineri adepți ai noului curent care bîntuie, în vremea de față, mai toate literaturile. Şi, astfel, împotriva acelora cari vor să întemeieze o limbă literară, ca o urmare firească a limbii noastre strămoşeşti, îmbogățită firşşte cu un nou capital de cuvinte, cari au avut puterea să intre şi să rămînă alături de cele băştinaşe, vin alții cari vor să creeze, să inventeze cuvinte noi, sonore, dar fără sens — neologisme — care nu pot avea nici o înrudire cu limba noastră, sau arhaisme îmbrăcate într-o formă modernă, cuvinte pretențioase sau schiloade, a căror valoare nu poate fi prețuită decît de acei cari le dau un loc în scrierile lor caraghioase. Acesta e *jargonul,* care caută şi la noi o *incetățenire,* de altfel, şi-n cele mai multe cazuri, ca şi creatorii lor *[sic]*; acesta e *jargonul,* care a pus pe gînduri şi pe apărătorii limbii franceze. Pentru puținul bun pe care ni-l poate aduce o asemenea literatură, răul pe care-l poate propovădui e covîrşitor. Lasă că dacă o astfel de criză poate lovi o literatură bătrînă, ca cea franceză, la noi dînsa nu poate fi decît un reflex, o imitare cu atît mai primejdioasă cu cît e efectul unei limbi atît de cunoscută de noi, atît de citită în ce a produs dînsa mai searbăd şi mai fără de preț. Vitrinele librăriilor noastre nu au de-ajuns rafturi ca să răsfețe, în lumina lămpilor lor, copertele atîtor şi atîtor volume, hîrtie care, în litere frumos turnate, cuprinde cele mai grozave rătăciri literare. Dacă această literatură are sau nu o înrîurire asupra tinerelor generații de astăzi, o pot spune, mai bine ca oricine, directorii de reviste literare, cari primesc, pe fiecare zi, un noian de versuri scîlciate, lascive, scrise în cea mai netrebnică şi înstrăinată limbă, versuri cari trec de-a dreptul din gentile de şcoală ale liceanilor în coşul primitor al redacțiilor.

Totuşi — şi aici e partea cea tristă — într-â-numite cercuri, acest jargon capătă încuviinţare, ba chiar o oarecare încurajare. Aceasta mă şi face să îndemn pe toţi să citească articolul lui Faguet şi întreaga anchetă a ziarului parizian *Gil Bias.* Se vor încredinţa, fără de îndoială, de răul pe care unii *nechemaţi* îl pot face limbii, şi prin urmare literaturii noastre.

(1910)

DE LA ŞCHEIA, LA HÎRLĂU-MACSUT

In zorii zilei plecăm în trăsură din curţile Şcheii.

Nimic nu e mai frumos ca un drum de ţară în faptul dimineţii, cînd roua încă nu-i sorbită de soare, cînd ţarina e jilavă, cînd vitele de muncă, de-abia trezite, stau de rumegă, încremenite pe tăpşane. Atunci ciripitul ciocîrliei îţi merge drept la inimă şi simţi, cu toate simţurile tale, că trăieşti la ţară.

Cînd ne dăm bine seama, Şcheia e rămasă mult în urmă, de-abia îi mai albesc zidurile, numai plopii se înalţă parcă spre cer, să ne mai zărească.

O pădure de stejari tineri, subţiri, înfrunziţi în tot lungul trunchiului lor, cu vîrfurile mlădioase, ca nişte bice împodobite de nuntă, ne întovărăşeşte o bună parte din cale. Cînd ne despărţim de dînsa, dăm de-a dreptul în pădurea Strungăi, şi bolţile de verdeaţă ne fură lumina celor dintîi raze de soare, care licăresc, colo, în depărtări, şi se preling pe cărări, repezi, ca nişte şopîrle cu solzi de aur.

Apoi băile Strunga, cu mormîntul, săpat numai de două zile, al stăpînului lor de pînă mai ieri. Şi-n sfîrşit valea, valea largă şi deschisă vînturilor, în cuprinsul căreia, în această dimineaţă frumoasă de vară, parcă clocote lumina. Şi ochiul ne fuge departe, pînă în tîrguşorul alburiu de departe, în faţa căruia, ca o vorbă de bună sosire, o bisericuţă mică stăpîneşte de sus, de unde-i şoseaua.

Tîrgul e Tîrgu-Frumos. L-am ajuns ! Frumos şi nu prea. Sau poate o fi fost. Case mărunţele ; turn de pompieri ; o poliţie cu acoperemîntul casei răvăşit de ploi ; cîteva uliţi măturate ; şi, peste tot : pe garduri, fîntîni, pe stîlpii de telegraf, — benghiuri de var. Sîntem în vremurile măriei-sale Holerei ! Toţi se păzesc, toţi îndeplinesc măsurile luate de ocîrmuire cum pot mai bine. Sfîntă e şi frica de moarte. [...]

în tren. Spre Podul-Iloaiei. Alt tîrguşor ; alte căsuţe mărunţele ; alt turn de pompieri ; alte benghiuri de var. Nici mai urît, nici mai frumos ca Tîrgu-Frumos.

Şi de aici, într-un tren pentru pitici, spre Cotnari, Hîrlău. Un chin ! Mi se părea că merg pe spatele unei broaşte-ţestoase. în cuştile cele de fier, care de-abia se legănau, mi-am amintit de altă linie liliputană, de Crasna-Vaslui.

Ţinuturi cam goale, dealuri, gîturi de văi. Satele rare. Cînd ajungem la Cotnari, ne facem cruce. E nămiaza mare, cald. Din pămîntul pe aici uscat şi pe drumul de ţară ce duce spre dealuri se ridică praful în bătaia unui vînt ce începe să-şi dezmorţească aripile. Peste un sfert de ceas sîntem în Hîrlău !

Hîrlăul, da, e un tîrg frumos. Case mărunte, dar curate ; flori pe la ferestre ; uliţi largi ; grădini cu arbori mari, cu straturi de flori. Şi-n trupul tîrgului, înfipte cu tot dreptul pe care-1 au, stăruind încă pe un pămînt care nu mai e al lor, cele două biserici cu ctitorii domneşti îşi scaldă crucile în aer. ,,Sfîntul Dimitrie", a lui Petru-Rareş, cu clopotniţa cam dărăpănată, ,,Sfîntul Gheorghe", a lui Ştefan cel Mare, nouă-nouţă, cu smalţurile verzi şi albastre, curată, ca pregătită pentru o mare sărbătoare. E restaurată de curînd. înăuntru lucrul nu e gătit, mi se spune, căci pe sfinţia-sa, care slujeşte la amîndouă, n-am unde-1 găsi, să-mi cleie desluşiri. în dosul bisericii acesteia, un binevoitor îmi arătă locul pe care Radu Mihnea a ridicat clădirile nimicite mai apoi de pîrjolul focului.

Peste tot cuprinsul Moldovei stau urmele vremurilor celor mari. Pînă mai anii din urmă, din piatra zidurilor vechi s-au bătut drumuri şi s-au clădit case. Ce mai au de scăpat acuma ? [...]

Cu trăsura care ne-a adus de la gară în tîrg pornim spre Macsut, să vedem fabrica de sticlărie. Un drum rău, desfundat. Un sat lung de o parte şi alta a şleaului : Pîrcovacii. în pădurile care acoper dealurile, birjarul, un romîn prostănac, ne spune că-s mai multe schituri : pe stînga, Sîngeapul ; pe dreapta, cel zis La lacuri.

Mă uit şi văd cum pădurile încep să cadă supt dinţii fierăstraielor. Dealurile rămîn chele. Cînd se vor dezgoli cu totul, şi rostul sihăstriilor acestora se va sfîrşi. Vor rămîne nişte biete bisericuţi la care poate se vor duce pîrcovăcenii. Iar pustnicii vor pleca să găsească alte pustietăţi. Securea şi fierăstrăul alungă liniştea, omoară şi poezia.[1]

Macsutul ! Un şir de case răzleţe pînă departe, încolo, în pădure. Iarna trebuie să fie groaznic. O colonie întreagă de cehi, de polonezi, de nemţi, meşteşugari ai acestei grozave îndeletniciri. Mergem pe rînd în toate încăperile largi. împrejurul unor cazane uriaşe, în care fierbe, la o temperatură de 2.000 de grade, amestecul care ne dă sticla, fiinţe omeneşti se mişcă, sorb prin tuburile lungi din aluatul acela clocotitor ; apoi îl suflă, umflîndu-şi obrazul, ca pe o băşică de săpun, îl suflă mereu, din adîncul plămînilor, lungesc beşica, pe urmă o pun în tiparul care o strînge şi-i dă forma trebuitoare. Din tipar, sticlele de lampă, paharele, garafele trec să se răcească în alt cuptor... la 250 grade !

Ne uităm buimaci la toate, feţele acele rumenite de pîlpîirea flăcărilor, la toţi ochii aceia înroşiţi de arşiţă, la frunţile brobonite de sudoare, la toţi oamenii aceia, bătrîni, tineri şi copii, cari îşi cîş-

[1] **Părere evident greşită, generată de patriarhalismul lui** Emil **Gîrleanu.**

ligă pîinea cu cea mai groaznică şi înspăimântătoare muncă de pe fața pămîntului.

Da, oamenii aceştia au dreptul la mila orişicui, şi dînşii nu o cer. închipuiți-vă ! Sînt fericiți ! în ziua cînd se întîmplă *un defect,* cum zic ei, la maşini, şi fabrica nu umblă, e o adevărată jale în colonia aceasta de muncitori deprinşi, din tată în fiu, cu munca aceasta. Ei sînt plătiți pe *bucăți,* şi-n ziua aceea nu iese pîinea. Ei vor să lucreze. Focul le dă viața, şi munca lor e mistuitoare ca şi jăratecul. Şi e o întrecere ! Sînt maiştri cari cîştigă cîte 800 lei pe lună...

Băutorule, care sorbi liniştit paharul tău cu bere, uită-te bine la el. Ce poveste duioasă ar şti dînsul să-ți spună !

Chefliule, care după o noapte de orgie, bînd şampania, îți spargi în țăndări cupa, uită-te bine la sfărîmăturile acele, căci nu-ți poți închipui roadă cărei munci ai dispreţuit pînă într-atîta !...

Şi în celelalte încăperi : iată cum netezeşte sticla, gura paharelor, cum le desparte, căci unele ies din forme gemene, cap la cap ; cum le gravează ,• cum le imprimă, printr-o izbucnire de aburi, florile ; cu ce meşteşug, cu ce îndemînare le sapă literele. Şi-n cele din urmă, cum le învelesc femeile în paie, să le împrăştie în tot cuprinsul țării.

Cîteva siluete zvelte, gingaşe, de poloneze, blonde, cu ochii albaştri, mi-au rămas în minte...

La plecare, două fete se feresc să le zărim din trăsură. întorc capul ; eram sigur : se uită după noi. Şi la Macsut femeia e aceeaşi !

Iarăşi Pîrcovacii, iarăşi Hîrlăul. Dar tren nu avem pînă a doua zi de dimineață. Să rămînem la otel ? La gîndul acesta ne cuprind fiorii. Birjarii evrei ne văd în încurcătură. Cer un preț mare. Nici tocmeala mea, nici vorba polițaiului nu poate tăia din preț. Sînt stăpîni ! Ş-apoi e şi sîmbătă. Dăm cît ne cere şi plecăm.

Amurgeşte. Curînd zărim curțile Cepleniții pe stingă, cu casele mari, cu ziduri groase, asemănătoare celor de la Şcheia. Pe dreapta-s Cotnarii, cu vestitul Deal-al-Mîndrului. Cotnarii, loc de închinare şi de învățătură altădată, în vremi patriarhale, astăzi un ținut cu multe vii părăginite, cu biserica lui Despot, arsă, cu vestit renume, care tot mai stăruieşte încă.

Caii, odihniți, merg voiniceşte. Țarinile se încheie una de alta ; tălăngile ia tîrlă sună ; cîinii ne hămăie ; cîte un ciobănaş stă tolănit pe iarbă şi se gîndeşte sau moțăie de somn.

Iarăşi în Tîrgu-Frumos. Un alt birjar, un evreu glumeț, care, ca să nu se întoarcă singur, ia pe capră un dănciuc de vreo zece ani, ne duce numai într-o vorbă, cale de două-trei ceasuri, pînă la Şcheia, prin noaptea rece, prin întunerecui căreia străbat, uneori, pîlpîirile vreunui foc din țarine, de ne luminează calea şi parcă ne încălzeşte şi pe noi.

E tîrziu. La Şcheia toți dorm. Singur Dudaş ne iese în cale, gudurîndu-se, scheunînd de bucurie.

(1910)

CASA ŞI MORMÎNTUL LUI VASILE ALECSANDRI

I

CASA

Trăsura de ţară se opreşte în satul Mirceşti, în faţa unui parmaclîc văruit care îngrădeşte o grădină frumoasă. Pe o cărare umbroasă intrăm în grădina aceasta, un adevărat rai presărat cu flori, cu brazde de iarbă fragedă, umbrită de copaci bătrîni, de mesteacăni şi brazi. Paseri albe, numai albe, înveselesc această grădină mănăstirească, în faţă, casa parcă stă şi o priveşte.

O doamnă bătrînă, cu ochii vioi încă, păstrînd urmele unei adevărate frumuseţi, ne iese înainte. E însăşi doamna Alecsandri, soţia ilustrului poet. Intrăm în casă cu un fior în suflet. Ni se spune, şi îndată ne şi dăm seama, că toate au rămas aşa cum moartea poetului le-a lăsat. în cerdac, în stînga, mai este divanul pe care Alecsandri stătea, după masă, de vorbea cu prietenii săi, cu Costache Negri, Kogălniceanu şi atîţia alţii. De pe divanul acesta ochiul lui se desfăta privind, în celalt colţ al cerdacului, în dosul reţelei de sîrmă, poporul întreg de paseri cîntătoare care zburau în largul lor. Astăzi cuşca a rămas goală, ca şi cînd paserile ar fi zburat o dată cu sufletul poetului. Cum intri pe sală, în dreapta e odaia de biliard ; în mijloc, biliardul, dăruit poetului de către vodă

Cuza, aşteaptă, acoperit, umbra aceluia care nu se mai poate pleca să-i gonească bilele deasupra postavului verde.

în stînga e odaia de lucru a poetului. în fundul odăii, pe birou, stau la locul lor : călimara, condeiele, cuţitaşul, pecetea, — atîtea lucruşoare cari au împărtăşit cu Alecsandri ceasurile lui de muncă. Scaunul pe care sta, perdelele ferestrelor, tablourile, toate — curate, îngrijite — parcă au luat ceva din posomorala şi măreţia vremii. Lîngă peretele din dreapta, într-un dulap cu geamuri, stau rînduite atîtea amintiri : cărţi, cutii, fotografii. [...] în despărţitura de sus, o amintire ne ridică lacrimile în ochi. Nu îndrăznim să întoarcem capul. D-na Alecsandri ne-a prins însă privirea şi ne şopteşte : „Cununiile noastre !" Una lîngă alta, cele două cununii parcă sînt luate acuma de pe fruntea mirilor... Deasupra dulapului, planul unei vile, datorit unui arhitect, Montoreanu, mi se pare. Vila pe care Alecsandri plănuia să şi-o ridice. Deasupra uşii din fund, care dă în odaia de culcare, a căreia fereastră şi astăzi a rămas oblonită cu vechiul ei oblon de lemn, un tablou, o stampă, asupra căreia d-na Alecsandri ne atrage atenţia. Tabloul înfăţişează un convoi de surghiuniţi în Siberia. Convoiul e în popas, în mijlocul zăpezii, cazacii, cu cnuturile în mîini, fac numărătoarea osîndiţilor. Dedesupt e scris : *Pohod na Sibir.* E tabloul din care s-a inspirat Alecsandri de a scris frumoasa şi mişcătoarea lui poezie.

în odaia aceasta a cerut poetul să-i aducă patul cu cîteva zile înainte de a muri, şi aici şi-a dat sfîrşitul.

Alecsandri a stat în casa părintească, care e mai la deal, pînă în 1859. în 1860, poetul fiind trimis într-o misiune, d-na Alecsandri a zidit-o pe aceasta, în lipsa soţului său. Cînd s-a întors, i-a plăcut aşa de mult, încît dînsul a locuit-o pînă la moarte...

Cu o rară duioşie în vorbă, cu o limpezime neobişnuită, d-na Alecsandri ne povesteşte atîtea lu-

cruri, atîtea necazuri pe cari viaţa i le ţinea pregătite. Dar sînt lucruri cari nu pot fi spuse, sau cari nu pot fi orişicînd spuse. Nerecunoştinţa oamenilor, oricari ar fi ei, nu e numai o boală a sufletului nostru, a fost de pe cînd lumea.

Numai sînt clipe cînd fierea ei îţi înveninează sufletul, şi atunci nu o mai poţi răbda. Cu atît mai trist dacă cei ce-ar trebui scutiţi de dînsa, aceia sînt înveninaţi mai grozav !...

II

MORMÎNTUL

Acei cari cred că deasupra sicriului în care zac rămăşiţele lui Vasile Alecsandri, marele nostru poet naţional, se înalţă un uriaş monument de marmură de Labrador, un monument care să stăruiască deasupra groapei cîntăreţului senin al cîmpiei noastre ca un semn de admiraţie a neamului pe care dînsul l-a iubit atîta, aceia se înşeală. Monumente avem de-ajuns în Bucureştii noştri, şi ne-am deprins atîta cu ele, încît parcă am avea tot dreptul să ne întrebăm, miraţi, de ce atunci cînd avem de unde arunca atîtea sume însemnate de bani pentru ca să turnăm în bronz atîtea chipuri neînsemnate, de ce oare deasupra cenuşii marelui Vasile Alecsandri stă posomorită şi aproape clătinîndu-se în bătaia vîntului *şandramaua* de scînduri, da, numai o şandrama de scînduri, pe care vremea, mai respectuoasă decît oamenii, a cruţat-o pe cît a putut? Căci dacă multe necazuri or fi lovit pe ilustra bătrînă care astăzi mai trăieşte şi care a fost soţia lui Vasile Alecsandri, şi dacă mijloacele nu i-au putut îngădui să facă mai mult decît ceea ce a făcut, mă întreb care e datoria unui neam de cinci milioane de oameni, care e datoria învăţătorilor, a profesorilor, a militarilor şi a tuturor acelora cari se fălesc cu un trecut pentru cimentarea căruia nimic n-au făcut, care e datoria lor dacă nu aceea de a respecta amintirea marelui om politic şi scriitor, amintirea aceluia care a făcut, dimpreună cu alţi cîţiva uriaşi ca şi el, Unirea, care ne-a sprijinit interesele în străinătate, care a pus temelia teatrului şi în mare parte a literaturii de astăzi, care a cîntat izbînda oştenilor noştri, care a strîns comoara de gîndire şi simţire a poporului romînesc ? Nu cu o statuie aruncată pe piaţa unui oraş se preamăreşte amintirea unui om mare. Deasupra mormîntului lui Alecsandri trebuia să se înalţe pînă acum monumentul pe care Romînia i-l datoreşte...

Dar cînd ni s-a deschis uşa şandramalei aceleia, am văzut, cu adîncă mulţumire, că aceea care în viaţă l-a iubit îl îngrijeşte şi după moarte. Pereţii de scînduri sînt acoperiţi cu văl negru. In mijloc, deasupra groapei, se înalţă catafalcul, cu bustul poetului, cu cîteva coroane, cu decoraţia marei cruci a ,,Stelei Romîniei". Printre coroanele acestea, e aceea a doamnei Elena, căreia odată poetul îi închinase culegerea de poezii populare. Cea din urmă coroană, şi singura, e trimisă la 24 august, cînd s-a făcut un parastas pentru odihna sufletului celui adormit. în păretele din fund e portretul lui Vasile Alecsandri, tînăr, în picioare, de jur împrejur împodobit cu flori, nişte pansele, presate de către soţia poetului. Fotografia aceasta, rară, am mai văzut-o şi la d. Maiorescu, cu o dedicaţie. Pe ceilalţi păreţi, tablouri vechi de familie : vornicul Alecsandri cu cei doi fii : poetul şi colonelul ; iar într-altul, poetul cu tatăl, mama, surorile şi fratele lui. O poezie trimisă, tot acum în urmă, doamna Alecsandri a încadrat-o şi a pus-o pe catafalc. O iscăleşte un necunoscut. Un album nou de iscălituri îl începem cu numele nostru. Nu-i fir de colb, nu-i aţă de păianjen, — o odaie îngrijită zi cu zi, ceas cu ceas, cu o adevărată pietate...

MIJLOCUL LUI DECEMVRE

S-a schimbat firea ! în decemvre nu mai fulguieşte, ferestrele nu se mai smălţuiesc cu flori de gheaţă ; copacii nu-şi mai întind braţele împodobite în promoroacă. Noroiul lui martie umple străzile ; copacii Cişmigiului plîng din ramurile lor umede ; cerul, îmbîcsit de nori cenuşii, atîrnă greu, gata să se reverse într-o ploaie de toamnă. E tristă vremea, ca orice lucru nelalocul lui. Numai bucureştenii sînt veseli. Bărbaţii umblu în pardesiu ; doamnele, în jachete subţiri ; copiii, cu genunchii goi. Iar lebedele Cişmigiului, albe de parcă ne-ar face dor de zăpadă, plutesc alene pe lacul Cişmigiului, a cărui oglindă zadarnic mai aşteaptă antreprenorul patinajului s-o vadă odată îngheţată. Trăsurile aruncă raze de noroi în toate părţile, pătind rochiile şi hainele cari umplu a doua zi fabricile spălătoriilor chimice. Căci şi petele de noroi, ca multe altele, se şterg uşor, şi dacă mai lasă vreo urmă, apoi aceasta e numai pentru ochii îngăduitori cari ştiu unde a fost pata de la început.

Pe vremea aceasta tristă, automobilele înviorează oraşul. Semnalele lor, cari au de scop să-ţi prevestească mai din vreme că vei fi călcat, aruncă zarva în public, trezesc energiile, mişcă picioarele celor mai reumatici. *Şoîerii,* această nouă categorie de oameni — oameni inculţi, fără simţul timpului şi al spaţiului, fără gîndul primejdiei — merg şi ei, trebuie să recunoaştem, la moarte, ca vechii

gladiatori romani. Omoară, şi, la rîndu-le, sînt omorîţi. Bicicliştii sînt rari, e un sport învechit.

Pe sus, doar Vlaicu zboară el supt cer, ţigănuşii mahalalelor Cotrocenilor urmărindu-1 pe jos, dînd cu căciula în cîni de bucurie, fiindcă pînă la el n-ajung. Curse, nu. Bătăi cu flori, nu. Altfel de bătăi, cîte vreţi. Circiumele gem, acum, în preajma alegerilor. în faţa *Clubului democrat,* două manifestaţii au scos de prin bîrlogurile lor pe toţi agenţii. Se pregătesc toţi de *alegeri.* Unii vor să rămîie ; *alţii,* să vie. Ori unii, ori alţii au să-şi vadă visul cu ochii. Pentru cîtă vreme ? O să vedeţi. In cafenele, aceleaşi discuţii. ,,Toţi avem geniu ; în afară de noi, nu pot fi alţii ; noi sîntem centrul lumii."

Literatură ! Gazetele dau „fapte diverse : *omoruri, sinucideri, Staţia B. M., Omul gol din Cişmigiu"...* Pe care, în treacăt fie zis, şi autorul acestor rînduri a avut cinstea să-1 vadă, nu la miezul nopţii, cum au spus gazetele, ci la 8 ceasuri seara ! Gol ca Adam.

Bănuiesc că pricina e o Evă. Cofetăriile pline ; cinematografele, asemenea ; teatrele, la fel. La Naţional a răsărit *Luceafărul! Maman Colibri* ţine seria la „Davila" ; opereta lui Grigoriu îşi pregăteşte premiera la Teatrul ,,Leon Popescu". Şi toate merg, se învîrtesc pe veşnicul fus al *actualităţii.*

Numai zăpada a ajuns legendară, ca feţii-frumoşi, ca Ileana Cosînzeana a lui Victor Eftimiu, ca Statul-Palmă-Barbă-Cot. Ori o fi crezînd şi dînsa că e prea albă şi neprihănită pentru mocirlosul pămînt !

(1910)

DE LA REPETIŢIILE „LUCEAFĂRULUI"

Ce ciudată e scena într-o zi de repetiţie. Tot fastul ei, tot farmecul ei mincinos, toată poleiala i se şterge în faţa pînzelor văpsite grosolan, în faţa stîncilor de carton, a cerurilor de mucava. Actorii, în hainele lor de toate zilele, îşi spun rolurile cu caietele în mînă, întrerup tiradele, fac o glumă, sau îşi aruncă înţăpături ; maestrul de scenă îi dojeneşte, le arată, îi întoarce să înceapă iarăşi aceleaşi şiraguri monotone de cuvinte, pe care urechea nu mai vrea să ţi le primească.

Impresia aceasta ciudată stăruie chiar la o repetiţie generală, cînd decorurile sînt toate, sau mai toate pregătite, cînd artiştii joacă grimaţi şi-n costume.

E repetiţia generală a *Luceafărului* d-lui Delavrancea. Scena cuprinde decorul actului întîi, frumoasa poartă a cetăţii din Suceava. Sala e întunecată. Numai sus, în mijlocul cupolei, printre alămurile policandrului uriaş, ziua se zăreşte ca o dantelă. De-abia ne zărim unii pe alţii : cîţiva scriitori, 2—3 critici în loja direcţiei : directorul general al teatrelor, d-1 Eliade, şi autorul, d-1 Barbu Delawancea.

Repetiţia începe. De după zidurile de strajă, glasul plin de umor al lui Brezeanu răsare îngrijat. Marele artist se emoţionează la repetiţia generală ca şi în seara *premierii.* Peste cîteva clipe intră in scenă maestrul Nottara, care joaca rolul lui Petru

Rareş şi a pus şi piesa în scenă. în mijlocul unei tirade, maestrul se opreşte : ,,Da' nu sta aşa ţeapăn, măi băiete", dojeneşte pe unul. Şi cuvintele aceste împart spusele lui Petru Rareş şi ne fac să zîmbim.

în actul al II-lea e multă figuraţie. Maestrul Nottara e cu ochii în patru. îşi spune rolul şi, deodată, se repede într-un colţ : ,,Ieşi mai în faţă, aşa". Şi trage pe un figurant de mînecă hainei ; şi iar îşi reia cele ce trebuie să spuie mai departe. Din măreţia vorbirii de odineoară, dojana cade ciudată, ne dă ca un duş rece celor cari ascultăm.

în actul al III-lea zgomotele luptei nu se desluşesc bine ; d-l Delavrancea e nervos. Se scoală în picioare, în lojă, şi strigă : ,,Nu aşa, nu aşa ! Parcă e la alegeri ! Nu-i vorbă, şi acolo sînt false strigătele, dar"...

Şi scena începe din nou, şi iar din nou. E neînchipuită puterea de muncă a maestrului Nottara.

După 30 de ani de scenă, a păstrat aceeaşi vioiciune, aceeaşi dragoste de ea. Iar marele său talent e veşnic învăluit cu o rară modestie, care face cinste unui artist ca dînsul.

D-l Delavrancea nu iartă nici o tărăgănare, nici 0 greşeală. Roagă pe artist să înceapă orice scenă ce i se pare cam tărăgănată.

Ieşim de la repetiţie la 7 seara. Se începuse la 1 după prînz.

Observaţiile d-lui Delavrancea au smuls un nou cuvînt de spirit lui Brezeanu. în actul al II-lea se aduce lui Petru Rareş capul italianului Gritti, tăiat, pe o tavă. în seara premierii, cum d-l Delavrancea arăta la toţi părţile slabe ale interpretării, Brezeanu îi zice :

— Mi se pare, coane Barbule, că numai capul lui Gritti a fost bine după dumneata.

Cuvîntul a făcut mult haz.

Dar după repetiţii lungi, piesa se joacă admirabil, şi vin serile cu săli pline, de la galerie pînă la cel de pe urmă stal.

(19 10)

CÎTEVA „TAINE" DIN VIAŢA SCRIITORILOR

Vreau să descoper cîteva *taine* din viaţa noastră. Prin aceasta folosesc şi scriitorilor, şi celor cari vor să ştie cîte ceva despre ei.

Poetul Anghel îmi dă astăzi să citesc o hîrtie. De la cele dintîi rînduri am văzut că e vorba despre o *adresă* de la o societate de *lectură,* prin care, cu multă politeţă, i se cereau volumele. Nu e întîia pe care o primeşte Anghel, după cum nu e întîia pe care o citesc eu. Nu cred să fie scriitor care să nu primească, săptămînal, cîte o asemenea rugăminte.

Căci şi aiurea, şi la noi, trăieşte legenda că scriitorii au biblioteci întregi cu... *operele* lor.

Şi-or fi închipuind d-nii directori sau întemeietori de *case de cetire* că editorii noştri se grăbesc să ne puie la îndemînă cîteva sute de exemplare, să avem de dat.

Nu, domnilor, lucrul stă aşa : Mai înainte editorii se mulţumeau să lege un exemplar în piele şi să-l dea *maestrului,* la tipărirea ediţiei. Zic *maestrului,* fiindcă mă gîndesc la un Caragiale, la Vlahuţă, la Coşbuc, nu la cei cîţiva tineri cari nu luau măcar exemplarul nici... nelegat. De o bucată de vreme s-a luat un obicei, fără voia editorilor, dar prin voinţa scriitorilor, să li se dea cîte 15—20 exemplare (sfătuiesc pe toţi să ceară cîte 25) de fiecare ediţie. Pe aceste 25 exemplare le aşteaptă tocmai

25 de prieteni şi colegi, aşa câ soarta lor e mai dinainte hotărîtă. De cumva autorul vrea să-şi prezinte cartea la vreun premiu academic, atunci îşi *plăteşte* cele zece exemplare în plus. Tot aşa e silit să-şi plătească exemplarul de care are uneori nevoie. Dintre cei 40—50 scriitori ai noştri, aş pune rămăşag că 35 nu-şi au în bibliotecă volumele lor. E oarecum greu să-ţi plăteşti munca, după ce ai plătit-o cu atîtea nopţi de nedormire, cu atîtea jigniri... critice, cu atîtea ciorovăieli cu editorii.

Ţin minte, pe cînd scriam la *Arhiva* d-lui A.D. Xenopol, că, zilnic, d-sa primea rugăminţi să *ofere* cele 6 volume ale *Istoriei romînilor.* Asta însemna nu mai puţin de 60 lei. Dar hazul era că chiar d-lui Xenopol îi lipsea volumul 2 sau 5 mi se pare, peste care nu mai putea da.

Şi atunci, vă-ntreb, cum ar putea scriitorii satisface cererile caselor de citire ? Şi nu e mai drept ca aceste case de citire să dea serbări sau şezători literare, cu al cărora produs să poată cumpăra cărţile ?

Mai deunăzi citeam, cu mirare, într-o foiţă aşa-zisă „literară", o coloană întreagă în care se vorbea cu ură împotriva scriitorilor cari se *îmbogăţesc* cu traducerile. Dacă cei cari se îndeletnicesc cu scrisul, fie acest scris măcar ca cel din foiţa care mi-a căzut în mînă, cred lucrul acesta, mă gîndesc ce pot să creadă cititorii, publicul cititor căruia îi place să ştie şi cîte ceva din viaţa scriitorilor.

Lucrul stă însă cu totul dimpotrivă. Dacă este vreo ţară în care traducerile să fie mai prost răsplătite, apoi acea ţară e a noastră. Sumedenia de traduceri de prin bibliotecile de popularizare e datorită în cea mai mare parte liceenilor, cari iau de traducere cite ***50*** lei, şi-o dau şi ei cum dă Dumnezeu. Editorul se fereşte să cumpere o traducere de la un scriitor, căci acesta din urmă, înţelegînd ce înseamnă a traduce, munceşte la o carte cîteva luni de zile şi nu-şi poate da munca pe cei 50 de lei ai cutărui editor. Şi fiindcă publicul cumpără *orice,* fără să-i pese dacă o carte e tradusă de cutare scriitor consacrat, sau de cutare băieţaş de dugheană, editorul tipăreşte ceea ce-l costă mai puţin. Dar chiar cînd preţul unei traduceri se ridică la peste 50 de lei, ca să ajungă la 500, iată cum stă proporţia cîştigului între traducător şi editor. Cel ce iscăleşte aceste rînduri a tradus, în 4 luni de zile, romanul *Une vie*[1] a lui Maupassant. L-a dat pentru 500 de lei editurii „Minerva", pe care tipăritul cărţii şi rabatul librarilor să fi costat cel mult 3.500 lei. E maxima cifră. A tipărit 3.000 exemplare a 2 lei, fac 6.000 de lei. Ediţia s-a vîndut în 7 luni de zile. Editorul a cîştigat, vra să zică, nu mai puţin de 2.500 lei în şapte luni de zile, fără nici o străduinţă, în vreme ce scriitorul, după 4 luni de cea mai încordată muncă, luase abia 500 lei !

Şi „casele de citire" ne mai cer volume !

In alte ţări *editorii* sînt şi ei oameni de litere. E o plăcere să citeşti scrisorile trimise de către editori scriitorilor. Aceştia din urmă primeau sfaturi, îndreptări şi chiar schimbări pe de-a-ntregul în operele lor de la cei dintîi. Oameni cinstiţi, de gust, ştiau ce să cumpere, de la cine să ia lucrări, pe care tînăr să-l primească şi să-l ridice apoi.

Să vorbesc de editorii noştri ? în afară de d. Jean Socec, care, păstrînd tradiţia bunului său părinte şi fiind un om citit, ştia cum şi ce lucruri au dreptul la viaţă, nu cunosc editor cu care să poţi sta de vorbă. Unii nu ştiu nici să iscălească, alţii habar n-au de literatură : cumpără cărţile cum ar cumpăra o marfă. De mersul literaturii străine nici chip să le vorbeşti.

Nu mai departe acum o săptămînă, romanul marelui Fogazzaro, *Misterul poetului,* de peste 300 pagini, foarte bine tradus de către un cunoscut om de

[1] O *viaţă* (fr.).

litere n-a găsit editor nici chiar atunci cînd, ca să facă o încercare, traducătorul lăsase manuscrisul pentru - n-o să credeți - pentru .20 *(douăzeci)* de lei!

Si acum o taină adevărată. Cîțiva scriitori s-au hottrîts^mpă odată cu această nedemna^ exploatare şi îşi vor tipări cărțile pe socoteala lor.

(19 10)

CASA LUI ION CREANGĂ

în sfîrşit ! Casa lui Ion Creangă va fi reparată şi ținută de către comuna Iaşi, ca o amintire din vremurile cînd Eminescu şi cu Creangă îmbogățeau literatura romînească scriind pagini nepieritoare.

Cerusem lucrul acesta şi prin revista *Făt-Frumos,* care apărea în Bîrlad. Sfătuiam comuna să cumpere casa — pe care fosta tovarăşă a lui Ion Creangă cerea vreo cîteva sute de lei mi se pare — să facă în ea un *Muzeu Creangă,* din lucrurile cari mai rămăseseră de pe urma scriitorului, iar ca *custode* al casei să fie numit, la fiecare 3 sau 4 ani, cîte un student silitor si corect de la Facultatea de litere.

D. Nicolae Gane, actualmente primar al laşului şi cunoscut povestitor al literaturii noastre, ca fost prieten al lui Creangă, a crezut că trebuie păstrată, şi pentru cei cad vor veni pe urma noastră, căsuța din mahalaua Țicăului no. 4, *„bojdeuca",* cum o numea Creangă, în care unul dintre cei mai mari scriitori ai noştri şi-a petrecut zilele.

într-o hudiță gloduroasă, în care mai să-ți rămîie ghetele cînd treci prin ea, în mocirla drumului, în hudița numită a Țicăului, la no. 4, printre rînduri de copaci, în fund, e o căsuță, care încă de acum 10 ani, cînd am fost la dînsa, se măcina cu încetul, dărăpănîndu-şi acoperămîntul de şindrilă, prin care ploaia începea să străbată. Pereții, coşcoviți, hrentuiți, din vălătuci, cădeau la pămînt, podelele putrezite lăsau țarîna să se împrăştie prin casă, şi

cele cîteva lucruri rămase, posomorite, parcă se pregăteau şi ele să-şi ia rămas bun de la lumea aceasta. Cu glas potolit, dar cu o rară isteţime şi cu un mare farmec la povestit, tovarăşa lui Creangă îmi spunea prin cîte necazuri a trecut, cîte i se pregătesc, cîte griji îi năvălesc în suflet cînd priveşte casa povestitorului năruindu-se. Nici un ajutor, nici o vorbă bună de la nimeni.

Cîteodată, vreun admirator al povestitorului, dacă mai venea şi acela, în loc să aducă ceva, ducea cu el cîte o carte sau cîte vreun manuscript, pe care tovarăşa lui Creangă i-l dăruia cu toată inima.

Mai rămăsese în casă o ladă cu cărţi, cercetate de către d-l Gh. Teodorescu-Kirileanu, un dulap pentru cărţi dăruit povestitorului de către Eminescu, cîteva tablouri, un portret în ulei, o fotografie a scriitorului — într-o familie, la Slănic — şi frumosul tablou al „Junimii", în care Creangă e atît de bine. Printre curiozităţi : un cot, făcut şi încrestat de Creangă, o oală în care fierbea vinul, o lopăţică cu care... se scărpina pe spate şi alte cîteva lucruşoare, păstrate de către aceea care îl îngrijise atîţia ani.

Casa, cu două odăiţi în dreapta şi în sjtînga unei săliţi, are un cerdac în dos, de după parmaclîcul căruia Creangă şi cu Eminescu priveau pînă departe, spre malurile verzi şi rotunzite ale dricului...

Scriitorii datoresc recunoştinţă respectatului lor înaintaş d. Nicolae Gane pentru fapta aleasă pe care a făcut-o păstrînd casa neîntrecutului povestitor Ion Creangă.

(191G)

CINEMATOGRAFELE

Pe la d-voastră sînt ? Aici sînt sute.

Serile, după masă, aşa cum îţi aştepţi şvarţul, aşa aştepţi ceasul de cinematograf. E o *modă* priincioasă, o modă care, dacă a început să tiranisească ca toate celelalte, are cel puţin darul să-ţi folosească întrucîtva. Cîţi dintre noi ar fi avut prilejul să călătorească prin atîtea tărîmuri depărtate, printr-atîtea ţări, unele cu soare veşnic, altele cu zăpezi veşnice ; cîţi dintre noi puteau să vadă, la doi paşi, pe regele Emanuel al Portugaliei, pe d-l Fallieres al Franţei, pe *kaizerul* Germaniei ? Care dintre noi a bănuit, fie măcar acum 10 ani de zile în urmă, că vor sta frumos pe scaun şi vor privi la o groaznică vînătoare de leoparzi, în ţinuturile Nilului egiptean ? Dacă s-ar trezi un străbunic al nostru şi, fără nici o pregătire, l-ai duce în faţa unei pînze de cinematograf, ar cădea mort de surprindere. Căci invenţia cinematografului e într-adevăr miraculoasă. închipuiţi-vă ce va fi peste 150 de ani, cînd nici o fiinţă din cele care în clipa aceasta trăiesc nu va mai fi pe pămînt ; ce va fi cînd întîmplări din zilele noastre se vor perinda pe pînză, cînd popoarele îşi vor vedea dramele prin care strămoşii lor au trecut, cînd îşi vor vedea împăraţii şi regii vorbind, mişcîndu-se, înviind astfel, de dincolo de mormînt, o lume care odată avusese un rost supt lumina soarelui. Impresia aceasta adaică, impresie care peste 10 ani va fi covîrşitoare, am avut-o cînd am văzut la cinematograf pe eroicul

Chavez zburînd încă peste Alpi, cînd de o lună rămăşiţele trupului lui sfărîmat începuseră a se topi, ca să reintre iarăşi în neantul din care prinseseră fiinţă.

Tot astfel vor răsuna glasurile închise în gramofoanele pivniţei marei opere din Paris, gramofoane cari vor fi puse în mişcare peste 100 de ani, făcînd astfel pe morţi să învieze.

Şi glasul lui Tamagno, sau al lui Carusso va ridica lacrimi în ochii celor cari le vor asculta, înfioraţi.

(19 11)

CĂRŢILE DE CITIRE [II]

într-un articol trecut vorbisem despre chipul în care siînt alcătuite abecedarele. Arătasem felul în care alcătuitorii lo«r ştiu să de dea copiilor şi încheiasem arătînd că din fiecare *abecedar* autorul trebuie să facă un *povăţuitor,* un povăţuitor cu sufletul cald, cu avînt, cu îndemn la viaţa peste al căreia prag copiii fac cel dintîi pas.

Cele ce scrisesem pentru abecedar s-ar potrivi şi pentru cărţile de citire. Acei care alcătuiesc asemenea cărţi trebuiesc, după părerea mea, să fie ei înşişi adînc eunoiscători ai literaturii noastre in cele mai mici amănunţimi ale ei, să ştie ce anume să ia din fiecare autor, ce are eil mai caracteristic în felul său de a iscrie îşi ce e menit din opera lui să treacă în cărţile de şcoală.

Nici nu mai rămîne vorbă că întipărirea pe care cele dintîi bucăţi literare :ne-o lasă în minte e neştearsă. îmi aduc cu cea mai vie plăcere aminte de paginile pe cari d. Drăghici, profesor pe atunci la Şcoala Militară din Iaşi, ni le citea in clasă. De atunci cunosc scrierile lui Caragiale, Delavrancea, "Wahuţă, ale lui Creangă, Slavici, poeziile lui Eminescu şi Coişbuc.

Sînt pagini, comparaţii, strofe cari şi azi le pot spune pe dinafară, deşi de învăţat nu le-am învăţat niciodată pe de rost, ci numai le ascultam. D. Drăghici ni le citea admirabil, ipe alese, ne incinta. Aşa

se face că din clasele acele au ieşit ofiţeri cu însuşiri deosebite, printre cari Jean Bart e astăzi un nume atît de cunoscut. *Nu* ştiu cum vor fi fost privite 'lecţiile de limba romînă ale dnlui Drăghici de către conducătorii şcoalei, dar ştiu cît ne-au folosii nouă tuturor şi cu cită (nerăbdare aşteptam ora de limba romană.

Căci aşa de mare înrâurire are literatura, cînd e bine aleasă şi cu căldură împărtăşită, asupra sufletului omenesc!

De aceea şi cărţile de citire trebuiesc cu multă, cu foarte multă pricepere alcătuite.

Poate pentru aceasta îşi d. Haret s-a adresat prin ,,Casa şcoalelor" la un număr de scriitori, cari au primit ansărcinarea să alcătuiască unele cărţi de citire pentru (licee. Faptul acesta are o îndoită însemnătate : întîi, că cei chemaţi să deie tiparului aceste cărţi au şi cunoştinţele, îşi isimţul cerut pentru asemenea lucrări ; al doilea, „Casa şcoalelor" vine şi in ajutorul scriitorilor, pe cari nimeni pînă acum n-a vroit să-ii întrebuinţeze acolo unde puteau şi neapărat trebuiau să fie întrebuinţaţi.

Şi, ca să sfiirşiesc, cîteva cuvinte pentru autorii de cărţi de citire. Fireşte, nu cred isă fie scriitor care să nu îngăduie ca din scrisul său să i se puie cîte ceva în cărţile de citire, pentru folosul tinerimii. Dar «cred că e şi o datorie de bun-simţ ca atunci cînd (iai din opera cuiva pagini întregi, isă-i faci măcar cunoscut, printr-o carte poştală, ce anume ai luat, ca să ştie. Iată pe cutare profesor din Ardeal, care ia dintr-un volum 8 nuvele şi mu trimite un rînd de încunoştinţare autorului.

Dar ce e mai de neînţeles: acelaşi domn profesor ardelean *prelucrează* bucăţile pentru şcolarii de clasele primare, oînd ele n-au fost scrise pentru ei, şi face schimbări *în* opera autorului, înjosindu-i valoarea literară. îngăduit e aceasta ? Sau poate fi îngăduit să ciunteşti o nuvelă şi să-ii adăogi o ilus-

tratie care schimbă ou totul înţelesul povestirii cum a făcut cutare autor de abecedare ?

Sfătuiesc pe scriitori să-şi apere scrisul, aducînd m marginile bunei-cuviinţe şi a bunei priceperi pe avea **** ^ însuşes:c dr eP*«*ri ce nu Ie pot

(19 11)

FAPTUL DIVERS

Veți fi auzit de multe ori cum unii critici aruncă asupra unor scriitori învinuirea că nu au dat în cutare pagină a lor decît un *„simplu fapt divers".* Prin aceasta, criticul vrea să arate că scriitorul a /plăsmuit numai o .întâmplare obişnuită, o întîmplare comună, una dintre sutele pe care oraşele mari le dăruieşte, zilnic, gazetelor locale. Căci faptul divers e o născocire a gazetarilor. Faptul divers e rubrica în care reporterii înşiră, ipe (fugă, cu o singură anulare a condeiului în călimară, cutare omor, cutare sinucidere, cutare dramă familială. Trei rânduri : ,/In strada X, domnul Y, prinzîndu-şi soția iîn flaigrant-delict cu domnul Z, i-a ucis pe amîndoi cu cîte un foc de revolver". Acesta e un fapt divers. E un fapt divers sinuciderea bietei fetițe, moartă în fața trenului, «supt roțile balaurului de fier, în vestita stație B.M. E un fapt divers sinuciderea cutărui sculptor cunoscut, dintr-o pricină de dragoste. E un fapt divers «împuşcarea amantului vinovat de către femeia deznădăjduită, într-un vestit local de petrecere. Toate aceste sfint (fapte diverse, pe cari poliția le împărtăşeşte din două cuvinte reporterilor, în clipa din urmă, cînd gazeta e în maşină, şi cînd, peste un ceas, (foaia trebuie împărțită în cele patru colțuri ale țării. Reporterul le scrie grăbit şi aleargă după altele. *Faptul* e ceea ce s-a întâmplat, deosebirea dintre ele, *diversitatea* lor, a (botezat o nouă coloană în gazetărie.

A ! dar cînd ai sta să cercetezi, să adînceşti aceste fapte diverse, să le afli în tot ânțelesul şi în toată adîncimea lor, isă străbați îşi să dezveleşti toată forma sufletească a eroului unei asemenea întîmplări, atunci vei vedea că, ceea ce e înregistrat ca un biet ,,fapt divers", e însăşi viața, însăşi taina ei. Căci ce e existența aceasta dacă mu o înlănțuire de *fapte diverse,* o înlănțuire de întîmplări, cari, toate la un loc, alcătuiesc iromanul unui om ? Nu e fapt divers care să nu poată da prilejul unei capodopere, unei nuvele sau unui iroman care să închege pentru veşnicie una din fețele lumii aceştia.

Fireşte că, supt condeiul reporterului, orice dramă rămîne supt rubrica „faptelor diverse", dar aceeaşi întâmplare, căzută supt lumina unui adevărat talent, poate da prilejul unei lucrări de seamă.

Nu e uşor lucru să înalți, ca Maupassant, spre pildă, întâmplările *„banale"* la adevărate lucrări de artă. Dar tot pe atîta de greu e şi să-ți dai seama cînd o asemenea lucrare a izbutit să se ridice deasupra paginilor obişnuite, şi dintr-un simplu *fapt divers* să facă un fapt veşnic adevărat. Şi Maupassant a fost învinuit că-n stil *polițienesc,* în stil de *procese-verbale* dă în paginile lui simple *fapte diverse.* Dar părerea acestor critici a irămas doar ea un *fapt divers,* iar opera lui Maupassant, una dintre operele cele mai adînci ale literaturii franceze.

De aceea, cînd unii critici învinovățesc pe scriitori c-au dat simple fapte diverse, ar trebui să cerceteze bine dacă (învinuirea lor e dreaptă şi dacă nu cumva dintr-o simplă obişnuință — nu vreau să zic *nepricepere* — aruncă un cuvînt care, dacă poate părea sec, poate să cuprindă totuşi înlăuntrul lui miezul unui adevăr adînc.

(19 11)

IANCU BREZEANU

Cine n-a auzit şi cine nu-l cunoaşte pe Iancu Brezeanu ! De atîția ani de cînd ilustrează scena Teatrului National, nu cared isă fie om mai cult care să nu-l fi văzut măcar într-unui din multele roluri create de el, creațiuni cari i-au şi adus .-celeibritatea.

Dar nu de Brezeanu ca artist vreau să vorbesc într-acesit articol — s-au scris atîtea despre talentul său — ci despre *omul* Brezeanu, despre ironistul şi spiritualul Brezeanu vreau să înşir cîteva rînduri. Acei cari i-au văzut pe scenă, nu toți l-au cunoscut şi îndeaproape, nu toți au avut prilejul şi plăcerea să stea de vorbă iou el, la un pahar de vin, la un *şpriț,* să-i asculte mes'eeatu! izvor de povestiri, al cărora erou, mai în toate, e chiar el.

Grăsuliu ; potrivit de stat; deschis la față ; tuns milităreşte ; purtând ochelari, din dosul cărora ochii negri strălucesc de istețime ; cu gura larg tăiată ; cu buzele cărnoase, care se întind într-un zîmbet ce se leagă, totdeauna, ciu o privire ascuțită a ochilor, dînd astfel o trăsătură (caracteristică (mimicei sale ; aşa e artistul nenea ilanou, vestitul Brezeanu.

După cîteva şprițuri, nenea Iancu Brezeanu poveşteşte. Vorbeşte încet, potolit, pînă cînd firul întîmpilării ajunge la culme, şi-atunci glasul puternic al artistului se ridică, icoanele, comparațiile curg, pitoreşti, uneori pipărate, cîteodată prea pipărate, totdeauna însă pline de humor, humor pe care gestul şi mimica artistului îl completează într-un chip atît de fericit. Atunci rîsul izbucneşte în hohote,

numai menea Iancu rămîne serios, încheind cu vreuna din acele fraze tipice cari alcătuiesc un fel de punctuație a povestirilor lui.

Povestirile lui Brezeanu sînt (întâmplări din viața lui, cuvinte de duh pe care dînsul le-a spus în cutare sau cutare împrejurare, cuvinte rămase celebre, dar cari au o deosebită culoare atunci cînd le istoriseşte chiar el. Brezeanu, ca mai toți artiştii cari ilustrează scena, artele sau literele noastre, a avut un trecut furtunos, un trecut de greutăți, de care artistul îşi aduce totdeauna aminte şi-l reaminteşte cu un fel de duioşie, singura parte duioasă din povestirile lui.

Era tînăr pe atunci Brezeanu, tînăr şi încrezător — două însuşiri care îți dau puterea să înfrunți cu bărbăție viața. Şi, totuşi, (î.ntr-o zi, foamea îl chinuia pe tânărul şi încrezătorul Brezeanu mai iabraş ca oricînd. Era într-o amiază ; în birturi, lumea mînca, birjarii mîncau prânzul lor pe capra trăsurii, castangiul din colț mînca şi el, toată lumea mînca, un miros de fleică bîntuia strada, cu toată ploaia ce cădea de sus. Numai Brezeanu, tînărul şi încrezătorul Brezeanu, trecea primtr-a doua zi de post cumplit. Oprit în ploaia care se întețise, pe marginea trotuarului, Brezeanu se uita în 'gol. Şi deodată ochii lui zăresc ceva. Şuvoiul de apă murdară, care se scurgea pe lîngă trotuar, aducea, rostogolind, ca pe o pradă, un măr muşcat. Şi imuşeătura, urma dinților care avuseseră fericirea să guste din fructul acela, mări pană la durere foamea bietului fiămînd. Privind în toate părțile, să nu-l vadă cineva, Brezeanu pîmdi mărul şi, cînd trecu prin fața lui, îl prinse din şuvoiul murdar ! ,,A fost cel mai bun prînz din viața mea !" (încheie artistul cînd poveşteşte prietenilor această duioasă întâmplare dim tinerețea sa.

Dar mu întârzie mult artistul cu întâmplări care întristează.

Aşa, odată, i se făcuse lui nenea Iancu dor de un chef. Bucureştiul, cît e el de Bucureşti, tot îşi seacă

uneori izvoarele. Te daprinzi cu vinul lui; prietenii se posomorăse. Ce-i de făcut? Se suie deci nenea Iancu-n tren! Vine conductorul:

— Biletul!

Nenea Iancu răspunde:

—• N-arn bilet!

— Atunci ite dau jos la Chitila.

— Păi aoolo şi merg!

L-a dat jos la Chitila. Brezeanu rămîne pe peron Funcţionarii igării erau prin birouri. Cum să-i scoată nenea Iancu din fbîrlog! Odată începe a striga:

— Ce caută vagonul acela pe linie? Ha?

Au năvălit toţi de prin ibirouri, l-au văzut, au rîs şi s-a încins, neică,* un chef iîn dosul gării, cu tot personalul staţiei. „Cum dracu s-a făcut, că ne-am trezit într-un fort", se miră la sfîrşitul povestirii nenea Iancu, şi mai porunceşte-un şpriţ.

Nenea Iancu Brezeanu locuieşte în Pasajul Roman, scara no. 7. Odată, după o petrecere ca aceea, cade nenea Ialneu lîntr-un somn de celea întărite şi pecetluite. Numai aşa, pe la zece dimineaţa, aleargă toţi speriaţi şi ţipînd la dînsul, să-1 scoale!

— Scoală, lanoule, că-i foc!

— Ce foc? răspunde nenea Iancu buimac de somn.

— Foc, arde pasajul!

— La ce scară?

— La seara no. 9.

— Păi atunci ce-mi ibaţi capul!

Şl nenea Iancu se-mtoaroe pe cealaltă parte.

Odată, profesorul Tutuc, un ibun matematician, îl întîlneşte pe Brezeanu «la un *aperitif.*

— Nene lancule, sînt vesel.

— De ce, *Tutucă?*

— Mi-am pus o carte la Academie, s-o premieze,

— **Ei?**

— Cum ei? Am să iau 5.000 de Iei.

—' Ce, eşti singur?

— Ba nu, sînt şi alţii; dar...

— Cari mai sînt?

— Uite lista!

Şi Tutuc întinde lista lucrărilor depuse spre premiere lui neneaIancu.

îşi potriveşte nenea Iancu ochelarii, citeşte, reciteşte lista, apoi se uită la Tutuc şi-i dă cu tifla:

— Na! *bou-bovis* ce eşti!

— De ce, nene lancule?

—• Păi cum crezi tu, mă, cio să-ţi premieze cartea ta, cînd ăsta, cum îl cheamă? şi-a pus-o pe-a lui: despre *Clrceagui oilor.* Ăsta ia premiul, mă!

Şi-ntr-adevăr, *Circeagul oilor* a luat premiul!

Vorbise nenea Iancu într-un ceas sfînt!

Dar cîte m-a păţit şi m-a făcut menea Iancu! Dar cum tot pe mine m-a rugat să-i sariu viaţa — a şi-nceput să-mi însenine amintirile — aveţi „puţintică răbdare", c-o să vă mai spun!

(19 11)

VORBE DE SPIRIT, FAPTE HAZLII

Din viitoarea vieţii artiştilor şi-a scriitorilor, din frămîntul vieţii actoriceşti, sînt atîtea prilejuri să culegi multe vorbe de dvih, fapte hazlii, atît de caracteristice pentru cunoaşterea personalităţii unui artist. Cîteva din aceste întîmplări îşi vorbe le-am înşirat altă dată în aceste coloane ; acum mai adaog unele pentru cei cari, mai tîrziu, 'vor căuta să ântrupească figura unora dintre scriitorii şi artiştii de astăzi.

Poetul Cincinat Pavelesou e un izvor nesecat de vorbe spirituale. Veşnic cu sufletul tînăr, veşnic scăpărător in cuvinte, cine ar putea ţine minte epigramele, cuvintele sclipitoare prin cari dînsul, din orice convorbire, ar putea face o pagină literară ? I-ar trebui am secretar, veşnic cu creionul în mînă, să însemne. Dacă ansă Cincinat e crud şi neînduplecat faţă de un protivnic pe care-1 doboară dintr-o vorbă, tot pe atît de dulce, de ifin şi delicat e faţă de acela căruia vrea să-i arate dragostea sau admiraţia lui.

Aşa, un cunoscut critic scrie un foarte frumos articol asupra poetului. Peste două4rei zile, criticul întâlneşte pe Cincinat şi se miră de chipul amar cu care poetul îi iese în cale.

— Ce ai, maestre ? îl întreabă criticul, îmgrijat.

— Ce să am ? Bine, dragă, m-ai distrus ! răspunde poetul.

— Ce fel de vorbă e asita ?

— Vezi bine ! Ai scris despre mine atît de frumos, încît toată lumea o să-ţi laude talentul cu care ai scris articolul şi nici n-o să se gîndească la mine !...

Peste alte două zile, pe stradă, criticul întâlneşte iar pe poet. Poetul, serios, grăbit, de-abia-i răspunde ila salut şi vrea să treacă mai departe. Criticul îl opreşte :

— Bine, maestre, dă^mi măcar mîna !,..

— Sînt foarte ocupat ! răspunde poetul.

—• Cu ce anume ?

—• E atît de frumos articolul tău, că de trei zile mă căznesc să-1 învăţ pe dinafară. La revedere, mai am sfîrşitull, şi-1 ştiu pe de-a-ntregul.

Şi atâta de serios, maestrul porneşte, grăbit, înainte.

Un caz de psihologie. Tînărul îşi foarte talentatul poet Eftimiu e şi un cunoscător al sufletului omenesc. Aşa, dăunăzi, la repetiţia generală a poemului său *Inşirâ-te mărgărite,* repetiţie în care artiştii trebuiau să joace în costume, una dintre interprete, o talentată şi simpatică interpretă, vine şi spune poetului că, fiind răcită, nu poate pune costumul. Fireşte, ar fi fost o ştirbire a înfăţişării estetice a poemului. •Atunci poetul, curtenitor, dă braţul artistei, o duce pînă la cortină şi, arătîndu-i deschizătura prin care artiştii pot privi în sală, îi spune :

— Ia uite ce sală frumoasă.

Artista priveşte şi deodată exclamă :

— Vai, trebuie să mă îmbrac numaidecît !

Şi zicând acestea, dă fuga spre cabină.

Sala era plină, mai în întregime, cu domnişoare : studente de la Litere şi elevele de !la Conservator.

Poetul nimerise bine : în faţa atâtor perechi de ochi femeieşti, cum ar fi răbdat o femeie să nu-şi arate costumul!

Alta. La reprezentarea unei piese, la care cei cîţiva privitori din sală strigau cu îndărătnicie :

„Autorul 1", Eftimiu *ne* şopteşte : „Să vedeţi : dacă iese cumva autorul, o să înceapă isă strige : *«Public! Public!»"*

Două dimtr-ale autistului Iancu Brezeanu.

După premiera pieselor *De ziua mamei* şi ***In-**şiră-te mărgărite,* ne adunaserăm cu toţii la o petrecere prietenească. Mihail-Sadovearru sosise chiar în seara aceea şi era printre noi. Am vorbit de toate şi, fireşte, în treacăt, şi despre cazul artistei Razăm de (la Iaşi. într-un tîrziu, iată şi pe menea Ianou^Brezeanu ! Se apropie, ia un scaun, se aşază Mngă^ Sadoveaniu şi, cînd vine chelnerul de-l întreabă ce să-i aducă, nenea Iancu se uită pe supt ochelari la directorul teatrului din Iaşi şi răspunde :

—- O halbă... da' vezi una mai... *barozană!*

Debuturile lui Brezeanu au avut muţite părţi hazlii. Mai zilele trecute me-a istorisit urna. Cică juca Brezeanu um rol mai mic într-o piesă, i-am uitat numele... mi se pare Cei *trei muşchetari.* în actul al doilea, c/uim în scenă erau cei trei eroi ai piesei, Brezeanu privea pe crăpătura uşii jocul celor trei artişti. Tocmai în clipa aceea, directorul de scenă, d. Gusty, treoîmd pe acolo şi auzind o *replică,* îşi aduse aminte că la replica aceea trebuia să intre nu ştiu ce personaj îm acţiune. Şi văzîndu4 pe Brezeanu pe la spate şi crezînd că-i replicantul, îi face o dată vînt în scenă :

— Da' haide, intră ! Ce aştepţi ?

Şi, fără de veste, se trezeşte Brezeanu în scenă, între cei trei artişti îmimărmuriţi! Credeţi că .s-a zăpăcit ? (Nu ! A prins cu urechea de la sufler şi-a spus întreaga parte a replicantului, care, cu adevărat, întârziase. Şi, aşa, a scăpat piesa.

— Ce-ai zis, nene lancule, îl întrebarăm noi, după ce-ai scăpat de năduful ăsta ?

Nenea, Iancu îşi potrivi ochelarii :

— Ce să zic ? Mi-am zis că, dacă făceam repetiţie, (greşeam!

(i 9 i î)

UN RUG URIAŞ

Sînt lucruri pe care, dacă mu 'le-ai văzut, mu ţi le poţi închipui. Marea, cu frămîntatul valurilor ei; mumţii, cu vîrfurile şi prăpăstiile lor ; (gheţarii, cu veşmicile lor mantii de troiane • eîmpiile năvălite de pieptul apelor scăpate din zăgazuri ; pădurile sau târgurile în flăcări, noaptea — sînt privelişti pe cari mintea omenească nu le poate alcătui dacă ochilor nu le-a fost dat să le vază. Cel ce n-a văzut oceanul, oricît şi-ar închipui nemărginirea lui, va rămîne cutremurat îm faţa noianului de văi şi dealuri călătoare ce parcă izvorăsc din zare, să se sfarme de ţărmurile stîncoase. Şi orioît de groaznic ţi-ar înfăţişa igîmdul priveliştea urnei păduri în flăcări, ai încremeni de spaimă cînd întâmplarea te-ar aduce s-o vezi cu adevărat!

La aceste mă gîndeam cînd, în noaptea de 29 ianuarie, priveam la groaznicul foc ce nimicea magazinul *Luviu.* Erau acolo sute, mii de oameni cari priveau, înmărmuriţi, cît de uşor flăcările pot preface îm scrum o muncă încordată de ani întregi, cît de uşor se poate zădărnici fericirea unei fiinţi care, ou o clipă mai nainte, privindu-şi avuţia, se credea poate fericită.

^ in noaptea rece, limbile de foc încinseseră zidurile. Ca nişte şerpi uriaşii ieşeau pe ferestre, se îmoolătăceau pe pereiţi, se îmbrăţişau şi iar se desfăceau, se răsuceau mai aprige, apoi drepte, ca şi cîmd s-ar fi sprijinit în coadă, se înălţau drept în aer, şfuierîmd şi vărsînd scîmtei, ca balaurii dim poveste.

Apoi .cîte o toană de -vînt prindea să sufle ; flăcările se plecau în aer, fluturînd ca nişite drapele sfâşiate, băteau zidurile negre, se împreunau, căutau iar să se ridice, rumenind pînă departe largul bolţii, înroşind noaptea, azvârlind umbre fantastice, înfăţişînd astfel un colţ înfricoşător de iad.

Dar cînd vîntul se potolea, cînd pălălaiele aţipite parcă intrau iarăşi înapoi, între ziduri, atunci, din » dosul ferestrelor răsăreau «luminate şi strălucite săli de bal, în care umbre ciudate păreau că luneca într-un galop nebun. Şi, deodată, ca nişte artifiţii prin care se sărbătorea sosirea cuiva, bucăţi întregi de flăcări se desfăceau şi se ridicau în aer, pîlpîimd ca nişte candele romane, stingîndu-se tocmai sus, în înalt, ştergîndu-se astfel din faţa ochilor uimiţi.

Şi-n sfîrşit, cînd vîntul şi focul socotiră că se hărţuiseră de-ajuns, cînd igîndiră că unul pe altul trebuie să se dovedească, atunci se încleştară într-o luptă groaznică, şi lupta lor se ascunse într-un viscol de scîntei, din sînul căruia răzbătea, pînă la noi, vuietul prăbuşirilor şi al nimicirii.

In clădirea aceasta, pe eaire flăcările au mistuit-o, la al III4ea cat, *Societatea Scriitorilor Romîni* îşi avea cuibul. Umblaserăm prin toată ţara, [...] să putem .înfiripa acel mic şi neînsemnat avut, care pentru noi însă era nepreţuit, lîntîiaşi dată, după ani, după decenii de scris romînesc, scriitorii se apropiaseră între ei, şi într-un ;gînd alcătuiserăm un loc al nostru, un loc de întîlnire, de sfătuire. Din eîştigul şezătorilor cumpăraserăm mobile ; aveam o bibliotecă ; prietenii pictori ne dăruiseră multe şi frumoase tablouri. Şi oînd igindeam să cimentăm şi mai puternic începutul acesta, iată că, într-o clipă, flăcările nimicesc totul, tot, fără putinţă să scăpăm ceva !

Am stat îndelung iîn noaptea /îngheţată şi-am privit îndărătnic cele patru ferestre, care pînă tîrziu, pînă Joarte tîrziu, au rămas întunecate. Se părea că flăcările, care nimiciseră fără cruţare avuţii de milioane, se opriseră sfioase la pragul unor încăperi a căror bogăţie era şi ea o scînteie, o scînteie de nădejde pe care poeţii o poartă mereu în sufletul lor ! Am stat îndelung în noaptea rece şi-am privit neîntrerupt la cele patru ferestre întunecate, pînă cînd, la cea din capăt, geamurile se luminară ca nişte rubine. Era fereastra de la odaia poetului şi prietenului meu Anghel, fereastra de la odaia în care de multe ori am pus atîtea la cale, fereastra odăii care cuprindea atîtea lucruri de preţ — cărţi rare şi tablouri, amintiri de familie şi manuscrise, care se topeau toate într-o clipă, într-o clipă cînd poate că stăpînul, prietenul lor, se gîndea de departe, cu drag şi duioşie, la ele ! Apoi rubinele celorlalte iferestre se luminară şi ele şi, pe rînd, comorile unor bieţi visători se prăbuşiră în scrum, se topirăin noianul celorlalte comori, amestecîndu-se delaolaltă, — fâşii de mătase cu fâşii de suflet!

(19 11)

CE A FĂCUT SOCIETATEA SCRIITORILOR ROMÎNI. CE TREBUIA SĂ FACĂ

Cînd, în ziua de 4 septembrie 1909, ne-am văzut strînşi iîn sala liceului „Lazăr" din Bucureşti, nu ne venea să credem. Vra să zică, ne puteam aduna, puteam înlătura neînţelegerile, puteam potoli ambiţiile, puteam, în sfîrşit, alcătui un tot, o societate, care să aibă un scop, spre îndeplinirea căruia ne legam să luptăm cu toţii. A fost o clipă de adevărat avînt sufletesc, avînt pe care nu-1 atinsese întru nimic nici chiar acele jigniri adînci cari ne veniseră de la unii oameni cărora Ie ceruserăm sprijinul. De fapt, sprijin n-am avut din partea nimărui ; tot ce-am făcut am făcut prin înseşi puterile noastre. Fireşte, nimeni nu poate spune că Societatea Scriitorilor Romîni n-ar fi fost bine să cuprindă pe toţi scriitorii romîni în viată astăzi. Bătrîni şi tineri, unii lîngă alţii, aşa ar fi trebuit să apară cea dintîi alcătuire a societăţii. Decît sînt simţiminte peste cari nici unii, nici alţii nu pot trece, sînt prejudecăţi, sînt atîtea lucruri cari despart pe oameni între dînşii. Scriitorii sînt şi ei oameni, ca totf ceilalţi, ba cu o impresionabilitate mai ascuţită, mai lesne de trezit. Totuşi, faptul însemnat era acela, că cea mai mare parte dintre scriitori primise să bioreze într-un gînd, să meargă spre acelaşi ţel.

Cum însă societatea nu se putea bizui, băneşte, la început, decît pe cotizaţiile membrilor (10 lei taxa de înscriere şi 2 lei lunar), n-am avut putinţa unei întreprinderi mai largi, cum, spre pildă : o editură, scoaterea unei reviste etc. ci ne-am hotărît să «ţinem o serie de *şezători* prin ţară, [...] pentru strîngerea de fonduri. S-au strîns puţine, dar din puţinul acela am făcut un local al nostru, în care ne puteam întî'lni. (Dacă folosul material n-a fost cine ştie ce, de pe urma şezătorilor acestora, cel moral a fost covîrşitor. Prin şezători am răspîndit în cercuri mai largi scrisul romînesc, am încheiat o legătură între publicul cetitor şi scriitori [...]

^Prin înitîurirea unora dintre membri, societatea a căpătat apoi, pentru toţi membrii ei, intrarea gratuită în Teatrul Naţional. Pînă atunoea Teatrul Naţional nu era deschis decît pentru o anumită presă, decît unor anumiţi traducători. Directorii, cari se perindaseră, nu dădeau nici o însemnătate literaturii dramatice romîne, aşa că d. Pompiliu Eliade a fost cel dintîi director care, primind cererea Societăţii Scriitorilor Romîni, a apropiat pe scriitori de teatru, dînd astfel putinţa unei înfloritoare literaturi dramatice.

Aceste izbînzi morale nu sînt încă în măsură să cimenteze societatea. Pe viitor au rămas de făcut multe şi cît mai «grabnice lucruri, dintre cari, cel dintîi, trebuie să fie recunoaşterea societăţii de *„persoană morală".* Astfel, societatea, care astăzi e reaunoscută *indirect* prin Legea teatrelor, în care se vorbeşte despre Societatea Scriitorilor Romîni, să fie şi de *fapt* recunoscută de către Parlament. Pentru îndeplinirea acestui scop, îndată după deschiderea *corpurilor legiuitoare,* comitetul societăţii trebuie să stăruiască pe lîngă cei în drept.

O dată recunoscută ^societatea de *persoană morală,* comitetul va avea îndatorirea să convoace *adunarea generală* a societăţii, dar noul comitet ales să vegheze neîntrerupt la plata cotizaţiilor lunare şi la istrîngerea de fonduri, pentru ca societatea să poată funcţiona.

Una dintre îndatoririle noului comitet, şi eu o cred ca pe cea mai de căpetenie — deşi statutul în fiinţă azi trece uşor peste acest lucru — e regularea raporturilor dintre *scriitori* şi *editori* şi chiar înfiin-

tarea urnei *edituri,* care să curme o dată pentru totdeauna nedemna exploatare la care simt supuşi scriitorii din partea caselor de editură.

Apoi, la mind ar veni : ;reg,ularea raporturilor dintre societatea noastră şi cele corespunzătoare străine, în ce priveşte traducerile ; deslușirea afacerii cu *„Casa artiştilor",* astăzi în stăpînirea d-lui Pătraşcu, lăsîndu-i-se d-sale proprietatea, dacă, într-adevăr, după cum pretinde, e numai casa d-sale, sau revendicînd-o, dacă lucrurile se vor dezlega astfel ^ şi alte cîteva măsuri de interes material al societăţii, cari însă nu pot lua fiinţă decît după îndeplinirea celor de mai sus.

Numai aşa, şi *trebuie să fie aşa,* societatea va putea păşi ou izbîndă înainte.

(19 11)

IOAN AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI

Nu-l văzusem niciodată. îi citisem însă volumul şi aveam pentru el un fel de cult. Admiraţia pe care i-o purtam o împărtăşeau şi alţii, şi, aşa, într-o zi de mai, mi se pare, sînt acum şase ani, şi dimpreună cu poetul D. Nanu şi nuvelistul Virgil Cioflec, ne suim în tren, să mergem, — unde ? la Tîrgovişte, să vedem pe Brătescu-Voineşti. Ajungem. Nu~l găsim acasă. Era la tribunal. Parcă mă văd în sala rece şi tristă a tribunalului, parcă-l văd pe scriitor, rezimat într-un cot de balustradă, vorbind potolit, obosit mi se părea, vorbind tribunalului în afacerea unor contestaţii de înscriere în 'listele electorale, dacă nu mă-nşel. Nu ştiu ce-a spus, vorbea şi foarte încet, dar ceea ce mă lovise pe mine, care nu-l mai văzusem, era deosebirea dintre vorba lui potolită, blîndă, obosită poate, şi linia aspră a profilului său : fruntea în afară, nasul întors deasupra mustăţii mărunte, gura scurt tăiată, tras la faţă, — din asemănarea pe care unii oameni o au cu animalele sau cu paserile ; ceva de vultur.

Deosebirea aceasta m-a lovit şi mai puternic cînd, după şedinţă, scriitorul ne-a zărit, ne-a luat şi ne-a dus acasă la el, o casă frumoasă, boierească, aşezată într-o poziţie minunată, în preajma zăvoaielor şi Mănăstirii Dealului. Ne-a arătat curtea, grădina, cuşca căprioarei lui, Bişeta, dîndu-ne deslușiri cu glasul său cel cald, — căldura care se aflä la fiecare pagină a cărţilor lui. Apoi

în sala largă, împrejurul unei mese, am vorbit îndelung despre toate, mai ales despre literatură, şi-ndeosebi despre Alphonse Daudet, marele scriitor francez pentru care nuvelistul are un adevărat cult. Atunci l-am şi auzit citind pentru întâia oară o nuveletă de Daudet, cu farmecul cela deosebit cu care Brătescu-Voineşti te prinde să-l asculţi fie cînd povesteşte ceva, fie cînd citeşte.

Toate aceste îmi treceau repezi prin minte ieri, cînd, într-o odaie de la „Splendid Hotel" din Bucureşti, Brătescu ne citea — lui Goga, Herz şi mie — cele de pe urmă pagini scrise de el, o *Predoslovenie, prefaţa* pe care o va pune în fruntea volumului său nou de nuvele. ,,Predoslovenia" sînt pagini „Pro domo" *, în care nuvelistul, cu o amară ironie, dar şi cu o rară duioşie la urmă, arată soarta şi menirea scrisului nostru. Dacă prin acest scris poţi strecura măcar o clipă de mulţumire în casa unui om necăjit, eşti răzbunat cu toate jignirile şi nedreptăţile pe care viaţa ţi le pregăteşte.

E o nouă capodoperă, pe care scriitorul o adaogă la comoara volumelor sale.

Şi-am simţit o adevărată îmbătare sufletească, o adevărată fericire cînd, sfîrşind de cetit *prefaţa* aceasta, scriitorul ne vorbi avîntat, plin de încredere şi de putere în vederea noilor sale lucrări, printre care şi-un roman.

Intre scriitorii de astăzi nu e unul mai artist, mai desăvîrşit artist ca Brătescu-Voineşti, şi după maestrul Caragiale, dînsul e acela care prinde întîmi loc. De aceea vestea pe care o dau, întruparea altor noi opere ale sale, trebuie să fie un prilej de bucurie pentru toţi.

(1911)

* *Pro domo* — expresie latină care înseamnă pledoarie în favoarea cauzei personale.

GH. ORLEANU

Ziarele au vestit la vreme, prin cîteva rînduri răzleţe, moartea poetului Gh. Orleanu. în învălmăşagul luptelor politice, în răstimpul cărora scriitorul şi-a dat obştescul sfîrşit, moartea lui n-a mişcat decît sufletele cîtorva prieteni, oameni răzleţi, cum fusese şi dînsul, oameni cari nu iau şi nici n-au la ce lua parte în frămîntul sterpelor lupte de ambiţii personale, ambiţii politice, cari mînă cu biciul lor atîtea suflete spre larga arenă a *arivismului.*

L-am cunoscut pe Gh. Orleanu de pe vremea cînd, în Bîrlad, scoteam revista *Făt-Frumos.* Am intrat în legături de prietenie cu el prin mijlocirea poetului D. Nanu, tovarăşul meu de muncă la acea revistă, care cunoştea de mult încă pe Orleanu. M-a mişcat interesul pe care Orleanu l-a arătat revistei, ajutînd-o în multe rînduri, şi în curînd am fost prieteni buni.

Era un om mărunt de stat, plin în trup, cu faţa rotundă şi pală, o paloare deosebită, ca a paiului, cu mustaţa scurtă, cu ochii negri şi sticloşi, cu fruntea largă, şi mai lărgită prin lipsa desăvîrşită a părului. Era nervos, şi vorba lui, care se încălzea cu încetul, şi între prieteni numai, părea unui străin aspră. Foarte deştept, foarte cult, nu îngăduia convorbiri decît la foarte puţini.

Cunoştea pînă-n toate amănunţimile ei limba franceză, şi o vorbea cu desăvîrşită eleganţă.

Citise aproape întreaga literatură franceză, şi frumuseţea ei îi stăpînea cu totul sufletul. Din comoara acestei literaturi, dînsul a dat cîteva traduceri, căci literatura romînească n-a avut un traducător mai iscusit ca Gh. Orleanu. în colaborare cu prietenul său D. Nanu, Orleanu a tradus *Pour la Courronne* a lui Frangois Copee *(Pentru sceptru),* iar singur a tradus *Pinea păcatului,* mai bine zis a localizat lucrarea aceasta din provensală, şi-acum în urmă traducea *Cid* al lui Corneille ; a publicat din *Cid 2* acte în *Convorbiri critice,* iar restul nu ştiu de va fi ajuns să-1 închege în limba romînească.

Dar în afară de traducerile lui, Orleanu a scris multe poezii, unele foarte frumoase, poezii al căror manuscript l-am păstrat vreme îndelungată şi care manuscript, astăzi, se află în posesiunea d-lui Mihail Dragomirescu. Activitatea literară a lui Gh. Orleanu e începută de mult încă, de pe vremea cînd, la o gazetă necunoscută din Focşani — oraş în împrejurimile căruia familia Orleanu îşi avea proprietăţile — publica nuvele sub pseudonimul *Gheorghe de la Odobasca,* numele moşiei lui. De un spirit viu, era un fin epigramist, un convorbitor scînteietor, şi printre hîrtiile mele păstrez epigramele şi strofele scrise la întîmplare, între două feluri de mîncare, în serile cînd cinam cu el. Dar activitatea literară a lui Orleanu ar fi fost încununată de o mare şi desăvîrşită izbîndă, care l-ar fi ridicat dintr-o dată în fruntea scriitorilor de astăzi, dacă ar fi avut vremea să săvîrşească drama istorică la care scria de mult şi din care n-a apucat să publice decît vreo cîteva fragmente. Părţi din *Voichiţa Radului* — aşa se numea drama — ni le-a cetit, şi vor fi altele poate pe cari le cunoştea numai dînsul şi care trebuie să fi rămas printre hîrtiile lui. Mîhnirea lui cea mai mare tocmai aceasta a fost : neputinţa să-şi închege opera în care-şi pusese toate nădejdile lui literare.

Gh. Orleanu a fost magistrat în oraşul Galaţi, unde a şi locuit pînă în ultimul timp. Acolo, în portul acela, Orleanu a fost în legătură — prin familia şi situaţia lui — cu lumea diplomatică, cu lumea aceea în mijlocul căreia limba romînească se aude atît de rar. Cu toate acestea, Orleanu n-a fost cîtuşi de puţin înrîurit, şi am cunoscut puţini oameni care să vorbească şi să scrie o romînească mai frumoasă, mai curată.

Tocmai lumea aceasta îi strecurase în suflet, în vremea din urmă, dorinţa de a lua parte la luptele politice. L-am auzit şi vorbind, acum trei ani, în sala „Dacia", la o întrunire a partidului conservator. Dar Orleanu nu era croit pentru luptă, cu atît mai puţin pentru politică.

Orleanu şi-a păstrat pînă în ultimele lui clipe sufletul lui de artist. în scrisorile către prietenii lui nu vorbea decît despre părerea lui de rău că nu lăsa după el o activitate mai largă literară.

L-am văzut acum un an, slab, descurajat, istovit. Boala îl măcinase cu încetul ; călătoriile prin străinătate, în tovărăşia devotatei lui soţii, nu-i putuseră şterge din faţa ochilor lui spăimîntaţi viziunea sfîrşitului apropiat. O operaţie grozavă, în sanatorul doctorului Doyen din Paris, îi prelungeşte agonia. Se întoarce în ţară. Răul îl urmăreşte însă, îl pironeşte din nou, şi, pentru cea din urmă oară, repede ca o vedenie, l-am văzut fugînd parcă, în automobil, între fratele şi soţia lui, la gară, să plece în Elveţia. Nu m-a văzut, se uita departe, cu priviri ce zăreau parcă dincolo de mormînt. O altă operaţie, încă o agonie. Şi în Bruxelles, oraşul în care-şi petrecuse o parte din tinereţe, se stinge, departe de ţara pe care ştia că n-are s-o mai revadă niciodată. Cea de pe urmă dorinţă i-a fost să-i fie trupul ars. Şi în crematorul de la Mainz, trupul lui s-a prefăcut într-un pumn de cenuşe, pe care o urnă funerară îl va aduce în ţară.

(1911)

A. D. XENOPOL

Eram pe atuncea elev al Şcoalei Militare din Iaşi. Sînt nouăsprezece ani de zile în urmă. într-o bună zi primim poruncă, cîteşipatru clasele, să ne ducem în *aulă,* să ascultăm o conferinţă. Peste puţin, un om mărunţel, cărunt, ras, cu favoriţi, rumen la faţă, păşind mărunt, clipind repede din ochi, zîmbind binevoitor, trece printre noi, să-şi ia locul de pe catedră. în ziua aceea am ascultat întîia conferinţă a d-lui A. D. Xenopol. Ne preda principii de filozofie.

Apoi, ceasurile cînd trebuia să vie profesorul erau adevărate clipe de sărbătoare. îl ascultau elevii cu nesaţiu ; toţi erau numai urechi. Vorbea potolit, colorat, cu exemple luate din viaţa de toate zilele, cu pilde care ne erau la îndemînă şi le puteam înţelege mai din plin. A fost o adevărată mîhnire cînd, într-o zi, am aflat că o trăsură izbise pe ilustrul cugetător, rănindu-1, cînd trecea strada. Mai tîrziu, mi-a spus învăţatul că această întîmplare i-a prilejuit-o următorul fapt : prins de interesul unui capitol din marea sa lucrare *Principiile fundamentale ale istoriei,* era cu gîndul numai la cartea ce avea să apară, şi nu luase în seamă nici cînd trecea, nici pe unde trecea în clipa aceea.

După un răstimp de trei ani, în care îmi urmasem cursurile la şcolile superioare militare din Bucureşti, împrejurările rpă apropie iar de d-l

A. D. Xenopol. Scriind un articol — întîiul meu articol — un prieten îl duce istoricului; d-sa vrea să mă cunoască. Din anul acela am început colaborarea la *Arhiva* din Iaşi, şi peste un an, în disponibilitate fiind, râmîn ca secretar al d-lui Xenopol. Atunci istoricul sfîrşise de scris volumul I din *Domnia lui Cuza-vodă,* şi acum lucra la al II-lea volum.

Cu o mare putere de muncă, stăruind ceasuri întregi în cercetări prin toată ziaristica vremii, prin maldărul de documente, hîrtii şi scrisori împrăştiate peste tot, scriind într-una în larga şi frumoasa bibliotecă din locuinţa sa, în strada Unirii din Iaşi, aşa îl văd. Mi^l amintesc la biroul său, învălit într-un tartan vărgat, scriind şi ştergînd mereu, lipind notiţe, împfetecind manuscrisul, croindu-i aripi, cozi, vărgîndu-1, prefăcîndu-1 într-un adevărat instrument de tortură pentru bietul zeţar. Un scris întunecat, ieroglifie, pe care singur nu-1 mai poate citi uneori. în ziua în care am început să-i citesc manuscrisul, m-am crezut un adevărat meşter. Cînd scria vara, lăsa fereastra deschisă, şi din hulubăria din mijlocul curţii pietruite, un hulub roşcat, Roşea, venea de se plimba pe birou. Era o dulce prietenie între pasere şi învăţat.

Dar nu voi uita niciodată după-amiezile de odihnă petrecute în salonul cel mare, în ai căruia pereţi spînzurase tablouri mari şi frumoase. Stăteam de multe ori împreună, de ne uitam într-o oglindă veneţiană care răsfrîngea pînza iubită a d-lui Xenopol : un lac elveţian supt ceaţă. Cleştarul oglindei trimitea şi mai adînc priveliştea, apele albastre parcă voiau să mai soarbă din lumină mai înainte ca ceaţa, ce se cobora din munţi, să le acopere. Şi totul avea o înfăţişare de adîncă poezie, un colţ al firii care-ţi odihnea sufletul. încet, *maestrul* se scula, apoi, de se ducea la pian. Şi, spunînd versuri, le întovărăşea în urmă, pe fie-

care-n parte, de muzica pe care singur o compusese.

Pour toujours, me dis-tu, le horit sur mon epaule.[1]

Un sonet al lui Fr. Copee. Toate compozițiile d-lui Xenopol au o duioşie adîncă, duioşie care, uneori, se preschimbă într-un strigăt de adevărată deznădejde, cum e ultima frază muzicală din compoziția aceasta, inspirată din sonetul poetului francez :

Pourquoi le mot ,,toujours" sur tes levres mortelles ?[2]

Serile, păşind domol, ne plimbam supt aleile de tei ale Copoului.

Cunosc puține firi mai entuziaste, cu sufletul mai cald, mai larg deschis frumosului ca al d-lui Xenopol. De aceea a şi sprijinit pe mulți în dibuirile lor, de aceea poate s-a şi înşelat cu unii, căci închipuirea sa fierbinte adăoga totdeauna ceea ce lipsea unei lucrări, şi aşa i se părea întreagă.

După alt răstimp de vreme, în care viața mi-a purtat paşii pe aiurea, iată, iar îl zăresc, tot aşa de înflorit la față, cu o nouă scriere, gîndind la alte lucrări, la o a doua ediție a *Istoriei romînilor,* neobosit, cum îl lăsasem acum zece ani în urmă !

Şi mă gîndesc, cu ruşine parcă, la atîtea clipe de şovăire, pe care în unele împrejurări din viață le-am încercat.

(1911)

[1] Pentru totdeauna, îmi spui tu, cu fruntea pe umărul meu (fr.).

[2] Pentru ce cuvîntul „întotdeauna" pe buzele tale muritoare ? (fr.)

SCRIITORII TINERI ŞI CARAGIALE

(Cuvîntarea d-lui Em. Gîrleanu la festivalul de la teatrul ,,Comoedia")

Maestrul Caragiale, împlinind 60 de ani, Societatea Scriitorilor Romîni a vrut să serbeze această zi ca pe un adevărat eveniment cultural. Trebuie să ne arătăm adîncă noastră părere de rău că, oprit de boală, maestrul nu poate fi astăzi în mijlocul nostru. Prezența sa ar fi dat acestei aniversări înflăcărarea unei adevărate sărbători naționale. Totuşi, sîntem fericiți că noi începem şirul acestor sărbătorit pe cari romînii le vor reînnoi din zecimi în zecimi de ani, întru cinstirea scriitorului care va trăi întotdeauna.

Ce să spunem despre Caragiale ? Sînt unii oameni pentru cari, de la o vreme, laudele sînt nişte adevărate jigniri. După cum ştim că la hotarul Moldovei stăruieşte, uriaş şi neclintit, Ceahlăul, după cum, ca să ni-l închipuim acum, nu mai avem nevoie să ne amintim de înălțimea lui, de suişurile şi scoborîşurile lui încîntătoare, de prăpăstiile lui ameţitoare, de priveliştile fermecătoare pe care ochiul le poate cuprinde din vîrful lui — atît de bine s-a închegat în mintea noastră numele acesta : *Ceahlăul* cu noțiunea grandiosului — tot astfel nu mai avem nevoie să ne gîndim la admirabilele *Schițe* şi *Momente,* la capodoperele teatrului său,

îa minunatele povestiri, ci ne e de ajuns să pronunțăm acest nume : *Caragiale,* ca să ne închipuim muntele uriaş care străjuieşte hotarul literaturii xomîneşti.

Nu-mi rămîne deci decît să mulțumesc d-lui director al teatrului „Comoedia", care ne-a dat prilejul să sărbătorim, aici, aniversarea cununiei de aur a maestrului cu Nemurirea.

Bucureşti, 29 ianuarie 1912

ION ANESTIN

(Cuvîntare citită cu prilejul reprezentației de retragere a marelui artist)

Sînt fericit că, supt direcția mea, Teatrul Național din Craiova a sărbătorit pe doi artişti : anul trecut am sărbătorit 25 de ani de scenă ai artistului Pândele Nicolau, anul acesta luăm parte la o îndoită sărbătoare, căci glorificăm pe unul dintre cei mai mari artişti ai teatrului romînesc şi în acelaşi timp pe un artist care, după o carieră de 50 de ani, se retrage de pe scenă.

Nu voi face eu biografia lui Ion Anestin. Sînt oameni a căror viață vremea îşi ia sarcina să o încrusteze în mintea tuturor.

Cîți oameni, la sfîrşitul vieții lor, pot să se uite cu mîndrie în urmă şi, mulțumiți, să-şi poată zice : „Am îndeplinit ceva" ? Foarte puțini ! Dar şi mai puțini sînt aceia cari, la isfîrşitul unei cariere de 50 de ani, ajungînd la vîrsta înțelepților, pot să-şi privească roadele muncii lor şi să le spuie tinerilor : *„Culegeți, eu am semănat l"*

Ion Anestin e unul dintre aceşti rari oameni ! Ce a fost Anestin pentru teatrul romînesc ? Ce a făcut el pentru dînsul ? Dar a fost unul dintre cei cîțiva uriaşi cari i-au săpat temelia în pămîntul pietros, i-au aşezat-o şi apoi i-au ferit-o cu prețul atîtor jertfe, în aşteptarea vremii cînd cei hărăziți de soartă erau chemați să ridice, pe această trainică temelie, lăcaşul artei.

Ca să ajungi la numele lui Ion Anestin, trebuie să prenumeri pionii teatrului romînesc, trebuie să rostești numele unui Costache Caragiale, unui Matei Millo, unui Pascaly.

Soarta a vrut ca Ion Anestin să aibă şi fericirea să vadă cu ochii lui vremea de înflorire pregătită de către el şi aceia cari astăzi nu mai sînt.

Mare şi înduioşătoare sărbătoare ! Căci nimeni dintre d-voastră nu veți putea simți ceea ce sufletul marelui artist simte în aceste clipe. Să te legi prin ce ai tu mai sfînt în suflet, prin tot ce gîndeşti şi visezi, să te legi de scîndurile aceste ale scenei pînă într-atîta încît să le însuflețeşti, încît să le dai fiorul vieții tale, să le prefaci, prin artă, în nişte viori în care să răsune simțirea ta 50 de ani în şir, şi apoi să fii nevoit să le părăseşti ! Această tragedie numai sufletul artistului o poate înțelege.

Căci Ion Anestin a fost unul dintre acei unici artişti pe care nu rampa îi luminează, dar cari dau ei strălucire rampei.

în această sală vor fi mulți ale căror suflete să vibreze şi ele de o înduioşare pe care n-au mai încercat-o. Vor fi mulți dintre domniile-voastre cari în tinerețe vor fi luat parte la izbînzile artistice ale tînărului Anestin. Vor fi mulți cari să-şi amintească de ovațiile pe care artistul le-a smuls în această bătrînă casă a teatrului, martoră atîtor succese.

După cîțiva ani, vă întîlniți din nou, şi-n privirile pe care le veți îndrepta spre artist se va strecura înrourare de lacrimi. Dar va străluci în ochii domniilor-voastre şi-o rază de mulțumire, căci sărbătorirea marelui artist e şi sărbătorirea d-voastră, a bătrînilor cari, sprijinindu-l pe el, ați sprijinit teatrul.

D-lor artişti, viața de muncă şi talent a lui Ion Anestin e o carte deschisă. De pe foile acestei minunate cărți aş dori ca d-voastră, artiştii tineri, să învățați taina dragostei pentru arta d-voastră, pentru locaşul înlăuntrul căruia îi urmați. De pe foile acestei minunate cărți aş dori, d-lor artişti, să învățați ce e idealul, să înțelegeți ce puteri poate da el, cînd mereu îl întrezăreşte cineva la capătul muncii lui.

Iar d-ta, maestre Anestin, în această zi atît de mare din viata d-tale, gîndeşte-te că eşti un om fericit.

Eşti un om fericit, maestre Anestin, fiindcă la vîrsta aceasta de 70 de ani nu poți avea nici o remuşcare. Eşti un om fericit fiindcă, mare artist şi mare om de muncă, ți-ai îndeplinit cu sfințenie datoria. Eşti un om fericit fiindcă întreaga țară îți recunoaşte aceasta. Adîncă părere de rău că părăseşti scena îneac-o în această mare bucurie.

Şi mai gîndeşte-te că ai fost vreme de 50 de ani, şi vei fi şi peste o sută, în istoria teatrului romînesc : *marele* Ion Anestin.

(19 12)

CUM AU FOST ADUSE ÎN ŢARĂ RĂMĂŞIŢELE PĂMÎNTEŞTI ALE LUI CARAGIALE

O întîmplare din viaţa marelui scriitor

Vestea aducerii rămăşiţelor pămînteşti ale lui Caragiale în ţară a fost tot atît de fulgerătoare ca şi acea a morţii lui. într-o bună zi telegramele laconice ale ziarelor făcură cunoscut moartea scriitorului. Nimeni nu se aştepta; prietenii primiseră, ' cu cîteva zile mai înainte, scrisori ; unii dintre ei se şi pregăteau să plece la Berlin, să petreacă împreună cu marele prozator cîteva zile. Moartea venise repede, haină : familia, care-1 credea dormind, mirată că la un ceas înaintat din zi scriitorul nu dăduse încă nici un semn că s-ar fi deşteptat, îl găsi căzut din pat, neînsufleţit. Prietenii cari se duceau să-1 vadă trebuiră să-1 petreacă pînă la locaşul de odihnă veşnică.

Sicriul care închidea rămăşiţele marelui scriitor fu pus deocamdată într-un cavou, pînă la aducerea în ţară, care trebuia să aibă loc tocmai peste cîteva luni. O întîie potrivire ironică a soartei pentru scriitorul care, poate îndemnat de o presimţire ascunsă, dorea în cele de pe urmă zile să se întoarcă mai repede între noi. Lunile trec unele după altele, ziarele încep să ceară aducerea corpului scriitorului în ţară ; lumea se deprinsese oarecum cu aceste cereri repetate, pînă cînd, într-o zi, la 18 noiembrie, o veste fulgerătoare se împărtăşea, de ziare, publicului : rămăşiţele pămînteşti ale lui Caragiale sosiseră în ţară.

Nimeni, nici chiar guvernul, nici prietenii nu fuseseră pregătiţi. O a doua potrivire ironică a soartei ! Ziarele dădeau fel de fel de lămuriri : vagonul mortuar rătăcise două săptămîni pe liniile austriace, ajunsese în ţară fără hîrtiile trebuitoare, pierdute şi ele, poposise întîi în Predeal, apoi în vestita staţie B. M. — nici nu se putea altfel — în sfîrşit, toţi fiind curioşi să ştie ce-o fi cuprinzînd vagonul plumbuit, is-a cercetat şi aflat că în el era sicriul celui mai mare scriitor al nostru, mort pe tărîmuri străine. Familia a dezminţit această odisee a vagonului mortuar. Dar nici nu se putea ca soarta să nu se răzbune şi ea, măcar o dată, ticluind o poveste pe socoteala unui scriitor care o înfrînase pînă atunci, îngenunchind-o supt dispreţul ironiei lui, clădind pe temelia ei atîtea povestiri minunate.

Cu aceste impresii m-am dus în seara zilei de duminecă 19 noiembrie la gară, cînd, la ora 5, trebuia să se strămute rămăşiţele scriitorului la biserica Sf. Gheorghe...

...Peronul pustiu ; în capătul de sus al gării, în faţa comisariatului, un vagon roşu, lung, cu uşa plumbuită, cu inscripţia *Breslau* pe ea, stă singur, părăsit de maşina care-1 adusese. în faţa lui, nimeni. Călătorii, grăbiţi, trec spre cealaltă parte a gării, spre trenurile care aveau să-i ducă încotro îi dusese gîndul mai dinainte. Peste cîteva clipe mă întîlnesc cu patru ziarişti şi trei admiratori ai scriitorului, veniţi, ca şi mine, la această tristă slujbă. Ora 5 trecuse. Zăresc, şi cred că sînt veniţi în acelaşi scop, cîţiva domni cu pălării înalte. Mă înşelasem : întovărăşeau o pereche care pleca în călătorie de nuntă. Atunci mi-am amintit în ce împrejurări, acum trei ani, primisem pe maestru la gară, la sosirea lui din Berlin. Cînd se scoborîse din tren, unul dintre noi îi întinse un buchet de flori.

„Ce, sînt primadonă, mă?!'' zise maestrul, apoi, vesel, cu scînteia aceea tăioasă care veşnic îi juca

supt ochelari, luă buchetul şi, cum tocmai se potrivise ca un publicist să plece, în acea clipă, în călătoria de nuntă, maestrul se duse şi, sprinten, dădu buchetul soţiei publicistului. Ce deosebire şi, cu toate aceste, cîtă potrivire de împrejurări !

Minutarele se apropie de ora şase. Ne luăm, ziariştii şi prietenii, după dricarul grăbit, care ne spusese că mai era de plată încă ceva : vagonul trecuse pare-se de pe o linie pe alta, formalităţile trebuiau îndeplinite în sfîrşit! Un funcţionar scurt, gros, tipul funcţionarului care-ţi dă totdeauna să înţelegi că ţi-ar mai putea pune încă o piedică numai să vrea, dă voie să se deschidă uşa vagonului. Doi oameni o zgîlţîie din răsputeri, plumbul se ţine tare, hotărăsc, în sfîrşit, să taie sîrma plumbului, uşa e trasă la o parte, şi în mijlocul vagonului se desluşeşte sicriul, mare cît un sarcofag, acoperit de florile veştede ale coroanelor, flori de care maestrul nu mai putuse scăpa de data aceasta. Ne descoperim, fără să şoptim un cuvînt. In faţa fiului marelui scriitor, un preot face o rugăciune scurtă, după care zece oameni de-abia pot scoate şi purta pînă la carul funebru sicriul lui Caragiale.

Seara se lăsase umedă. O ceaţă deasă împînzise totul. Se aprind făcliile, care aruncă dîre roşii de lumină pe trotuarul plin de apă. Doi soldaţi vorbiră la spatele meu.

— Cine-i ?

— Caragiale, scriitor romîn !

Şi carul porneşte încet. După el, un singur om, artistul Iancu Brezeanu de la Teatrul Naţional. Văzîndu-l cum păşeşte, încet, după dricul marelui maestru, mi s-a părut că din fiinţa lui Brezeanu se desfac alte umbre, care mergeau şi dînsele îndurerate : umbrele lui *Ion,* lui *Ipingescu,* a *Catindatului,* umbra *Cetăţeanului turmentat,* — copii şi dînşii ai sufletului genialului Caragiale.

20 noiembrie 1912

GR. M. ALECSANDRESCU

Cu prilejul centenarului său

Vremea orînduieşte toate. Ea răstoarnă sau înalţă, adaogă sau scade, căci în tipsia cumpenei ei stă dreptatea cum stă curcubeul în picătura de apă, aşteptînd raza de soare ca să-l răsfeţe privirilor tuturor. Atîtor glorii vremea le-a surpat temelia, prăbuşindu-le în noianul uitării, dar nu. o dată numai tot dînsa a destrămat vălul uitării şi-a scos, în bătaia luminii celei mai strălucitoare, chipul unui necunoscut, mai bine zis al unui nedreptăţit.

Aceste gînduri se îmbulzesc astăzi în mintea mea cînd văd pregătirile ce se fac pentru sărbătorirea a o sută de ani de la naşterea lui Gr. M. Alecsandrescu. Căci acest mare poet a fost şi el un nedreptăţit, cum sînt mulţi alţii în cartea neamului nostru.

Trebuie să avem o mare mîngîiere însă, noi, < generaţia de astăzi, căci sîntem generaţia *recunoaşterilor,* generaţia care poate privi înălţarea, la locul lor, a acelor chipuri mărețe pe cari fie nepăsarea, fie ura, fie nepriceperea le acoperise de uitare.

Generaţia de astăzi a văzut ridicîndu-se, în bronz, chipul luminos al lui vodă Cuza, domnitorul de care, pînă mai ieri, le era multora frică să vorbească ; noi am privit înălţîndu-se statua acelui neclintit caracter, Costache Negri. [...]

Lui Gr. M. Alecsandrescu, dacă nu i se ridică o statuă, cum ar trebui să aibă, i se sărbătoreşte centenarul, recunoscîndu-i-se astfel locul care trebuie să-1 aibă în literatura romînească, locul care trebuie să-1 ţie în conştiinţa neamului nostru.

Gr. M. Alecsandrescu s-a născut în Tîrgovişte, în oraşul care a dat pe Cîrlova şi Eliade. Trecutul vorbise, prin ruinile lui, sufletului lui Alecsandrescu, întocmai cum şoptise şi lui Cîrlova. Alecsandrescu are b tinereţe tristă, dar deznădejdea nu-l infringe, şi astfel dînsul e cei dintîi poet şi singurul în literatura noastră care, dispreţuindu-şi durerea, în care trăieşte *„ca-n elementul său",* vibrează pentru durerea şi binele celorlalţi oameni. Şi prin aceste simţiminte a fost poetul mare, poetul care se înalţă deasupra tuturor contimporanilor săi şi, păşind decenii, vine de se aşază lîngă tovarăşul său de glorie, în literatura noastră, Mihail Eminescu. Cu o cultură deosebită, care-i întăreşte gîndirea — cultură care, de altfel, *în mai puţin talentul* o aveau mai toţi poeţii contimporani lui : Al. Beldiman, Asachi, Conachi — cu o adîncime de simţire care-i smulge sufletului accente de o putere rămasă neîncercată pînă astăzi de nici un poet al nostru, cu o nespusă dragoste de ţară şi-n aceeaşi vreme de *omenire,* cu un simţ al limbii pe care doar Costache Negruzzi îl are — deşi mai tîrziu — cu o putere de observare nebănuită, care-i dă putinţa să vadă şi să biciuiască toate păcatele contimporanilor săi, Gr. M. Alecsandrescu este poate cea mai desăvîrşită figură literară a noastră. Trăind într-o vreme cînd gîndirea era cenzurată, cînd *rangul* putea să apese şi să oprească orice avînt, Gr. M. Alecsandrescu are singurul noroc în viaţă, să placă şi să se facă iubit de cîţiva oameni care-l iau supt ocrotirea lor şi cari, sprijinindu-l, au slujit literaturii şi culturii romîneşti.

Căci de la Gr. M. Alecsandrescu ne-au rămas, ca de la nici un alt scriitor al nostru, în afară de M. Eminescu, ne-au rămas adevărate capodopere,

care dau o nespusă strălucire literaturii noastre. Ca fabulist, poate sta alături cu marele La Fontaine, prin fabulele *Boul şi viţelul Toporul şi pădurea.* Ca avînt sufletesc, ca simţ al limbii, numai Eminescu îl ajunge şi-l şi întrece, dar cu cîţi ani mai tîrziu, după cîtă frămîntare a acestui aluat sfînt care e limba unui popor.

Căci pînă la Eminescu şi de atunci încoace, nimeni nu a dat o strofă mai desăvîrşită, nimeni nu a putut îndeplini o mai fericită îmbinare de cuvinte, ca să exprime o idee, ca Gr. Alecsandrescu :

Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate,
Către ţărmul din potrivă se întind, se prelungesc,
Ş-ale valurilor mîndre generaţii spumegate
Zidul vechi al mănăstirii în cadenţă îl izbesc.

Nu se poate o împreunare mai minunată de cuvinte — îmbinare care arată veşnica perindare a valurilor în albia unui rîu — ca versul din strofa de m5iJsus' strofă a căreia frumuseţe ne face să nu băgăm de seamă cele două neologisme care s-ar părea, prin felul cum sînt aşezate, că-s încetăţenite de un veac în limba noastră.

Cu cîţi ani mai tîrziu, Eminescu ne dă iarăşi, printr-o asemenea împreunare de cuvinte, pe care numai geniul limbii o poate înfăptui, priveliştea nemărginită şi pustie a mării :

Lună, tu, stăpîna mării, pe a lumii boltă luneci
Şi gîndirilor dînd viaţă, suferinţele întuneci.
Mii pustiuri scînteiază sub lumina ta fecioară
Şi cîţi codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!

Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate,
Cînd pluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate.

Lipsit de noroc, urmărit de soartă, Gr. M. Alecsandrescu e lovit de o crudă boală, care, vreme de

25 de ani, îl ţintuieşte în patul suferinţii. Vreme de 25 de ani poetul trăieşte în suferinţă, pe care de cu vreme încă o presimţire ascunsă îl face s-o numească „elementul său". Glasul care vibrase pentru soarta tuturora amuţeşte, inima nu-i mai poate bate pentru „simţiri deosebite", făclia minţii de-abia mai pîlpîie. în acest răstimp de vreme poetul e uitat, ca şi opera lui. După ani de suferinţă, în care de-abia îşi mai aduc cîţiva aminte, într-o odăiţă din Pasagiul Romîn de azi, unde cîţiva tineri se duc să-l vadă la întoarcerea lor de la învăţătură, din Paris, Gr. M. Alecsandrescu moare, cu patru ani înainte de Mihail Eminescu.

De-abia la 1893, Ion Ghica, prietenul din tinereţe, îi adună poeziile într-un volum. Lumina se face. Vremea îndeplineşte actul de dreptate faţă de marele poet.

(19 13)

ÎNMORMÎNTAREA LUI I. L. CARAGIALE

În biserica S-tul Gheorghe din Bucureşti, în aceeaşi biserică în care au stat şi rămăşiţele lui Mihail Eminescu, s-au odihnit, patrii zile, şi cele ale marelui Caragiale. „S-au odihnit" sînt cuvinte potrivite cînd. ne gîndim la odiseea sicriului care purta, spre ţară, trupul neînsufleţit al nemuritorului scriitor.

În biserica S-tul Gheorghe, şi prin faţa catafalcului, s-au perindat mii de oameni. Coroane şi jerbe de flori au acoperit sicriul, panglici cu fel de fel de închinări : *„marelui orator", „marelui pedagog"* — maestrului care n-a fost decît un genial scriitor. Statul a ţinut să-i facă „funeralii naţionale". Poate din această dorinţă rămăşiţele scriitorului au stat atîtea luni de zile într-un cavou din Berlin, ca la urmă să fie aduse şi înmormîntate în mijlocul unei indiferenţi explicabile prin faptul că „înmormîntarea naţională" era numai o formalitate pe care „autoritatea" trebuia să o îndeplinească. „Funeraliile naţionale" nu s-au observat decît prin ^ceea că în biserică a vorbit d-l Tache Ionescu, din partea guvernului. Celelalte discursuri, ale d-lor : Mihail Dragomirescu, din partea Universităţii, Mihail Sadoveanu, din partea „celei mai tinere generaţii' de scriitori", cum a spus d-sa, Barbu Delavrancea, din partea prietenilor, Procopiu, din acea a presei, şi-al d-lui Al. Davila, din partea Teatrului Naţional din Bucureşti, toate aceste discursuri nu erau numaideicîît caracteristica unor „funeralii naţionale".

Pentru acest din urmă fel de înmormîntare mai pledau felinarele îndoliate şi aprinse. Altfel, pe o zi umedă şi ploioasă, prin băltoace de apă, fără nici o orinduială a cortegiului — delegaţiile nu se mai vedeau, împrăştiate de noianul de copii şi gură-cască care urmau dricul — înmormîntarea marelui Caragiale n-a avut nimic deosebit de oricare altă înmormîntare care se strecoară zilnic pe străzile capitalei. N-a fost nici pe departe ceea ce fusese înmormîntarea artistului Petre Liciu, la care a luat parte întreg Bucureştiul neoficial.

Dacă ne gîndim bine, nici nu putea să fie altfel : Caragiale, care a urît atît oficialitatea, nu putea să aibă o izbutită înmormîntare oficială.

Mai duios decît toate aceste forme era chipul îndurerat al unui prieten, care plîngea într-un colţ întunecat al bisericii. Acest om sluiise marelui scriitor să creeze unul dintre nemuritoarele lui personaje din *Scrisoarea pierdută.* Plîngea, necunoscutul, în colţul lui întunecos, şi lacrimile lui erau singura înfăţişare a durerii adevărate.

(19 13)

MORMÎNT UITAT

în cimitirele mici de sat, sau în cimitirele mari ale oraşelor, mormintele scriitorilor noştri stau în paragina uitării. Dacă din dărnicia pămîntului vor fi crescut pe ele flori sălbatice, sau cîte un copac le va fi umbrit cu frunzişul lui, acelea sînt mormintele luate supt ocrotirea soartei.

Pe mormîntul lui Traian Demetrescu nu e încă nici o cruce. Pînă mai dăunăzi cel al marelui povestitor Ion Creangă n-a avut-o. în ţărîna supt care se odihneşte loan Eliade Rădulescu scurmă găinele. Din mormîntul lui Anton Pann a rămas numai piatra, ştirbită de vreme ; şi cine ştie ce va fi aşternut timpul şi uitarea peste acoperămîntul de pămînt supt care se odihnesc rămăşiţele atîtor scriitori ai noştri. Rar se întîmplă ca mîna pioasă a unei soţii nemîngîiate să aştearnă lăvicer de românite lîngă marmura albă în care e săpat numele scriitorului. Aşa e mormîntul neuitatului prieten şi tovarăş loan Adam, în cimitirul din Constanţa, în preajma valurilor zbuciumate ale mării.

Ar fi de folos o cercetare amănunţită în această privinţă. Mormîntul genialului şi nefericitului Eminescu a avut o soartă mai bună decît a poetului chiar. Mîni pioase îl îngrijesc ; necunoscute îi aduc flori ; odată am găsit buchete de viorele, presărate aşa, pe ţarină, încît să alcătuiască cuvîntul: *Veronica.*

La aceasta m-am gîndit în ziua cînd, călăuzit de un prieten la mănăstirea Văraticului din ţinutul

Neamțului, m-am oprit lîngă grilajul de fier al unui mormînt uitat, un monument c-un înger și-o cruce care a început să se macine de viscole și ploi.

Mormîntul uitat e al Veronicăi Miele, dulcea dragoste a lui Eminescu. O coroană veche, într-o cutie ruginită, va fi fost pusă de către fiicele scriitoarei. Pe monument, nici un nume, nici o altă însemnare. Cineva a scris cu creionul : *Veronica.* Scrisul de-abia se mai deslușește. Din țărîna îngrădită, ca și cînd ar fi alt pămînt decît cel dimprejur, din care răsare, verde și deasă, iarba ca un covor, au crescut urzici și cucută, ca un simbol al zdruncinatei și turburatei vieți a scriitoarei ce se odihnește dedesupt. Lîngă zidul alb al bisericii Sfîntului loan, încunjurat de grădinițele înecate de flori ale căsuțelor călugărești, curate ca un pahar, ce trist și singur stă mormîntul acesta, către care nici un gînd duios nu mai purcede, deasupra căruia nici o mînă pioasă nu mai seamănă o floare. Călugărițele trec nepăsătoare pe lîngă locul acesta ; unele mi-au și spus că nu-l îngrijesc fiindcă *„răposata n-a lăsat doar nimic mănăstirii".* Supt ochii mei, călugărița de rînd în ziua aceea cu orînduirea în biserică și-a lăsat papucii pe brîul de piatră care înconjoară groapa. Oaspeții de vară ai mănăstirii, cei vechi s-au deprins cu locul acesta, cei noi nici nu-l știu măcar.

La întoarcere ne-am oprit la casa în care a murit Veronica. Călugărița care-a găzduit-o trăiește, o cheamă Fevronia Sîrboaica ; vorbariță și cu o puternică ținere de minte, ne duce în odaia joasă, întunecoasă, în care s-a săvîrșit din viață scriitoarea.

în același loc a rămas icoana, patul, cele cîteva tablouri, lada de Brașov. Nimic nu s-a schimbat — nu dintr-un simțimînt de pietate către amintirea scriitoarei, cît din obișnuința de a lăsa totul așa cum a fost la început.

„Aci a zăcut o noapte și-o zi ! Aici, pe fereastră, erau fel de fel de șipuri cu doctorii. Toți doctorii, de aici și de la Neamț, au căutat-o. Degeaba ! Lume de pe lume a venit s-o vadă. în seara aceea i-au venit o mulțime de prieteni și prietene, au cîntat, au petrecut și, după ce-au plecat, tocmai mă pregăteam de utrenie, cînd fiica ei vine de mă strigă : «Vină, măicuță, că moare mama !» Am alergat, am găsit-o înțepenită pe pat. Am vrut să-i dau lapte, l-am găsit vărsat! Cine îl vărsase ? Poate luase prea mult dintr-o doctorie ! Mereu mi se plînsese zilele acele : «Ei, măicuțo, sînt tare mîhnită : am avut și eu un ibovnic și mi-a murit !» A stat așa, nemișcată, pînă a doua noapte, pe la utrenie, și a murit ! Lume de pe lume a venit s-o vadă. Doctorii toți de la Bălțătești și Neamț se mirau cum de-a murit așa !..."

Și maica Fevronia ne spunea toate acestea repede, fără să obosească, — un învălmășag de amintiri, din care se deslușea totuși o *taină,* o taină care a încheiat o viață nefericită !

Cu cel dintîi prilej pe care l-am avut, am rugat pe Î.P.S. Mitropolitul Pimen al Moldovei să poruncească și să se curețe de buruieni mormîntul scriitoarei. Î.P.S. s-a dus de-a văzut singur mormîntul, și a doua zi am găsit țărîna curățită de urzici și cucută.

Societății Scriitorilor Romîni îi rămîne datoria să puie pe mormînt o placă de bronz, pe care să fie săpate numele scriitoarei, data nașterii și a morții ei.

(19 13)

ROTAȚIA ÎN TEATRU

Anul acesta, pentru întîia dată, s-a făcut un schimb de trupe între două Teatre Naționale : acele ale teatrelor din Craiova și Iași. Cu începere de la 10 ianuarie, și pentru un răstimp de o lună, trapa teatrului din Iași va juca la Craiova și cea din Craiova la Iași. Propunerea a venit din partea direcției din Craiova, și d. Mihail Sadoveanu, directorul teatrului din Iași, a primit-o cu bucurie. S-a alcătuit un repertoriu, din repertoriile celor 3 ani din urmă, întocmit astfel ca o trupă să nu joace din piesele avute pe afiș de trupa locală, și reprezentațiile au început, primite fiind cu multă bunăvoință de publicul obișnuit să meargă la teatru.

Este într-această înnoire vreun folos ? Cîștigă publicul și societățile dramatice din această rotație a trupelor ? Fără de-ndoială că da. Publicul, prin faptul noutății lucrului; artistul, că încearcă emoții deosebite de acele pe care le are în orașul în care joacă în fața acelorași spectatori de douăzeci de ani de zile.

în adevăr, dacă ne-am gîndi bine de ce Teatrele Naționale de provincie încasează rețete serale atît de ridicule — unele care nu depășesc nici măcar suta de lei, cînd bugetul zilnic e de 400 — am vedea că una din pricini, dacă nu cea mai însemnată, e și aceea că publicul s-a prea deprins cu jacul acelorași artiști pe cari îi vedje de douăzeci și cinci de ani pe scenă, încît le știe mai dinainte și gesturile și mișcările, și intonațiile, pînă ce la urma 'urmei dispare orice deosebire de rol, iar personajul X sau Y din cutare piesă e sadea artistul X sau Y, care nu mai izbutește decît prin indulgență să smulgă cele cîteva aplauze răzlețe. Dar nu numai pe scenă ; dar într-un oraș mic ca lașul sau Craiova, artistul e văzut la birt, pe stradă, în cafenea, mai ales în cafenea — îl cunoști ca om, împrejurările poate te și leagă de el — uneori făcîndu-ți-1 displăcut. Și-atunci degeaba te mai încerci să întrupezi pe Karl din *Hoții* sau mai știu eu ce personaj : pentru mulți dintre spectatori ești tot Xenocrat Georgescu, să zicem,"care i-ai lovit la pungă cu un bilet de beneficiu la o piesă la care ei poate n-ar fi venit din propriul lor îndemn. Căci pînă mai ieri, pînă la admirabila lege a d-lui Pompiliu Eliade, soarta artiștilor Teatrelor Naționale din provincie era dintre cele mai triste, soartă ce-i silea să alerge la unele mijloace pe care legea azi le oprește tocmai fiindcă le dă mijloacele de trai.

Așa fiind, o schimbare de scenă folosește și artis-, tului în mare parte, și publicului pe deplin. E una din puținele scăderi, după părerea noastră, a Legii teatrelor că-n ea nu s-a prevăzut această rotație, despre care vorbise mai înainte, mi se pare, artistul pensionar al teatrului din Iași, d. Pechea Alexandrescu. Fără de-ndoială e o scăpare din vedere care ar trebui îndreptată cu cel dintîi prilej. Deocamdată această schimbare ar privi numai teatrele din Iași și Craiova, iar mai pe urmă ar veni și rîndul teatrului din București să ia parte la acest cadril artistic spre folosul scenei romînești. Dacă, în sfîrșit — vom discuta această propunere într-un articol viitor — din toate trupele celor trei teatre nu s-ar alcătui una singură, care, organizată în trei părți, ar juca, fiecare fracțiune la rîndul ei, pe scenele celor trei Teatre Naționale. Firește că, dacă cele două Teatre Naționale încearcă acum această înnoire pe socoteala bugetelor lor, pe viitor ar trebui ca statul să intervie cu mijloace mai puternice în ajutorul lor, dîndu-le putința să-și înfăptuiască sarcina fără nici o șovăire.

Care vor fi rezultatele materiale ale acestei rotații? Se va vedea la sfîrşit; dar tot atunci se va vedea şi de ce public iubitor de teatru se bucură cele două mari oraşe ale ţării.

Deocamdată să mi se dea voie să bag de seamă cît de neînsemnate par la noi mişcările artistice. Nu mai încape vorbă, e un eveniment artistic această schimbare de trupe. Ar putea interesa şi pe iubitorii de teatru, şi chiar... pe criticii teatrali, care ar trebui să discute faptul. Ei bine, nici un ziar din Bucureşti n-a scris un rînd. Ba mi se pare, o notiţă în *Dimineaţa,* dată din Iaşi. Nu vorbesc de ziarele locale, care sau prea laudă sau prea nedreptăţesc, dar de marele ziare care au coloane speciale pentru *artă şi literatură,* coloane umplute însă cu toate amănunţimile sinuciderilor. De altfel, trupele din Iaşi şi Craiova nu se prea bucură de favoarea presei bucureştene, care întotdeauna a scris despre ele în necunoştinţă de cauză, sau cu resentimentul *băieţaşului,* critic teatral şi corespondent la vreun ziar din capitală. Deşi aici nu era vorba nici de persoana directorilor, nici de aceea a artiştilor, ci de o propunere pusă în aplicare, care priveşte îndeaproape soarta celor două Teatre Naţionale din provincie.

(1914)

PE POTECILE CEAHLĂULUI

Ne scoală, dis-de-dimineaţă, toaca, această trîmbiţă sfîntă de chemare a mănăstirilor. Sunetul ei se pierde şi iar răsună străbătător, cînd potolit, cînd repede, într-un şir de note armonioase, cari umplu mănăstirea ca lăuntrul unei viori, împrăştiind o muzică, ce întîrzie prin coridoare şi chilii ca un zumzet prelung. Şi din hăurile munţilor vin răspunsuri, cari mai apropiate, cari mai depărtate, altele stinse, ca şi cum schituri nenumărate ar răspunde lăcaşului stăpîn.

Ieşim în cerdac. Dimineaţa e rece, deşi razele soarelui străbat ici-colea, ca nişte undrele de aur. Ceahlăul îşi tiveşte, fumurii, crestele pe cer ; cu mijlocul încins într-un văl des de ceaţă, pare că-şi strînge şalele stîncoase într-un brîu de lînă. Codrul stă încremenit, ca şi cînd ar fi şi el de piatră. în liniştea adîncă se aude, departe, şuietul izvoarelor. Toaca a trezit călugării, dar şi norodul de rîndunele, care se înalţă ca un nor de pe acoperişul mănăstirii, apoi se împrăştie, o iau spre munţi şi deodată vin de cad ca nişte săgeţi în ograda mănăstirii, ciripind voioase, zburînd prin cerdacuri, atingînd pămîntul pieziş, arătîndu-şi piepturile albe, încrucişîndu-se, părinţi şi pui, puzderii. Şi, în jocul lor arzător, par miile de sunete însufleţite ce izvorăsc de supt clopotele ce au început să bată, prefăcînd întreg văzduhul într-un uriaş lăcaş de rugăciune.

Uşile chiliilor s-au deschis toate, călugării împînzesc ograda. Unii, bătrîni, încovoiaţi de şale, de-abia

păşesc, cu mătăniile în imîini, spre biserică ; alţii cară apă cu ciubărul la bucătării. Viaţa mănăstirească şi-a luat drumul ei obişnuit. Pe uşile larg deschise ale bisericii izvorăsc cîntecele sfinte. Slujba a început.

Pictorul ne îmbie să ne spălăm la cişmea. El, care face baie în Bistriţa la 4 ceasuri de dimineaţă, de-abia aşteaptă să dea ochi cu apa îngheţată. Ne hotărîm în sfîrşit, şi peste cîteva clipe ne întoarcem cu faţa vînătă şi tremurînd. Izvorul cişmelii, care vine tocmai din adîncurile Ceahlăului, ne-a tăiat obrazul, ca şi clîind am fi stat cfu capul în zăpadă.

Dar nu e vreme de pierdut, trebuie să urcăm muntele. Ne pregătim în pripă, ne luăm toiegile, şi-n sacuri ceapă, cartofi fierţi şi mămăligă, pe cari îi legăm de oblîncurile şelei căluţului de munte pe care îl luăm cu noi, şi, dimpreună cu călăuza, călugărul Veniamin Boacăş, care cunoaşte bine Ceahlăul, şi pe care ni4 pune la îndemînă stareţul, pornim, tăind pieptiş dealul Durăului. în vîrf ne oprim o Clipă. Privim spre Măgura-Grenţieşului, cu codrul de brad şi plaiurile lui, şi spre Piciorul-Poienilor, care înconjoară Durăul, rămas bine în urmă, ca o cunună verde. Pe tăpşane pasc, risipite, vitele mănăstirii şi ale oamenilor din sat. Talanga răsună uşor, şi sunetul acestei mici scoici de alamă ne revarsă în suflet o mulţumire nedesluşită, poezia locurilor liniştite şi sălbatice, peste care natura e încă stăpînă, şi oamenii umiliţi slujitori ai ei. „Să pornim", ne porunceşte călăuza, şi noi, smulşi din visuri, ca nişte soldaţi ascultători, plecăm mai departe. Am ajuns la poalele Ceahlăului. De acum e greu ! Cuviosul Veniamin îşi începe slujba, >— ne povesteşte legenda cuvioasei schivnice Mariana :

— în Poiana, uitaţi-vă colo, ne arată el, în locul acela care se cheamă „în fund ia Darabani", a fost mai întîi o mănăstioară, un schit. Să fie de atunci ca vreo două sute de ani. Din ce pricină, cine ar putea şti, călugăriţele s-au împrăştiat care încotro. Că unele s-or fi dus pe la alte mănăstiri, că altele ar fi intrat iar în lume, Domnul ştie. S-or fi dus,

că pe aici e firea aprigă. Iarna cad troienile de umplu văgăunele, potecile se pierd supt omeţi, izvoarele îngheaţă, şi lupii or fi venit pînă la uşa chiliilor. Numai o călugăriţă, o chema Mariana, a rămas statornică lăcaşului ei de rugăciune. A rămas singurică în pustietatea asta, neajutorată de nimeni. Şi s-a făcut schivnică, se hrănea cu ierburi şi rădăcini. S-a rugat pînă la adînci bătrîneţe, pînă ce Domnul s-a îndurat de i-o ridicat sufletul la el. Mănăstirea s-a dărăpănat încetul cu încetul, şi azi, pe locul ei, e codrul bătrîn de brad...

Călăuza se opreşte o clipă, apoi adaogă cu sfială parcă :

—• în unele nopţi de vară, pe la utrenie, sfînta Mariana se iveşte, într-o rază de lumină, şi aprinde o candelă, la piciorul unui brad, crescut pe locul unde fusese altarul mănăstirii. Călugării bătrîni din Durau au văzut lumina candelei. Vezi, numai la cei bătrîni li-i dat darul ista, şi aproape de moartea lor. Cînd dînşii zăresc candela în codru, strălucind ca un luceafăr, noaptea, cînd merg la utrenie, ştiu că li se apropie ceasul şi se pun zi şi noapte pe rugăciuni, ca să le fie primit sufletul în mîinile Domnului !...

Privim cu toţii la locul care învieţuieşte o legendă, al cărei sîmbure de adevăr înfăţişează sufletul omenesc, cu tăria şi ascunsurile lui nepătrunse.

Sîntem în preajma codrului de brad. De mult încă simţim suflarea vîntului care s-a pornit ; înfundat în codru, îi dă glas. Se pare murmurul unei mulţimi depărtate : se aud gemete, suspine şi, uneori, şuiere prelungite, ce se sfîrşesc într-un vaiet dureros. E orga uriaşă a Ceahlăului.

Intrăm supt hruba verde croită de cetinile brazilor. Ferăstraiele n-au ocolit nici codrul Ceahlăului. Au început să-i taie poalele.

Mă gîndesc la lăcomia omenească! Ceahlăul, care e al unui om nespus de bogat, putea fi ocolit de distrugere. Ce-i dreptul, vîrfurile sînt puse la adăpost; norocul lor, se spune că sînt văgăunile

nepătrunse, în care îşi au vizuinele lor urşii, pentru cari proprietarul 'moşiei vine dintr-adins din străinătate, însoţit de numeroşi prieteni, să-i vîneze. Nimeni altul n-are dreptul să-şi trimită glonţul în - trupul acestor îmblănite sălbăticiuni, şi orice stricăciune ar aduce ele locuitorilor, e pe dată răsplătită, tocmai ca să împiedice vînătoarea.

începem să urcăm din greu. Lucru neprevăzut : la o cotitură a potecii, o bancă, de pe care sare o veveriţă speriată. Se vede că mai mult aceste şugubeţe dihănii ale codrului se folosesc de ea. Pe dreapta şi pe stînga încep adîncimile cari curînd se prefac în adevărate prăpăstii, în fundul cărora gîlgîie izvoare. Un fag uriaş ne taie drumul. A căzut, trăsnit, rupînd cu ramurile lui puternice, în prăbuşire, brazii de primprejur. Carii scormonesc mereu în trunchiul lui, ce se cerne într-un fel de făină gălbuie, în care mişună fel de fel de gîndăcei. Doctorul întinde mîna şi primeşte îndată un musafir. Un gîndac verde, cu aripile tari şi strălucitoare, ,,gîndac de turbă", cum îi zice călăuza. Dar se vede că prinde repede de seamă că palma doctorului nu-i trunchiul copacului şi-şi ia, c-un bîzîit, zborul. Ne uităm la fagul doborît, la această podoabă căzută a pădurii, şi mie îmi pare rău, ca după un om care în viaţă a trăit şi s-a ridicat şi a ocrotit pe alţii. De-abia putem să ne descurcăm dintre ramurile lui ; ne strecurăm printre ele şi, supt paşii noştri, crengile lui uscate se sfarmă fărîmi ca sticla. Călăuza are mult de lucru pînă îşi trece calul, care se fereşte şi el pe cît ce poate. Pe cît înaintăm, poteca e mai cotită, codrul mai nepătruns. La fiecare pas dăm acum peste putregaiuri care încurcă suişul, făcîndu-1 mai greu. Pe buzele prăpăstiilor, brazi prăbuşiţi, sfîşiaţi de furtuni, stau spînzuraţi în gol, numai de cîte o ramură vînjoasă, înfiptă între stînci ; din trunchiurile lor răsar acum buruieni, şi veveriţele fac pe ramurile lor gimnastică deasupra hăului groaznic care nu le înspăimîntă. învălmăşagul de crengi, de ierburi, de liane, de

trunchiuri căzute de zeci de ani îţi dă închipuirea adevăratei sălbăticimi.

Ajungem la „Fîntîna Măcărescului", o gaşcă de bîrne acoperite de mii de iscălituri. înăuntru şi-n faţă, prin altă gură, curge o apă rece ca gheaţa. E făcută acum vreo 60 de ani de către prefectul de pe atunci, Vasilică Măcărescu, ne spune călăuza. Ne oprim de bem, lacomi, însetaţi, binecuvîntînd amintirea conului Vasilică Măcărescu. Dar nu întîrziem, se apropie amiaza. Umblăm de cîteva ceasuri. Nu trece mult, şi întîlnim alt şgheab, prin care se strecoară o şuviţă albă-albăstruie de apă, care se pierde apoi, prelingîndu-se într-o prăpastie.

— Asta-i şi mai bună apă, tot aşa de bună ca la „Fîntîna rece" de pe Ceahlău ! ne spune călugărul.

Nimic nu te ispiteşte mai mult ca un izvor, mai ales un izvor neaşteptat. Oricît de săturat ai fi, tot bei şi dintr-însul. Şi iată-ne pe toţi cu paharele întinse. Dar n-o putem bea decît sorbind-o în înghiţituri rare, atît e de rece. După ce beau, îmi arunc ochii, din întîmplare, spre căluţ. Cu gîtul întins, clipind din ochii în cari privirea îi joacă ape-ape, mă face să-i citesc în ei o dorinţă: îi e sete, — dincolo îl uitasem. Le spun tovarăşilor. Căpitanul îi scoate repede căpăstrul, pictorul, care are mai multă milă de dobitoace decît de oameni, ne mustră că am fost nesimţitori, uitînd că de data asta nu el şi-a adus întîi aminte, şi doctorul îl trage, susmuţînd, de urechi ; eu îl poetizez, privindu-1 cum bea cu nesaţiu din apa limpede, strînsă în cupa lespezilor de la piciorul izvorului. Ce-i dreptul, poetizarea mai îi slujeşte mai puţin acuma decît ajutorul pe care i l-au dat tovarăşii.

— Ce zici, cuvioşia-ta, îi spun călăuzii, de rnîncare poţi răbda, dar de sete, nu !

— De sete, nu ! îmi răspunde ; apoi îşi ia de seamă şi adaogă filozoficeşte : Dar tot e bine să ai de-amîndouă !...

De-acum urcăm de-a dreptul coasta Ceahlăului. Nu mai putem de oboseală. Dar, în sfîrşit, ajungem pe cea dintîi înălţime, în poiană la ..Fîntînele", şi

ne oprim în popas. Priveliştea ce se desfăşoară de aici e uimitoare. încolo, cît ţii cu ochii, se desfăşoară munţii Ardealului : Pleşul, Highişul. în fund, rămaşi în urmă, aburii, se văd munţii Bistriţei, Pietrosul, Roşia, Grenţieşul, ale căror vîrfuri se iţesc unii peste umerii bătrîni ai celorlalţi ; parcă ar fi pornit cu toţii spre Ceahlău şi, la un semn al uriaşului, ar fi. încremenit acolo. Spre dreapta de tot, munţii îngenunchează şi, deasupra lor, cerul se întinde ca o mare limpede, albastră, bătînd în vioriu, pe luciul căreia nouri rotunzi, rumeniţi de soare, par insule plutitoare, acoperite de trandafiri.

Cu greu ne smulgem acestei privelişti fermecătoare, să urcăm spre Panaghia.

(1914)

A. BALTAZAR

L-am cunoscut acum patru ani, la el acasă, unde mă dusesem cu poetul D. Nanu, să-i văd atelierul. M-a impresionat faţa lui ciudată, cu obrajii ce se cunoşteau că-s afundaţi chiar supt barba neagră, deasă, ce-i năvălea chipul din toate părţile, pînă supt ochii din cari sclipea o scînteiere ciudată. M-a prins însă repede glasul lui cald, care îşi scutura, arareori, potolirea cea tristă, ca să se înflăcăreze cînd vorbea despre arta lui. Din ziua aceea chiar am înţeles că era un fanatic, un schivnic slujitor al îndeletnicirii pe drumul căreia pornise cu o îndrăzneală pe care poate că o presimţire ascunsă i-o hrănea. Atunci Baltazar îşi făurea cele dintîi vise, atunci îşi înjgheba cele dintîi planuri, aşa că în ziua aceea, în atelierul lui, n-am putut vedea decît semnele acestor îndemnuri cari-i munceau sufletul. Dar nu trecuseră nici două luni cînd m-am dus pentru a doua oară să-1 văd.

L-am găsit în mijlocul atelierului, cam nemulţumit că-i curmam lucrul ; dar cu acelaşi glas potolit îmi zise : „Priveşte". M-am uitat de jur împrejurul meu. Şi am rămas înmărmurit. Pînzele se acoperiseră : peisaje, portrete, flori, artă decorativă se aşternuseră ca printr-o minune — munca a trei artişti, închegată de unul singur. M-am apropiat, m-am uitat îndeaproape ; erau unele trăsături de maestru, dovezi de un netăgăduit talent; dar, peste tot, se cunoştea graba, încordarea pe care pictorul o pusese. L-am sfătuit să nu se obosească prea mult. El nu mi-a răspuns nimica, dar scînteia din

ochii lui a sclipit tainic, dîndu-mi să înțeleg că odihna nu era partea lui.

Pînză lîngă pînză, carton lîngă carton, cu o stăruință nemaiauzită, cu o dorință neînfrînată spre mai mult şi mai .ales spre mai mare, Baîtazar şi-a închegat opera de tranziție, în perioada căreia alți artişti întîrziază ani ! Şi i-am văzut cea dintîi expoziție. N-am să-i uit privirea cu care m-a întîmpinat, în sala Ateneului, în ziua cînd, îmbrăcat în negru, ca de sărbătoare, îşi aştepta vizitatorii. Scînteia din ochi i se aprinsese ca o flacără în care se mistuia mîndria şi mulțumirea. Şi bucuria lui mi-a trecut-o, repede, şi mie, şi amîndoi am luat rînd pe rînd tablourile ce le expunea. Ținea cu deosebire la pînzele mari ; aproape nici nu scotea unele schițe şi peisagii mai mici, cari însă dădeau măsura marelui său talent. Țin minte o admirabilă schiță luată la Țigăneşti, şi alte cîteva, cari au şi fost remarcate de către critica ce s-a ținut, oarecum, la o parte în fața neaşteptatei îndrăzneli a tînărului pictor.

Expoziția nu i-a adus ceea ce artistul aştepta, şi dacă acest lucru l-a mîhnit grozav, i-a dat în schimb noi puteri pentru o viitoare luptă, o grozavă luptă purtată împotriva greutăților vieții, o lupî;ă eroică, vedem astăzi, cînd ştim că înfrunta şi o boală pe care o ascundea, dar care în cele din urmă l-a înfrînt. Muncit de dorul de a-şi face loc cu orice chip, locul care i se cuvenea în pictura noastră de astăzi, a început unele lucrări mai mari, altele mai amănunțite, prin care să întroneze arta decorativă națională. Lucrînd, cercetînd mereu, ajunge să se încredințeze că numai expozițiile anuale nu-i ajungeau pentru a-şi impune felul lui de a înțelege şi face arta, şi, într-o bună zi, citim cu surprindere cel dintîi articol despre artă, pe care-l publică într-o revistă. Foarte inteligent, cu un deosebit simț pentru tot ce atingea frumosul, şi-n literatură Baltazar se arată dintr-o dată ca un foarte bun scriitor.

Fire combativă, de la articolele generale asupra artei trece la critica personală ; şi-n altă revistă, sub un pseudonim, pe care noi, prietenii, i i-am păstrat ca o taină pînă la moartea lui, începe să judece opera colegilor. Şi de îndată se face un critic temut.

Şi totuşi i se părea că activitatea lui poate avea un cîmp şi mai larg. Din studiile ce le făcuse asupra artei bizantine, capătă cunoştinți întinse, şi vrea să le aplice. Stăruie şi capătă zugrăvirea unei biserici — biserica din Oțetari, mi se pare. De aci încolo viața începe să-i surîdă. Ministerul îl trimite la mănăstirea Horez, să studieze frescurile de acolo ; *Buletinul monumentelor istorice* îi deschide coloanele. Pictorul cîştigă ; se gîndeşte să-şi mărească atelierul ; şi-l măreşte ; îşi înnoieşte casa părintească, după planurile lui ; ziua munceşte, aleargă ; noaptea, la lampă, desemnează ; dis-de-dimineață se scoală şi scrie.

Şi toate acestea in patru ani ! Cu trei zile înainte de a muri, l-am întîlnit. Era mîhnit de boala părintelui său. Cînd să ne despărțim, îmi desfăcu un număr din *Buletin,* pe care-l avea în buzunar, şi-mi arătă ultimul lui articol.

Cînd am aflat în seara zilei de-a treia că a murit, n-am vrut să cred cu nici un chip. Numai cînd l-am văzut întins în sicriu, cu pleoapele lăsate peste scînteia ochilor lui adormiți, cu mîinile nemişcate peste pieptul în care inima bolnavă tresărise pentru cea din urmă dată, numai atunci am crezut că Baîtazar s-a dus. Vai, prietene scump, cîte vieți' credeai că-s ascunse în pieptul cela ; cît de uriaş te socoteai în fața vieții, de-o înfruntai aşa ?

L-am dus la cimitir într-o zi caldă de toamnă : părinții şi cîțiva prieteni. Şi cînd l-am văzut pentru cea din urmă dată, cînd am auzit apoi huruitul țărînei pe capacul sicriului, care-l închidea pentru totdeauna, m-am gîndit la atîtea vise, cari se-nchideau o dată cu el!

Şi m-am despărțit de mormîntul lui ca de un loc de linişte, în care un prieten, în sfîrşit, se odihnea !

(Privelişti din țară, schițe, însemnări, 1915)

SOREANU

Potrivit de statură, sprinten ; o faţă rotundă, ai căreia muşchi se pun în mişcare la cea mai slabă schimbare sufletească, dînd o înfăţişare surprinzător de neaşteptată măştii, o faţă care la cel mai uşor zîmbet se luminează deodată, ca un glob electric ; nişte ochi ciudaţi, cari răsfrîng atît de puternic lumina, că par de două ori mai mari decît sînt, — acesta-i Soreanu.

în afară de maestrul Nottara, care e mai presus de orice laudă, şi printre marii artişti pe cari îi are astăzi scena Teatrului Naţional, Soreanu ţine un loc deosebit prin felul său de a fi, prin darurile pe care Dumnezeu le strecoară în mintea şi sufletul unor oameni ca o răscumpărare a atîtor scăderi şi cusururi ce sălăşluiesc în mintea şi sufletul celorlalţi. Căci darul deosebit cu care e înzestrat Soreanu e acel care îi dă mijlocul să creeze, e puterea oarbă care izbucneşte în afară, cum izbucneşte seva în alcătuiri de petale şi lumină. Aceasta e taina care-l face pe Soreanu să fie totdeauna altul, care-l schimbă pînă într-atîta, încît nici să-l poţi măcar bănui cînd ţi se înfăţişează ochilor într-o nouă creaţie. El e totdeauna altul : o nouă scăpărare de fulger, care luminează o altă privelişte din viaţă.

Acestui dar alăturîndu-i-se toate celelalte — dragostea pe care Soreanu o are pentru arta sa, puterea lui de muncă, inteligenţa sa ascuţită, studierea pînă în cele mai mici amănunte — fac din el un artist de geniu, un mare artist, care ar străluci, pe orcare scenă din lume.

Aşa fiind, te miri cînd afli cîtă vreme acest mare talent a stat în umbră, cîtă vreme a jucat roluri de mîna a treia, cîtă vreme a fost neîntrebuinţat, ca să mă slujesc de acest cuvînt atît de grosolan cînd e vorba despre artă. Cazul lui Soreanu, care astăzi e aşa de iubit şi de preţuit, ne arată încă o dată că talentul nu poate fi înăbuşit, că el se ridică deasupra şi împotriva tuturor împrejurărilor cari s-ar uni să-l doboare.

Acei cari de patru sau cinci stagiuni se duc regulat la reprezentaţiile Teatrului Naţional vor fi rămas surprinşi de diversitatea rolurilor pe care Soreanu le-a interpretat. Gîndiţi-vă la figura admirabilă, pînă-ntr-atît de covîrşitoare, că te urmăreşte mereu, a inspectorului de stat Prell din *Institutorii* şi puneţi-o în faţa chipului gingaş al lui Iulius Haeberlin din *Prostul* Cîtă deosebire între sufletul aspru al celui dintîi şi frăgezimea celui de-al. doilea. S-ar zice că nici nu s-ar putea îmbina aceste două feluri de înţelegeri în sufletul aceluiaşi om. Iar cine l-a văzut în avocatul neînduplecat din *Falimentul* nici nu l-ar putea bănui că tot dînsul trăieşte în Cantonistul din *Brinduşa,* în Kellermann, bietul Kellermann din *Heidelbergul de altădată.* Şi cine poate uita tipul prinţului de Chabran din *Modelul* cînd numai singura lui intrare, din actul al TI-lea, ridică un murmur de admiraţie în întreaga sală. Căci îndată ce Soreanu păşeşte în scenă se vede că *cineva* intră an acţiune. Şi iată-l că, acum în urmă, printr-o schimbare care îi e caracteristică, iată-l că dă fiinţă contelui din *Punctul negru,* secăturei aceştia de conte care-şi poartă atît de bine haina şi-şi mînuieşte atît de prost ideile. Şi că, printr-o altă săritură şi mai neaşteptată, întrupează

pe Corbea, ostaşul sfios şi viteaz, cu sufletul închis, dar atît de cald, din *Luceafărul* d-lui Delavrancea.

Tinerii cari au suit de curînd scena, să-l urmărească pe Soreanu ; dînsul le înseamnă o cale pe care nu-i uşor să mergi, dar care duce la glorie. Pînă acum mi se pare că singurul care calcă pe urmele marelui artist de la Teatrul Naţional e artistul Ion Manolescu, cel mai talentat din compania d-lui Da vila.

(Privelişti din ţară, schiţe, însemnări, 1915)

COMPTURILE SCRIITORILOR

S-a discutat mult. în vremea din urmă asupra „încasărilor" pe cari scriitorii noştri le fac pe bucăţile sau volumele date revistelor sau caselor de editură spre publicare. Au fost cuvinte aspre aruncate în sarcina nuveliştilor noştri, şi astăzi chiar acest război continuă din partea acelora cari duc grija „industrializării" literaturii romîneşti.

în ţara noastră, e drept, nu s-a ştiut pînă mai dăunăzi de *„onorarii"* pentru literatură, şi faptul că, deodată, scriitorii tineri au pretins ca munca să le fie răsplătită în bani, a adus şi uimire, dar mai cu seamă şi dispreţ. S-a invocat tragica umbră a genialului Eminescu, care a murit cum a murit, s-a amestecat numele marelui Alecsandri, care a scris numai din prisosul sufletului şi-aî simţirii lui, dar n-a vrut nimeni să judece că, dacă Eminescu n-a luat bani, e că n-a avut, sărmanul, de unde să-i ia, şi că Alecsandri, dacă n-a cerut plată, e că nu i-a trebuit.

Dar ştim mulţi că moartea lui Eminescu e o ruşine a vremii lui şi că tocmai acest sfîrşit tragic al poetului a atras pe urma-i unele situaţii bune pentru alţi scriitori de după dînsul, cu cari s-a căutat să se îndrepte greşala făcută la început. Şi nu e mult de cînd talente mai mici, dar talente ale căror zori se ridicau frumoase, cum au fost acele ale lui Ştefan Petică, Manolache-Holda şi Iuliu Săvescu, au apus fără de vreme, în prada celei mai

negre mizerii şi-n mijlocul Bucureştiului înecat de avuţii.

Cine mai poate azi susţine că tocmai traiului acesta nemernic se datoreşte opera marelui Eminescu şi că bogăţia sau o viaţă mai îmbelşugată l-ar fi smuls cugetării şi talentului lui, care ar îndrăzni oare să susţie că o viaţă mai lipsită de grija zilei de mîine n-ar fi dat putinţa celor trei tineri să scrie opere de valoare, cari să prindă un loc însemnat în literatura noastră? Iar dacă astăzi se mai găsesc, totuşi, oameni cari să creadă că menirea unui scriitor e să se adîncească în vraful registrelor unei cancelarii, e că în ţara noastră nu s-a găsit încă un om de inimă şi de caracter, un Kogălniceanu, care să arate ce înseamnă o literatură, care să ieie pe scriitori sub ocrotirea lui şi, dezrobindu-i, să taie, cel dintîi, drumul către marea şi adevărata noastră literatură. Scriitorii tineri, cîţiva dintre ei, n-au mai aşteptat pe acest om providenţial şi, îndrăzneţi, s-au dezrobit singuri, — dar prin cîte jertfe! Nu ei le vor arăta; va veni ziua cînd, după dînşii, în istoria literaturii romîneşti un critic nepărtinitor o va face. Atunci s-au şi început prevestirile : „talentele se vînd" ; „talentele scad" ; „literatura se comercializează". Talentele nu se *„vind",* îşi cer numai dreptul la viaţă. Talentele adevărate nu *„scad",* ci numai acele cari, în orice împrejurări altele, ar fi scăzut. Talentele nu se *„comercializează",* ci produc, comercializarea rămînînd pe seama acelora cari nu erau chemare să însemne ceva şi nu aveau puterea să prindă un loc în literatură. Dacă, în urma atîtor prefaceri ale vieţii, se face îşi o selecţie, cu atît mai bine.

Dar împotriva scriitorilor tineri s-au ridicat mai ales acei cari întîiaşi dată vedeau ce înseamnă munca, ce înseamnă o credinţă, ce înseamnă, mai ales, stăruinţa. Cît de departe sîntem astăzi de vremile cînd cutare poet îşi înjgheba cercuri şi atenee cari să-i subvenţioneze şi să-i admire singura poezie, pe care o scria într-un an şi-o trîmbiţa apoi în cele patru colţuri ale ţării ! Schimbarea a fost prea repede şi prea vădită ca să nu ridice furtuni împotrivă-i.

Şi pentru că e vorba de comercializare, care e scriitorul mare străin care să nu-şi *vîndă,* ba să-şi *precupeţească* opera ? Să ni se arate un singur nume. Şi acum, ca încheiere, iată pe marele Maupassant, cel mai mare nuvelist al lumii, plecînd dintr-o foarte modestă situaţie, vecină cu sărăcia, la cele mai mari avuţii pe cari un scriitor le-a putut strînge. întrucît bogăţia i-a scăzut talentul ? Ba, dimpotrivă : poate că numai datorită ei n-a fost biruit de boală cu doi, trei ani mai nainte, deci n-a păgubit literatura franceză de cîteva capodopere : *Pierre et Jean, Sur l'eau, Fort comme la mort, La vie errante*[1] şi alte cîteva scrise pe cînd îngrozitoarea boală îşi făcuse prevestirile. Iar de felul cum Maupassant se mîndrea că e atît de bine plătit şi atît de „comercializat", dau în traducere o notiţă *scrisă^ de el însuşi* şi trimisă unui editor, să se slujească de ea într-un proces împotriva unui tribunal american care declarase că Maupassant e un scriitor puţin cunoscut şi prost plătit. Notiţa e adresată editorului Jacob şi e publicată de către contele Lumbroso.

„Domnul Guy de Maupassant e cel dintîi scriitor francez care a făcut să renască în ţară gustul pentru povestire şi nuvelă.

El a publicat mai întîi în jurnale, apoi în volume, făcînd astfel din istorisirile lui o colecţiune de 21 volume, vîndute în mijlocie în cîte 13.000 exemplare fiecare, după cum arată corupturile trimestriale ale editorilor.

Aceste povestiri i-au fost plătite de către jurnale şi editori cu preţurile cele mai ridicate ce s-au dat vreodată în Franţa (1 leu linia de roman, în jurnale, 500 lei orice nuvelă iscălită de el)."

[1] *Pierre şi Jean, Pe apă, Tare ca moartea, Viaţa rătăcitoare* (fr.).

Urmează apoi titlurile volumelor, pe cari le încheie cu socoteala: „Deci, 169 mii volume de nuvele; 180 mii volume'de romane; 24 mii volume de călătorii; 373 mii volume în total."

„Ce comercializare!" „Ce reclamă!" ne-ar spune unii. *„Şi, cu toate acestea, cît de mare scriitor!"* i-am răspunde noi.

(Privelişti din ţară, schiţe, însemnări, 1915*j*

MUNCA SCRIITORULUI

S-au scris multe despre felul cum romancierii şi nuveliştii îşi adună materialul trebuitor pentru închegarea operelor lor. Se cunoaşte în multe amănunţimi chipul cum Zola culegea, din lumea pe care o observa, tot ceea ce credea că poate să caracterizeze tipurile sau situaţiile romanelor lui, cum le clasifica, cum le trecea apoi pe *fişe* pe care le ţinea Ia îndemînă. Unii critici au făcut haz, alţii i-au dat dreptate, şi credem că dreptatea era cu aceştia din urmă. Zola nu era singurul asupra căruia se ştie că-şi avea *carnetul* lui. Alphonse Daudet îşi însemna şi el tot ce credea de interes, iar Maupassant nu lăsa să-i treacă seara fără să-şi noteze ceea ce observase ziua.

Lucrul e firesc. Atunci cînd, în fuga vieţii, dai peste un lucru, peste un om, sau peste o întîmplare care ridică un capăt din vălul ce acoperă veşnicul adevăr, eşti impresionat. Dar cîte nu poate prinde ochiul unui observator în timpul unei aceleiaşi zile! Şi ce memorie fenomenală i-ar trebui să ţie toate minte, şi mai ales să le aibă la îndemînă atunci cînd are nevoie de ele. Căci scrisul e şi el o îndeletnicire grea, care cere multă încordare, care cere observaţie, muncă, studiu, în afară de talentul care coordonează, care închează opera într-un mozaic, mai mult sau mai puţin perfect, după cum e şi puterea (scriitorului.

Carnetele cu „însemnări" nu sînt dar numai o *cochetărie,* cum cred unii, nici o *pedanterie,* cum

ar înclina să creadă alţii, ci e numai o faţă a activităţii scriitorilor.

Cine a avut ocazia să intre în secţia de manuscripte ale Academiei Romîne şi va fi avut curiozitatea să cerceteze manuscriptele unui Vasile Alecsandri, sau ale unui Mihail Eminescu, numai acela va înţelege ce muncă uriaşă e aceea a unui artist conştient de arta lui, a unui artist îndrăgostit de *formă* şi de *cuvmt.* In caietele lui Vasile Alecsandri, presărate cu acea măruntă şi feminină scriere, sînt sute de comparaţii, sute de ziceri populare, de caracterizări, din culegerea cărora, alături, de multe ori, a scăpat frumuseţea unui vers din una dintre poeziile lui. în textele şi carnetele lui Mihail Eminescu sînt atîtea însemnări, atît noian de însemnări, unele din ele scrise cu răgazul trebuitor, altele aruncate în pripă, aproape nedescifrabile, citibile numai pentru ochii lui, care astăzi nu mai ard, că rămîi uimit, sfios şi umilit în faţa unei munci din care a răsărit cea mai caldă şi mai frumoasă manifestare a cugetării romîneşti. Pe acei cari îşi scriu versurile pe negîndite, pe cîte un colţ de masă, pe acei cari cred că poezia e desfătarea minţii între două partide de biliarde, pe aceia i-aş duce bucuros să le arăt acele vrafuri de hîrtie, pe care poetul le scria *numai* pentru dînsul, pe care Ie menea nimicirii, şi cari sînt materialul enorm pe care geniul lui s-a sprijinit de ne-a dat închegate acele capodopere prin care poezia noastră poate trăi alături de poezia marilor literaturi ale lumii. Dar nu numai Alecsandri şi Eminescu înţelegeau că îndeletnicirea scrisului cere muncă, observaţie şi studiu, ci şi mulţi alţi premergători ai noştri. Iată un simplu literat, care nu ne-a dat decît vreo cîteva poezii, unele studii şi cugetări de folclor, Miron Pompiliu. Din întîmplare găsesc două dintre carnetele lui, cari-l arată ca pe un muncitor conştiincios al scrisului. în aceste două carnete sînt nenumărate observaţii asupra oamenilor, asupra ţăranilor transilvăneni, prin ale căror ţinuturi a călătorit, asupra cutărui profesor sau elev de-al lui, asupra felului cum unul vorbeşte şi altul umblă. Cîte nu sînt în carnetele acestui scriitor ! Cînd le citeşti, din foile lor răsar atîtea fiinţi, că-ţi pare rău că Miron Pompiliu, care era un eminent om de litere, n-a avut şi talentul să închege într-o nuvelă sau măcar într-o schiţă cutare însemnare a lui.

Pînă mai dăunăzi am cercetat corespondenţa marelui Ion Creangă. Puţine scrisori, mai ales cărţi poştale, dar cîte însemnări ! în tren, la hotel, în clasă, pe stradă, Creangă scotea hîrtia ce găsea prin buzunare şi însemna ce i se părea Iui mai caracteristic. Aşa, cunoscuta lui imputare ironică la adresa romînului : *„Romînului ii e greu pînă se apucă de treabă, că de lăsat îndată se lasă"* am găsit-o pe-o carte poştală ; şi pe o alta am desluşit, cu greutate, ceea ce scrisese în fugă : *„Unde-s fete multe, adeseaori rămîne casa nemăturată",* frază pe care mai tîrziu o întrebuinţează şi pe care acuma i-o sugerase cine ştie ce încăpere neîngrijită şi în care vor fi fost cîteva ,,codane" leneşe.

Dar cîţi dintre cei cari citesc versurile lui Mihail Eminescu şi povestirile lui Ion Creangă nu-şi vor fi închipuind că r'îndurile acelea, cari le lunecă atîtt ide uşor; pe supt ochi, au fost atît de uşor aşternute pe hîrtie !

(Privelişti din ţară, schiţe, însemnări, 1915)

DIN VIAȚA SCRIITORILOR NOŞTRI

Atîtea întîmplări vesele sau dureroase alcătuiesc mozaicul vieţii 'omeneşti.; clipe luminoase şi clipe sombre ; (astfel cade lumina sioareiluii asupra noastră, cum pe un copac se răspândesc razele soarelui, luminînd frunzele din vîrf, nepătrunzînd la cele din adîncuJl frunzişurilor lui.

Viața scriitorilor, mai mult decît a celorlalți oameni, e veşnic frămîntată de bucurii şi dureri, bucuriile şi durerile lor, bucuriile şi durerile celorlalți.

In alte literaturi, alături de operele scriitorilor, prinde un loc însemnat şi viața lor, povestită sau de ei, sau de biografi. în literatura noastră, afară de unele (însemnări grăbite, nu se ciunoaşte genul *Memoriilor* şi nici al biografiilor largi, stăruitor făcute. Nici (măcar partea anecdotică a vieţii literaţilor nu o avem. Dintr-o anecdotă, dintr-o povestire poate să ise lămurească împrejurările în cari a trăit un om, legăturile tui cu societatea, prilejul care a aduis închegarea cutăred opere a Iui.

Voi însemna, din cînd în cînd, crâmpeie din viața scriitorilor noştri, crâmpeie trăite, unele înfrumusețate poate' de închipuirea celor cari mi le-au povestit, îintîmplări vesele şi triste, cari pot întregi cunoaşterea firii unora dintre scriitorii noştri.

Cîteva crâimpeie vesele :

Cei cari au scos vreodată reviste literare ştiu că abonații unei foi s-ar putea împărți în 2 clase : acei

cari plătesc abonamentul revistei din dragoste curată pentru literatură ; acei cari nu-l plătesc ; şi, în sfîrşit, acei cari plătesc, ba, la rîndul lor, lărgesc cercul abonamentelor, nutrind nădejdea că vor putea şi dînşii pătrunde în rîndul colaboratorilor. Aceştia din urmă sînt mai nesuferiți decît cei din categoria a doua.

îmi amintesc că, într-una din şedințele literare ale revistei *Arhiva* din Iaşi, a d-lui A. D. Xenopol, d-sa adusese odată un studiu filozofic al nu ştiu cărui domn de prin Brăila, mi se pare. Potolit, clipind repede din ochi, cum obişnuia d. Xenopol, începe să citească.

De la a treia foaie am simțit, cu toții, că nu mai putem înfrunta şuvoaiele de vorbe goale ale autorului.

Şi, scurt, articolul a fost respins. Decît, vedeți, autorul-filozof avea cîntecul lui. Făcea parte din a treia categorie de abonați. Pe lîngă al său, mai trimitea, anual, alte patruzeci de abonamente plătite la o revistă romînească ! Ele erau o parte din temelia pe care Se ridicau cele 12 numere ale *Arhivei* ieşane. Ce era de făcut ? A doua zi, dimineața, directorul revistei a întrerupt, pentru un ceas, *Domnia lui Cuza-vodă,* la care scria atunci, şi a făcut articolul din nou, de la început şi pînă la sfîrşit ; n-a păstrat decît... *titlul* ! Şi studiul filozofic a apărut în cel dintîi număr al *Arhivei.* Directorul revistei era oarecum îngrijat să nu fi jignit cumva pe autor. O telegramă însă l-a liniştit : filozoful mulțumea pentru tipărirea studiului său ! şi anunța alte zece abonamente noi!

Ieşea revista *Făt-Frumos* din Bîrlad. Nenumăratele greutăți prin care treceau nu deznădăjduiseră pe cei trei prieteni cari o scoteau. Numai că, atunci cînd nu se mai învoiau cu o tipografie, treceau, cu manuscripte cu tot, la cea de-a doua care era în tîrg, chit că peste două numere să vie din nou la cea dintîi. Tipografii se deprinseseră cu felul

acesta ciudat al scriitorilor şi, resemnaţi cînd dînşii îi părăseau, îi aşteptau bucuroşi să se întoarcă.

Odată însă abonamentele nu prea curseseră ; cîteva numere rămăseseră neplătite; tipograful, un bătrîn hazliu, tipărise pe cel din urmă, dar nu vroia să-l dea nici în ruptul capului.

— Ce e de făcut ? întreabă întîiul pe cel de-al doilea, la care alergase tocmai pentru ca să-i ceară sfatul.

— Ce să fie? Nu numai că tipograful nu dă revista, dar mi-a spus şi-o necuviinţă groasă la adresa ta !

— Cum se poate ! se supără cel dintîi.

Şi, repede, la tipograf, să-i ceară socoteală :

— Cum ţi-ai permis, d-le, să spui la adresa mea astfel de cuvinte ?!

Bătrînul, de după tejghea, îşi potriveşte ochelarii, apoi, şiret :

— Vai de mine, se putea ? ! Am spus, dar nu la adresa dumneavoastră, la aceea a prietenului, dumneavoastră... dumnealui e vinovat!...

Ieşind împăcat de la tipografie, scriitorul tocmai se întîlneşte cu-al treilea prieten.

— Ei? îl întreabă acesta.

•— Nimic ! Nu dă revista ! Ba ţi-a trîntit şi-o necuviinţă ! A spus că...

— Aşa ?... Bine !

Şi-al treilea colaborator năvăleşte, la rîndul lui, în tipografie.

— Cum ţi-ai permis, d-le... începe să strige şi dînsul, cum ţi-ai permis...

Bătrînul îşi potriveşte ochelarii, apoi, şiret :

— S-ar putea?... vai de mine ! La adresa d-tale ? S-ar putea, mă rog? ! Eu am zis-o la adresa celuilalt, a domnului...

Ieşind, împăcat, în stradă, al treilea colaborator caută pe ceilalţi doi. îi găseşte.

—• Ce mă, faci să ţip degeaba la moşneag ? bănuieşte celui de-al doilea prieten. Apoi, îndreptîndu-se către cel dintîi : Ţie, la adresa ta mi-a spus c-a zis vorbele acele.

— Aşa ! Auzi dumneata !

— Haidem cîteşitrei!

— Haidem !

Năvălesc cu toţii în tipografie şi, într-un glas :

— Cum ai îndrăznit, domnule, cum ţi-ai permis...

Acum nu mai avea încotro, cîteşitrei colaboratorii ii stăteau în faţă, în carne şi oase ; bătrînul îngălbeneşte, apoi, cu glas îngrijat :

— Staţi, fraţilor... un om bătrîn ca mine...

Apoi, deodată, îi vine o idee. Repede scoate ochelarii şi strigă ucenicilor :

— Aţi împachetat revista ? Nu vedeţi c-aşteaptă domnii scriitori ?

...îi potolise : numărul revistei era scăpat.

E o plăcere s-asculţi pe tînărul şi talentatul poet istorisindu-şi viaţa.

Are numai 22 de ani, dar prin cîte aventuri, prin cîte întîmplări ciudate a trecut ! Şi le spune cu un ifos, şi le şlefuieşte aşa de frumos cu închipuirea lui, le colorează aşa de deosebit cu căldura graiului lui, numai să-l ascultaţi, şi o să vă prindă în mreaja povestirii.

Iată cea din urmă aventură galantă ce i s-a întîmplat :

— La Paris, începe el, am cunoscut multă, foarte multă lume, multe femei mai ales. Şi modiste şi marchize, pentru că, dragii mei, femeia la Paris e aceeaşi : doar rochia se deosebeşte. Aşa, într-o zi am fost prezintat unei americane, unei milionare. Bărbatu-său, ca toţi americanii, constructori de case cu 25 de caturi, era mai mult pe drumuri. Pe cîtă vreme în saloanele soţiei sale îşi dădeau întîlnire toţi artiştii şi scriitorii din Paris.

Fireşte, norocos cum sînt, am intrat repede în graţiile milionarei. Curioasă cum era, mă punea să-i povestesc despre „depărtata mea ţară" ; ba mă ruga să-i traduc poeziile mele şi chiar mă pofti să viu într-o seară să-i citesc cît mai multe. Dragii mei, i-am făcut vreo 20 de sonete, fiecare scris pe cîte o foaie de pergament, şi într-o joi seara mă

duc cu ele în buzunarul redingotei, gata ca, după ce i le voi traduce în franţuzeşte, să i le las ca un dar din parte-mi. Distrată însă cum era, americana', cumpărase chiar pentru seara aceea o lojă la Ca-russo. Cînd mă vede, vrea să rămîie, dar eu o hotărăsc să meargă la operă, bineînţeles însă numai după ce i-am făgăduit c-o întovărăşesc.

Am ascultat muzica frumoasă a lui *Othello* şi, cînd să plecăm, la ieşire, vedem, surprinşi, că ploua cu găleata. De la uşă pînă la automobil se întindea o adevărată baltă. Mă uit la piciorușul mic, în pantoful alb de mătase, al americanei. O văd şi pe ea că priveşte împrejur, stingherită. Repede, fără nici o zăbavă, scot teancul de sonete din buzunar şi i le aştern, unul cîte unul, să păşească, pînă la automobil, ca pe o punte a sufletului meu. La despărţire, milionara şi-a apăsat mînuşiţa pe buzele mele, pentru gestul meu de miliardar... de ,,rime".

...Se *nori* e vero...[1] E un copil poetul. Dar ce viaţă, ce viaţă zbuciumată şi de aventuri ! O s-ajungă să creadă că a trăit-o cu adevărat !...

Cestălalt e singurul trubadur pe care l-a avut literatura noastră, după cum e şi cel mai firi epigramist. Cu darul lui strălucit, cu sclipirea fulgerătoare â inspiraţiei, poetul a semănat cu amîndouă mînile, în bătăile vîntului, epigramele lui admirabile, încît astăzi ele fac parte din domeniul public.

E singurul poet, după Heredia al Franţei, care să fie atît de cunoscut, fără să fi scos măcar un volum. Cunoscut şi temut. Unele din epigramele lui au legendele lor, pe cari poetul le povesteşte, adeseori, prietenilor săi cu o neînchipuită bogăţie şi strălucire de amănunte.

* Iată păţania trubadurului cu una din poeziile iui, cari, din pricina... piperului ei, nu va putea niciodată vedea lumina tiparului, poezie pe care însă

[1] Prima parte a proverbului italian : Se *non* e *vero...* e *beri trovato,* care înseamnă : Dacă nu e adevărat, e bine spus.

foarte mulţi o cunosc, ba chiar foarte mulţi, cari trec drept oameni de spirit, şi-o însuşesc...

Intr-o noapte, demult, pe la vreo 2 ceasuri, la Paris, poetul, în tovărăşia cîtorva prieteni, se întorcea acasă pe una din străzile Cartierului Latin, Şi cum mergeau voioşi, înveseliţi de spiritul caustic al trubadurului, care improviza epigrame d *la minute,* iată că trece pe lîngă dînşii o pereche. Un domn mai în vîrstă, cu o doamnă blondă, tînără şi frumoasă.

— Straşnică franţuşcă ! spune unul.

— Poete, se roagă un altul, ia improvizează o strofă acestei tinere necunoscute !

Poetul se execută numaidecît. Privind după silueta elegantă a femeii, şi după aceea cam cocoşată a bărbatului, începe, cadenţat, tare de să răsune strada, cum obişnuia în acest oraş străin, să improvizeze poezia, al cărei întîi vers sună astfel :

Iubita mea necunoscută !

Şi celelalte versuri urmară repede, în hohotele de rîs ale prietenilor, hohote cari se curmară însă deodată, scurt, căci domnul soţ al frumoasei necunoscute se întoarse şi, cu bastonul ridicat, se repezi, strigînd în cea mai neaoşă limbă romînească :

— Măgarilor, porcilor... nu vă e ruşine obrazului să vă fie...

Tinerii, surprinşi, ruşinaţi, se împrăştiară care încotro, ca potîrnichile...

Mai tîrziu s-a aflat : trubadurul avusese norocul să dea, la ceasul 2 din noapte, şi-n sînul Parisului, peste singura pereche de romîni care venise atuncea să petreacă... în călătorie de nuntă.

(Privelişti din tară, schiţe, însemnări, 1915)

SCRISORI

CĂTRE G. TUTOVEANU

I

12 oct. 1902

Iubite Tutovene,

Am primit *ironica* ta carte poştală. Ai avea dreptate, dar uite împrejurările. Nici pînă azi nu am primit broşura[1]*, deşi în comerţ sînt puse de mult. Maestrul[2], care mi-a promis drama Ririei[3], îmi scrie că peste vreo săptămînă o voi avea ; toate sînt de-a-ndoasele şi nu mi-i în putinţă să le scot la capăt. Un singur lucru am de făcut : să tac şi să rabd. Cred însă că în curînd îţi voi putea trimite 5 broşuri, *una ţie, una lui Gorovei,* 3 împarte-le cui crezi. Una lui Antemireanu dacă crezi. Roagă pe Gorovei să facă o mică notiţă în *Şezătoarea.* Scrie-mi în privinţa asta. îţi voi trimite un număr din *Arhiva* şi Riria.

Pentru moment nu am luat nici o revistă străină, cînd va veni *La Revue* ** ţi-o trimit. îmi pare bine de articolul lui Vojen. E bine scris pe cît îmi aduc aminte.

Scrie-mi şi tu mai des, căci mor de urît în Bîrladul ăsta ; cu Nanu nu m-am întîlnit, e invizibil după dt se pare şi desigur puţin comunicativ, dacă luăm în consideraţie *portretul* din *Pagini**. Trimite-mi o poezie pentru *Arhiva.*

* Vezi notele la sfîrşitul scrisorilor.
**' *Revista* (fr.).

Am găsit o carte foarte prețioasă : aceea despre care vorbește Kirileanu și pe care am amintit-o și eu în studiul asupra lui Creangă, căci pe ea se află însemnarea lui Creangă : *„Această carte o am de la d-1* M. *Eminescu, eminentul scriitor și cel mai mare poet al rominiîor. L Cr."*

Ce mai faci ? Ești bine ? Ce citești și ce scrii ? Scrie-mi te rog mai des dacă nu vrai să auzi că am murit de spleen.

Te sărut frățește și te opresc de a mai face epigrame în proză pe cărți poștale... neilustrate.

Frate

*Emil**g** ar*

P.-S. Scuză-mi scrisoarea aceasta cam burghezească, dar sînt în niște momente de suprem dezgust. Nu știu ce am de o bucată de vreme, parcă m-aș tot duce, duce, departe, departe, să nu se mai vadă. Și cu cît mi-i odaia mai strimtă, cu atît mi se face dor de orizonturi mai largi. întotdeauna am luptat pentru aceea ce știam bine că nu o să ajung.

D-lui *Tutoveanul*
— *Institutor* —
Fălticeni

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S ^

II

26 oct. 1902

Iubite Tutovene,

Chiar azi ți-am trimis 3 broșuri de ale mele și una hărăzită de maestru ție. Ți-am trimis numai trei, pentru că mai nu am avut și eu. Una e a ta, una a lui Gorovei și ultima lui Antemireanu pe care roagă-1 să vorbească, dacă crede de cuviință, ceva despre dînsa. Zilele aceste am aflat că s-a deschis, relativ la broșura mea, o polemică în *Evenimentul.* Poate tu ai dat de ea. în acest caz trimite-mi numerele să le văd. Am fost 2 zile în Iași. Maestru îți va trimite o *Elviră*[5] (nu în carne și oase, dar care tot îți va face plăcere). Ești un leneș ! Pentru ce nu ai trimis nimic la *Arhiva,* în numărul acesta ? Nu mai colabora la *Pagini*[6] căci sînt grozav de compromise...

Ce mai faci ? Cu ce te ocupi ? Cînd ai de gînd să scoți al doilea volum ? Mi-i foarte dor de tine, stau ca un huhurez, singur, toată ziua. A propos de huhurez, ai cetit în unul din numerele *Universului literar* poezia lui Coșbuc *Castelanul ?* E una dintre cele mai frumoase, mai sugestive din literatura noastră, deși mi se pare că are ceva străin în ea. Oricum ar fi, chiar împrumutată, face cinste lui Coșbuc.

A apărut o nouă ediție a operelor lui Creangă (la Bîrlad încă nu), scoasă de Chendi, dar mi s-a spus că e cu totul stîlcită. Păcat ! Scot un studiu complet asupra lui Creangă, cu publicarea manuscriptelor și a celor cîteva articole puțin cunoscute, aflate în *Curierul* lui Scipione Bădescu.

Scrie-mi cîte ceva. Ce face Cobuz[7] în Fălticeni? Tu îl ai pe el, dar eu ? Nanu parcă stă în *turnul de fildeș* — e neatingibil, nu l-am văzut, nu aud vorbindu-se de el — e o enigmă în sfîrșit viețuirea lui în vechea republică, Bîrîadul.

Cu *Arhiva* să ,,mai ai puțintică răbdare", o vei avea întreagă. Roagă pe Gorovei să spuie ceva în *Șezătoarea* și să facă un apel din parte-mi la toți acei ce știu ceva despre I. Creangă. In cazul acest din urmă să anunțe redacția în scris cele știute de ei.

Aștept răspuns la această încâlcită scrisoare.

Te sărut cu frăție,

E mil g ar

De voi mai căpăta broşuri voi trimite una şi amicului tău, Sadoveanu.

Alecu cică-i redactor la Dorohoi!

Iată cum pier inteligentele în valurile politicii!

Gh. Tutoveanu
— Institutor —
Fălticeni

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S [6]—
XLVI

III

22 sept. 906

Iubite Tutovene,

La 1 oct. apare *Făt-Frumos*[8] : eşti declarat redactor alături de noi. Deci pînă în 4 zile (patru zile) de azi aşteptăm poezia *ta.* Te rog răspunde-mi imediat *E. Girleanu — Berzei 80*

Al tău,
Em. Girleanu
Corneiiu Moldovanu
D. Nanu
A. Mindru

D. Valentin, *Corespondenţă literară,* **în** *Scrisul nostru,* I, **nr.** 1, ianuarie 1929, p. 6.

IV

9/12 906

Dragă Tutoveanu,

Răspunde-mi dacă cele 2 strofe trimise p. *Făt-Frumos* le dai pentru revista *Convorbiri*[9] a lui M. Dragomirescu. La dînsa colaborăm Nanu, Corneliu [10],~ Mîndru, Bassarabescu, Brătescu-Voineşti, eu, şi din cînd în cînd şi marele Caragiale. Răspunde-mi numaidecît, pe adresa str. Eroului 16. Scrie-i în acelaşi timp şi lui M. Dragomirescu: str. Gremont ÎL

Al tău,
Em. Girleanu

D-lui Gh. Tutoveanu
Str. Parcului
Birlad

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S ^
XLVI

V

Joi 26/11 909

Iubite prietene,

Făt-Frumos apare ; acuma i-a venit ceasul.[11] îl ridicăm ca pe un drapel, în scopul *unirii* tuturor scriitorilor. Te rog trimite îndată măcar 2 strofe, dacă nu cel mai tîrziu pînă la 3 martie pentru n-rul 2. Tu, care ai pornit de la început cu noi, trebuie să mergi, şi să te scuturi puţin de politică, să scrii mai mult, căci azi se citeşte enorm. Vor da toţi scriitorii din ţară, căci toţi îs plictisiţi de atîţia directori. *Făt-Frumos* e al tuturor.

Cu bine, frate, şi aştept.

, Al tău prieten,
Em. Girleanu

Exp. Em. Girleanu
Str. Mihail Kogălniceanu 11

D-lui Gh. Tutoveanu
Institutor — om de litere
Birlad

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S *[2]——-
XLVI

CĂTRE I. CIOCÎRLAN

31/1/1904

Iubite prietene,

Imediat ce am primit cp., am dat-o viitorului meu socru, d-l Voinescu, care cunoaşte bine pe d-l Patriciu. Iată rezultatul.

1) D-l Patriciu întreabă dacă în judeţul tău este vreun loc vacant.

2) Dacă numirea ta n-ar scoate pe altul din slujbă.

3) Dacă, neputînd a-ţi da un loc pe acolo, ai primi unul aici în judeţ, şi dacă ai primi altăceva în locul celor cerute de tine.

Răspunde-mi *imediat* şi cred că de astă dată mă voi putea la rîndu-mi achita de gentileţele ce mi-ai făcut pentru revistă. Am primit schiţa.

Te rog scrie-mi imediat şi *desluşit.* In caz cînd trebuie să vii, îţi voi telegrafia.

Cu bine Anul nou,
Emi1gar

D-lui I. Ciochlan
învăţător
Corn. Păuneşti
(prin Gara Pufeşti)
J. Putna

Stimate şi iubite domnule Ciocîrlan,

Te rog răspunde-mi dacă ai primit regulat revista noastră. Te rog nu ne uita şi trimite-ne ceva spre publicare. Scoatem un număr festiv pentru Ştefan cel Mare, vom pune acolo schiţa sau nuvela ce ni vei trimite.

Cu dragoste te salutăm toţi cei de la *Făt-Frumos.*

Al d-tale devotat,

Emi1gar

Adresa : S.lt. Girleanu
Str. Veisa

D-lui I. Ciocîrlan
— Învăţător —
Păuneşti
prin Gara Pufeşti

III

Iubite d-le Ciocîrlan,

V-am scris cîteva cărţi poştale, dar n-am primit răspuns. Nu cumva nu le-aţi căpătat ? Am văzut azi ceva în *Sămănătorul,* de d-ta, nu ai vrea să ne dai şi nouă ceva la *Făt-Frumos* ? Ne-ai face o nemărginită mulţumire.

Cu sănătate,
Emi1gar

22/5 [1904)

D-lui I. Ciocîrlan
— Învăţător —
Păuneşti
prin Gara Pufeşti
J. Putna

IV

27/5 ***904***

Iubite d-le Ciocîrlan,

Mă mir că nu aţi primit numerele revistei pe cari regulat vi le trimit. De altmintreli mi s-au plîns mai mulţi şi am şi reclamat poşta, Vi le-am trimis din nou !

Atît eu cît şi Nanu şi Tutoveanu te rugăm trimite-ne ceva cît de mic, vreo legendă asupra lui Ştefan, căci îi păcat să nu fim la un loc într-un număr festiv al lui Ştefan cel Mare. Sînt sigur că nu te vei da la o parte şi că ne vei trimite. Să trimiţi pe adresa mea. Ce mai faci ? Eşti mai bine ?

Scrie-ne şi nouă mai mult despre d-ta. Revista noastră merge bine şi e primită prin sate mar cu samă. Te aşteptăm cu lucrarea în mijlocul nostru, sperînd că în curînd vei veni chiar d-ta pe aici.

îţi strângem mîna cu drag şi rămînem

ai d-tale,

Emil gar

D-lui I. Ciocîrlan
— Învăţător —
Păuneşti
prin Gara Pufeşti
(Putna)

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S 25(1-17) / III

Birlad, 4/XII 1904

Iubite prietene,

Scrisorile tale mă întristează întotdeauna. Prea îţi faci idee rea de lume.

Te rog nu insista să scot din circulaţie listele, eu Ie am printre prieteni date, şi în ele e specificat „pentru autorul volumului *Pe plai"*. Lumea te cunoaşte, chiar acum mi-a spus unul că a strîns cîţiva lei. Te rog să mă crezi ca frate.

Iţi expediez zilele aceste tot ce am strîns şi-ţi vor prinde bine. Pregăteşte ceva pentru Crăciun. Şi te rog aibi încredere în mine.

Şi eu am necazuri şi vai de noi, pot zice.

Al d-tale cu totul,

Emil gar

D-lui Ion Ciocîrlan
— învăţător —
Păuneşti
prin Gara Pufeşti
(J. Putna)

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S 25(1-17) / ÎJI

VI

Dragă d-le Ciocîrlan,

Te rog trimite-mi de vrei o notiţă biografică a d-tale cît şi o fotografie, apoi o schiţă să o publicăm într-un almanah literar care iese la Socec. Tentru schiţă îţi trimitem imediat 10 lei, e puţin, dar tot e bine. Ne trebuie neapărat şi schiţa biografică (data naşterii, unde ai învăţat, cum ai debutat, unde şi ce ai tipărit pînă acum) — cît şi fotografia. Nu vrei să dai „Bibliotecii Romîneşti" Socec o *Antologie* din bucăţile d-tale ? (10—12.)

Pentru 100 pagini, a *30 bani,* şi numai pentru o ediţie de 5.000 expL, 120 lei. Cu condiţia să reînnoieşti angajamentul la cel puţin 3 ediţii.

Răspunde-mi neapărat pînă luni, pe adresa *Em. Girleanu, Calea Plevnei 83, Bucureşti.*

Cu frăţie,

Em. Girleanu

[Data poştei : 29 octombrie 1908]

D-lui Ion Ciocîrlan
Învăţător
Corn. Păuneşti
prin Puieşti
J. Putna

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S 25(1-17) / Ttl

CĂTRE CORNELIU MOLDOVANU

26/9 904

Iubite Corneliu,

Cu marşurile şi inspecţiile mele, de-abia astăzi am timp să te întreb ce faci ? Ai primit cele 6 numere ? Mîne îţi voi expedia revista. Gîndeşte-te la noi şi-mi trimite o poezie pentru no. 14.

Te îmbrăţişez.
Al tău,

E mi 1 g ar

Roagă pe Iosif[12] să nu ne uite.

D-iui Corneliu Moldovanu
Calea Moşilor 142
Bucureşti

Biblioteca **Academiei R.P.R., mss.** 20.777

II

23/11 904

Dragă Corneliu,

Mi-a părut f. rău că înainte de plecare nu te-am putut vedea. Au fost nişte afaceri neprevăzute şi

cam rele pentru mine, care m-au oprit de a-mi lua ziua bună de la Sadoveanu şi Beldiceanu[13]. Te rog du-te şi mă scuză ; eu le-am scris chiar în dimi<= neaţa cînd am sosit în Birlad cauzele pentru care n-ani putut a-i vedea a doua zi.

Trimite-mi poezia.

Rămîn al tău,

E m i 1 q a r

Nu fi leneş şi scrie-mi îndată dacă ai fost la Sadoveanu.

D-lui Corneliu Moldovanu
Calea Moşilor 142
Bucureşti

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. 20.778

III

12.XII.1912

Dragă Corneliu,

Te rog dă poezia d-lui Făgeţel pentru no. 1. al *Ramurilor* în care am şi eu o nuvelă[14]. (O conduc eu revista cu d-l Făgeţel.) Iţi dă 25 lei. Pentru moment nu putem mai mult. Cu bine,

al tău,

E m i 1

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. 20.779

IV

13/XII 1912, Crciiova

Dragă Corneliu,

Te rog spune-mi cam în ce fel trebuie să fac „privirea generală asupra lit. de la Gr. M. Alexandrescu" încoace. Eu o scriu în 2 zile şi ţi-o trimit

Au mai plecat mulţi din societate[15] ?

Cu bine
al tău

E mi 1 g a î

Exp. Emil Girleanu
Craiova

D-lui Corneliu Moldovanu
Str. S-tul Ionică 17
Bucureşti

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. 25.582

CĂTRE N. IORGA

I

Birlad, 8 februarie 1906

Respectate d-le Iorga,

Pentru că verbal n-am îndrăznit, sau am făcut-o în chip stîngaci (aşa mi-i felul) invitarea la nunta mea, îmi iau din nou avîntul, îndemnat de suflet, şi vă rog să veniţi la celebrarea cununiei mele, care va avea loc duminică seara în casele d-nei şi d-lui avocat Cristescu, care mă cunună. Ar fi să îndrăznesc prea mult dacă aş arăta neţărmurita bucurie ce ar avea-o viitoarea mea soţie în cazul cînd s-ar putea să veniţi cu d-na Iorga.

Dacă aţi veni dimineaţă, aţi putea în acelaşi timp vedea şi toate documentele locot. Duca, pe care l-aş ruga să vi le puie la dispoziţie.

Rugîndu-vă să mă iertaţi, dacă prin aceasta aş fi cerut prea mult de la d-voastră ce mi-aţi dat atîtea semne de afecţiune, vă rog, domnule Iorga, să primiţi încredinţarea celui, mai deplin devotament.

Em, Girleanu

I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare,* vol. VII, p. 395

II

28 octombrie 1906,
Bucureşti

Multrespectate domnule Iorga,

Exemplarele au fost uitate la „Minerva" din neglijenţa lor; afară de aceasta, de fiecare număr se dau 20 exemplare pentru biblioteci şi 29 lucrătorilor. Lucru ce m-a făcut să le spun să scoată cîte 3.000 de fiecare număr, pentru a se ajunge.

Acum să-mi daţi voie să vă scriu cele următoare :

De multe ori mi-aţi spus că după silinţa mea voi fi răsplătit, că dacă *N.R.*[16] va merge bine, eu voi primi ca leafă o sumă mai mare. De la început aţi văzut însă că pentru revistă mi-am pus tot interesul, iar pentru leafa mea am fost cu totul dezinteresat, orice s-ar zice şi oricîte insinuări răuvoitoare se vor strecura la urechea d-voastră, vă rog să fiţi încredinţat că revista merge mai bine decît d-voastră v-aţi aşteptat. Afară de prima sumă pe care aţi pus-o la început în joc, tot s-a plătit din încasări, — lucru ce alte reviste şi ziare nu-l cunosc. Eu însă am răbdat multe necazuri, multe griji, fără să vă spun şi fără să fiu întrebat de d-voastră. Am suferit chiar şi unele atingeri pe care iarăşi le-am trecut cu vederea. Desigur că nu pentru cei 120 lei, ci pentru d-voastră.

Astăzi n-am casă, nevasta mea o să nască, o să am copil, am chiar unul, şi eu sînt silit să-mi fac buget cu 120 lei. (Desigur nu vi le spun ca să vă arunc doar în sarcină grijile mele, ci ca să mă vedeţi luptînd cinstit, ca funcţionarul d-voastră, nu ca *tovarăş,* cum mi-aţi spus odată, n-am îndrăzneala să o spun nici ca *prieten,* cum mi-aţi scris de multe ori — pentru că la toţi v-aţi plîns de neglijenţa mea — am îndurat multe.) Acum însă e iarnă, sînt multe greutăţi. M-aţi întrebat mai ieri ce aţi putea face pentru mine. Să faceţi, domnule

Iorga, ceea ce ați făcut pentru atîția străini care nu au muncit alături de d-voastră. Să cereți, dacă credeți că eu merit, să cereți 480 lei, din cei 5.000 făgăduiți de d-l Știrbei, și aceste 6 luni din urmă să mă plătiți cu 200 lunar ; 480 lei orișicînd ni i-ar pune d-l Știrbei în folosul revistei. Atunci cu 200 lei, voi scăpa de multe nevoi și voi putea în adevăr să mă consacru numai revistei. Atunci desigur, acordîndu-mi încrederea care astăzi nu o aveți, aș putea face abonați printre prietenii și camarazii mei. Așa, dimineața sînt la revistă, iar după prînz trebuie să alerg să caut parale, — ca să pot trăi. Asta ați putea-o face pentru mine. Dacă credeți însă că cer prea mult, nu luați în seamă cele ce v-am scris. Eu am învățat, în viața mea de ofițer, să înțeleg fără să discut.

Vă rog, primiți încredințarea devotamentului meu,

Em. Girleanu

I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare,* vol. VII, p. 398

CĂTRE MIHAIL DRAGOMIRESCU

I

10 noiembrie 1906

Multresipeotate d-le Dragomirescu,

De vreo trei zile am căpătat, din răceală, o inflamație la ficat, lucru care mă împiedică și-mi ia bucuria să vă pot asculta diseară. Cred că zilele aceste mă voi face bine, și atunci nu voi mai lipsi în nici o vinere. Sprijinit pe bunăvoință ce-mi arătați, alătur și 2 schițe *senine* pentru *Albina.* Au fost publicate ân celle dintăi numere, cu totul uitate, și-n 300 exempl. numai tipărite a lui *Făt-Frumos.* Le-am refăcut și cred, veți vedea și d-tră dacă nu mă înșel, că fac pentru o revistă cu scopul *Albinei.* Vă mai rog să stăruiți ca să pot da lunar cîte 2 bucăți ; puținul ce mi se va da va fi de ajuns pentru mine, care n-am prea avut norocul să fiu plătit de vreo revistă.

Muițumindu-vă pentru deosebitul interes ce știu că-mi purtați, vă rog să rămâneți încredințat de respectuoasa mea admirație.

Al d-tră devotat,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{\text{VI}}$

II

31/12 1906

Respectate d4e Dragomirescu,

Vă scrisesem ieri un bilet, pe care nu ştiu de vi l-a dus -comisionarul, şi despre care n-am avut prilejul să vă vorbesc eu personal. Vă spuneam că pînă mîne dimineaţă trebuie să trimit, prin mandat, d-lui N. Iorga, 121,25 bani, /suma ce d-^sa mi-a dat-o pentru suplimente de muncă, dar pe care acum o ţine ca un fel de clenci pentru a avea cu ce să mă atace. Vă rugasem dacă puteţi lua dş la Steinberg 200 lei, mi-aţi fi dat să am îşi eu ceva, şi imediat ce plătea d-l Bianu cei 300 lei, aţi fi ânajpoiat banii.

Dacă puteţi face atceist lucru v-aş rămânea foarte îndatorat. Eu aş ruga pe d4 Bianu să vă deie d-tră banii pentru Creangă, în cazul cînd aţi accepta, rămînînd să mai iau eu 100.

Primiţi vă rog încredinţarea devotamentului şi respectului meu,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{}$

III

9/1 907

Iubite d-le Dragomirescu,

V-am scris cîteva rînduri de la tipografie, dar m-am gîndit pe urmă că trebuia ,să mai adaog ceva. O să vă rog ca orice sumar veţi hotărî mîne dimineaţă, în el să fie şi : *Corneliu, Mîndru* şi *Dragoslav,* cari, tineri cum sînt, de-abia aşteaptă să-şi vadă o bucată publicată. A nu-i pune ar fi să-i descurajaţi, şi eu îi cunosc bine cum sînt, de la *Făt-Frumos* ; apoi ei sînt acei cari vor fi totdeauna alături de d-tră. Tot aşa, să nu lipsească *Cronica* d-tră, pentru care aleargă toţi să cumpere revista. Dacă e nevoie de scos ceva, scoateţi *nuvela mea,* eu am mai multă putere de răbdare.

Primiţi, d-le Dragomirescu, încredinţarea respectuoasei mele admiraţii.

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{VI}$

IV

Bucureşti 16/4 907

Respectate domnule Dragomirescu,

Ceea ce vă scriu bineînţeles că niciodată nu v-aş spune-o singur, căci aşa sînt eu. M-aţi ajutat prea mult pană acum, ca să mai pot să vă cer ceva, cu toate aceste aşa-s împrejurările că nu pot face altfel. Mi-aţi împrumutat 330 lei, a cărora poliţă v-o trimit acum. Dar suma aceasta nu mă poate scoate din grozava situaţie în care sînt. Vă rog dar să judecaţi dacă au oarecare bun-simţ cele ce vă scriu, şi dacă au, răspundeţi-mi, dacă nu, ca *şi* cînd n-aţi fi primit această scrisoare.

tfn afaceri omull trebuie să fie corect. Şi ce-i dreptul m-aş simţi jignit dacă ân schimbul celor ce vă cer, nu v-aş asigura cu ceva, eu poate mor, mîne. Am o sumă de cărţi româneşti, cu autografe de ale lui Alecsandri, Creangă, Miron Pompiliu, Veronica Miele, Filimon, broşuri, jurnale şi cu deosebire colecţii de reviste, care la un loc fac cel puţin 3.000 de lei. Vi le-aş da cu un inventar ca să le păstraţi, pe lîngă poliţa mea, şi să-mi mai împrumutaţi 400 (patru sute) lei, pe cari Maori şi-ar lua angajamentul ca pînă în 6 luni să vi le restituie. Bineînţeles poliţa aş iscăli-o eu. Mai am de dat la

casă, n-am haine, trebuie să dau o rată la nişte mobile, şi să mă mut.

în cazul cînd această nouă cerere, după cum ar fi şi dreptul, v-ar stînjeni, vă rog -consideraţi-o ca neprimiită. Cărţile vi le-aş trimite, în cazul cînd vroiţi, cu Dragoslav într-o trăsură.

Al dumneavoastră devotat,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{VI}$

V

19/5 907

Stimate d-le Dragomirescu,

Cumnatul meu are de plătit taxa de 30 lei, de înscriere, pînă azi la 2, după care dată va fi exclus. Socru-meu îi scrie că tocmai peste 3 zile, pe luni-marţi îi trimite. Vă rog daţiri d-tră, şi cum vine mandatul vi-l trimit d-tră. Trimiteţi banii de vroiţi prin acest comisionar. Eu vin la $2\frac{1}{2}$—3.

Cu devotament, al d-tră,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{VI}$

VI

25/7 *907*

Stimate d-le Dragomirescu,

Cu revista am avut multe necazuri[17], dintre care cel mai mare a fost că nici un vînzător n-a vrut să o ieie decît în 60 de bani (40 cîştigul lor). La urma urmei le-am dat-o, judecind că numărul acesta avea

nevoie de mulţi cititori. V-aş fi scris, dar unde? Azi am întîia veste de la d-tră. Dragoslav mi-a scris fără să-mi spuie unde sînteţi. Necaz am avut şi cu hîrtia, care nu se dase încă la tipografie. *Ieri mi s-a adus tot restul.* în librării şi chioşcuri (în Bucureşti) o au de luni. Librăriile şi o parte din abonaţi au primit-o. Azi dăm restul.

Scrisorile d-tră care mi s-au adus mie (una recomandată de la Caragiale), precum şi revistele vi le voi trimite recomandate.

Stimate d-le Dragomirescu, să-mi daţi voie să vă vorbesc şi despre necazurile mele. Iată ce e : eu nu mai vreau supt nici un chip să mai iau nimic de la *Convorbiri,* însă voi rămîne credincios lor *atîta vreme* cît vor apare, ca *redactor, secretar* şi *colaborator.* Banii ce mi i-aţi împrumutat o să vi se înapoieze fam prin octombrie, deşi o parte din ei, dacă credeţi, v-aş ruga să o scădeţi treptat, evaluînd d-tră munca şi colaborarea mea pe viitor la revistă, după cum veţi crede de cuviinţă.

Ca să pot trăi, aş vrea să scot înainte pe *Făt-Frumos,* aici în Bucureşti. O revistă mică, de două ori pe lună, nu va aduce nici un rău cred *Conv.,* mai cu seamă că noi *cu toţii* vom rămînea şi la *Convorbiri* — vă rog să credeţi şi vă dair cuvîntul *meu de onoare* pentru aceasta.

Vreau însă să-mi daţi şi d-tră părerea şi să-mi soriţi cît mai curînd în această privinţă.

De la *Albina* nici pînă azi nu mi-au venit cei 40 lei, se vede cîtă trecere am pe acolo. De altfel în curînd le voi arăta că şi eu pot avea un dumnezeu, căci îs hotărît să mă duc lîngă Tache Ionescu[18]. Altceva n-am de făcut. Cu talentul mori prea bine de foame...[19]

Vă trimit 2 numere din revistă. Vă rog să arătaţi deosebitele mele respecte d-nei. D-tră primiţi încredinţarea devotamentului meu respectuos,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{VI}$

VII

8/12 907

Iubite d-le Dragomirescu,

Tată, aseară am stat pană la 3 noaptea şi am alcătuit volumul pentru Kalenderu. Sînt şapte bucăţi inedite (două nepublicate chiar : *Un răspuns* şi *La S-ta Paraschiva),* trei altele îs din volumele mele... 300 de lei vor fi făcînd ele, şi de va mai trebui voi mai adăoga încă una, două, deşi cred că şi aşa e prea mult poate pentru 100 de pagini.

Desi m-am culcat la trei, totuşi m-am sculat dimineaţă şi-am revăzut nuvela ce vreau să v-o citesc desearä pentru numărul acesta al *Convorbirilor.*

Azi v-aş fi putut trimite şi începutul *Istoriei literaturii populare*[20]*,* dar mai am încă ceva de adăogat.

Am scris despre cronicari, cu citaţii, şi cei dintăi scriitori ai veacului al 19-lea, dînd multe citaţii mai cu seamă din Gh. Lazăr, care are admirabile *cugetări* într-o limbă rară. D-tră trebuie să-i spuneţi d-lui Popescu că nu e glumă să citeşti fiecare autor în întregime şi să scoţi ceea ce se poate da la îndemînă oamenilor către care e îndreptată cartea. Aşa, din Asachi am citit o zi întreagă ca să scot 3 poezii, mult mai frumoase decît ale lui Ion Văcărescu[21] şi pe care o să vi le citesc desearä, dimpreună cu cugetările lui Lazăr.

Acum mai vine şi o parte personală, veşnica tînguire a bieţilor scriitori. Iubite d-le Dragomirescu, să vă dau hîrtia la mînă şi căutaţi-mi cei 350 lei. Dacă diseară mi-aţi putea da măcar cincizeci din ei, şi restul pană luni, m-aţi scăpa din cea „mai neagră" mizerie, cum zice Cincinat[22]. Şi cel puţin mizeria lui e mizerie de „salon" ; dar a mea, cu lăptăreasa, băcanul, găzarul, care mi-au dat *ultimatum* pană mîine dimineaţă ! Proprietăreasa, pană luni. Fiţi fără grijă, vă pun tot manuscrisul la dispoziţie, căci eu cred că în vacanţa de Crăciun să

gătesc şi tot restul cărţii. Totul e materialul, apoi îl legi ca într-o poveste.

Eu nu cred să fie un scriitor care să muncească mai mult şi care să fie mai prost răsplătit ca mine. Şi asta pentru că nu vreau să fac politică. Şi n-am să fac ! Scriitorul are o altă menire.[23] Şi dacă n-ar fi primprejurul meu ceilalţi, eu nu m-aş gîndi nici la mîneare. Aşa e biata Rodică ; ce ştie dînsa de artă ! Ea cere „papă" — a început să spuie — şi trebuie să-i dau. De aceea fac şi volum pentru „Steaua"[24] ! Doar mi s-a lumina şi *steaua* mea.

Cu cele mai deosebite respecte doamnei, rămînînd al d-tră devotat,

Em. Girleanu

Bucureşti

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1-65)}{\quad}$

VIII

Luni 10/12 907

Multiubite d-le Dragomirescu,

Nuvela — pe care am refăcut-o cu totul şi cred că va fi tot ca *Punga* — o dau mîne dimineaţă.

Deocamdată mă grăbesc să vă trimit o parte din materialul şi însemnările ce le-am adunat pentru *Istoria populară a literaturii.*

Ieri am alergat toată vremea şi n-am putut veni singur.

Iubite d-le Dragomirescu, vă rog arătaţi felul meu de lucru acelui binevoitor ce vrea să-mi deie banii. Eu adun materialul, lucrul cel mai greu, pentru fiecare bucată mi-au trebuit zile întregi, căci am citit

autorul complet, ca să scot ce e mai la îndemînă cititorului către care adresez cartea. Toate citațiile vor fi luate ca şi aceste de pre edițiile prime, unde limba e mai curată. Aici am material cu totul inedit : Gh. *Lazăr, Asachi, Stamati, Budai-Deleanu, Necrologul lui Ştefan,* care nu figurează în nici o altă carte de literatură. Cum completez mater. pînă la Costache Negruţi *[sic],* scriu începutul ca o povestire. Părţi chiar am scrise, rămîne să le leg. In vacanţa Crăciunului dau cel puţin 6 coaie. Lucrarea va fi mare, şi cred că mi se va plăti cum se cuvine

Acum vă rog să puneţi toată căldura pentru colaboratorul d-tră Girleanu şi să-i scoateţi pană mîne banii, că mă dau afară din casă, şi nu am nici cinci bani.

Eu o să trec pe la d-tră diseară pe la 6—7.

Cu cel mai adînc devotament,

Em. Gîrleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{VI}$

IX

Miercuri 13/2 1908

Stimate domnule Dragomirescu,

Am primit 10 lei şi vă mulţumesc, — şi pentru câ singur aţi spus să hotărîm cît să ne daţi pe lună, eu vă rog să-mi daţi 50 lei şi să scădeţi din datorie numai 100. în schimbul acestor plăţi, eu voi da la fiecare număr cîte o nuvelă *nepublicată,* voi face corecturi şi cîte o cronică informativă. Luna asta am luat 10 lei, mai rămîn 40, din care v-aş rămînea foarte îndatorat dacă mîne dimineaţă, joi, îmi veţi mai da 20 sau 15, deoarece diseară îmi vine socrul

meu, şi nu am nici un ban. Mi-i trimiteţi ou Dragoslav, la 12 ore la „Minerva"[25]. Sau astă-seară acasă, ar fi şi mai bine, pe la orele 9.

Revista e foarte întîrziată[26], şi cred că dacă tabla de materii pe anul trecut va intra tot în cele $2\frac{1}{2}$ coaie, va indispune mult pe abonaţi. Hîrtia de la Steinberg, deşi am telefonat de 4 ori, nu s-a trimis. Formele copertei sînt în maşini, care aşteaptă.

Primiţi încredinţarea respectului meu,

Al d-tră,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{33(1\text{-}65)}{VI}$

X

18 moi 1908

Multiubite d-le Dragomirescu,

Acum primesc o telegramă că soseşte diseară soţia mea. Vă rog foarte mult, pentru că tot la 1 iulie revista intră îţi vacanţie, în care timp nu voi fi plătit, daţi-mi neapărat cei 50 lei pe iulie. Vă dau cuvîntul meu de onoare că numărul acesta veţi avea nuvela cea mare In *liniştea unei nopţi de mai*[27] şi că pînă la 1 iulie vă voi da cîte o bucată. Poate că „Minerva" să-mi deie banii de scriţi lui Filip. Dacă nu mi-i daţi, rămîn într-o stare vecină cu desperarea, căci n-am la cine apela.

Cu devotament,
al d-tră,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1\text{-}65)}{VI}$

întîi, ca să fie cineva societară trebuie să aibă loc. în prezent nu e un singur loc liber. Iar înaintea d-rei Nebunelii — care în foaia personală are absențe şi alte fapte pe care ți le voi spune verbal — sînt artiştii: d-na *Lucreția Radovici,* cu 19 ani de teatru, d-l *Fotino* şi soții *Braborescu,* care duc teatrul pe umeri, şi acestora nu le pot prevedea locul nici în 3 ani de azi înainte, deoarece nu pot scoate, sau nu va putea scoate cel ce va fi, la pensie, pe nimeni înainte de 3 ani, iar bătrîni, aşa ca să moară şi să le facă loc, — nu văd.

în ce priveşte leafa, artiştii mei sînt plătiți toți pană «azi. la curent, alții au luat şi din iulie, şi dacă uneori se întîrzie lefurile, datoriile sau ratele, e că acest teatru are datorii enorme, acumulate de 20 de ani, cărora eu trebuie să le fac față. Cine se plîng sînt nişte canalii.

Pe d-na Malcoci a şters-o din buget ministerul. Cu toate aceste i-am luat eu asupră-mi, de milă, o datorie de 100 lei, şi i-am făgăduit să o reangajez la 1 septemvrie. Cred că am făcut destul atunci cînd mie mi s-a tăiat din leafă 2.000 lei, şi societarilor cîte 500.

Vezi, dragă d-le Dragomirescu, cît de ingrată e slujba de director de teatru. Dacă d-ta ca prieten crezi cele ce mi le scrii despre mine, ce trebuie să creadă străinii! De aceea sînt amărît de-ajuns. Am făcut o tristă experiență care-mi va da putința să scriu un folositor memoriu asupra activității mele la teatru...

Nicăiri ca aici n-am văzut politicianismul mai meschin, oamenii mai cinici. Ce sufăr ca director nu-ți poți închipui — acuma mai răsuflu !

Al d-tale devotat,

Em. Girleanu

P.-S. Mîne plec cu Batalionul I vînători. Decît să mori bolnav, mai bine de glonț, de va fr.

38 f 1-65)
Biblioteca Academiei R.P.R,, mss. S — —

XIV

[iară dată]

Stimate d-le Dragomirescu,

V-am căutat aseară şi v-am aşteptat azi la tipografie. Vroiam să vă spun că ieri am mîncat cu Cincinat, că e al nostru trup şi suflet. Ne dă abonați foarte mulți, crede că şi o subvenție de la minister şi un bilet de liber parcurs pe căile ferate, p. abonamente. Deoarece dă un mare sprijin material, am convenit, *bineînțeles numai în cazul cînd d-tră aprobați,* ca să i se puie numele de *prim-redactor,* supt al d-tră, iar pe ultima pagină jos (ca la *Sămănătorul) coproprietari* M. D. şi Cincin. P. Eu unul, cum îl văd om de talent şi de caracter, sînt cu totul pentru acest lucru, mai cu seamă că el aduce atîtea abonamente revistei, ba spunea că şi donațiile unor amici ai lui.

Vi le spun toate aceste pentru că eu nu pot să vin decît diseară la 9, dimpreună cu el. în cazul cînd vroiți, îi spuneți că ați convenit. Ovid[32] îi face într-adevăr marenmare curte, dar ieri Cincin. a fost toată ziua cu noi (eu şi Nanu), aşa că celalt nu l-a putut vedea.

Al d-tră devotat,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S ^11^)
VI

CĂTRE I. V. SOCEC

[Fragment]

Miercuri îl/II 909

Multrespectate domnule Socec,

îmi iau permisiunea să vă scriu fiindcă prin acest mijloc nu vă răpesc prea mult din ocupaţiile dntră, şi al doilea, puteţi judeca mai liniştit asupra celor ce cred că, în calitate de secretar al „Bibliotecii Romîneşti", sînt dator să vi le fac cunoscut.

încep prin a vă spune că, deşi cu mare părere de rău, nu pot primi onoarea de a fi administratorul ziarului *La Roumanie.* Aceasta fiindcă m-am gîndit că tocmai pentru o gazetă cu un tiraj mic, franceză, pentru o gazetă de luptă ar trebui să-mi jertfesc toată cariera mea de scriitor, căci drept „carieră" iau ocupaţia mea de literat. Pentru dînsa mi-am jertfit şi cariera militară, spre al căreia scop muncisem 7 ani în şcolile militare. A lua postul de administrator, şi a-l neglija, e în afară de caracterul şi convingerile mele.

Vă pot însă recomanda pe un băiat de o foarte bună şi cinstită familie, un băiat care ştie perfect franţuzeşte, care-i muncitor şi are legături cu lumea mare, adică tocmai publicul căruia se adresează *La Roumanie.* Acesta e *Adolf Hertz* (Dinu Ramură), care e pe lîngă aceste şi un eminent literat.

D-tră veţi aprecia.

Cu deosebită stimă, al d-tră,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. 17.069

CĂTRE SIMION MEHEDINŢI

31/3 1911

Respectate domnule Mehedinţi,

Pentru această, cea din urmă oară, vă rog să-mi mai iscăliţi poliţa pentru restul de 200 lei pe care-l mai amîn, deoarece cu boala soţiei mele, am cheltuit tot ce aveam.

Nu ştiu dacă nu s-ar mai putea face ceva pentru mine. Văd că pe d-l I. Scurtu l-a pus bibliotecar la Statul-Major cu 450 lei lunar ; pe d-l Nerva Hodoş, bibliotecar la Cameră, cu vreo 500. Numai mie nu s-a găsit nimeni să-mi dea ceva ! Poate că dacă aţi stărui s-ar putea să mă puie subdirector, aici, la teatru. Se poate crea acest post, care, după cîte aud, de-l va crea, iar să-l dea d-lui Mircea Demetriad, prietenul lui Caion[33] ! Mai este un post, nou creat, de referendar la Casa Şcoalelor. V-aş ruga să interveniţi, dacă credeţi de cuviinţă.

Primiţi vă rog d-le Mehedinţi, încredinţarea simţimintelor mele de respect.

Em. Girleanu
Berzei 17

I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare,* vol. IX, p. 155

Stimate domn,

Joi, 6 oct cor. orele 8³A avînd loc solemnitatea deschiderii stagiunii Teatrului Național din Craiova, vă rugăm să binevoiți a ne face onoarea să luați şi D-voastră parte.

în acest caz vă rugăm să ne faceți cunoscut cu 2 zile mai înainte, pentru a vă opri loc.

Director,

Em. Girleanu

Secretar,

vi

L. R e b r ea nu

Ce n-am da să vă avem în mijlocul nostru, iubite şi respectate maestru.

Devotat,
Em. G î r l e an u

Craiova, 1 octombrie 1911

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{18}{}$

csimilul scrisorii adresate de Er[illegible] eanu lui I.L. Car[illegible]
(la sfîrşit, însemn[illegible] tografă a lui I.L.

II

TEATRUL NAȚIONAL.
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

Craiova, 1 septemvrie 1911

Respectate domnule Caragiale,

Aş dori, din tot sufletul, să pot anunța în repertorul meu :

„Săptămina Caragiale"

Aş juca, în abonament, cu prețuri deosebite, întreg teatrul dumneavoastră.

Luni. Conferință despre teatrul Caragiale.
Noaptea furtunoasă

Miercuri. *Conul Leonida față cu reacțiunea*
D-ale carnavalului

Joi. *O scrisoare pierdută*

Si mbătă. *1 April.* *Năpasta*

Dacă doriți o altă succedare a pieselor voi face întocmai. Le voi monta din nou.

V-aş rămîne îndatorat dacă, printr-un cuvînt, mi-ați da autorizația d-tră.

Primiți, domnule Caragiale, încredințarea simțimintelor de respect şi adîncă admirație ce vă păstrez,

Em. Girleanu[34]

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S 51(1-11)

III

TEATRUL NAȚIONAL
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

12 septembrie 1911
Craiova

Multrespectate domnule Caragiale,

Am primit cu mare bucurie scrisoarea d-tră. Primesc toate condițiile. înainte de întăia reprezentație veți primi suma ce ați hotărît. Deschid stagiunea la 8 oct., pe la 15 noiembrie voi începe să joc piesele d-tră.

Cu cel mai adînc respefct şi cu nețărmurită admirație,

al d-tră,

E m. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{51(1\text{-}11)}{LV}$

IV

TEATRUL NAȚIONAL
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

2 noiembrie 1911

Multrespectate domnule Caragiale,

Am fost bolnav şi necăjit. Ştiți ce e lumea actoricească ! Dar, mai ales, publicul craiovean. Vă trimit o scrisoare, alăturată, prin care vă confirm învoiala. Vă expediez această sumă cel mai tîrziu la 20 decembrie. Prima reprezentație o dau la 25 decembrie. Voi da în şir, sărbătorile, piesele d-tră, şi o întreagă săptămînă în ianuar. Suma o veți primi dar între 1—20 decembrie c.

Aş fi prea fericit, dacă, abătîndu-vă prin țară, ați veni şi la reprezentațiile pieselor d-tră. Le voi da o strălucire deosebită, şi voi forma din reprezentarea lor un eveniment cultural, cerînd ministerului reducerea prețului pe C,F. pentru cei cari vor dori să asiste din întreaga Oltenie.

Primiți vă rog încredințarea celor mai adînci simțiminte de respect şi admirație,

Al d-tră supus,

Em. Girleanu

P.-S. Vă mulțumesc din suflet pentru telegramă.

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{51(1\text{-}11)}{Li V}$

V

TEATRUL NAȚIONAL
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

2 noiembrie 1911

Multstimate domnule Caragiale,

Ca urmare scrisoarei prin care vă ceream îngăduirea să vă jucăm piesele d-tră, vă răspundem afirmîndu-vă că primim :

1) Să respectăm integritatea materială a textului respectiv, edițiile anterioare a textului ,,Minerva".
2) Să vă plătim, în schimb, ca drept de autor, deodată, pentru toate eventualele reprezentațiuni, şi înainte de chiar prima reprezentațiune, 2.000 (două mii) lei, sumă pe care vă vom expedia-o în mărci.germane, la adresa d-tră.
3) Că nu vom juca piesele d-tră (octombrie-mai inclusiv) în oraşele Iaşi şi Bucureşti.

Em. Girleanu
Directorul Teatrului Național
*din Craiova**

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S 51(1-11) ~

VI

TEATRUL NAȚIONAL
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

25 aprilie 1912, Craiova

Multrespectate maestre,

Fii atît de bun şi iscăleşte chitanța alăturată —. pe timbru — pentru cei 2.000 lei. Trebuie să o alăturăm la actele justificative.

Cu cel mai adînc respect şi cu nețărmurită admirație,

rămîn devotat,

Em. Girleanu™

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S **51 (1-11)** / **LV**

NOTE LA SCRISORI

1. Este vorba de studiul lui Em. Girleanu *Ion Creangă,* publicat în revista ieşeană *Arhiva* nr. 7—8 din iulie-august 1902 şi apărută apoi în broşură aparte în acelaşi an.

2. A. D. Xenopol.

3. Riria, pseudonimul sub care soția lui A. D. Xenopol a publicat diferite lucrări literare. Drama amintită de Em. Girleanu este intitulată *Elvira,* apărută în 1902.

4. Revista *Paginii alese,* care apărea la Bîrlad.

5. Drama *Elvira* de Riria (vezi şi nota 3).

6. *Pagini alese:*

7. M. S. Cobuz, pseudonimul din tinerețe al lui Mihail Sadoveanu.

8. Venind la Bucureşti, Em. Girleanu a făcut necontenite eforturi pentru a tipări din nou revista *Făt-Frumos,* de astă dată în capitală. Em. Gîrleanu intenționa să conlucreze cu toți foştii redactori şi colaboratori ai revistei din perioada ei bîrlădeană şi de aceea scrisoarea adresată lui G. Tutoveanu era semnată şi de Corneliu Moldovanu, D. Nanu şi A. Mîndru.

9. Neavînd posibilități să editeze din nou revista *Făt-Frumos,* Em. Gîrleanu se alătură, la sfîrşitul anului 1906, profesorului universitar Mihail Dragomirescu, a cărui revistă intitulată mai întîi *Convorbiri* şi apoi *Convorbiri critice* a apărut în ianuarie 1907.

10. Corneliu Moldovanu.

11. într-adevăr, abia la 1 martie 1909, Em. Gîrleanu reuşeşte să tipărească din nou revista *Făt-Frumos,* la Bucureşti, dar numai în trei numere.

12. St. O. Iosif.

13. N. N. Beidiceanu.

14. Nuvela *Vrabia,* apărută in *Ramuri,* rir. i, 1 ianuarie 1913, p. 4.

15. Este vorba de Societatea Scriitorilor Romîni, înfiinţată în 1908, prin strădaniile depuse în primiri rînd de Em. Gîrleanu. In anii următori, în cadrul acestei societăţi s-au produs unele disensiuni, la care se referă scriitorul în această scrisoare.

16. Revista *Neamul romînesc,* apărută sub conducerea lui N. Iorga, în 1906, în redacţia căreia a lucrat şi Em. Gîrleanu, ca un adevărat salahor, lipind pînă şi cele cîteva mii de benzi cu numele abonaţilor.

17. Em. Gîrleanu se referă la revista *Convorbiri critice,* în redacţia căreia a lucrat ca secretar.

18. Politician burghez.

19. Em. Gîrleanu detesta pe acei care voiau să se impună în literatură prin protecţii şi aranjamente politice de culise. Totodată acuza şi strîmbele alcătuiri ale societăţii din acea vreme, în care scriitorii de talent, neaserviţi intereselor meschine ale politicienilor burghezi, erau sortiţi să aibă o grea şi dureroasă existenţă.

20. în 1907, Em. Gîrleanu a început să pregătească o lucrare de popularizare intitulată *Istoria populară a literaturii romîneşti, povestită pentru popor.* Lucrarea, rămasă neterminată, se află astăzi în manuscris la Biblioteca Academiei R.P.R. Manuscrisul poartă numărul 2.070. Este un caiet cartonat, de format mic, alcătuit din 131 foi volante, lipite la legătorie. Foile, scrise numai pe recto, sînt de dimensiuni diferite, veline şi dictando, de calitate deosebită. Comentariile scriitorului sînt scrise cu aceleaşi caractere şi aproape cu aceeaşi cerneală, ceea ce dovedeşte că au fost aşternute pe hîrtie într-un interval de timp relativ scurt. Citatele şi fragmentele din operele scriitorilor au fost copiate şi strînse într-o perioadă de timp mai îndelungată, în mod izolat, aceasta fiind dovedită de varietatea scrisului şi a cernelei, de dimensiunile şi calitatea hîrtiei, precum şi de faptul că fiecare citat sau fragment se află pe o foaie separată sau pe un grup de foi de sine stătătoare.

Pe copertă e scris : *Istoria populară a literaturii romîneşii, povestită pentru popor de Em. Gîrleanu.* De asemenea, se află cifra 1, ceea ce arată că lucrarea era proiectată în mai multe volume. Sumar nu are, probabil datorită faptului că nu era terminată, şirul scriitorilor oprindu-se la I. Eliade Rădulescu,

Lucrarea lui Em. Gîrleanu se deschide cu *Cîteva cuvinte asupra celor ce au să urmeze în această carte,* în care sînt expuse ideile care l-au călăuzit pe scriitor în alcătuirea ei. Manuscrisul are două capitole mari : 1. *Cronicarii* şi 2. *Începuturile literaturii.* Em. Gîrleanu reia istoria literaturii noastre, de la cei mai importanţi cronicari. Datele biografice şi documentare sînt extrem de reduse. Sînt subliniate mai mult semnificaţia şi valoarea fiecărui scriitor şi fiecărei opere. Tendinţa generală a lucrării este mai mult de a iniţia, de a fixa în linii mari cursul dezvoltării literaturii noastre ; fără să aibă pretenţia unei istorii literare întemeiate pe criterii ştiinţifice, confirmă calităţile de povestitor ale lui Gîrleanu şi preocupările lui cetăţeneşti. Scrisă *„pentru popor",* pentru oamenii simpli, cu intenţia de a sădi în inimile lor lumina culturii şi dragostea pentru clasici, lucrarea excelează prin stilul ei cald, plin de simplitate şi naturaleţe, prin forma clară, vioaie şi curgătoare, criteriul expunerii fiind cel al povestirii populare.

In capitolul *începuturile literaturii,* apariţia literaturii artistice la noi este prezentată într-o formă extrem de sugestivă şi de atrăgătoare, scriitorul făcînd apel la însăşi sensibilitatea şi experienţa de viaţă a cititorului simplu.

După o sintetică şi edificatoare introducere, Em. Gîrleanu trece la prezentarea primilor noştri stihuitori, poeţii Văcăreşti. Deosebit de important este însă faptul că Em. Gîrleanu a ştiut să sesizeze cît se poate de adevărat semnificaţia poeţilor Văcăreşti. Arătînd că aceştia făceau parte din tagma boierilor şi că *„puteau să-şi petreacă viaţa cum atîţia alţii şi-au scurs-o în petreceri iară nici un folos",* Gîrleanu subliniază : *„Văcăreşti! însă şi-au iubit neamul, pămîntul, limba",* citînd ca mărturie în sprijinul afirmaţiilor sale *Testamentul literar* al lui Ienăchiţă Văcărescu.

Patriotismul primilor făuritori de literatură romînească este scos în relief întotdeauna, în cuvinte calde, cum face, de pildă, cînd vorbeşte despre *însemnarea de călătorie* a lui Dinicu Golescu : *„Cu cîtă dragoste ne spune că s-a gîndit la ţara lui,*

că spre dînsa, în fața frumuseților firii din țările străine, spre țara iu'i *şi-a întors «ochii minții»".*

Din toată lucrarea reiese cu limpezime faptul că Em. Gîrleanu era înzestrat cu un fin spirit de observație, cu un serios bagaj de cunoştințe, că era capabil să se orienteze în ierarhia valorilor. Fragmentele reproduse din operele clasicilor sînt edificatoare în acest sens. De pildă, din opera lui I. Eliade Rădulescu reproduce numai *Zburătorul,* însoțindu-1 de acest scurt comentariu: *„Ca poet, Eliade se înalță printr-o singură poezie de o frumusețe rară, care-1 consfințeşte şi care îl arată într-o lurriină mai frumoasă decît pe mulți dintre scriitorii începători ai noştri..."*

21. Iancu Văcărescu.

22. Cincinat Pavelescu.

23. Nu trebuie să vedem în aceste. afirmații ale lui Emil Gîrleanu o atitudine de nepăsare şi de izolare față de frămîntările şi problemele majore ale societății în care trăia. Scriitorul înțelegea să muncească şi să trăiască cinstit, fără să se ploconească în fața cutărui sau cutărui politician burghez. Emil Gîrleanu dezaproba pe acei scriitori care, stăpîniți de dorința de a parveni, adoptau o atitudine adulatoare, slugarnică față de reprezentanții claselor posedante.

24. Colecția Steaua" a unei edituri particulare, cu scopuri pur comerciale.

25. Editura şi tipografia „Minerva".

26. E vorba de *Convorbiri critice.*

27. Nuvela a apărut cu titlul *într-o noapte de mai,* în *Convorbirii critice,* nr. 13 din 1 iulie 1908, şi nr. 14—18 din 15 iulie — 1 septembrie 1908.

28. Volumul *într-o noapte de mai,* apărut în 1908, în care figurează, într-adevăr, nuvelele *Punga* şi *Furnica.*

29. Comedia în trei acte *Cometa,* scrisă în colaborare de St. O. Iosif şi Dimitrie Anghel, apărută în 1908.

30. Volumul lui Em. Gîrleanu *1877 — schițe din război,* apărut în 1908.

31. Cunoscutul scriitor clasic rus A. P. Cehov.

32. Ovid Densusianu, directorul revistei *Viața nouă,* apărută între anii 1910 şi 1925.

redactat următorul răspuns :

„Teatrul Național din Craiova

Liber a juca şi *numai pe scena lui,* în timpul stagiunii 1911—1912 oct.-mai inel. toate piesele,,— oriunde (afară Iaşi-Bncureşti), cum va crede de cuviință.

Condițiile autorului :

Respectul textului integral din punct de vedere material, edițiile anterioare «Minervei».

2.000 lei plătiți înainte — expediați în m. germane la adresa autorului : Schon. etc.".

în acea perioadă I. L. Caragiale lociaia în Schoneberg bei Berlin, Innsbruckerstrasse 1.

35. Reprezentațiile Teatrului Național din Craiova au întîrziat, şi atunci Em. Gîrleanu nu a putut trimite lui I. L. Caragiale suma promisă. Dramaturgul, supărat, crezînd că a căzut victimă unei farse, trimite această telegramă, a cărei ciornă se află pe scrisoarea primită de la Em. Gîrleanu :

„Directorului Teatrului Craiova

Ultima oară rog răspundeți. Aminteri, reclam Ministerului, Direcției Generale, eventual justiției.

Caragiale

13/26 ianuarie dimineața"

36. Primind suma promisă de Em. Gîrleanu, I. L. Caragiale trimite această telegramă de răspuns :

„Gîrleanu

Teatru Craiova

Primit. Mulțumesc. Urez sănătate mai bună decît toate.

Caragiale"

r

BIBLIOGRAFIE ŞI INDICI

BIBLIOGRAFIE

I. POEZII, SCHIŢE ŞI NUVELE

1. *în periodice*

Iubitei [poezie] — „Arhiva" (Iaşi), an. XI, nr. 7—8, iulie-august 1900, p. 353.

Epigrame (Unei doamne, Unui amic, D-lui B., Părerii mele asupra polemicii d-lui B. cu d. C, *Lui H. Spencer, Unui amic)* — „Arhiva" (Iaşi), an. XI, n-rele 9 şi 10, septembrie-octombrie 1900, p. 448.

Deznădejde (poezie, după Paul Verlaine) — „Arhiva" (Iaşi), an. XI, n-rele 9—10, seplembrie-octombrie 1900, p. 450.

Epigrame (Unei cintăreţe, Statuiei lui Ştefan cel Mare, Statuielor Iui Miron Costin şi Asachi, Tramvaiului electric, Unui ofiţer pensionar, Unui anatomist, Poeţilor, Notaţiunei liniare) — „Arhiva" (Iaşi), an. XI, n-rele 11—12, noiembrie-decembrie 1900, p. 544.

Dragul mamei — „Arhiva" (Iaşi), an. XI, n-rele 11—12, noiembrie-decembrie 1900, p. 546.

Dreptate cerească — „Arhiva" (Iaşi), an. XII, n-rele 1—2, ianuarie-februarie 1901, p. 48.

Mama Catrina — „Arhiva" (Iaşi), an. XII, n-rele 3—4, martie-aprilie 1901, p. 132.

Epigrame (Cu regret... d-nului Ureche, Lui Radu Rosetti, Maestrului Caragiale cu ocazia jubileului) — „Arhiva" (Iaşi), an. XII, n-rele 3—4, martie-aprilie 1901, p. 145.

Mihai —* „Arhiva" (Iaşi), an. XII, n-rele 7—8, iulie-august 1901, p. 332.

Pe malul Şiretului — „Făt-Frumos", an. I, nr. 4, 1 mai 1904, p. 58.

Reprodusă în „Albina", an. X, nr. 29, 15 aprilie 1907, p. 772. *(Odată!* 1907.)

Din trecut — „Făt-Frumos", an. I, nr, 9, 15 iulie 1904, p. 134.

Puii — „Făt-Frumos", an. I. nr. 12, 1 septembrie 1904, p. 189. Reprodusă, sub titlul *Puişorii,* în „Albina", an. X, nr. 18, 28 ianuarie 1907, p. 457. *(Cea dintăi durere,* 1907, cu titlul *Puişorii.)*

Boierul Furtună — „Sămănătorul", an. III, nr. 37, 12 septembrie 1904, p. 585. *(Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni,* 1905.)

Conul Iordache Iovu — „Făt-Frumos", an. I, nr. 13, 1 octombrie 1904, p. 199. *(Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni,* 1905.)

Sineturile conului Gheorghieş — „Făt-Frumos", an. I, nr. 14, 15 octombrie 1904, p. 213. *(Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni,* 1905.)

O *întîmplare* — „Făt-Frumos", an. I, nr. 16, 30 noiembrie 1904, p. 250, continuată în n-rele 17—18, 31 decembrie 1904 — 15 ianuarie 1905, p. 263. *(Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni,* 1905.)

Alte vremuri /... — „Sămănătorul", an. IV, nr. 2, 9 ianuarie 1905, p. 17. *(Bătrînlii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni,* 1905.)

lntr-o duminică — „Sămănătorul", an. IV, nr. 7, 13 februarie 1905, p. 106. *(Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni,* 1905.)

O *zi ca altele* — „Făt-Frumos", an. I, nr. 19, 15 februarie 1905, p. 294. *(Bătrîriii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni,* 1905.)

De *sărbători* — „Sămănătorul", an. IV, nr. 21, 22 mai 1905, p. 350. *(Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni,* 1905.)

Sufletul nu-mbătrîneşte — „Făt-Frumos", an. I, nr. 20, 4 iunie 1905, p. 316. *(Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni,* 1905.)

Un sfîrşit — „Făt-Frumos", an. I, n-rele 21—22, 15 iunie 1905, p. **333.** *(Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni,* 1905.)

Boierul Iorgu Buhtea — „Sămănătorul", an, IV, nr. 26, 26 iu» nie 1905, p. 444, continuată în nr. 27, 3 iulie 1905, p. 466, şi în nr. 28, 10 iulie 1905, p. 485. *(Bătrînii — schiţe din viata boierilor moldoveni,* 1905.)

Suflet de femeie — „Făt-Frumos", an. I, n-rele 23—24, 1 iulie 1905, p. 352. *(Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni,* 1905.)

Franţ — „Făt-Frumos", an. II, nr. 1, 1 septembrie 1905, p. 6. *(Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni,* 1905.)

înşelat — „Făt-Frumos", an. II, nr. 2, 15 septembrie 1905, p. 24. *(Odată!,* 1907.)

Intîmplarea — „Făt-Frumos", an. II, nr. 4, 15 octombrie 1905, p. 69. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Furtuna — „Făt-Frumos", an. II, nr. 6, 15 noiembrie 1905, p. 103. Reprodusă în „Albina", an. X, n-rele 45—46, 5—12 august 1907, p. 1.171. *(Odată!,* 1907.)

Odată! — „Făt-Frumos", an. II, nr. 8—9, 1 ianuarie 1906, p. 156. Reprodusă în „Albina", an. X, nr. 20, 11 februarie 1907, p. 512. *(Odată!,* 1907.)

Fraţi — „Sămănătorul", an. V, nr. 23, 4 iunie 1906, p. 446. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Negustorul Meremet — „Convorbiri literare", an. XL, n-rele 6—8, iunie-august 1906, p. 641. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Uitat — „Sămănătorul", an. V, nr. 27, 2 iulie 1906, p. 528. *(Cea dintâi durere,* 1907.)

Tată — „Sămănătorul", an. V, nr. 31, 30 iulie 1906, p. 604. (Cea *dintăi durere,* 1907.)

Patima — „Sămănătorul", an. V, nr. 35, 27 august 1906, p. 685. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Cea dintăi durere — „Sămănătorul", an. V, nr. 38, 17 septembrie 1906, p. 744. *(Cea dintâi durere,* 1907.)

în ajunul Crăciunului — „Albina", an. X, nr. 10, 3 decembrie 1906, p. 261. *(Odată!,* 1907.)

în ajunul Anului nou — „Calendarul Unirii" (Blaj), 1907, p. 116. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Vierul — „Calendarul Unirii" (Blaj), 1907, p. 121. (Cea *dintăi durere,* 1907.)

Moştenitorul —- „Convorbiri critice", an. I, nr. 1, 1 ianuarie 1907, p. 22. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

La *vorbă, într-O seară de iarnă* — „Albina", an. X, n-rele 15—16, 7—14 ianuarie 1907, p. 386. fCea *dintăi durere,* 1907.)

Gruşan — „Convorbiri critice", an. I, nr» 3, 1 februarie 1907, p. 107. *(Cea dintâi durere,* 1907.)

Înecatul — „Convorbiri critice", an. I, nr. 4, 15 februarie 1907, p. 174. (Cea *dintăi durere,* 1907.)

Ucigaşul — „Convorbiri critice", an. I, nr. 5, 1 martie 1907, p. 229. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Altă dată! — „Albina", an. X, nr. 24, 11 martie 1907, p. 626. *(Odată!,* 1907, cu titlul *Pe-atunci!)*

Fîămînd — „Convorbiri critice", an. I, nr. 6, 15 martie 1907, p. 306. (Cea *dintâi durere,* 1907.)

Locul tainic — „Convorbiri critice", an. I, nr. 7, 1 aprilie 1907, p. 351. *(Odată!,* 1907.)

Primăvară — „Convorbiri critice", an. I, n-rele 8—10, 15 aprilie—15 mai 1907, p. 376. *(Odată !,* 1907.)

Ochiul lui Turculeţ— „Convorbiri critice", an. I, n-rele 8—10, 15 aprilie—15 mai 1907, p. 450. (Cea *dintăi durere,* 1907.)

Fugitul — „Albina", an. X, nr. 34, 20 mai 1907, p. 894. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Calul — „Convorbiri critice", an. I, nr. 11, 1 iunie 1907, p. 501. *(Odată !,* 1907.)

La moarte — „Revista politică şi literară" (Blaj), an, I, nr. 9, mai 1907, p. 267. Reprodusă în „Convorbiri critice", an. I, nr. 12, 15 iunie 1907, p. 561. *(Cea dintăi durere,* 1907.)

Un suflet — „Convorbiri critice", an. I, nr. 13, 1 iulie 1907, p. 582. *(Odată !,* 1907.)

La cules de vii — „Albina", an. X, n-rele 43—44, 22—29 iulie 1907, p. 1.136. *(Odată!,* 1907.)

O *amintire* — „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 31, 12 august 1907, p. 245. Reprodusă în „Convorbiri literare", an. XLII, nr. 4, aprilie 1908, p. 399. *(Odată !,* 1907.)

In clipa din urmă — „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 33, 26 august 1907, p. 261. Reprodusă în „Seara", an. I, nr. 59, 10 martie 1910, sub titlul *Comoara. (Visul lui Pilat,* [1915], sub titlul *Comoara.)*

Bolnavii — „Convorbiri critice", an. I, n-rele 14—17, 15 iulie—l septembrie 1907, p. 673. *(Odată!,* 1907.)

Vulturul — „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 35, 9 septembrie 1907, p. 277. *(Amintiri şi schiţe,* 1910.)

Vîereasa — „Convorbiri critice", an. 1, nr. 18, 15 septembrie 1907, p. 724. *(Punga,* 1909, sub titlul *Doi moşnegi.)*

Frunza — „Albina", an. X, nr. 52, 23 septembrie 1907, p. 1.348. Reprodusă în „Viaţa literară şi artistică"!', an. I, nr. 47, 2 decembrie 1907, p. 373. *(Amintiri $i schiţe,* 1910.)

Părăsită — ,,Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 38, 30 septembrie 1907, p. 301. *(Amintiri şi schiţe,* 1910.)

Gîza — „Albina", an. XI, nr. 1, 7 octombrie 1907, p. 82. Reprodusă în „Convorbiri critice", an. II, nr. 3, 1 februarie 1908, p. 117. *(lntr-o noapte de mai,* 1908.)

Ochii — „Viaţa literară şi. artistică", an. I, nr. 39, 7 octombrie 1907, p. 309. *(lntr-o noapte de mai,* 1908.)

Un om de zahăr — „Convorbiri critice", an. I, nr. 20, 15 octombrie 1907, p. 803. Reprodusă în ziarul „Lupta" (Ploieşti), an. I, nr. 3, 6 ianuarie 1908, p. 2. *(lntr-o noapte de mai,* 1908.)

Colonelul — „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 41, 21 octombrie 1907, p. 325. *(Cea dintăi durere,* ed. II, 1909.)

O *ceartă* — „Convorbiri critice", an. I, nr. 21, 1 noiembrie 1907, p. 830. Reprodusă în ziarul „Lupta" (Ploieşti), an. I, nr. 4, 17 ianuarie 1908, şi nr. 5, 31 ianuarie 1908, p. 2. *(într-o noapte de mai,* 1908, sub titlul *Cearta.)*

în „turneu" — „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 43, 4 noiembrie 1907, p. 341. *(într-o noapte de mai,* 1908.)

O *licitaţie* — „Convorbiri critice", an. I, nr. 22, 15 noiembrie 1907, p. 872. *(lntr-o noapte de mai,* 1908.)

Punga — „Convorbiri critice", an. I, nr. 23, 1 decembrie 1907, p. 913. *(lntr-o noapte de mai,* 1908.)

într-un an —' „Convorbiri critice", an. I, nr. 24, 15 decembrie 1907, p. 958. *(lntr-o noapte de mai,* 1908.)

La Sfînta Paraschiva — „Viaţa literară şi artistică", an. I, nr. 50, 23 decembrie 1907, p. 397. *(Amintiri şi schiţe,* 1910.)

Om milostiv — „Convorbiri critice", an. II, nr. 4, 15 februarie 1908, p. 137. *(lntr-o noapte de mai,* 1908.)

Un apreţuitor al frumosului — „Convorbiri critice", an. II, nr. 6, 15 martie 1908, p. 219. *(Cea dintăi durere,* ed. II, 1909,)

Trei prieteni — „Convorbiri critice", an. II, nr. 7, 1 aprilie 1908, p. 265. *(Tr&i vedenii,* 1910, sub titlul *Trei vedenii.)*

În noaptea învierii — „Albina", an. XI, n-rele 28—29, 13—2D aprilie 1908, p. 840.

întuneric — ..Convorbiri critice", an. II, nr. 8, 15 aprilie 1908, p. 298. *(Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni,* ed. II, 1909.)

întîiul fior — „Convorbiri critice", an. II, nr. 9, 1 mai 1908, p. 354. (Cea *dintăi durere,* ed. II, 1909, sub titlul *Tresârirea.)*

întîrziatul — „Convorbiri critice", an. II, nr. 10, 15 mai 1908, p. 397. *(într-o noapte de mai,* 1908.)

Furnica — „Convorbiri critice", an. II, nr. 11, 1 iunie 1908, p. 425. *(într-o noapte de mai,* 1908.)

Santinela — „Convorbiri critice", an. II, nr. 12, 15 iunie 1908, p. 477. *(1877 — schițe din război,* 1908.)

într-o noapte de mai — „Convorbiri critice", an. II, nr. 13, 1 iulie 1908, p. 505, continuată în n-rele 14—18, 15 iulie—1 septembrie 1908, p. 574. *(într-o noapte de mai,* 1908.)

în anume clipe — „Convorbiri critice", an. II, nr. 13, 1 iulie 1908, p. 534. *(Nucul lui Odobac,* 1910, sub titlul *în unele clipe.)*

Prizonierul — „Convorbiri critice", an. II, nr. 19, 1 octombrie 1908, p. 597. *(1877 — schițe din război,* 1908.)

Fetița mamei — „Convorbiri critice", an. III, nr. 2, 25 februarie 1909, p. 81. *(Nucul lui Odobac,* 1910.)

Domnul Seneca — „Făt-Frumos", an. III, nr. 1, 1 martie 1909, p. 2. *(Nucul lui Odobac,* 1910.)

Cucoşul — „Făt-Frumos", an. III, nr. 2, 15 martie 1909, p. 46. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Nucul lui Odobac — „Convorbiri critice", an. III, nr. 3, 25 martie 1909, p. 181. *(Nucul lui Odobac,* 1910.)

Gîndăcelul — „Făt-Frumos", an. III, nr. 3, 1 aprilie 1909, p. 73. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Hambarul •— „Convorbiri critice", an. III, nr. 25 mai 1909, p. 342. *(Nucul lui Odobac,* 1910.)

Musculiță —" „Luceafărul", an. VIII, nr. 11, 1 iunie 1909, p. 243. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* -1910.)

Tovarăşul — „Luceafărul", an. VIII, nr. 11, 1 iunie 1909, p. 243. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Hoinar — „Convorbiri literare", an. XLIII, nr. 7, iulie 1909, p. 728. Reprodusă în „Romanul" (Arad), an. I, nr. 49, 2 martie 1911, p. 6. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Cît un fir de neghină — „Convorbiri literare", an. XLIII, nr. 8, august 1909, p. 809. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Petrecere — „Convorbiri critice", an. III, nr. 10, 25 octombrie 1909, p. 637. *(Nucul lui Odobac,* 1910.)

Oratorul — „Luceafărul", an. VIII, nr. 23, 1 decembrie 1909, p. 519. *(Nucul lui Odobac,* 1910.)

Pe Bistrița, la vale (Casa Irinucăi) — „Luceafărul", an. VIII, nr. 24, 16 decembrie 1909, p. 555. Reprodusă în „Seara", an. I, 1 iunie 1910, p. 1. *(Privelişti din țară, schițe, însemnări,* 1915.)

Luptătorii — „Convorbiri literare", an. XLIV, nr. 1, ianuarie 1910, p. 27. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

O *convorbire* — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 1, 10 ianuarie 1910, p. 2. *(Trei vedenii,* 1910.)

într-un cimitir — „Luceafărul", an. IX, nr. 2, 16 ianuarie 1910, p. 41. *(Trei vederiii,* 1910.)

Un moldovan — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 2, 17 ianuarie 1910, p. 2, *(Trei vedenii,* 1910.)

Arhiva plăşii Turia — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 3, 24 ianuarie 1910, p. 1. *(Trei vedenii,* 1910.)

O *patrulă* — „Convorbiri critice", an. IV, nr. 1, 25 ianuarie 1910, p. 9. *(Trei vedenii,* 1910.)

Trandafirul — „Falanga literară şi artistică", an, I, nr. 4, 31 ianuarie 1910, p. 2. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Domnul maior — „Convorbiri literare", an. XLIV, nr. 2, februarie 1910, p. 199. *(Trei vedenii,* 1910.)

Scrisoare găsită — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 5, 7 februarie 1910, p. 2. *(Visul lui Pilat,* 1915, sub titlul *Scrisoarea pierdută.).*

Filozoful — „Luceafărul", an. IX, nr. 4, 16 februarie 1910, p. 91. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Singuratecii — „Luceafărul", an. IX, nr. 4, 16 februarie 1910, p. 91. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

în pragul Ceahlăului — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 7, 21 februarie 1910, p. 3.

Judecător — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 8, 28 februarie 1910, p. 1. *(Trei vedenii,* 1910.)

Darul lui Dumnezeu — „Universul", an. XXVIII, nr. 94, 6 aprilie 1910, p. 1. *(Trei vedenii,* 1910.)

De *pe cruce* — „Universul", an. XXVIII, nr. 106, 18 aprilie 1910, p. 1. *(Trei vedenii,* 1910.)

Într-un colţ de biserică — „Universul", an. XXVIII., nr. 122, 7 mai 1910, p. 1. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Călătoare — „Universul", an. XXVIII, nr. 122, 7 mai 1910, p. 1. Reprodusă în „Ramuri" (Craiova), an. VI, nr. 2, 17 octombrie 1910, p. 17. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Din viaţa noastră — „Universul", an. XXVIII, nr. 130, 15 mai 1910, p. 1. *(Trei vedenii,* 1910.)

Visul lui Pilat — „Universul", an. XXVIII, nr. 157, 11 iunie 1910, p. 1. Reprodusă în „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 129, 14 iunie 1911, p. 1, sub titlul *Visul. (Visul lui Pilat,* [1915].)

După asemănarea lor — „Convorbiri critice", an. IV, nr. 6, 25 iunie 1910, p. 355. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Cioc! cioc! cioc ! — „Convorbiri critice", an. IV, nr. 6, 25 iunie 1910, p. 356. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Voinicul! — „Convorbiri critice", an. IV, nr. 6, 25 iunie 1910, p. 357. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Mai *sus!* — „Universul", an. XXVIII, nr. 175, 29 iunie 1910, p. 1. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Cîntăreţul! — „Universul", an. XXVIII, nr. 175, 29 iunie 1910, p. 1. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Sorţaş — „Luceafărul", an. IX, n-rele 15—16, 1—16 august, 1910, p. 376. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Floarea lacrimilor — „Luceafărul", an. IX, nr. 17, 1 septembrie 1910, p. 406. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Sărăcuţul — „Luceafărul", an. IX, nr. 18, 16 septembrie 1910, p. 442. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

O *rază* — „Ramuri" (Craiova), an. VI, nr. 1, 10 octombrie 1910, p. 8. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Ca soarele /... — „Luceafărul", an. IX, nr. 20, 16 octombrie 1910, p. 495. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

O *lacrimă pe-o geană* — „Ramuri" (Craiova), an. VI, nr. 4, 31 octombrie 1910, p. 53. *(O lacrimă* pe-o. *geană,* 1915.)

Grivei — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 234, 31 octombrie 1910, p. 1. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

Cioplitorul — „Convorbiri literare", an. XLIV, ni. 9, noiembrie 1910, p. 965. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Toamnă /... — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 226, 3 noiembrie 1910, p. 1. .

Cînd *stăpînul nu-i acasă* —• „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 239, 6 noiembrie 1910, p. 1. *(Din lumea celor cari nu cuvîntă,* 1910.)

De vorbă... — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 243, 12 noiembrie 1910, p. 1. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Un volum de capodopere — „Ramuri" (Craiova), an. VI, nr. 6, 14 noiembrie 1910, p. 86. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Culegătoarea de rouă — „Ramuri" (Craiova), an. VI, nr. 8, 28 noiembrie 1910, p. 113. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Lux/... — „Universul", an. XXVIII, nr. 331, 2 decembrie 1910, p. 1. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Corbii — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 249, 2 decembrie 19Î0, p. 1.

Pisălogul — „Universul", an. XXVIII, nr. 354, 25 decembrie 1910, p. 1. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Obiceiurile de sărbători — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 280, 25 decembrie 1910, p. 16. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Urna — „Convorbiri critice", an. IV, nr. 12, 15 decembrie 1910, p. 747. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

In odăiţa ei — „Convorbiri literare", an. XLV, nr. 1, ianuarie 1911, p. 4. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Rodica. Poveste de Anul nou — „Universul", an. XXIX, nr. 2, 2 ianuarie 1911, p. 1. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Nenorocosul — „Universul", an. XXIX, nr. 10, 11 ianuarie 1911, p. 1. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Tîlharul — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 15, 20 ianuarie 1911, p. 2. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

Contrabandistul — „Revista idealistă", an. IX, nr. 2, februarie 1911, p. 65.

Scaiul — „Luceafărul", an. X, nr. 3, 1 februarie 1911, p. 58. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Ursuzul — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 35, 13 februarie 1911, p. 1. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Singură sub cer — „Luceafărul", an. X, nr. 4, 16 februarie 1911, p. 92. *(Visul lui Pilat,* [1915].)

Meşterul de oglinzi — „Universul", an. XXIX, nr. 54, 25 februarie 1911, p. 1. *(Visul lui Pilat,* [1915].)
Intre copii — „Ramuri" (Craiova), an. VI, nr. 16, 15 martie 1911, p. 269. *(Visul M Pilat,* [1915].)
Făgăduinţa — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 65, 20 martie 1911, p. 2. *(Visul lui Pilat,* [1915].)
De pe *cînd luceferi...* — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 81, 10 aprilie 1911, p. 25. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)
Beizadeaua — „Luceafărul", an. X, nr. 8, 16 aprilie 1911, p. 177.
Statua — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 85, 17 aprilie 1911, p. 2.
Benghiul — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 85, 17 aprilie 1911, p. 2.
Automata! — „Universul", an. XXIX, nr. 109, 24 aprilie 1911, p. 1.
Palavragiul — „Luceafărul", an. X, nr. 9, 1 mai 1911, p. 202. *(Visul lui Pilat,* [1915].)
Secretul — „Luceafărul", an. X, nr. 10, 16 mai 1911, p. 231. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)
Calendarul — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 108, 17 mai 1911, p. 3.
Ochii — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 108, 17 mai 1911, p. 3.
Lampa — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 112, 24 mai 1911, p. 2.
Oglinda — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 112, 24 mai 1911, p. 2.
Scrinul — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 112, 24 mai 1911, p. 2. *(Bucăţi alese,* 1941.)
Iconostasul — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 112, 24 mai 1911, p. 2.
Pentru o pasăre I... — „Luceafărul", an. X, nr. 11, 1 iunie 1911, p. 257. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)
„Viaţa e un vis !" — „Luceafărul", an. X, nr. 13—14, 1—16 iulie 1911, p. 308. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)
O *Înmormîntare* — „Flacăra", an. I, nr. 19, 25 februarie 1912, p. 146. Reprodusă în „Almanahul Societăţii Scriitorilor Romîni" pe anul 1912, p. 89.
Viabia — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 1, 1 ianuarie 1913, p. 4. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)
Tanti Amalia — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 2, 15 ianuarie 1913, p. 39. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)

îhrahim — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 3, 1 februarie 1913, p. 70. *(O lacrimă pe-o geană,* ed. II, 1926.)
Fereastra — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 4, 15 februarie 1913, p. 103. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)
In clopotniţa bisericM pustii — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 6, 15 martie 1913, p. 172. *(O lacrimă pe-o geană,* ed. II, 1926.)
Aşa, o poveste /... — „Luceafărul", an. XII, nr. 10, 16 mai 1913, p. 310.
Sultan — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. **4.** Reprodusă în „Viaţa literară" (Craiova), an. I, nr. 1, 22 noiembrie 1914, p. 3. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)
Geloşfî — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 22. *(O lacrimă pe-o geană,* 1915.)
Jîlţul — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 41.
De pe un carnet. Însemnări din zilele mobilizării •— „Proza" (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 44.

2. *In volume*

BĂTRÎNII — SCHIŢE DIN VIAŢA BOIERILOR MOLDOVENI, Bucureşti, Minerva, 1905, 250 pagini. Cuprinde : *Bătrînii, Sineturile conului Gheorghieş, Suflet de femeie, Conul Iordache Iovu, lntr-o duminică, Alte vremuri!..., Franţ, O întîmplare, Sufletul nu-mbătrîneşte, Un sfîrşit, Boierul Furtună, Nadişanca, O zi ca altele..., Amintire, Călăuza, De sărbători, Boierul Iorgu Buhtea.*
CEA DINTĂI DURERE, Bucureşti, Minerva, 1907, 262 pagini. Ilustraţii de A. Baîtazar. Cuprinde : Cea *dintăi durere, Ucigaşul, Tată, Ochiul lui Turculeţ, Vierul, In ajunul Anului nou, Întîmplare, Înecatul, La vorbă într-o seară de iarnă, Uitat, Cine a iubit-o!, Moştenitorul, Fraţi, Gruşan, Flămînd, Patima, Părtaşul, Fugitul, Puişorii, La moarte, Negustorul Meremet.*
ODATĂ! Bucureşti, Alcalay, 1907, 123 pagini. Cuprinde : *Odată 1, Pe-atunci, Din trecut, Calul, Primăvară, Înşelat, Furtuna, In ajunul Crăciunului, O amintire, Pe malul Şiretului, Locul tainic, La cules de* v*ii*. *Un suflet, Bolnavii.*

ÎNTR-O NOAPTE DE MAI, Bucureşti, Socec, 1908, 219 pagini. Ilustraţii de A. Satmary. Cuprinde: *lntr-o noapte de mai, O licitaţie, Cearta, Într-un an, In ajunul Crăciunului, OcMi, întîrziatul, Un om de zahăr, Om milostiv, Furnica, Calul, Gîza, Primăvara, Bolnavii, In „turneu", Punga.*

1877 _ SCHIŢE DIN RĂZBOI, Bucureşti, Socec, 1908, 103 pagini. Cu o notiţă critică de M[ihail] D[ragomirescu]. Cuprinde : *Santinela, Un viteaz, Palma, Răniţii, Prizonierul, Ticălosul, Cîteva zile din august 1877.*

BĂTRÎNII — SCHIŢE DIN VIAŢA BOIERILOR MOLDOVENI, Bucureşti, Socec, 1909, ediţia a Il-a întregită, 311 pagini. Cuprinde : *Bătrînii, Sineturile conului Gheorghieş, Suflet de femeie, Conul Iordache Iovu, Furtuna, lntr-o duminică, Alte vremuri, Franţ, O întîmplare, Sufletul nu-mbătrîneşte, Un sfîrşit, La vorbă într-o seară de iarnă, Boierul Furtună, Nadişanca, Intunerec, O zi ca altele, Amintire, Călăuza, De sărbători, Boierul Iorgu Buhtea, La cules de vii, Negustorul Meremet, La un urmaş.*

CEA DINTĂI DURERE, Bucureşti, Socec, 1909, ediţia a Il-a, 281 pagini. Cuprinde : *Cea dintăi durere, Ucigaşul, Tată, Ochiul lui Turculeţ, Vierul, In ajunul Anului nou, Intîmplarea, Înecatul, Uitat, Un apreţuitor al frumosului, Cine a iubit-o !, Moştenitorul, Tresărirea, Fraţi, Gruşan, Flămînd, Patima, Colonelul, Părtaşul, Fugitul, Înşelat, Puişorii, Odată!, Pe-atunci, O amintire, Locul tainic, Pe malul Şiretului, La moarte, Un suflet.*

PUNGA, Bucureşti, Socec, 1909, 239 pagini. Cu un „cuvînt înainte" de Mihail Dragomirescu. Cuprinde : *Punga, Ochiul lui Turculeţ, Franţ, Bolnavii, Flămînd, O licitaţie, Vierul, Doi moşnegi, Suflet de femeie, Sineturile conului Gheorghieş, Alte vremuri, Moştenitorul, Cearta, Furnica.*

AMINTIRI ŞI SCHIŢE, Bucureşti, C. Sfetea, 1910, 93 pagini. Cuprinde : *La Sfînta Paraschiva, Chipuri de demult, La boierul Cîndea, Muţunache, Calul, Gîza, Părăsită, Vulturul, Frunza, Puişorii, In ajunul Anului nou, La cules de vii.*

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Editura „Convorbirilor literare", 1910, 141 pagini. Cuprinde: *Cît un fir de neghină, Gîndăcelul, Sărăcuţul, Călătoare, Musculiţă, Într-un colţ de biserică, Cîntăreţul, Hoinar, în curtea mea, După asemănarea lor, Cioc ! cioc! cioc !, în fel de fel de feţe, Mai sus!, Nedespărţite, Pasere de noapte, Vulturul, Cucoşul, Ca soarele, Luptătorii, Mărinimie, Singuratecii, Filozoful, Cînd stăpînul nu-i acasă, Grivei, Fricosul, Musafirul, Căprioara, Voinicul, Gîza, Părăsită, Calul, Tovarăşii, Trandafirul, Frunza, Floarea lacrimilor, O rază.*

NLTCUL LUI ODOBAC, Bucureşti, Minerva, 1910, 252 pagini. Cuprinde : *Nucul lui Odobac, Domnul Seneca, Demisia, Oratorul, în vinerea patimilor, Mîntuitorul, în unele clipe, Petrecere, Mormintele, Hambarul, Fetiţa mamei,. Din lumea celor cari nu cuvîntă (Părăsită, Cucoşul? Gîndăcelul, Musculiţă, Vulturul, Tovarăşii, Cît un fir de neghină, Frunza, Hoinar, Musafirul, Luptătorii, Filozoful, Fricosul, Căprioara, Singuratecii).*

TREI VEDENII, Bucureşti, Librăria nouă, ediţia I şi II, Î91C\ 126 pagini. Cuprinde : *Trei vedenii, Chipuri de demult, O convorbire, Arhiva plăşii Turia; Din lumea celor cari nu cuvîntă (Trandafirul, Mărinimie), într-un cimitir, De pe cruce, Din viaţa noastră, Domnul maior, Judecător, O patrulă, Un moldovan, La ţanc!..., Tabloul, într-un colţ de biserică, Călătoare!, Darul lui Dumnezeu.*

II. ARTICOLE

Asupra „Castei-Diva" [piesă de H. Lecca] — „Arhiva" (Iaşi), an. XI, n-rele 7—8, iulie-august 1900, p. 369.

Asupra romanului „Fecioara" [de Petru Vulcan] — „Arhiva'" (Iaşi), an. XI, n-rele 9—10, septembrie-octombrie 1900, p. 451.

Asupra romanului „Străbunii" [de Ludovic Dauş] „Arhiva" (Iaşi), an. XI, n-rele 11—12, noiembrie-decembrie 1900, p. 556.

Rolul social al universităţilor — „Arhiva" (Iaşi), nr. XI, n-rele 11—12, noiembrie-decembrie 1900, p. 559.

Amintirile de călătorie ale d-lui A. D. Xenopol — „Evenimentul" (Iaşi), an. VIII, nr. 279, 23 ianuarie 1901, p. 1.

Conferința d-lui Hogaş „Petrecerile țăranului" — „Evenimentul" (Iaşi), an. IX, nr. 5, 30 ianuarie 1901, p. 2.

„Gura lumii", dramă în 4 acte de d. I. Găvănescul — „Arhiva" (Iaşi), an. XII, n-rele 1—2, ianuarie-februarie 1901, p. 62.

„L'Aiglon" — „Evenimentul" (Iaşi), an. IX, nr. 7, 1 februarie 1901, p: 1.

Banchetul lui Caragiale — „Evenimentul" (Iaşi), an. IX, nr. 29, 28 februarie 1901, p. 1.

Expoziția permanentă de pictură — „Evenimentul" (Iaşi), an. IX, nr. 39, 10 martie 1901, p. 2.

Țăranul ca soldat — „Arhiva" (Iaşi), an. XII, n-rele 3—4, martie-aprilie 1901, p. 121.

„Jurnal de bord, schițe marine şi militare" de Jean Bart — „Arhiva" (Iaşi), an. XII, n-rele 7—8, iulie-august 1901, p. 363.

Sofia Hrisoscoleo — „Arhiva" (Iaşi), an. XIII, n-rele 1—2, ianuarie-februarie 1902, p. 67.

„Două Vieți" de Gordon — „Evenimentul" (Iaşi), an. X, nr. 2, 5 februarie 1902, p. 1.

Acrostihul lui Belâiman — „Arhiva" (Iaşi), an. XIII, n-rele 5—6, mai-iunie 1902, p. 278.

Ion Creangă — „Arhiva" (Iaşi), an. XIII, n-rele 7—8, iulie-august 1902, p. 311. Retipărită în broşură aparte, cu acelaşi titlu, în colecția revistei „Arhiva", în 1902.

O *prefață scrisă de M. Kogălniceanu* — „Reînvierea" (Iaşi), an. I, nr. 1, decembrie 1903, p. 59.

Două scrieri — „Făt-Frumos", an. I, nr. 1, 15 martie 1904, p. 7.

Asupra biografiei lui Ion Creangă — „Făt-Frumos", an. I, nr. 1, 15 martie 1904, p. 11.

Note relative la manuscriptele şi edițiile operelor lui Ion Creangă — „Făt-Frumos", an. I, nr. 2, 1 aprilie 1904, p. 24.

Înstrăinații — „Făt-Frumos", an. I, nr. 3, 15 aprilie 1904, p. 41.

Ion Creangă şi Mihai Eminescu — „Făt-Frumos", an. I, nr. 6, 1 iunie 1904, p. 82.

Ziua de 2 iulie 1904 — „Făt-Frumos", an. I, n-rele 7—8, 15 iunie—1 iulie 1904, p. 113.

laşul în ziua de 2 iulie 1904 — „Făt-Frumos", an. I, nr. **Î0**, 1 august 1904, p. 151.

Cronica — „Făt-Frumos", an. I, nr. 10, 1 august 1904, p. 157.

„Solare" de Iuliu DragdmirescU — „Făt-Frumos", an. I, nr. 11, 15 august 1904, p. 169.

„Păcate mărturisite" de N. Gane — „Făt-Frumos", an. I, nr. 13, 1 octombrie 1904, p. 204.

„Dureri înăbuşite" de M. Sadoveanu — „Făt-Frumos", an. I, nr. 15, 15 noiembrie 1904, p. 233.

Însemnări (Moartea lui Ştefan Petică) — „Făt-Frumos", an. I, nr. 15, 15 noiembrie 1904, p. 239.

Închinare lui Ion Creangă — „Făt-Frumos", an. I, n-rele 17—18, 31 decembrie 1904 — 15 ianuarie 1905, p. 257.

Cronică — „Făt-Frumos", an. I, n-rele 17—18, 31 decembrie 1904 — 15 ianuarie 1905, p. 284.

O *nouă revistă („Viața nouă")* — „Făt-Frumos", an. I, nr. 19, 15 februarie 1905, p. 301.

Cronică — „Făt-Frumos", an. I, nr. 20, 4 iunie 1905, p. 321.

Cronică — „Făt-Frumos", an. I, n-rele 21—22, 15 iunie 1905, p. 341.

Cronică — „Făt-Frumos", an. I, n-rele 23—24, 1 iulie 1905, p. 367.

Cronică — „Făt-Frumos", an. II, nr. 1, 1 septembrie 1905, p. 14.

Cronică — „Făt-Frumos", an. II, nr. 3, 1 octombrie 1905, p. 49.

Cronică — „Făt-Frumos", an. II, nr. 4, 15 octombrie 1905, p. 72.

Cronică — „Făt-Frumos", an. II, nr. 6, 15 noiembrie 1905, p. 105.

Cronică — „Făt-Frumos", an. II, nr. 7, 1 decembrie 1905, p. 130.

Cronică — „Făt-Frumos", an II, n-rele 8—9, 1 ianuarie 1906, p. 161.

Cronică — „Făt-Frumos", an. II, n-rele 10—11, 1 februarie 1906, p. 195.

Veteranii — „Neamul romînesc", an. I, nr. 5, 25 mai 1906, p. 71.

Expoziția națională a tuturor romînilor — „Neamul romînesc", an. I,, nr. 23, 27 iulie 1906, p. 360.

Asupra calendarelor — „Viața literară şi artistică", an. II, nr. 2, 13 ianuarie 1908, p. 6.

Q nouă ediție a operelor lui Caragiale — „Convorbiri critice", an. II, nr. 2, 15 ianuarie 1908, p. 93.

Două răspunsuri — „Convorbiri critice", an. II, nr. 21, 1 noiembrie 1908, p. 702.

Către revista „Ramuri" din Craiova — „Convorbiri critice", an. II, nr. 24, 15 decembrie 1908, p. 818.

Vodă Cuza şi Mihail Kogălniceanu — „Convorbiri critice", an. III, nr. 1, 25 ianuarie 1909, p. 33.

Cîteva cuvinte — „Făt-Frumos", an. III, nr. 1, 1 martie 1909, p. 1.

Ion Creangă şi Mihail Eminescu — „Luceafărul", an. VIII, nr. 13, 1 iulie 1909, p. 295. _

Biserica veche din Broşterii — „Junimea literară", an. VII, nr. 1, ianuarie 1910, p. 8.

Manuscrisele lui Ion Creangă — „Luceafărul", an. IX, nr. 1, 1 ianuarie 1910, p. 6.

O *piesă de teatru a lui Ion Creangă* — „Luceafărul", an. IX, nr. 1, 1 ianuarie 1910, p. 8.

Întâia duminecă — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 1, 10 ianuarie 1910, p. 5. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

.*A doua duminecă* — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 2, 17 ianuarie 1910, p. 5. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

A treia duminecă — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 3, 24 ianuarie 1910, p. 5. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *A doua duminică.)*

A patra duminecă — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 4, 31 ianuarie 1910, p. 6. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *A treia duminică.)*

întâia duminecă — „Falanga literară şi artistică'', an. I, nr. 5, 7 februarie 1910, p. 5. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *A patra duminică.)*

Cuvintele spuse de d. Em. Gîrleanu cu prilejul inaugurării localului Societăţii Scriitorilor Romîni... — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 6, 14 februarie 1910, p. 4.

A doua duminecă — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 6,. 14 februarie 1910, p. 6. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *A cincea duminică.)*

A treia duminecă — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 7, 21 februarie 1910, p. 6. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *A şasea duminică.)*

A patra duminecă — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 8, 28 februarie 1910, p. 6.

Intăia duminecă — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 9, 7 martie 1910, p. 6. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *A şaptesprezecea duminică.)*

A doua duminecă — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 10, 14 martie 1910, p. 2. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915,> sub titlul *A şaptea duminică.)*

A treia duminecă — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 11, 21 martie 1910, p. 7. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *A opta duminică.)*

A patra duminecă — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 12, 28 martie 1910, p. 6. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *A patrusprezecea duminică.)*

Intăia duminecă — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 13, 4 aprilie 1910, p. 4.

A doua duminecă — „Falanga literară şi artistică", an. I, nr. 14, 11 aprilie 1910, p. 3.

Un vechi locaş de închinare — „Seara", an. I, nr. 91, 11 aprilie 1910, p. 1.

Însemnări — „Universul", ari. XXVIII, nr. 187, 11 iulie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *A noua duminică.)*

Cărţile de citire — „Universul", an. XXVIII, nr. 216, 9 august 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *A unsprezecea duminică.)*

Iaşul în iulie 1910 — „Universul", an. XXVIII, nr. 220, 13 august 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Cuceritorii aerului. Inginerul Vlaicu — „Universul", an. XXVIII, nr. 236, 29 august 1910, p. 1.

Holera. Iaşul şi primejdia holerei — „Universul", an. XXVIII, nr. 238, 31 august 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *Holera.)*

„Vin turcii" — „Universul", an. XXVIII, nr. 245, 7 septembrie 1910, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *A zecea duminică.)*

Omida. „Omida literară" — „Universul", an. XXVIII, nr. 259, 21 septembrie 1910, p.. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915, sub titlul *A optsprezecea duminică.)*

„Chestiile vitale" ale neamului! Icoane din viață — „Universul", an. XXVIII, nr. 266, 28 septembrie 1910, p. i.-f*Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *A treisprezecea duminică.)*

Artistul și lumea dinafară — „Universul", an. XXVIII, nr. 300; 1 noiembrie 1910, p. 1. *(PriveMști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Ceea ce s-a mai spus — „Universul", an. XXVIII, nr. 306, 7 noiembrie 1910, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

înapoi, spre clasicism — „Universul", an. XXVIII, nr. 315, 16 noiembrie 1910, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe? însemnări,* 1915.)

Un articol al lui Faguet. Schilodirea limbii — „Universul", an. XXVIII, nr. 318, 19 noiembrie 1910, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *Schilodirea limbii.)*

De la Șcheia, ia Hîrlău-Macsut — „Universul", an. XXVIII, nr. 322, 23 noiembrie 1910, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Tolstoi — „Universul", an. XXVIII, nr. 334, 5 decembrie 1910, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Casa si mormîntul lui Vasile Alecsandri (Casa) — „Universul", an. XXVIII, nr. 335, 6 decembrie 1910, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *Casa lui Vasile Alecsandri.)*

Casa și mormîntul lui Vasile Alecsandri (Mormîntul) — „Universul", an. XXVIII, nr. 337, 8 decembrie 1910, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *Mormîntul lui Vasile Alecsandri.)*

Mijlocul lui decembrie — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 227, 19 decembrie 1910, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe? însemnări,* 1915.)

Societatea Scriitorilor Romîni — „Universul", an. XXVIII, nr. 349, 20 decembrie 1910, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

De la repetițiile „Luceafărului" — „Tribuna" (Arad), an. XIV, nr. 278, 23 decembrie 1910, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Cîteva „taine" din viața scriitorilor — „Universul", an. XXVIII, nr. 352, 23 decembrie 1910, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *Cîștigul scriitorilor noștri.)*

Casa iui Ion Creangă — „Universul", an. XXVIII, nr. 355, 28 decembrie 1910, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Cinematografele — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 2, 4 ianuarie 1911, p. 1. *(Priveliști din țară —schițe, însemnări,* 1915.)

Cărțile de citire — „Universul", an. XXIX, nr. 3, 4 ianuarie 1911, p. 1. .

Un *povestitor fantastic* — „Universul", an. XXIX, nr. 7, 8 ianuarie 1911, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Faptul divers — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 12, 16 ianuarie 1911, p. 2. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Recunoștința — „Universul", an. XXIX, nr. 17, 18 ianuarie 1911, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.) .

Teatrale— „Universul", nr. XXIX, nr. 24, 26 ianuarie 1911, p. 1.

Iancu Brezeanu — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 24, 30 ianuarie 19.11, p. 1. *(Priveliști din țară —schițe, însemnări,* 1915.)

Un *monument lui Anton Pann* — „Convorbiri literare", an. XLV, nr. 2, februarie 1911, p. 218.

Vorbe de spirit, fapte hazlii — „Universul", an. XXIX, nr. 37, 8 februarie 1911, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Avutul Societății Scriitorilor Romîni nimicit! — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 30, 8 februarie 1911, p. 1.

Un rug uriaș — „Universul", an. XXIX, nr. 45, 16 februarie 1911, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915.)

Ce *a făcut Societatea Scriitorilor Romîni. Ce trebuia să facă* — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 41, 20 februarie 1911, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *Sodietatea Scriitorilor Romîni.)*

Scriitorii romîni la Sibiu — „Universul", an. XXIX, nr. 58, 1 martie 1911, p. 1. *(Priveliști din țară — schițe, însemnări,* 1915, sub titlul *Șezătoare literară Ia Sibiu.)*

Ioan Al. Brătescu-Voineşti — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 57, 11 martie 1911, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Cu prilejul şezătorii din Sibiu — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 59, 13 martie 1911, p. 2. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Gh. Orleanu — „Romînul" (Arad), an. I, nr. 71, 29 martie 1911, • p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Pentru un poet : D. Anghel — „Universul", an. XXIX, nr. 94, 6 aprilie 1911, p. 1.

Un nou volum de „Poezii" — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 80, 8 aprilie 1911, p. 1.

Şezătorile literare — „Romînul" (Arad), an.I, nr. 82, 14 aprilie 1911, p. 3.

Odiseea unei statui — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 87, 21 aprilie 1911, p. 1. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Articolul d-lui A. D. Xenopol — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 103, 11 mai 1911, p. 2.

A. D. Xenopol — „Tribuna" (Arad), an. XV, nr. 117, 29 mai 1911, p. 2.

Scriitorii tineri şi Caragiale — „Flacăra", an. I, nr. 16, 4 februarie 1912, p. 122.

La mormîntul lui Ion Adam — „Ramuri" (Craiova), an. VII, nr. 11,- 1 iunie 1912, p. 317.

Ion Anestin — „Flacăra", an. II, nr. 6, 24 noiembrie 1912, p. 43.

Cum au fost aduse în ţară rămă$iţele pămînteşti ale lui I. L. Caragiale — „Flacăra", an. II, nr. 7, 1 decembrie 1912, p. 50.

Gr. M. Alexandreşcu. Cu prilejul centenarului său — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 1, 1 ianuarie 1913, p. 25. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Înmormîntarea lui I. , L. Caragiale — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 1, 1 ianuarie 1913, p. 27.

Bojdeuca lui Ion Creangă — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 2, 15 ianuarie 1913, p. 62.

Raportul S.S.R. — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 4, 15 februarie 1913, p. 124.

Mormînt uitat — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 5, 1 martie 1913, p. 139. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Informaţii — „Ramuri" (Craiova), an. VIII, nr. 6, 15 martie 1913, p. 191.

Cu prilejul deschiderii stagiunii — „Rampa", an. II, nr. 538, 15 octombrie 1913, p. 1.

Singur — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 1.

Asupra Societăţii Scriitorilor Romîni — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 2.

Rotapia în teatru — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 7.

Însemnări — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 8.

Cu prilejul comemorării morţii lui Eminescu — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 1, **1** februarie 1914, p. 12.

Veşti — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 1, **1** februarie 1914, p. 15.

Scrisoare domnului I. G. Duca — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 17.

Cînd s-a fondat Societatea Scriitorilor Romîni — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 19.

Domnul de Lorde „adaptează" — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 27.

Teatrul la sate — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 29.

Veşti — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 31.

Trei comemorări triste — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 3, **1** martie 1914, p. 33. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Pe potecile Ceahlăului — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 3, **1** martie 1914, p. 34. *(Privelişti din ţară — schiţe, însemnări,* 1915.)

Cătărău-Cătărăi — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 38.

Tango — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 42.

Veşti — „Proza" (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 47.

Dragostea de patrie — „Capitala", an. I, nr. 20, 12 august 1916, p. 232. (Publicat postum de către Marilena Gîrleanu, soţia scriitorului.)

III. TRADUCERI ŞI PRELUCRĂRI

Guy de Maupassant : O *viață,* roman, Bucureşti, Minerva, 1908.

Alphonse Daudet : *Sapho,* roman, Bucureşti, Minerva, 1908 (în colaborare cu S. Th. Voinescu).

Alphonse Daudet : *Nevestele artiştilor,* Bucureşti, Socec, 1908.

Brieux : *Brînduşa,* piesă în 3 acte (în repertoriul Teatrului Național).

O. Mirbeau : *Portofoliul,* piesă într-un act (în repertoriul Teatrului Național).

Descaves şi Donnay : *Paseri călătoare,* piesă în 4 acte (în repertoriul Teatrului Național).

Halima sau O mie şi una de nopți, traducere de loan Barac, revăzută şi întregită de Em. Gîrleanu, Bucureşti, Socec, 1908—1909.

IV. STUDII, EDIȚII ÎNGRIJITE ŞI PREFAȚATE

Ion Creangă, extras din revista ,,Arhiva", Iaşi, 1902, 32 pagini.

Gr. Alexandrescu : *Poezii,* Bucureşti, „Biblioteca pentru toți", nr. 295—298, 1907.

Mihail Kogălniceanu : *Iluzii pierdute,* Bucureşti, Biblioteca romînească Socec, nr. 28, 1908.

V. Alecsandri : *Poezii populare,* Bucureşti, Minerva, 1909.

C. Negri : *PoezPi, proză, scrisori,* Bucureşti, Minerva, 1909.

V. VOLUME POSTUME

VISUL LUI PILAT, Bucureşti, Librăria nouă, [1915], 112 pagini. Cuprinde : *Visul lui Pilat, In odăița ei, Meşterul de oglinzi, Făgăduința, Ursuzul, Rodica, Intre copii, Un tablou, Singură sub cer!.,., Urna, Scrisoarea pierdută, Sorțaş, Comoara, De vorbă..., Scaiul, Palavragiul, Nenorocosul, Pisălogul, Lux!..., Un volum de capodopere.*

O LACRIMA PE-O GEANA, Bucureşti, Minerva, 1915, 269 pagini. Cuprinde : O *lacrimă pe-o geană, De pe cînd luceferi..., Culegătoarea de rouă, Fericirea, Meşterul de oglinzi, Visul lui Pilat, De pe cruce, Cioplitorul, Vrabia, Tanti Amalia, In odăița ei, Comoara, Fereastra, Tîlharul, Geloşii, Un volum de capodopere, Nenorocosul, Secretul, Lux !..., Pisălogul, Palavragiul, „Viața e un vis !"..., Sultan, Scrisoarea pierdută, De vorbă..., Pentru o pasăre !, Rodica, Mutunache, Recunoştința, La Sfînta Paraschiva, Obiceiurile de sărbători, Odinioară, la denii...*

PRIVELIŞTI DIN ȚARĂ — SCHIȚE, ÎNSEMNĂRI, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1915, 244 pagini. Cuprinde : *Din viața lui Gîrleanu.* Privelişti din țară : *Şcheia — Lunca din Mirceşti, Casa lui Vasile Alecsandri, Mormîntul lui Vasile Alecsandri, Casa lui Ion Creangă, Casa Irinucăi, Mormînt uitat, laşul în iulie 1910, De la Şcheia la Hîrlău-Macsut, Pe potecile Ceahlăului.* Schițe : *Tolstoi, Gr. M. Alexandrescu, loan Adam, Gh. Orleanu, A. Baîtazar, loan Al. Brătescu-Voineşti, Iancu Brezeanu, Soreanu, laşul de odinioară, Un rug uriaş, Recunoştința, Cinematografele, Artistul şi lumea de afară, Holera, Moda la Bucureşti, Ceea ce s-a mai spus, Mijlocul lui decembrie, 13 martie, Dreptul presei, Odiseea unei statui, De la repetițiile „Luceafărului", Faptul divers, Trei comemorări triste, Schilodirea limbii, înapoi spre clasicism, Un povestitor fantastic, Vorbe de spirit, fapte hazlii, Compturile scriitorului, Munca scriitorului, Cîşti* gul scriitorilor noştri, Din viața scriitorilor noştri, Societatea Scriitorilor Romîni, întîia şezătoare literară, Şezătoare literară..., Şezătoare literară la Sibiu, Cu prilejul şezătorii la Sibiu.* însemnări de duminică : *întîia duminică, A doua duminecă, A treia duminică, A patra duminică, A cincea duminică, A şasea duminică, A şaptea duminică, A opta duminică, A noua duminică, A zecea duminică, A unsprezecea duminică, A douăsprezecea duminică, A treisprezecea duminică, A patrusprezecea duminică, A cincisprezecea duminică, A şasesprezecea duminică, A şaptesprezecea duminică, A optsprezecea duminică.*

FETIȚA MAMEI, Bucureşti, Alcalay, 1916, 32 pagini.

CULEGĂTOAREA DE ROUĂ, Bucureşti, Editura „Luceafărul", [1919], 31 pagini. Cuprinde : *Culegătoarea de rouă, O lacrimă pe-o geană, Fericirea, Cioplitorul.*

BĂTRÎNII — NUVELE DIN VIAŢA BOIERILOR MOLDOVENI, Bucureşti, Universala-Alcalay, 1921, 158 pagini, ediţia a III-a. Cuprinde : *Bătrînii, Sineturile conului Gheorghieş, Suflet de femeie, Conul Iordache Iovu, Furtuna, într-o duminică, Alte vremuri, Franţ, O întîmplare, Sufletul nu-mbătrîneşte, Un sfîrşit, La vorbă într-o seară de iarnă, Boierul Furtună, Nadişanca, Întuneric, O zi ca altele, Amintiri.*

GÎZA — ICOANE CU TÎLC, Bucureşti, H. Steinberg, [1921], 107 pagini. Cuprinde : *Gîza, Mai sus !, Voinicul, Călătoare /..., Cînd stăpînul nu-i acasă!, Hoinar, Nedespărţite !..., Grivei, Musculiţă, Cioc! cioc 1 cioc!, Tovarăşii, Sărăcuţul!..., în curtea mea, Luptătorii, Musafirul, Gîndăcelul, Mărinimie, Fricosul, Cîntăreţul, Vulturul, Filozoful, Calul, Frunza, Ca soarele!..., Părăsită, Singuratecii, Căprioara, Cucoşul.*

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, „Viaţa romînească", 1923, 136 pagini, ediţia a II-a. Acelaşi sumar ca ediţia din 1910.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1923], 136 pagini, ediţia a III-a. Acelaşi sumar ca ediţia din 1910.

CEA DINTĂI DURERE, Bucureşti, Universala-Alcalay, 1924, 204 pagini, ediţia a III-a. Acelaşi sumar ca ediţia a II-a din 1909.

NUCUL LUI ODOBAC, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1924], 235 pagini, ediţia a II-a. Cuprinde : *Nucul lui Odobac, Domnul Seneca, Demisia, Oratorul, în vinerea patimilor, Mîntuitorul, în unele clipe, Petrecere, Mormintele, Furtuna, La vorbă într-o seară de iarnă, întuneric, La cules de vii, Negustorul Meremet, La un urmaş, Hambarul, Fetiţa mamei.*

ÎNTR-O NOAPTE DE MAI, Bucureşti, Universala-Alcalay, 1925, 228 pagini, ediţia a II-a. Cuprinde : *într-o noapte de mai, O licitaţie, Cearta, într-un an, în ajunul Crăciunului, Ochii, întîrziatul, Un om de zahăr, Om milostiv, Furnica, Primăvara !, Bolnavii, în „turneu", Punga, Călăuza, De sărbători, Boierul Iorgu Buhtea.*

FURNICA, Bucureşti, H. Steinberg, [1925], 106 pagini. Cuprinde : *Furnica, Nucul lui Odobac, Punga, Vrabia, Răniţii.*

ÎNECATUL, Bucureşti, H. Steinberg, [1925], 62 pagini. Cuprinde : *înecatul, Ucigaşul, Oratorul, Un apreţuitor al frumosului, Darul lui Dumnezeu.*

NUVELE, Bucureşti, Cartea Romînească, 1925, 30 pagini. Cuprinde : *Comoara, Culegătoarea de rouă, Fericirea, Rodica, Nenorocosul.*

PRIVELIŞTI DIN ŢARĂ, SCHIŢE, ÎNSEMNĂRI, Bucureşti, Universala-Alcalay, 1925, 275 pagini, ediţia a II-a. Acelaşi sumar ca ediţia din 1915. Nota introductivă *Din viaţa lui Gîrleanu* este semnată de I. Chiru-Nanov.

O LACRIMĂ PE-O GEANĂ, Bucureşti, Universala-Alcalay, 1926, 302 pagini, ediţia a II-a. Cuprinde : *Vrabia, Tanti Amalia, în odăiţa ei, Comoara, Fereastra, Tîlharul, Geloşii, Un volum de capodopere, Nenorocosul, Secretul, Lux !..., Pisălogul, Palavragiul, „Viaţa e un vis !", Sultan, Ibrahim, Scrisoarea găsită, Recunoştinţa, La Sfînta Paraschiva, Obiceiurile de sărbători, Odinioară, la denii..., în clopotniţa bisericii pustii, Visul lui Pilat, De pe cruce, Cioplitorul, Meşterul de oglinzi, Fericirea, Culegătoarea de rouă, De pe cînd luceferi..., O lacrimă pe-o geană.*

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Universala-Alcalay, 1927, 143 pagini, ediţia a IV-a. La sumarul ediţiei din 1910 s-au adăugat, în final, schiţele *De vorbă...* şi *Singură sub cer.*

BĂTRÎNII — NUVELE DIN VIAŢA BOIERILOR MOLDOVENI, Bucureşti, Universala-Alcalay, 1928, 157 pagini, ediţia a IV-a. Acelaşi sumar ca ediţia din 1921.

NUCUL LUI ODOBAC, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1933], 235 pagini, ediţia a III-a. Acelaşi sumar ca ediţia a II-a.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1933], 143 pagini, ediţia a V-a. Acelaşi sumar ca ediţia a IV-a.

ODATĂ !, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1936], 102 pagini, ediţia a II-a. Acelaşi sumar ca ediţia din 1907.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1936], 144 pagini, ediţia a Vl-a. Acelaşi sumar ca ediţia a IV-a.

CEA DINTĂI DURERE, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1937], 208 pagini, ediţia a IV-a. Acelaşi sumar ca ediţia a Il-a.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Universala-Alcalay, [1937], 144 pagini, ediţia a Vll-a. Acelaşi sumar ca ediţia a IV-a.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Socec, [1940], 144 pagini. Acelaşi sumar ca ediţia a IV-a.

BUCĂŢI ALESE, Craiova, Scrisul romînesc, [1941], 224 pagini. Ediţie comentată de Gh. Vrabie. Cuprinde : *Sineturile conului Gheorghieş, Boierul Iorgu Buhtea, Suflet de femeie, La cules de vii, Grivei, Căprioara, Gîndăcelul, Rodica, Candela, Scrinul, Flămînd, In ajunul Anului nou, Punga, Răniţii, Prizonierul, Cioplitorul, Culegătoarea de rouă, Gr. M. Alexandrescu, Asupra manuscriptelor lui I. Creangă, Munca scriitorului.*

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Socec, [1943], 144 pagini, ediţia a IX-a. Acelaşi sumar ca ediţia a IV-a.

BĂTRÎNII — SCHIŢE DIN VIAŢA BOIERILOR MOLDOVENI, Bucureşti, Socec, [1943], 164 pagini, ediţia a V-a. Acelaşi sumar ca ediţia a III-a.

NUCUL LUI ODOBAC, Bucureşti, Socec, [1944], 236 pagini, ediţia a IV-a. Acelaşi sumar ca ediţia a Il-a.

BUCĂŢI ALESE, Craiova, Scrisul romînesc, [1945], 366 pagini, ediţia a Il-a, comentată de Gh. Vrabie. Cuprinde : *Sineturile conului Gheorghieş, Boierul Iorgu Buhtea, Nucul M Odobac, Suflet de femeie, La cules de vii, Grivei, Căprioara, Gîndăcelul, Fricosul, Musafirul, Luptătorii, Mărinimie, Singuraticii, Filozoful, Mai sus 1, Nedespărţite !, Cioc! âioc! cioc!, Cît un fir de neghină, Sărăcuţul, Călătoare!..., Cîntăreţul, După asemănarea lor, In fel de fel de feţe, Pasere de noapte, Vulturul, Cucoşul, Ca soarele !..., Musculiţă, Gîza, Calul, Tovarăşii, Trandafirul, Frunza, De vorbă..., O rază, Singură sub cer !, Rodica, Candela, Scrinul, Flămînd, In ajunul Anului nou, Punga, Răniţii, Fetiţa mamei, Prizonierul, Cioplitorul, Culegătoarea de rouă, Pe potecile Ceahlăului, Gr. M. Alexandrescu, Asupra manuscriptelor lui I. Creangă, Munca scriitorului, A şasesprezecea duminică, A optsprezecea duminică.*

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Socec, [1946], 144 pagini, ediţia a X-a. Acelaşi sumar ca ediţia a IV-a.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Socec, [1946], 144 pagini, ediţia a Xl-a. Acelaşi sumar ca ediţia a IV-a.

SUFLET DE FEMEIE, Bucureşti, Cartea Romînească, [f. a.], 31 pagini. Cuprinde : *Suflet de femeie, Alte vremuri, O întîmplare, Conul Iordache Iovu.*

NUVELE, Bucureşti, Adevărul, [f. a.], 92 pagini. Cuprinde: *Punga, Ochiul lui Turculeţ, Vierul, Negustorul Meremet, Oratorul, La un urmaş, Hambarul.*

DIN LUMEA CELOR CARE NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Editura Tineretului („Biblioteca şcolarului"), 1952, 44 pagini. Desene de V. Grescenco. Cuprinde : *In curtea mea, Cioc I cioc! cioc !, Mărinimie, Fricosul, Musafirul, Gîndăcelul, Căprioara, Voinicul, Gîza, Calul, Tovarăşii, Frunza, O rază.*

AZ OZ (CĂPRIOARA), Bucureşti, Editura Tineretului, 1954, 16 pagini. Cuprinde : *Az oz (Căprioara), A 16 (Calul).*

CĂPRIOARA, Bucureşti, Editura Tineretului, 1954, 16 pagini. Cuprinde : *Căprioara, Calul.*

CIOC ! CIOC ! CIOC !, Bucureşti, Editura Tineretului, 1954, 16 pagini. Ilustraţii de I. Olteş. Cuprinde: *Cioc! cioc! cioc!, Fricosul.*

DIN LUMEA CELOR CARE NU CUVÎNTĂ, Bucureşti, Editura Tineretului, 1955, 74 pagini. Ilustraţii de Ioana Olteş. Cuprinde : *Gîndăcelul, Cîntăreţul, Hoinar, In curtea mea, Cioc! cioc ! cioc 1, Mărinimie, Fricosul, Musafirul, Căprioara, Voinicul, Gîza, Calul, Frunza, O rază, Tovarăşii.*

OPERE ALESE, Bucureşti, E.S.P.L.A. („Biblioteca pentru toţi"), 1955, 302 pagini. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Ion Negoescu. Cuprinde : *Ochiul lui Turculeţ, Vierul, In ajunul Anului nou, Înecatul, Moştenitorul, Fraţi, Puişorii, Santinela, Prizonierul, Om milostiv, Furnica, Primăvara !, Bolnavii, In „turneu", Punga, Nucul lui Odo-*

bac, *Oratorul Arhiva plăşii Turia, Cît un fir de neghină, Gîndăcelul, Sărăcuţul!, Călătoare /..., Musculiţă, Hoinar, In curtea mea, Cioc! cioc 1 cioc !, Mai sus !, Nedespărţite!, Vulturul, Cucoşul, Luptătorii, Mărinimie, lingura-tecii, Cînd stăpînul nu-i acasă!, Grivei, Fricosul, Căprioara, Voinicul!, Părăsită, Calul, Tovarăşii, Frunza,* O raza, *Meşterul de oglinzi, Scrisoarea găsită, Sortaş, Muţunache.*

PAGINI ALESE, Bucureşti, Editura Tineretului („Biblioteca şcolarului"), 1956, 256 pagini. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Virgiliu Ene. Cuprinde : *In ajunul Anului nou, Inecatul, Moştenitorul, Fraţi, Puişorii, Santinela, Prizonierul, Om milostiv, In „turneu", Punga, Nucul lui Odobac, Oratorul, Chipuri de demult, Cît un fir de neghină, Gîndăcelul, Sărăcuţul!, Călătoare!..., Musculiţă, Cîntăreţul, Hoinar, In curtea mea, Cioc! cioc! cioc!, Mai sus !, Nedespărţite !, Vulturul, Cucoşul, Luptătorii, Mărinimie, Singuratecii, Cînd stăpînul nu-i acasă!, Grivei, Fricosul, Musafirul, Căprioara, Voinicul, Gîza, Părăsită, Calul, Tovarăşii, Frunza, O rază, Comoara, Muţunache, Pe atunci, Pe potecile Ceahlăului.*

VOINICUL, Bucureşti, Editura Tineretului, 1956, 34 pagini. Ilustraţii de Ioana Olteş. Cuprinde : *Voinicul, In curtea mea, Cioc! cioc! cioc!, Fricosul, Căprioara, Calul*

AUSGEWAHLTE SCHRIFTEN (SCRIERI ALESE), Bucureşti, Editura Tineretului, 1957, 220 pagini. Cu un cuvînt înainte de Virgiliu Ene. Traduceri în limba germană de Rudolf Lichtendorf. Cuprinde : *Am Silvesterabend (In ajunul Anului nou)*[1], *Der Ertrunkene (Înecatul), Der Erbe (Moştenitorul), Bruder (Fraţi), Die Jungen Schwălblein (Puişorii), Auf Patrouille (Santinela), Der Gefangene (Prizonierul), Ein Wohltăter (Om milostiv), Der Redner (Oratorul), Gestalten aus lăngstvergangener Zeit (Chipuri de demult), Nicht grosser als ein Kdrnchen Spreu (Cît un fir de neghină), Das Kăferchen (Gîndăcelul), Armes Kerlchen (Sărăcuţul), Auf der Wanderung (Călătoare!), Die kleine Fliege (Musculiţă), Die Sanger in (Cîntăreţul), Der Bummier (Hoinar), Immer hoher! (Mai sus !), Unzertrennîich! (Nedespărţite), Der Adler (Vulturul), Der Hahn (Cucoşul), Die Kămpfer (Luptătorii), Grossmut (Mărinimie), Die Einsamen (Singuratecii), Wenn der Herr nicht zu Hause ist! (Cînd stăpînul nu-i acasă), Griwej (Grivei), Der Hasenfuss (Fricosul), Die Rehgeiss (Căprioara), Der Gast (Musafirul), Die Fliege (Gîza), Verlassen (Părăsită), Die Gefăhrten (Tovarăşii), Das Blatt (Frunza), Ein Sonnenstrahl (O rază), Schnuckelchen (Muţunache), Auf den Fussteigen des Ceahlău (Pe potecile Ceahlăului).*

[1] **Indicăm între paranteze titlurile originale din volumele lui Em. Gîrleanu**

ELBESZfîLESEK (POVESTIRI), Bucureşti, Editura Tineretului, 1958, 260 pagini. Cu o prefaţă de Virgiliu Ene. Traduceri în limba maghiară de Jakob Erno şi Beke Gyorgy. Cuprinde: *Oesztendo napjăn (în ajunul Anului nou), A vizbefult (Înecatul), Az orokds (Moştenitorul), Fiverek (Fraţi), Madârfiokâk (Puişorii), Jărorben (Santinela), A fogoiy (Prizonierul), A lăgyszivu ember (Om milostiv), „Turnen" (în „turneu"), Az erszeny (Punga), Odobac diofăja (Nucul lui Odobac), A szonok (Oratorul), Hajdani arcok (Chipuri de demult), Akkorăcska mint egy konkolyszem (Cît un fir de neghină), Egy kis seta (Gîndăcelul), Szegenyke (Sărăcuţul), A vândor (Călătoare), A legyecske (Musculiţă), A hegedus (Cîntăreţul), A cselcsap lepke (Hoinar), Az en undvarom (în curtea mea), Miert nines farka a harkâlynak ? (Cioc ! cioc! cioc !), Meg magasabbra! (Mai sus !), Szerelmes pâr (Nedespărţite), A sas (Vulturul), A kakas (Cucoşul), Bajvivâk (Luptătorii), Nagylelkiiseg (Mărinimie), Magânyosok (Singuratecii), A sajt (Cînd stăpînul nu-i acasă), Lompos (Grivei), A gyâva (Fricosul), A vendeg (Musafirul), Az 6z (Căprioara), Az eros bolha (Voinicul), A bogârka (Gîza), Arva magânyban (Părăsită), A paripa (Calul), Târsak (Tovarăşii), A faievel (Frunza), A napsugâr (O rază), A kincs (Comoara), Csopi (Muţunache), Egykor, regen ! (Pe-atunci!), Csalho magaslatai felâ (Pe potecile Ceahlăului).*

PAGINI ALESE, Editura Tineretului („Biblioteca şcolarului"), 1958, 258 pagini. Ediţia a Il-a, îngrijită şi prefaţată de Virgiliu Ene. Acelaşi sumar ca ediţia din 1956.

CEA DINTĂI DURERE, Bucureşti, E.S.P.L.A. („Biblioteca pentru toţi"), 1959, 292 pagini. Ediţie îngrijită de Virgiliu

Ene. Prefaţă de Teodor Vîrgolici. Cuprinde : *Cea dintăi durere, Jn ajunul Anului nou, înecatul, Cine a iubit-o I, Moştenitorul, Fraţi, Puişorii, Pe-atunci!, Santinela, Prizonierul, Om milostiv, Furnica, Primăvara 1, Bolnavii, în „turneu", Punga, Nucul Iui Odobac, Oratorul, Fetiţa mamei, Amintiri, Chipuri de demult, Meşterul de oglindi, Sortaş, Comoara, Gîndăcelul, Sărăcuţul 1, Călătoare !..., Musculiţă, Cîntăreţul, Hoinar, în curtea mea, Cioc ! cioc 1 cioc J, Nedespărţite 1, Vulturul, Cucoşul, Luptătorii, Singuratecii, Cînd stăpînul nu-i acasă !, Grivei, Fricosul, Musafirul, Căprioara, Voinicul!, Gîza, Părăsită, Calul, Tovarăşii, Frunza, O rază.*

CIOC ! CIOC ! CIOC !, Bucureşti, Editura Tineretului, I960, 32 pagini. Ilustraţii de Al. Alexe. Cuprinde : *Cioc 1 cioc 1 cioc 1, Căprioara, Gîza, Frunza.*

VI. SCRIERI DESPRE EMIL GIRLEANU

Dimitrie Anghel : *Pe un volum al lui E. Gîrleanu,* în „Ramuri" (Craiova), an. VI, n-rele 13—14, 16 iunie 1911, p. 201.

Tudor Arghezi : *Frunze negre,* în *Tablete de cronicar,* Bucureşti, E.S.P.L.A., 1960, p. 60.

Lena Maria Bevilacqua : *Emilio Gîrleanu nella vita e nelle opere,* Roma, Angelo Signorelli, 1939.

D. Calancea : *Patruzeci de ani de la moartea Mi Emil Gîrleanu,* în „Scînteia", an. XXII, nr. 3.015, 3 iulie 1954, p. 2.

Virgil Caraivan : *Cînd a fost întemeiată Societatea Scriitorilor Romîni,* Bîrlad, Atelierele grafice „N. Peiu", 1939.

G. Călinescu : *Istoria literaturii romîne,* Bucureşti, 1941, p. 562.

G, Călinescu : *Material documentar (Emil Gîrleanu),* în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", an. III, 1954, p. 158.

Ilarie Chendi : *Schiţe de critică literară,* Bucureşti, Cultura Naţională, 1924, p. 64.

Mihail Dragomirescu : O *carte de schiţe,* în „Epoca", an. XII, nr. 78, 22 martie 1906, p. 1.

Mihail Dragomirescu : *Sămănătorism, poporanism, criticism,* Bucureşti, 1934, p. 154.

Virgiliu Ene : *Prefaţă* la ediţia *Pagini alese,* Bucureşti, Editura Tineretului, 1956.

C. Ş. Făgeţel : *Din lumea celor cari nu cuvîntă,* în „Ramuri" (Craiova), an. VI, n-rele 13—14, 16 ianuarie 1911, p. 216.

C. Ş. Făgeţel : *Emil Gîrleanu,* în „Ramuri" (Craiova), an. IX, n-rele 14—16, 15 iulie—15 august 1914, p. 227.

Gala Galaction : *Emilgar,* în *Oameni şi gînduri din veacul meu,* Bucureşti, E.S.P.L.A., 1955, p. 130.

C. Sp. Hasnaş : *Emil Gîrleanu,* în „Flacăra", an. III, nr. 39, 12 iulie 1914, p. 327.

înv. : *Solemnitatea inaugurării stagiunii Teatrului Naţional din Craiova,* în „Adevărul", an. XXIV, nr. 7.931, 11 octombrie 1911, p. 3.

Silvian Iosifescu : *Probleme privind studierea marxistă a unor curente literare,* în „Lupta de clasă", an. XL, nr. 12, decembrie 1960, p. 70.

A. Mîndru : *Emil Gîrleanu,* în „Convorbiri literare", an. XLVIII, n-rele 7—8, iulie—august 1914, p. 844.

Corneliu Moldovanu : *Emil Gîrleanu,* în „Flacăra", an. III, nr. 39, 12 iulie 1914, p. 322.

Ion Negoescu : *Prefaţă* la ediţia *Opere alese,* Bucureşti, E.S.P.L.A. („Biblioteca pentru toţi"), 1955.

Paul I. Papadopol : Ce *a scris Emil Gîrleanu,* în „Universul literar", an. XLII, nr. 28, 11 iulie 1926, p. 4. Continuare în nr. 30, 25 iulie 1926, p. 13; nr. 32, 8 august 1926, p. 14 ; nr. 33, 5 august 1926, p. 15 ; nr. 34, 22 august 1926, p. 14 ; nr. 39, 26 septembrie 1926, p. 14 ; nr. 40, 3 octombrie 1926, p. 15.

Cincinat Pavelescu : *Lui Gîrleanu,* în „Flacăra", an. IV, n-rele 1—2, 25 octombrie 1914, p. 2.

Perpessicius : *Emil Gîrleanu,* în „Calendarul Minervei" pe anul 1926, p. 73.

N. Pora : *Cafeneaua literară,* în „Răzeşul", an. I, nr. 2, martie 1926, p. 68.

Al. Sahia : *Prietenia losii-Gîrleanu,* în „Vremea", an. IV, nr. 204, 13 septembrie 1931, p. 4.

Vasile Savel : *Contimporanii,* Arad, Editura Librăriei Diecezane, 1920, vol. I, p. 16,

Al. Săndulescu : *La 40 de ani de la moartea lui Emil Gîrleanu,* în „Romînia liberă", an. XII, nr. 3.030, 1 iulie 1954, p. 2.
Pavel Săram: *Domnul Gîrleanu traducător,* în „Ramuri" (Craiova), an. IV, nr. 3, 1 februarie 1909, p. 155.
Mihail Sebastian : *Emil Gîrleanu,* în „Universul literar", an. XLIV, nr. 28, 8 iulie 1928, p. 446.
Dan Simonescu : *1877 în literatură,* în „Iaşul nou", iulie 1952, p. 174.
D. Tomescu : *Teatrul Național din Craiova,* în „Ramuri"' (Craiova), an. VI, nr. 21, august 1911, p. 507.
D'. Tfomescu] : *Em. Gîrleanu judecat de „Liberalul" din Craiova,* în „Lumina", an. I, nr. 11, 10 iulie 1914, p. 3
I. E. Torouțiu : *Studii şi documente literare,* Bucureşti, Institutul de arte grafice „Bucovina", 1936, vol. VII, p. 372.
G. Tutoveanu : *Emil Gîrleanu,* în „Ramuri" (Craiova), an. IX. n-rele 14—16, 15 iulie—15 august 1914, p. 228.
G. Tutoveanu : *Societatea Scriitorilor Romîni,* în „Scrisul nostru", an. I, nr. 4, aprilie 1929, p. 1.
G. Ursu : *Corespondență literară,* în „Scrisul nostru", an. I, nr. 5, mai 1929, p. 6.
G. Ursu : *Activitatea literară a lui Emil Gîrleanu la Bîrlad,* în „Revista vremii" (Galați), an. II, n-rele 11—12, 10 aprilie 1936, p. 17.
D. Valentin : *Corespondență literară,* în „Scrisul nostru", an. I, nr. 1, ianuarie 1929, p. 6.
I. Valerian : *De vorbă cu d-1 Liviu Rebreanu,* în „Viața literară", an. I, nr. 1, 20 februarie 1926, p. 2.
E. Veroni : *Corespondență literară,* în „Scrisul nostru", an. I, n-rele 6—7, iunie—iulie 1929, p. 7 ; continuare în an. II, n-rele 1—2, ianuarie—februarie 1930, p. 5.
Tudor Vianu : *Arta prozatorilor romîni,* Bucureşti, Editura Contemporană, 1941, p. 205.
Teodor Vîrgolici : *Realismul în opera lu\i Emil Gîrleanu,* în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", an. III, 1954, p. 75.
Teodor Vîrgolici : *Un manuscris inedit al lui Emil Gîrleanu,* în „Gazeta literară", an. I, nr. 10, 10 martie 1955, p. 2.
Gh. Vrabie : *Bîriadul cultural,* Bucureşti, 1938, p. 225.
* * * *: De vorbă cu Marilena Gîrleanu,* în „Universul literar", an. XLVII, nr. 40, 19 noiembrie 1938, p. 8.

j

INDICE DE NUME

(din articole, scrisori şi note la scrisorii

INDICELE ALFABETIC AL TITLURILOR

(din vol. I şi II)

TABLA ILUSTRAȚIILOR

CUPRINSUL

1877 — SCHIŢE DIN RĂZBOI

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ

SCHIŢE ŞI NUVELE NEINCLUSE ÎN VOLUME
DE EMIL GÎRLEANU

ÎNSEMNĂRI ŞI ARTICOLE NEINCLUSE ÎN VOLUME
DE EMIL GÎRLEANU

SCRISORI